

LILIEN'S DICTIONARY

Part I: ENGLISH - POLISH

in 40 Fascicles

PRICE: \$1.00 PER FASCICLE

March 1, 1947
Next Issue April 15, 1947

due in 10 days
in currency
or by money order or check
to the order of

FASCICLE IX

WYDAWNICTWO SŁOWNIKA LILIENA
STEVENS POINT, WIS.

This Fascicle Contains 48 Pages

Ten Zeszyt Zawiera 48 Stronic

Ernesta Liliena SŁOWNIK

Część I: ANGIELSKO - POLSKI

w 40-tu Zeszytach

CENA ZESZYTU: \$1.00

1 Marca 1947
Następny Zeszyt 15 Kwietnia 1947

płatna w 10 dni po odbiorze
gotówką albo
przekazem pocztowym lub czekiem
na zlecenie

ZESZYT IX

WYDAWNICTWA SŁOWNIKA LILIENA
STEVENS POINT, WIS.

br. 31815

charge, vt. 1) ładować, nakładać ciężary; 2) przest. dźwigać; 3) ładować broń, gaz, elektryczność; **charged** woda sodowa; 4) her. przyjąć nowy szczegół na tarczy herbowa; 5) nałożyć, dołożyć, dodać; 6) obciążyć, przygniatać (choroba, grzechem, kłopotami); 7) poruczyć, polecić, obciążyć obowiązkiem, nałożyć zobowiązanie; 8) nakazać lub zakazać w pouczeniu z urzędu (ob. **charge**, s. 11); 9) oskarżyć, obciążyć zeznaniami; 10) obwinąć, przypisać winę; 11) obciążyć w rachunku; 12) żądać ceny za towar, liczyć, policzyć cenę za towar; 13) ustawić broń w pozycji gotowej do ataku; 14) woj. zaatakować silnym napadem; **in ch.** na stanowisku kierowniczym, w Ang. pod aresztem.

chargé, s. (szarże') skrót: **chargé d'affaires**, ob.

chargeable, adj. (czar'dżebl, wsch. St. ciar'dziebl) mogący być obciążony, mogący być oskarżonym; przest. ciężki, przykry.

chargeableness, **chargeability**, s. (-nes, czardżability) możność obciążenia lub oskarżenia.

charge account otwarty rachunek klienta w sklepie za towary pobrane bez zapłaty, zazwyczaj płatny w St. Zj. przed 10-m następnego miesiąca.

chargé d'affaires (szarże' dafer') zastępca posła lub konsula generalnego na czas nieobecności.

chargee, s. (czardzi') właściciel hipoteki, właściciel wierzytelności hipotecznej.

chargehouse, s. (czardz'hauz) przest. pensjonat szkolny.

chargeman, s. (-men) Ang., ob. St. Zj. **foreman**.

charge-off, s. (-of') buch. odpisanie, odpis.

charger, s. (-er) 1) kto lub co ładuje; 2) przest. oskarżyciel; 3) posiadacz tytułu prawnego przeciwko posiadłości lub dochodowi; 4) rumak, koń oficera kawalerii; 5) wielki półmisek.

charges forward zapłata za przewóz na miejscu przeznaczenia.

charily, adv. (cze'ri-ly) ostrożnie, uważnie, skąpo.

chariness, s. (-nes) 1) ostrożność, przeczorność; 2) przest. staranność w utrzymaniu całości, porządek, niepokalaność.

chariot, s. (-ot) 1) starożytna kwadryga, wytwórny dwukołowy pojazd zazwyczaj w parę koni (biga) lub w czwórke (kwadryga); 2) astr. (przest.) Wielki Wóz, **Charles's Wain**, **Dipper**; 3) zegarm. część mosiężna w zegarku; 4) skrót za **ch. plane**; 5) telet. wózek, ruchoma część w aparacie telegraficznym Hughesa.

chariottee, s. (-i') lekki czterokołowy kryty powozik na dwie osoby.

charioteer, s. (-r) 1) hist. kl. kierowca kwadrygi; 2) Ch. astr. p.m. gwiazdozbiór Woźnica, ob. **Auriga**.

charioteer, vi. kierować kwadrygą; przewozić kogo w kwadrydze.

chariot plane ciesz. mały metalowy hebel z ostrzem pod bardzo ostrym kątem, używany do czyszczenia wewnętrznych kątów.

chariotry, s. (-ri) hist. kl. żołnierze walczący z kwadrygi (zbiorowo).

Charis, s. (kej'ris) mit. gr. **Charis**,

uosobienie czaru kobiecego, w Illadzie żona Hefajstosa, później jedna z trzech Gracyj.

charism, s. (ke'rizm) teol. szczególna łaska boża przypisywana niektórym pierwszym chrześcijanom.

charismatic, adj. (-e'tik) dotyczący takiej łaski.

charitable, adj. (cze'ritebl) dobroczynny, miłosierny, szczodry, hojny dla ubogich; 2) wyrozumiały, łagodny w osądzeniu innych, pobłażliwy; 3) przest. pełen miłości bliźniego i dobrej woli; **ch. institution** dobroczynna instytucja; **ch. trust** fundacja dobroczynna.

charity, s. (cza'riti, wsch. St. Zj. cie'riti) kość. miłość chrześcijańska; a) przest. boska miłość człowieka; b) przest. umiowanie Boga ze wszystkiego serca i umiowanie bliźniego; ludzka miłość Boga i bliźnich; c) miłość ku światu; 2) miłość, życzliwość, dobra wola, czyn okazujący te uczucia; 3) wyrozumiałość, łagodność w osądzeniu innych; 4) szczodrość wobec biednych i cierpiących; chętnie udzielanie jałmużny; publiczne urządzenie dobroczynności i pomocy społecznej; 5) pl. dobroczynność, dobre uczynki względem ubogich i cierpiących; 6) jałmużna, prywatna lub z funduszu publicznego, pr. ustanowienie funduszu **charitable trust** w celu udzielania zasiłków pieniężnych, **eleemosynary gift**; 7) posiłek podawany w klasztorach między zwykłymi porami jedzenia; 8) bot. wieloletni błękitny **Greek valerian** **POLEMONIUM CERULEUM** Linn., także **Jacob's ladder**; 9) Ch. żeńskie imię własne.

charivari, s. (szariwa'ri) kocioł muzyka, serenada rozmyślnie niestrojona; stąd: niezgoda, rozdzwięk, chaos, zamieszanie.

chark, s. (czark) 1) (od **charcoal**) węgiel drzewny; 2) (ros. czarka) czarka, szklaneczka.

charkha, s. (czarka; od pers. czar-cha kołowrotek) w Indiach Wsch. domowy kołowrotek do przedzenia bawełny; **charkhana** (czarka'na) materiał bawełniany.

charlatan, s. (szarlatan) szarlatan, nieuczciwy samochwalcia, oszust zalecający swoje rzekomą wiedzę i bezwartościowe leki lub porady, szalbierz.

charlatanic, -ical, -ish, -istic, adj. szarlatanowski, szalbierczy.

charlatanry, s. (-ri) szarlatanstwo, szarlataneria, szalbierstwo.

Charles's law (cza'rlyss lo; Jakub Aleks. - Cezar Charles (czyt. szarl) fizyk fr. 1746-1823) fiz. prawo Charlesa (szarl'sa) czyli prawo Guy-Lussaca (czyt. gwi lusa'ka), ob., o rozszerzalności cieplnej gazów za każdy stopień o 1/273 objętości ciała w temper. 0°C.

Charles's (lub Charles') Wain (cz. uejn') astr. 1) Wóz, Wóz Dawida, siedm gwiazd 2-iej i 3-iej wielkości w gwiazdozbiórze Niedźwiedzi Wielkiej, **Great Bear**; 2) czasem cały ten gwiazdozbiór; ob. **Ursa Major**.

Charley, **Charlie**, s. (czar'li) 1) zdr. imię własne Karol; Karolek, Lolo; 2) w bajkach: lis; 3) Ang. stróż nocny; 4) napoleonka, brodka w klin, jaką nosił król Karol I ang. (1625-1649).

charlock, s. (czar'lak) bot. dzika gorczyca **bastard rocket** **BRASSICA DOVENSIS**; w szerszym znaczeniu każdy żółto kwitnący chwast z rodziny **BRASSICACEAE**.

Charlotte, s. (szar'lot) żeńskie imię własne, Karola, Karolina, Szarlota (od fr. Charlotte, czyt. szarlot'), zdr. Karolka, Lola, Szarlotka; 2) **ch. szarlotka**, budyń z chleba lub babki nadziany owocami; **ch. russe** (sz. rus lub z fr. szarlot' rüs') szarlotka z ciasta biszkoptowego (**sponge cake**) z nadzieniem z bitej śmietanki lub mleczka waniliowego (**custard**).

charm, s. (czarm) 1) pierwotnie śpiew ptaków z oddali, zmieszany zespół tonów ptasiego śpiewu; 2) nucenie wiersza, zaklęcia lub tp. mającego magiczną siłę; stąd: słowo magiczne, talizman, urok itp.; 3) przedmiot noszony w celu odwrócenia zła od osoby tak zabezpieczonej, amulet, talizman; 4) czar, urok, powab, wdzięk, cokolwiek wywiera wpływ przyciągający i zachwycający; 5) drobny przedmiot noszony na łańcuszku, jak np. klucz itp.

charm, vi. 1) czarować, wykonywać czary; 2) podobać się, pociągać ku sobie nieprzewidywanym urokiem; 3) przest. wydawać dźwięki muzyczne podobne do zmieszanego zespołu śpiewu ptasiego.

charm, vt. 1) oczarować, zaczarować, pokonać jakby magiczną siłą, wezwać magicznym słowem, opanować nadprzyrodzonym wpływem; 2) przysporzyć siły nadprzyrodzonej, obronić niezwykłym urokiem; 3) pokonać tajemną siłą lub czymś, co sprawia przyjemność, ukoić, uspokoić; 4) pociągać nieprzewidywanie, oczarować, ująć, olśnić osobistym czarem, zachwycić.

charmer, s. (-er) 1) czarodziej (m), czarodziejka (f); 2) osoba pociągająca nieprzewidywanym urokiem; 3) osoba pokonująca jakby czarami, koiciel (m), koicielka (f).

charmfu, adj. (-ful) 1) czarujący, uroczy, rozkoszny; 2) czarujący, dokonujący czarów.

charming, adj. part. ('-in~) ob. **charmfu**.

charmingly, adv. (-li) uroczo, rozkosznie.

charmingness, s. (-nes) uroczość, uroda.

charnel, adj. (czarnel) upiorny, grobowy, okropny.

charnel, s. 1) grobowiec, cmentarz; 2) kapliczka zakładu pogrzebowego.

charnel house dom pogrzebowy, morga, kostnica.

Charon, s. (kej'ron) 1) mit. kl. Charon, syn Erebusa, boga podziemi, i Nocy, przewożący na łodzi umarłych przez podziemną rzekę Styx; zapłatę za przewóz każdy nieboszczyk miał włożoną w garść; 2) żart. przewoźnik.

Charonian, **Charonic**, adj. (kej-ro'njen, -nik) Charonowy.

charry, adj. (cza'ri) zwęglony; osmalony.

chart, s. (czart) 1) mapa zwłaszcza morska lub wojskowa; 2) wykres np. handlowy, statystyczny, meteorologiczny lub historyczny itp., zazwyczaj w formie tabeli na kartonie, z krzywymi itd.; 3) przest. karta, dokument, nadanie, przywilej, dzisiaj ob. **charter**.

charta, s. (karta) pl. **chartae** (-1)
1) nadanie, przywilej, dokument np. hist. ang. **Magna Charta**; 2) med. pasek z maścią leczniczą, synapizm papierowy **CHARTA SYNAPISATA**; 3) przest. papier, karta, pergamin; 4) apt. owijka na proszki.

chartaceous, adj. (kartej'szós) podobny do papieru, papierzany, papierzysty.

charter, s. (czar'ter) 1) przest. pisemny układ; 2) hist. pismo królewskie nadające przywilej; **ch. colony** hist. amer. kolonia założona na podstawie takiego dokumentu i niezawisła od parlamentu ang. jak Conn., Mass., R. I.; 3) pismo urzędowe przyznające pewne prawa i przywileje określone w ustawie; 4) specjalny przywilej; 5) **Great Ch. ob. Magna Charta**; 6) **Ch. skróty za Peoples Ch. ob. Chartism**.

charter, vt. 1) nadać przywilej; 2) wynająć wagon, autobus, okręt, aeroplan itp.

charterer, s. Ang. posiadacz przywileju; St. Zj. osoba wynajmująca wagon, autobus, okręt, aeroplan itp.

charter-house 1) klasztor kartuzów; 2) Ch. sławna szkoła założona przez Tomasza Suttona w dawnym budynku kartuzów w Londynie w 1611 dla biednych dzieci; przeniesiona w 1872.

charter member członek-założyciel, członek stowarzyszenia wymieniony w urzędowym dokumencie założenia.

Charter Oak dąb w Hartford, Conn., pod którym chowano przywilej nadany r. 1687 przez Jakuba II kolonii Connecticut; wicher złamał dąb w r. 1856.

charter party dokument najmu części okrętu.

Charter school protestancka szkoła w Irlandii dla biednych katolików urządzona przez **Charter Society** (założ. 1733).

Chartism, s. (czar'tizm) hist. ang. czartyzm, polityczna partia oparta na **National czyli People's Charter** (1836-1848) na owe czasy radykalna (np. żądanie powszechnego prawa wyborczego itp.); **Chartist**, s. wyznawca czartyzmu, czartysta; także adj.

chartreuse, s. (szartruz', z fr. szartrórz') 1) klasztor kartuzów; 2) szartręza, likier a) żółty, b) zielony, c) biały, wyrabiany według tajnej recepty zakonników; 3) zielonawy, koloru zielonej szartręzy; 4) kuch. pierwotnie sposób przyprawiania jarzyn, później jarzyn tak przyprawione z dodatkiem dziczyzny, ptactwa itp.

chartulary, s. (kar'ciulery) rejestr przywilejów, archiwum dekretów nadawczych.

charwoman, s. (czar'uumen) pl. -women (-uymyn) posługaczka.

chary, adj. (cze'ri, cze'ri) ostrożny, przeczny, trzymający lub działający ze starannością, zachowujący się z rezerwą, obliczony, przewidujący, skąpy (w wyrazie uczuć); adv. **przezornie**.

Charybdis, s. mit. kl. Charybda, skała dziś zwana Galofaro na wybrzeżu Sycylii naprzeciw Scylli na wyrzecz w łoskim; niebezpieczne wiry w przesmyku uosobiano jako wal-

kę tych dwóch złych kobiet: **INCIDIT IN SCYLLAM QUI VULT VITARE CHARIBDIN**, wpada w Scyllę, kto chce ominąć Charybdę (in'cidit in Scyllam', kwi vult wita're Charyb'din).

chase, s. (czejz) 1) gonienie, ściganie, pościg; 2) przedmiot ścigany (okręt, zwierzyzna itp.); 3) pościg, szczwacz, polowanie, łowy; 4) pr. ang. prawo polowania; 5) Ang. rewir łowiecki, knieja; 6) druk. forma; 7) rowek, zagłębienie (u łuku na brzechwę, na czop), przewód na rurę.

chase, vi. 1) polować; 2) być w pościgu; 3) gw. uganiać się; 4) robić zagłębienie; 5) ciąć gwint.

chase, vt. 1) gonić, wyganiać, powodować ucieczkę; 2) gonić, ścigać, starać się schwytać; gonić się wzajem; 3) polować; 4) przest. niepokoić; 5) wyrzynać w powierzchni metalu; oprawić, osadzić.

chase gun mar. armata na przedzie lub na tyle zbrojnego okrętu, używana jedynie w pościgu lub w ucieczce.

chase mortise głęboka fuga wcięta w belkę dla wpuszczenia czopa sąsiedniej belki, gdzie zewnętrzne u mocowanie jest niemożliwe.

chaser, s. (-er) 1) ścigający; 2) myśliwy; 3) koń w wyścigu z przeszkodami, **steeplechaser**; 4) mar. a) armata okrętu ścigającego lub ściganego: **stern ch.**, **bow ch.**; b) okręt ścigający; 5) St. Zj. a) parę kropel wódki lub likieru po kawie lub cygarze lub fajce; b) szklaneczka wody po kieliszku wódki; 6) przest. strzelec, służący ob. **chasseur**; 7) osoba wyrzynająca ozdoby na powierzchni metalu; 8) niedorozwinięty baran; 9) mech. ostrze w tokarni zakładane do cięcia gwintu; 10) metal. kółko do kruszenia asbestu bez darcia włókien.

Chasidic, adj. (kesi'dik) chasydzki.

Chasidim, s. pl. (-dim) chasydzi, hist. kośc. 1) sekta żydów z III w. założona w celu przeciwdziałania asymilacji i wpływowi greckim i strzeżenia odrębności kultury żydowskiej, ob. **Assidean**; 2) podobna sekta założona 1750 w Polsce przez rabina Izraela ben Eliezer Baal-Szem.

chasing, s. (czejsin~) 1) gonienie, ściganie, polowanie; 2) wyścigi z przeszkodami, **steeplechasing**; 3) ob. **chase**; 4) Ang. przekroczenia zwyczajnej produkcji przez robotnika.

chasm, s. (czazm; chazma gr. otwór) 1) przerwa, szczelina, rozłam, przepaść, głębia, otchłań.

chasmogamy, s. (kezma'gami) bot. zwyczajny sposób zapłodnienia, otwieranie się okwiatu w porze dojrzewania w celu przyjęcia pyłku, **przec. cleistogamy**; **chasmogamic**, -ous, adj. (kesmogemik, -mös).

chasmophyte, s. (kez'mofit) bot. roślina mogąca wyżywić się w rozłamie skały, **przec. lithophyte**.

chasm, adj. (czaz'mi) przepastny; obfitujący w przepaści.

chasse, s. (szas) Ang. parę kropel likieru po kawie lub cygarze, **chasse-café** dla zabicia posmak kawy; St. Zj. ob. **chaser**, s. 5).

chassé, s. (szase') w tańcu balansowanie, ob. **balance**.

chasseur, s. (szasur'; z fr. szasör') strzelec, 1) myśliwy; 2) woj. część piechoty; 3) służący z piórkim u kapelusza.

chassis, s. (szasi') 1) (auto) podwozie; 2) bud. rama okna; 3) woj. podwozie armaty.

chaste, adj. (czest) 1) niewinny, dziewiczy, niepokalany; 2) czysty w myśli i wyrażaniu się, skromny; 3) przest. bezżenny, niezamężna; 4) przyzwoity, nie biorący udziału w wybrykach.

chaste, vt. przest. forma **chasten**.

chasten, vt. (cza'sn) 1) ulepszać przez karę, dyscyplinować, biczować, karcieć, chłostać, zadawać cierpienia w celu podniesienia, przeważnie o karze bożej; 2) oczyszczać z błędów i wad, udoskonalić; 3) moderować, trzymać w ryzach, zachowywać miarę.

chasteness, s. (-es) 1) czystość, niepokalaność; 2) szt. i lit. zachowanie prostoty i powagi z wykluczeniem tanich efektów, ekstrawagancji i sensacyjności.

chastise, vt. (-stajz') karać, chłostać paskiem, powrozem z guzami itd. dawniej: dyscyplina; 2) gw. ang. karcieć, bieszać; 3) gw. ang. podejrzawać, obwiniać, oskarżać; 4) przest. ulepszać przez karanie.

chastisement, s. chłostanie, chłosta, kara, dawniej: dyscypliny (pl.).

chastiser, s. kto biczuje, kto chłostuje i ulepsza.

chastity, s. (czes'titi) stan czystości, niepokalaność, wstrzemięźliwość piciowa, wstrzymywanie się od stosunków piciowych pozamażeńskich lub i małżeńskich; 2) czystość duchowa; 3) szt. i lit. ob. **chasteness**; a vow of ch. ślub czystości.

chasuble, s. (czez'jubl, czes-) ornat kościelny, wierzchnie odzienie zdobne w hafty i złoto, w jakim duchowny odprawia Eucharystię.

chat, s. (czet) 1) (od chatter) rozmowa (poufna i beceremonialna), pogawędka, rozmówka, gawęda; 2) przest. gadanie, paplanie, plotkowanie; 3) zool. rozmaite wróblowate ptaszki śpiewające, tak zwane od swego zewu, zwłaszcza gadatliwe drożdzy **TURDIDE** z rodziny eur. **SAXICOLA** (PRATINCOLA) i amer. **ICTERIA**, naśladujące rozmaite ptaki; 4) (od fr. chat (sza) kotka) bot. kotka, bażka, ament, owoc (np. jesionu) ze skrzydełkiem, samara.

château, s. (szato' fr. zamek) 1) zamek feudalny we Francji; 2) zamek, pałac; **ch. en Espagne** (szato' a~ nespañ') zamki na lodzie, zamki na księżycu; 3) nazwa wina pochodzącego z posiadłości przynależnej do takiego zamku. np. **Ch. Lafitte** (szato'lafit'), **Ch. Margaux** (szato'margo'), **Ch. Yquem** (szato'ikem'), sławne wina Bordeaux, ob.

chatelain, s. (sze'ti'ejn lub z fr. szatle') przest. kasztelan, ob. **castellan**.

chatelaine, s. (sze'ti'ejn lub z fr. szatle'n) 1) kasztelanowa, żona kasztelana; (córka kasztelana: kasztelanka); 2) ozdobna kłamra z łańcuszkami na klucze lub wisioriki.

chati, s. (cza'ti) zool. mały pld. — amer. tygrys **FELIS MTIS** wielkości dużego kota domowego.

chatoyant, adj. (szetoja~) migocą się, migotliwy.

chatoyant, s. min. twardy kamień, jak np. kocie oko z migotliwym światłem (dzięki ułożonym wewnątrz włóknom amiantu).

chatoyancy, s. (szeto'jensi) migot, migotliwość.

Chattahoochee formation (czatahu'czy formej'szyn) geol. formacja górnego oligocenu w zach. Florydzie i pld. Georgii składająca się przeważnie z wapienia i marglu.

chattel, s. (czetł) pr. inwentarz ruchomy i nieruchomy z wyjątkiem gruntu i zabudowań; każda część inwentarza; przest. bydło, pieniądze; czasem: niewolnik, poddany, w dawnej Rpltej dusza.

chattelism, s. (-izm) 1) stanowienie własności zastawnej; 2) traktowanie zwierząt albo ludzi (poddanych) jako własności.

chattel mortgage zastaw własności osobistej przy pozostawieniu zastawu w ręku dłużnika.

chatter, s. (cze'tör) 1) paplanie (papugi, sroki, małpy); 2) paplanie, szybkie gadanie bez sensu; 3) zgrzytanie zębami, zgrzyt niedobrze osadzonej piły itp.

chatter, vi. 1) wydawać dźwięki, jakie z daleka przypominają mowę ludzką; 2) paplać, zgrzytać.

chatter, vt. 1) gadać bez sensu; 2) spowodować zgrzyt zębów, piły itp.

chatterbox, s. (-baks) (m.) gaduła, gawurka; (f.) gadułka, trątkotka.

chatterer, s. (-er) 1) gawędziarz, bajarz; 2) pot. nazwa licznych gatunków ptaków wróblowatych, jak szpak, sroka itp.

Chatterton's compound (cza'tertans kom'paund) gutaperchowa masa smolna do pokrywania kabli podwodnych.

chaty, adj. (cze'ti) rozmowny, gadatliwy.

Chaucerian, adj. (czousi'rien, Ang. czausi'rien) mający właściwości poezji Chaucera (Geoffrey Ch. 1340-1400); s. badacz lub miłośnik dzieł Chaucera.

Chaucerism, s. (czou'sorizm) właściwości stylu Chaucera i jego naśladowców.

chaud-mellé, -la, s. (szomele'; fr. gorąca zamieszka) pr. szk. zbrojna lub gwałtowna niezbrojna utarczka nieobmyślana z góry lecz wywołana chwilowym wzburzeniem.

chauffeur, s. (szoför') 1) szofer, płatny kierowca samochodu; f. **chauffeuse** szoferka; 2) hist. fr. rozbójnik z pod końca XVIII w. we Francji przedrewolucyjnej; bandy grasowały po dworach opalając piety ofiarom, by wymusić okup.

chaul-moogra, -mu-, -mau-, s. (czol'mugra, nazwa miejscowa) bot. czolmugra, wsch. ind. drzewo GYNOCARDIA ODORATA z rodziny dziurawcowatych HYPERICACEAE z rzędu GUTTIFERALES albo (według amerykańskiej klasyfikacji) rodziny FLACOURTIACEAE z rzędu dziurawcowatych HYPERICALES; ziarna wielkiego owocu zawierają olej stosowany w lecznictwie prze-

ciwko trądowi, syfilisowi i innym chorobom skórny.

chaumoogric, adj. (-ik) czolmugrowy, chem. oznaczający kwas C₁₂H₂₂O₂ zawarty w nasieniu oleju czolmugry.

chaus, s. (kiej'es) zool. dziki kot wsch.-ind. i cejloński FELIX CHAUS lub podobne.

chaussée, s. (szose', fr.) szosa, gościniec, bita droga.

chausses, s. pl. (szos, fr.) średniowieczne odzienie rycerza; pończochy z nogawicami i spodniami, także kolczuga do okrycia stóp, nóg i podbrzusza po pas.

Chataqua system samokształcenia wprowadzony na kursach letnich metodyckiego biskupa J. H. Vincenta w Chataqua, N. Y.; stąd Chataqua (czoto'kua) kurs wykadów poza kursami szkolnymi.

chauvin, s. (szow'e; od żołnierza napoleońskiego Mikołaja Chauvina (szowena), który nie mógł przeboleć upadku Napoleona i ustawicznie głosił swój zapar dla Napoleona i sprawy napoleońskiej) szowinista.

chauvinism, s. (szowinizm) szowinizm, bezgraniczne uwielbienie dla swego upadłego wodza lub dla swej idei z pominięciem realnych warunków i możliwości ziszczenia; w szcz. przesadne roszczenie dla swojego narodu jako przodującego świata.

chauvinist, s. (-nist) szowinista, osoba oddana z zapalem swojej idei, w szcz. narodowej, bez uwzględnienia realnych warunków i możliwości ziszczenia idei.

chauvinistic, adj. (-nistik) szowinistyczny.

chavender, s. (cze'wendör) zool. jaszcz, jaszgarz, gw. kolperz (z niem. Kaubarsch); ob. chub.

chawstick, chawstick, s. (czo'stik, czu'-) bot. zach. ind. krzew szklakowaty, rhannaceous, GOUANIA DOMINGENSIS Linn.; tubylcy żują gałązki przeciw dolegliwościom żołądkowym.

chay, **chaya**, s. (czej', czaj', cze'-ja, czaj'a; tamil szej'a) 1) bot szej'a, wsch.-ind. roślina marzanowata, rubiacous, OLDENLANDIA UMBELLATA wydająca barwnik czerwony podobny do marzany; 2) korzeń tej rośliny, zwany także **chay-root** **choy-root**, także **choy**, **choya**.

chayote, s. (czajote; meks. czajoti) bot. czajota, zach.-ind. dyniowate pnącze SECHUIM EDULE Swartz, hodowane w Hiszpanii i w Algierii; 2) owoc tej rośliny zwany w koloniach ang. vegetable pear, we fr. christophine (kristofin'), w hisz. pepineto, chocho (czocz), chuchu (czuczu), chahiota (czajota).

chazan, **chazzan**, s. (ka'zan) chazan, śpiewak w synagodze żydowskiej.

Chazar, s. (ka'zar) Chazar, członek narodu pochodzenia tureckiego, wyznania żydowskiego, zajmującego w pierwszych stuleciach średniowiecza pld. Rosję; w X i XI po zabrze wypędzeni przez Rosjan.

cheap, adj. (czip') 1) tani, kosztujący mało, sprzedawany po niskiej cenie, wart swej ceny; niekosztowny; 2) kosztujący mało pracy, łatwo osiągalny; mający małą wartość; 3)

będący w złym guście; 4) na giełdzie ch. money a) pieniądz po niskiej stopie procentowej albo b) waluta obca sprzedawana po niskim kursie.

cheapen, vi. (-en) przest. targować się.

cheapen, vt. obniżać cenę (przez ponizanie wartości); mówić lub zachowywać się w sposób poniżający.

cheap-Jack, **cheap-John**, s. osoba handlująca tanim towarem.

cheapness, s. (-nes) taniość; niska cena; podrzędność gatunku, tanizna.

Chesapeake, s. (czy'psajd) ulica londyńska na wschód od cementarza św. Pawła, centrum sklepów jubilerskich.

cheat, s. (czy't) 1) bot. stokłosa, BROMUS, ob. chess, 2); 2) pr. oszustwo, w szcz. sprzedaż nieruchomości na poustawie świadomie fałszywego przedstawienia rzeczy; 3) oszust; 4) w gw. złodziejskiej: rzecz np. a grunting ch. swinia, hanging ch. szuolenica; 5) przest. zdobywcza; 6) pozor, rzecz zrobiona dla pozor, np. kulisy teatralne; 7) rzecz udająca coś czym nie jest; 7) st. pr. przest. koniskasta, rzecz skonfiskowana, ob. escheat.

cheat, vt. 1) oszukać, oszwabić, odrwić; 2) przest. skonfiskować; 3) dostać przez oszukańcze przedstawienie rzeczy; por. deceive, hoodwink, trick, outwit.

cheater, s. (-er) 1) oszust, oszukiwacz, oszukaniec, szachraj, szalbierz, dawniej: oszukałnik (x. Skarga); f. oszustka.

cheatery, s. (-i) oszustwo, oszukiwanie, szalbierstwo.

Chebaco, Ch. boat (szibe'ko bo't) łódź rybacka ostro zakończona, używana dawniej przez rybaków nowofundlandzkich; (wyrabiana w Chebaco, dziś Essex, Mass.)

chebule, s. (kebu'l; ar. kebili') suzony owoc drzewa wsch.-ind. TERMINALIA CHEBULIA z rodziny trzciżkowatych, COMBRATACEAE, sprowadzony do Eur. jako mirobalan, posiadający 45% garbnika; na miejscu oleiste owoce smaku migdałów są jadalne.

check, s. 1) przeszkoła, wstrzymanie, zatrzymanie, wpływ wstrzymujący; fon. zatrzymanie mowy przy wymowie p, b; rzecz wstrzymująca ruch lub postęp; 2) (w szachach) szach królowi, zaatakowanie króla, który musi natychmiast ustąpić z zaatakowanego pola albo zakryć się; 3) kratka na materiale tkackim, materiał w kratkę podobną do szachownicę; 4) przest. ang. potrącenie z płacy służby (za karę, za uszkodzenie itp.); 5) kontrola, rewizja; 6) znak zrobiony przez kontrolę na rachunku; pot. fajka; 7) kontroler, rewident, rewizor; ob. (I) checker; 8) kup. czek, przekaz do banku polecający bezzwłoczną wypłatę z czekowego rachunku bieżącego; 9) czek lub marka magazyniera, szatnego itd. na przedmiot oddany w przechowanie i zwrotny za daniem tego znaku; 10) zagłębienie, felc, w kamieniu lub drewnie w celu wstawienia drugiej części kamiennej lub drewnianej; 11) szparka w desce spowodowana nierównomiernym suszeniem, niewidzialna szpareczka w

stali spowodowana nierównomiernym ciśnieniem.

check, vi. 1) zatrzymać się nagle; myśleć o psie, który stracił trop; sokolnik o sokole, który porzuca pościg za właściwym zwierzem i sciga mniejszego; 2) (w szachach) dać szacha; 3) pękać jak drewno schnące lub pokost; 4) zgadzać się np. odpis z oryginałem; 5) **ch. in St. Zj.** zajeżdżać do hotelu, zarejestrować się w hotelu; **ch. out** opuścić hotel, wyrejestrować się z hotelu.

check, vt. 1) zatrzymać, wstrzymać, hamować, przeschodzić; 2) (szachy) zaszachować; 3) sprawdzić, skontrolować, po sprawdzeniu zrobić znak w dowód skontrolowania, zazwyczaj fajkę ✓; 4) spowodować pęknięcie np. **the sun ch. -s timber**; 5) przest. karcić, ganić; 6) przest. ang. potrącić z płacy (za karę lub odszkodowanie); **mar. to ch. with the helm** wstrzymywać sterem (zmianę kierunku).

check book książeczka czekowa.

(I) **checker**, s. (cze'ker) kontroler, rewident, rewizor.

(II) **checker**, (Ang.) **chequer**, s. a) drzewo eur. jarzab domowy **service tree SORBUS DOMESTICA** Linn. i brzek czyli brekina **wild service tree SORBUS TORMINALIS** Crantz.; także **ch. tree**; b) owoc tych drzew.

(III) **checker**, (Ang.) **chequer**, s. 1) przest. szachownica; pole na szachownicy; figura szachowa; szachy; 2) pl. warcaby, także **draughts**, gra we dwie osoby mające po 12 figur, **ormen**, stojących na czarnych po-

1	2	3	4
5	6	7	8
9	10	11	12
13	14	15	16
17	18	19	20
21	22	23	24
25	26	27	28
29	30	31	32

lach; pola oznaczone są dla łatwiejszego określenia liczbami od 1 do 32; w dawnych polskich warcabach o stu polach 1 do 50; 3) **St. Zj.**, figura warcabowa; 4) Ang. szachownica jako szyld karczmny; w **St. Zj.** tak-sówka ozdobiona rysunkiem szachownicy; 5) **Ch. hist.** dawny królewski urząd podatkowy, **Court of Exchequer**; 6) hist. skarb królewski, skarb państwa; 7) przest. rozmownica w klasztorze; 8) bud. ozdoba na podobieństwo pola szachowego; tk. materiał w kratkę.

checker, (Ang.) **chequer**, vi. wywołać wrażenie szachownicy np. światło księżycy w lesie lub parku; vt. 1) znaczyć jakby polami szachownicy naprzemian jasnymi i ciemnymi plamami, kreskami itp., przest. rozmaitymi przejściami i wypadkami radosnymi i smutnymi, a **ch.-ed life** życie pełne przejść rozmaitych; 2) przest. składać w kasie, oszczędzać; **ch.-ed iron** mar. żelazo żeberkowe; **ch.-ed plate** arkusz żeberkowy.

checkerberry, s. (-beri) bot. 1) czerwony owoc (w kształcie jagody) amerykańskiej gruszczyki **American wintergreen GAULTHERIA PRO-CUMBENS** Linn. z rodziny wrzoso-

watych **ERICACEAE**, rzędu **ERICALES**, gruszczyka eur. należy do tego samego rzędu lecz do rodziny gruszczykowatych, **PIROLACEAE**; także sama roślina; 2) pot. lecz niewłaściwie owoc azj. rośliny **MICHELIA REPENS**, ob. **partridge berry** z rodziny magnoliowatych, **MAGNOLIACEAE**.

checkerboard, s. (-bord) szachownica, deska podzielona na 64 pola, (8x8), w dawnych warcabach polskich na 100 pól (10x10); pola naprzemian jasne i ciemne, zwane: białe i czarne; z białym polem w prawym rogu, ob. (III) **checker**, s. 2).

checker roll hist. ang. lista płatnicza skarbu państwa.

checkerwise, -qu- adv. naprzemian.

check folio rozmiar papieru 17"x 24" (43x61 cm.).

checkhook, s. 1) w jeździe konnej, na siodło hak, na którym przechodzi uзда; 2) w elewatorze, hamulec rantunkowy, działający automatycznie w razie niebezpieczeństwa.

check ligaments, anat. więzadło karkowe, **LIGAMENTUM NUCHÆ**, mocne ścięgna karku idące od zęba (wyrastka kołczystego), **odontoid process**, ku kłykciom potylicznym i ograniczające odwracanie głowy.

check list, spis kontrolny.

checkmate, int. szach mat!; s. w szachach zaszachowanie króla w pozycji, wykluczającej możliwość obrony; przest. porażka, klęska, przegrana; zwyczajnie **mate**; vt. (w szachach) dać mata, zamatować, przest. pobić, pokonać.

check nut, mech. nakrętka zabezpieczająca, przeciwnakrętka, także **counter nut**.

checkrein, s. (czek'rejn) 1) w jeździe konnej, uzdeczka przechodząca przez hak na siodło niepozwalająca koniowi opuszczać głowy, **bearing r.**; 2) w uprzęży pary koni, uзда wiodąca od lewej jednego konia do wędzidła drugiego w parze.

checkstring, s. w tramwaju lub omnibusie sznurek lub pasek, jakim pasażer daje znak woźnicy, by zatrzymał się na najbliższym przystanku.

check valve mech. zawór zastawniczy, pozwalający na odpływ w jednym kierunku lecz nie dopuszczający powrotu.

checky, adj. (cze'ki) her. w kratkę, na podobie szachownicy; także **chequy**, **checquy**, **chequee**.

Cheddar cheese lub **Cheddar**, s. (cze'dercziz, cze'der) twardy ser śmietankowy, o miłym zapachu, ciemnożółty, pierwotnie wyrabiany w Cheddar w Anglii, dziś powszechnie w **St. Z.**

cheecha, s. (cz'i'cza; nazwa mlejskowa) cziczka, ceilońska jaszczurczka **HEMODACTYLUS FRENATUS**, z rodziny gekonów **GECKONIDÆ**, rzędu jaszczurkowców, **SAU-RIA**, gromady gadów, **REPTILIA**; żyje koło domów mieszkalnych, często nawpół oswajona, pożyteczna w niszczeniu owadów.

cheek, s. (cz'i'k) 1) policzek; 2) u drzwi i okien bok, futro, futryna; 3) w innych zastosowaniach: bok,

np. **ch. of a flask** bok manierki; **ch. of a mortise** bok fugi (wpustu); 4) szczeka, przest. z wyjątkiem masz. (pl.) szczęki; 5) czelność, śmiałość, zuchwałość, (miedziane) czoło, **he had the ch. to come back** miał czoło jeszcze wrócić; 6) mar. a) katnica masztowa; także **mast cheek**; **hound piece**; b) **ch. of a block** policzek bloku.

cheek, vt. 1) oblamować, zrobić bok do czego (np. okno, drzwi); 2) odzywać się zuchwale.

ch. bone anat. kość twarzy, kość policzkowa, wystająca pod okiem.

cheeked, adj. (-d) mający policzek lub policzki; **rose-cheeked** rumiany, o różowych policzkach.

cheek gates, mar. wrota wsporne.

ch. pouch, anat. worek policzkowy, u niektórych małp i gryzoniów część jamy ustnej do gromadzenia żywności, u innych worek otwarty na zewnątrz, niezależny od jamy ustnej.

ch. strap, **ch. piece** w uprzęży pasek po obu stronach głowy konia łączący wędzidło z uździenicą.

cheep, vi. (cz'i'p) świergotać, ćwierkać, dawniej świerszczeć, jak pisklęta, ob. **chirp**, **peep**.

cheep, s. świergot (ptasi), świergotanie, ćwierkanie.

cheeper, s. (-er) kto lub co świergocze, w szcz. pisklę kuropatwy i cieciorki.

cheer, s. (cz'i'r) 1) zool. (nazwa miejscowa) czir, himalajski bażant **CATREUS WALLICHI**, tak zwany od swego zewu; 2) (od kara gr. głowa) przest. twarz, wyraz twarzy, wygląd; 3) duch, humor, zwłaszcza radosne usposobienie, radość, żywiość, życzliwość; 4) przest. powitanie, przyjęcie; 5) potrawy, stół przysposobiony na przyjęcie gości; 6) pocieszenie, dodanie otuchy; 7) okrzyk na cześć, np. **three cheers for our guest**.

cheer, vi. 1) mieć się, czuć się; 2) radować się; 3) wydać radosny okrzyk na cześć.

cheer, vt. 1) uradować, pocieszyć, dodać otuchy, podnieść ducha, czasem z up; 2) wzmocnić, ożywić, np. jadło lub napój, jak herbata; 3) po-budzać do czynu, np. podwładnych żołnierzy, sforę psów na polowanie; 4) witać okrzykami, to **ch. ship** witać mijający okręt okrzykami załogi.

cheerer, s. (-er) kto lub co pociesza lub podnosi na duchu; kto wydaje okrzyk na cześć; szk. napój podany dla ożywienia humoru.

cheerful, adj. (-ful) pełen dobrej myśli, zadowolony, radosny, pogodny, pełen otuchy, ochoczy, ob. **animated**, **blithe**, **buoyant**, **bright**, **gay**, **gladsome**, **gleeful**, **joyous**, **merry**, **spirited**, **sunny**.

cheerfulness, s. (-nes) ochotność, radość, otucha, rażność, jasnota, zadowolenie.

cheerless, adj. (-les) beznadziejny, bez ducha, bez otuchy, smutny, posępny, smętny, przygnębiony.

cheerlessly, adv. (-li) bez ducha, bez otuchy.

cheerlessness, s. (-nes) brak otuchy, smutek, przygnębienie, beznadziejność.

cheer pine (czir'pajn; hind. czair) bot. wsch. ind. sosna PINUS LONGIFOLIA.

cheery, adj. (-i) pogodny, jasny, ob. cheerful.

cheese, s. (czy'z) 1) ser: **American ch.** żółty lub (rzadziej) biały, ostry w smaku; **Brie**, biały, łagodny, smietankowy; **Camembert ch.** (fr.) tłusty, siodkawy ser smietankowy; **Cheedar ch.** w Ang. tłusty, w St. Zj. suchy ser w sztukach po 40 do 55 funtów; **Cheshire ch.** suchy czerwony ser smietankowy; **cottage ch.** twaróg; **Danish ch.** szkocki ser połączony do **single Gloucester**; **Dutch ch.** twaróg; **Edam ch.** (hol.) łagodny żółtawy ser, w formie kuli fioletowoczerwonej o średnicy ok. 5"; **Gloucester ch.** łagodny i tłusty, ze smietany; **double G.**, z pełnego mleka; **single G.**; **Gorgonzola ch.** (wł.) ostry tłusty, z pleśnią zieloną i czerwoną; **Gruyère ch.** (szwajc.) z serwatki, żółtawy, w gombkach; **Limburger ch.** (belg.) miękki, kiedy starszy — prawie płynny, bardzo ostry w smaku i w zapachu; **Neufchâtel ch.** (fr.) biały, smietankowy, delikatny w małych cegiełkach; **Parmezan ch.** (wł.) parmezan, jadany prawie wyłącznie w stanie tartym jako przyprawa do sosów lub makaronu, zielonkawo-żółty, z serwatki, twardy; **Philadelphia cream ch.** biały, miękki smietankowy, delikatny, w małych cegiełkach; **Roquefort** (fr.) rokiort, twardy ser z mleka owczego, dojrzewający w pieczarach, gotowy z zielonkawą i czarną pleśnią, ostry; **Stilton ch.** (ang.) tłusty, bogaty ser ze smietany, biały lub (gdy dojrział) przecinany nitkami pleśnią; 2) sernik, twaróg; coś co przypomina kształtem ser; a) w robieniu jabłecznika masa z wytlóków jabłczanych; b) w przedzeniu bawełny zwój nici; c) w tkaniu wełny a sectional warp beam albo osnowa tkana na takiej ramie; 3) przest. dyg kobiecej w stroju z XIX w.; 4) gw. St. Zj. totumfacki; gw. ang. rzecz całkowicie zadowolająca.

cheesecake, s. (-kiej) 1) placek z sera, sernik; 2) bot. malwa eur. **high mallow** MALVA SYLVESTRIS Linn. i jej owoc.

cheesecloth, s. (-kło) organtyna do wyciskania sera.

cheese fly, zool. muchówka PIO-PHYLA CASEI, której larwy, zwane **cheese hopper** lub **skipper** lub **cheese maggot**, żyją w serze i wędzonym mięsie.

cheeselip, -lep, s. (czy'z-lip, -lep) przest. 1) trawieniec używany do scinania mleka w wyrobie sera; w szcz. suszony żołądek cielęcy, zwany dawniej **ch. bag**.

cheese mite wółczek serowy TY-ROGLYPHUS SIRO.

cheeseparing, s. (pejrin) dosł. obieranie sera, oszczędzanie rzeczy bezwartościowej, skąpstwo.

cheese pitch smoła ziemna lub asfalt o zaskorupionej powierzchni.

cheesewood, s. (czy'zwud) nazwa dwóch drzew (Australia) PITTO-SPORUM BICOLOR Hook f. i P. UNDULATUM Vent. i ich drewna.

cheesy, adj. (-zi) serny, serowy, podobny do sera, przypominający ser.

cheetah, s. (czy'ta) zool. gepard,

FELIS JUBATA czyli **ACINONYX JUBATUS** z rodziny kotów, zbliżony do psa w niektórych szczegółach: długie nogi nadające się do szybkiego biegu, pazury mało wysuwalne lub wcale niewysuwalne; rozmiarów lamparta, z czarnymi plamami na skórze, często oswojony i używany do polowania na antylopy i inną zwierzynę; Ind. Wsch., Persja i Afr., dawniej uważany za odrębny gatunek **CH. LANIGERA**.

chef, s. (szez, fr.) 1) szef, przełożony, naczelna osoba; 2) szef, kucharz naczelny; 3) her. ob. **chief**; **chef-d'oeuvre**, s. (szed'wr, fr.) arcydzieło; pl. **chefs-d'oeuvre**.

Cheilanthus, s. (kailen'żis) bot. bardzo rozpowszechniony rodzaj paproci rodziny POLYPODIACEAE rzędu FILICALES, lip fern; **ch.** osobnik tego rodzaju.

cheilo-, przedr. (kajlo-, chej'los gr. warg) wargowo-, ob. **chilo-**.

Cheilestomata, s. pl. (-sta'mata) zool. rząd mszywiolów BRYOZOA czyli POLYZOA, o wapienistych lub chitynowych zoecjach; -stomatous, adj. (sto'matós) przynależny do tego rzędu.

Cheiranthus, s. (kajren'żes) bot. lak, rozległy rodzaj ziół pin. strefy umiarkowanej, bardzo rozpowszechniony w St. Zj. **common wallflower**, **CH. CHEIRI** Linn., lak, **CH. ALLIOTII** lak syberyjski, tu należy i gorczycznik, ob. **Erysimum**.

cheiro-, **cheir-**, przedr. (ki'ro, kir-, chejr gr. ręka) ob. **chiro-**.

Cheirogaleus, s. (kirogej'liös) zool. rodzaj małych małpatek madagaskarskich żyjących na drzewach; suchą porę roku przesypiają.

Cheiroglossa, s. (-gla'sa) bot. rodzaj paproci nasięźrzałych, ophioglossaceus, znamiennych rozgałęzieniem w dwóch płaszczyznach, a nie jak wszystkie inne w płaszczyźnie spłaszczenia, i tym, że plemniki i rodnie są zagłębione w tkance przedrośla; jedyny gatunek **CH. PALMATA** żyje epifitycznie na palmach Florydy i Amer. podzw.

cheiropompholyx, s. (-pam'foliks) med. choroba skórna znamienna swędzeniem dłoni i pięt.

(I) **chela**, s. (kiej'la) Ind. Wsch. domownik zajmujący stanowisko pomiędzy służącym lub niewolnikiem a uczniem, stąd uczący się.

(II) **chela**, s. (kile; chele' gr. szpon) pl. **chelae** (ki'li) zool. szczypce pewnych skorupiaków i pajęczaków, ob. **cheliform**.

chelerythrine, s. (keliry'ryn, kele'ry'ryn; chel(idonion) gr. **celandine**, jaskółcze ziele, erithros' gr. czerwony) chem. bezbarwny alkaloid krystaliczny C₂₂H₁₉O₃N, otrzymany z jaskółczego ziele i tworzący żółte sole z fioletową fluorescencją.

chelicera, s. (kily'sóra; chele' gr. szpon, ke'ras gr. róg) zool. szczegół: pajęczaki ARACHNOIDEA mają otwór paszczowy uzbrojony w dwie pary przysadek, **appendages**, zwanych szczękorożkami i szczękonożkami; pierwszą parę tworzą szczegółki składające się z podstawowego członka i ruchomego szpona; niekiedy mają postać kleszczyków; u wielu pajaków na szczycie szpona otwiera się przewód gruczołu

jadowitego; **cheliceral**, adj. (-sóre) zool. szczegółkożkowy.

chelidon, s. (ke'lidan; chelidon' gr. pacha) 1) anat. zagłębienie w zgięciu ramienia; 2) **Ch.** zool. rodzaj wróblowatych ptaków eur. których typem jest jaskółka oknówka **CH. URBICA** ob. **martin**.

chelidonate, s. (kili'donejt) chem. sól lub ester kwasu chelidonowego.

chelidonic, adj. (kelida'nik) chem. chelidonowy, oznaczający dwuzasadowy kwas C₆H₆O₆ znajdujący się w kombinacji w soku ziela jaskółczego, celanaine, i w korzeniu ciemiernika, hellebore.

chelidonine, s. (kelido'nin, keli'donin, -nyn) chem. chelidonina, krystaliczny alkaloid C₂₀H₁₉O₃N, zawarty w jaskółczym ziele **celandine** **CHELIDONIUM**.

chelidonium, s. (-njem) bot. jaskółcze ziele; a) roztopać wielką czyli boży dar **Ch. majus**; b) roztopać małą czyli pszonka, mysze jaskółka; roślina makowa, **papaveraceus**, rodzima w Eur. i Azji, zaaklimatyzowana w St. Zj., ob. **celandine**.

chelidoxanthin (-daksen'żin) neutralny żółty gorzki składnik jaskółczego ziele, ob. **celandine** i **xantin**, 2.

chelifier cancrroides (ke'lifer kan-kro-i'dis) zool. zaleszczotek książkowy, nieszkodliwy pajęczak rzędu medźwiadkowatych SCORPIONINA, żywiący się drobnymi owadami niszczącymi książki.

cheliferous, adj. (keli'ferös) zool. mający kleszczyk lub kleszczyki, szpon lub szpony.

cheliform adj. (ke'liform, ki'-) zool. mający ruchomy staw lub palec przylegający do sąsiedniego odcinka tak by utworzył kleszcz, kleszczowy, szponowy.

Chellean, **Chellian**, adj. (sze'li-en; fr. chelléen, szele-e'") szelejski, pochodzący z okresu dyluwialnych zwierisk znanego zabytkami niezgrabnie ciosanych grotołów kamiennych i kościów słonia ELEPHAS ANTICQUUS i nosorożka RHINOCEROS MERCII; zwierowska te powszednie w całej Europie odkryto po raz pierwszy w Chelles (szel) we Francji. ob. **paleolithic**.

Chelone, s. (kilo'ni; chelo'ne gr. żółw) 1) bot. nieliczny rodzaj ziół trędzikowatych, **scrophulaceus**, wsch. St. Zj., o kwiatach białych i różowych z koroną nabrzmiałą podobną do głowy żółwie, stąd nazwa **turtlehead**, **snakehead**; 2) zool. wielki morski żółw szylkretowy **CHELONIA IMBRICATA** i żółw zielony **CHELONIA MYDAS**, ob. **Chelonina**.

Chelonina, s. pl. (-a) 1) żółwie, rząd gromady gadów REPTILIA, ob. **turtle**; 2) zool. sing. rodzaj morskich żółwi, ob. **hawksbill**, **green turtle**.

chelonian, adj. (-njen) żółwi; s. żółw.

chelonid, s. (ke'lonid) osobnik z rodziny Chelonidae.

Chelonidae, s. pl. (kila'nidi) zool. rodzina gadów obejmująca wszystkie żółwie z wyjątkiem żółwia bez tarczy **leatherback** **DERMOCHELYS CO-RIACEA**.

Chelura, s. (kiliu'ra; chele' gr. szpon, ura' gr. ogon) zool. rodzaj drobniutkich skorupiaków rzędu

obunogich. AMPHIPODA, dziurawiczych a często niszczących drewno.

Chelydra, s. (ke'lidra) zool. rodzaj żółwi obejmujący żółwia chwytnego, snapping turtle, ob. typowy dla rodziny CHELYDRIDÆ (keli'dridi) obejmujący ponadto żółwia aligatowego alligator turtle.

chemic, chemick, s. (ke'mik) 1) roztwór wapna do blichowania; 2) przest. chemik.

chemical, adj. (-eł) chemiczny; ch. affinity lub ch. attraction pokrewieństwo chemiczne, swoista siła pierwiastków wchodzenia lub nie wchodzenia w związki chemiczne z pewnymi innymi pierwiastkami i pozostawania w stałym z nimi związku; ch. agent odczynnik chemiczny; ch. balance waga analityczna; ch. black farb. czerni chemiczna, otrzymywana z galasówek z octem drzewnym i solą żelazową; ch. combination związek chemiczny; ch. constitution budowa lub skład albo układ związku chemicznego; ch. formula wzór chemiczny; ch. engine lub ch. fire engine sikawka chemiczna; ch. fuse chemiczna stopka, ob. fuse; ch. harmonicon ob. pyrophone; ch. individual osobnik chemiczny, samodzielną substancją chemiczną w odr. mieszanin; ch. process proces chemiczny, przebieg reakcji chemicznej; ch. property właściwość chemiczna, własność chemiczna, swoisty sposób zachowania się substancji chemicznej; ch. tonus fizjol. tonus chemiczny, stan słabego napięcia tkanek wskutek mniej więcej stałego działania chemicznego w mięśniach wiódący do wytwarzania ciepła.

chemical, s. substancja chemiczna; -s pl. chemikalia (gen. chemikaliów).

chemicalized, adj. (-ajzd) chemiczny, np. ch. paper.

chemicalization, s. (-eł'szn) podanie pod wpływ chemiczny.

chemically, adv. (ke'mik'eły) chemicznie, ze stanowiska chemii, przez reakcję chemiczną, wskutek działania chemicznego; ch. pure chemicznie czysty, wolny od wszelkiej obcej przymieszki dającej się odkryć przez analizę; skrót C. P.

chemico-, przedr. chemiczno-, chemio-.

chemigraphic, adj. (kemigre'fik) chemigraficzny.

chemigraphy, s. (kemi'grefi) chemigrafia, sposób rytowania w drodze chemicznej bez fotografii.

chemise, s. (szemiz' fr. koszula) 1) koszula damska, dawniej bielizna spodnia; 2) woj. trzpieł na jakim skuwa (szwajsuje) się lufa karabinu.

chemisette, s. (szemizet' fr. koszulka) podwłóczka damska.

chemism, s. (ke'mizm) chemia, działanie chemiczne, reakcje chemiczne zbiorowo; własność chemiczna, pokrewieństwo chemiczne.

chemist, s. ('-myst) chemik (m), chemiczka (f), osoba zajmująca się zawodowo chemią; w Ang. aptekarz, (w St. Zj. druggist).

chemistry, s. (-ri) 1) chemia, dawniej chimia (od chime'ja gr. mieszanina płynów) nauka o składnikach substancji i przemianach, jakim wzajemnie podlegają; pierwotnie i-dentyczna z alchemią (ob. alchemy),

pomieszana z pojęciami fantastycznymi i nierealnymi, jako część filozofii; następnie przekształcona w część składową medycyny jako nauka o lekach, chemistria, iatrochemisty (iatros' gr. lekarz); dopiero Robert Boyle (1627-1691) wyznacza chemię jako odrębną wiedzę; okres od Boyle'a do Lavoisiera (Antoni Lavoisier (lawoazje', 1743-1794), zwany phlogistic period (ob.), poczym następuje antiphlogistic period (po obaleniu teorii flogistonu, 1715) czyli okres chemii nowoczesnej albo atomistycznej; organic ch. chemia organiczna (obejmuje węglowodany i ich pochodne); inorganic ch. chemia nieorganiczna (obejmuje inne związki i pierwiastki); physical ch. chemia fizyczna obejmuje studia nad ustosunkowaniem własności chemicznych i fizycznych (electroch., photoch., thermochem., elektrochemia, fotochemia, termochemia); physiological ch. chemia fizjologiczna bada działalność chemiczną w istotach żyjących; zoöch. chemia zwierzęca, i phytoch. chemia roślinna; mineralogical ch. chemia minerałów; geological ch. chemia geologiczna; applied ch. (odr. ściślej chemii) chemia stosowana: agricultural ch. chemia rolnicza, sanitary ch. chemia zdrowotna, pharmaceutical ch. chemia lecznicza, industrial ch. chemia przemysłowa (wyrób alkoholu, bionika, cukru, kwasów, tęgów, soli, tłuszczów itd., itd.), analytical ch. chemia analityczna; 2) podręcznik chemii.

chemoreflex, s. (kemo-ri'fleks) fizjol. reakcja na bodudek chemiczną.

Chemosh, s. (ke'masz) bóg Moabitów.

chemosis, s. (kemo'sys) med. obrzęk spojówki, obrzmienie spojówki gałkowej; chematic, adj. (-tik) med. dotyczący obrzęku spojówki.

chemosmosis, s. (kemazmo'sys) osmoza chemiczna; chemosmotic, adj. (-zma'tyk) osmotyczny z powodu działania chemicznego.

chemosynthesis, s. (kemosyn'ezys) chemosynteza, synteza związków organicznych dokonana energią pochodzącą z chemicznych zmian i reakcji; chemosynteza węglowodanów odbywa się w bakterii azotynowej przez utlenianie amoniaku na kwas saletrowy a w bakterii azotanowej przez przemianę kwasu saletrowego (nitrous acid) na kwas azotowy (nitric acid); ob. photosynthesis; chemosynthetic, adj. (-ze'tik) chemosyntetyczny.

chemotaxis, s. (-tek'sys) biol. zdolność reagowania drobnoustek swo-bodnie pływających organizmów np. bakterij, zoospor glonów itd. na wpływy chemicznych substancji przyjaźnie lub wrogo, positive ch. i negative ch. ob. chemotropism; chemotactical, adj. mający i okazujący tę zdolność; -ly, adv. na podstawie tej zdolności, zgodnie z tą zdolnością.

chemotropism, s. (kima'tropizm) fizj. roślinna, u pewnych roślin zdolność reagowania na bodźce chemiczne, okazywana przez pewne rośliny przez zbliżanie się ku źródłu owego bodźca, positive ch. lub odchylania się od niego, negative ch.; ob. chemotaxis; chemotropic, adj.

(kimotrap'ik) mający i okazujący tę zdolność; -ally, adv. (ełi) zgodnie z tą zdolnością, na zasadzie tej zdolności, chemotropowo.

Chemung, s. (szimyn) geol. podział górnej serii amer. systemu dewońskiego w stanie Nowy Jork.

chemurgic, s. -al, adj. (kemór'dzik) odnoszący się do chemurgii.

chemurgy, s. (ke'mördzi; chem (istry) i er'gos gr. robota) chemia stosowana w zakresie przetworów z ziemiopłodów, np. soi; w szerszym znaczeniu: przemysłowe spożytkowanie surowców organicznych w drodze chemicznej.

chenille, s. (szenil' fr. gąsienica, z powodu wiochatej powierzchni) szenila, włochata nić jedwabna, wełniana, bawełniana, używana do haftów, na kordonek tapicerski, na kutasiki itp.; ch. carpet dywan o wątku szenilowym; ch. plant bot. wsch.-ind. roślina wilczomleczowata ACALYPHA HISPIDA z długimi zwisającymi jedwabistymi kutasikami karmazynowymi wyglądającymi jak szenilowe.

Chenomorphæ, s. pl. (kinomorfi; chen gr. gęś, mor'fos gr. kształt) zool. ANSERIFORMES, rząd ptaków pływaków grupy DESMognathæ, obejmujący gęsi, kaczki, łabędzie, czerwonaiki (flamingi) i zbuny.

chenomorphic, adj. (-ik) zool. gęsiokształtny, ANSERIFORMIS.

chenopod, s. (ki'nopad) bot. osobnik z rodziny CHENOPODIACEÆ, roślina komosowata, komosa.

Chenopodiaceæ, s. pl. (kinopodiej'si-i) bot. komosowate, rodzina roślin, do jakiej zalicza się komosa, burak, szpinak itp. rzędu albo CHENOPODIALES, komosowych, albo CENTROSPERMÆ, śródożnych.

chenopodiaceous, adj. (-si-ös) adj. komosowaty.

Chenopodiales, s. pl. (-lis) bot. komosowe, według jednej klasyfikacji rząd, którego typem jest rodzina komosowatych, CHENOPODIACEÆ; według innej klasyfikacji grupa w rzędzie śródożnych CENTROSPERMÆ obejmującym komosowate i gwoździkowate, CARYOPHYLLACEÆ (należące według pierwszej klasyfikacji jako rodzina SILENACEÆ do Ch.)

Chenopodium, s. (-po'diom) bot. komosa, rozległy rodzaj ziół, goosefoots i pigweeds, w całej strefie umiarkowanej, o „mącznych” liściach; olejek stosowany w leczeniu przeciw glistom.

Chepera, s. (ke'pira) mit. eg. Chepera, ojciec bogów, słońce wschodzące, stwórca wszystkiego.

cheque, s., angielska pisownia wrazu check, s. 8.

Cheremiss, s. (cze'rimis) Czere-mis, członek grupy narodowościowej fińskiej nad Wołgą; Czere-mis nazywają siebie Mari (człowiek), stąd nazwa Republika Marijska; Chere-mission, adj. marijski, czere-miski.

Cherimoya, s. (czermo'ja, nazwa pld.-amer.) czerimola, ANNONA CHERIMOLA Mill. bot. 1) drzewo pld.-amer. z rodziny ANNONACEÆ, aklimatyzowane w Meksyku i Ind. Zach.; 2) soczysty owoc tego drzewa.

cherish, vt. (cze'risz) 1) miłować,

traktować z uczuciem tliwej przyjaźni i opieki, hodować, ochraniać, żywić; 2) piastować w umyśle, krzewić w myśli; 3) przest. pieścić; zabawiać; dodawać otuchy, dziś cheer, ob.

cherna, s. (cz'er'na; hiszp.) zool. mięsożerna ryba okoniowata pokrewna rodzajowi SERRANIDÆ; nazwa obejmuje różne gatunki m. i. eur. stone bass, zach.-ind. red grouper EPINEPHELUS MORIO i i.

Cherokee, s. (cz'eroki') Indianin ze szczepu Iroquois (irokoa') niegdyś zajmującego okolice źródeł rzeki Tennessee, obecnie zamieszkałego głównie w Oklahomie.

Ch. rose bot. chińska róża pnąca ROSA LÆVIGATA o białutkich kwiatach, aklimatyzowana w Amer. Pld.

cheroot, s. (sz'i'rut, cz'i'-) rodzaj cygara obciętego po obu końcach, pierwotnie wyrabiany w pld. Ind. Wsch. i na Filipinach.

cherry, adj. (cze'ri) wiśniowy, koloru wiśniowego.

cherry, s. 1) bot. drzewo i owoc (pestkowiec) rozmaitych gatunków rodzaju PRUNUS, a) czereśnia, trześnia, PRUNUS AVIUM, Linn., z owocem koloru jasnoczerwonego, czereśniowego; b) wiśnia PRUNUS CERASUS Linn., z owocem koloru ciemnoczerwonego, wiśniowego; c) czerecha PRUNUS AUSTERA Ehrh. bigarea z bardzo słodkim owocem koloru czarnego; 2) bot. w Ind. Zach. nazwa kilku krzewów łożysłowych (nagwiadzkowych) malpigiaceus) z owocem podobnym do wiśni i zwanym wiśnią z Barbados; 3) bot. w Australii nazwa kilku drzew i owoców podobnych do czereśni, jak EROCARPUS CUPRESSIFORMIS, EUGENIA MYRTIFOLIA Sims., ANTIDESMA DALLACHYANUM ob. brush ch., native ch.; 4) drewno tych drzew zwłaszcza czerechowe na wytworne meble; 5) kolor wiśniowy; (kolor czereśniowy cerise).

ch. aphid zool. mszyca czereśniowa, MYZUS CERASI żerująca na czereśniach i powodująca zwijanie się liści; ch. apple syberyjskie dzikie jabłko, leśniówka syberyjska, PYRUS BACCATA Linn.; ch. bay bot. laurowiśnia, ob. ch. laurel; ch. birch bot. 1) słodka brzoza sweet birch BETULA LENTA Linn.; 2) brzoza zach.-amer. western birch BETULA OCCIDENTALIS Hook.; ch. bounce wódka z cukrem; ch. brandy wiśniówka, nalewka na wiśniach; ch. coal miękki węgiel łatwo palny bez pozostawiania żużli; ch. coffee jagoda czy owoc kawy przed ogołoceciem pestki z miąższu; ch. currant rodzaj dużej porzeczki; ch. fruit fly drobniutka muszka RHAGOLETIS CINGULATA żyjąca w owocu czereśni lub wiśni; ch. laurel laurowiśnia PRUNUS LAUROCERASUS Linn. lub LAUROCERASUS LAUROCERASUS w Eur., i podobny gatunek w pld. St. Zj., LAUROCERASUS CAROLINIANA Michx.; pierwszy zwany także laurel, drugi laurel cherry.

chersonese, s. (kór'soniz) półwysp: Cimbrian Ch. Jutlandia; Golden Ch. Półwysp Malajski; Tauric Ch. Krym; Thracian Ch. Gallipoli.

chert, s. (czórt) petr. ciemna mie-

szana skała krzemienista; -y, adj. krzemienisty.

cherub, s. (cze'rób) pl. (z h.) cherubim (cz'eriu'bim, -ru-) i cherubs, cherubim, sing. i pl. (cze'rubim) cherubin, cherubinek, 1) rodzaj anioła; 2) szt. p. pyzaty aniołek ze skrzydełkami; 3) bib. skrzydlate twory zwierzęce o twarzy ludzkiej (Ezechiel X.); 4) uroczę dziecko o rumianej twarzy; 5) piękna kobieta; 6) barwa ciemnoróżowa.

cherubic, -al, adj. (kiru'bik, -i) anielski; Cherubic Doctor Tomasz z Akwinu; cherubic friar dominikanin; cherubic hymn kość. część liturgii wielkanocnej; -ally, adv. sposobem anielskim.

chervil, s. (czórwil) bot. trybulka, dawniej trzebulka, aromatyczne ziele, przyprawa do zupy itp., ANTHRISCUS CEREFOLIUM Hoffm., trybula ogrodowa, z rodziny baldaszkowatych UMBRELLIFERÆ; cow ch. dzika trybulka.

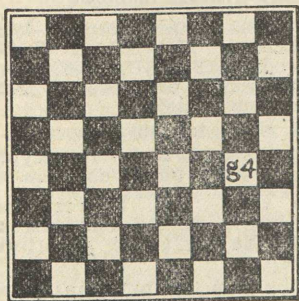
chervonets, -tz, s. (cz'erwo'nec) mon. czerwonec, moneta sowiecka z r. 1922, 10 rubli, około \$5.15.

Chesapeake, s. (cze'sepik) 1) zatoka atlantycka pñ.-amer. Chesapeake Bay; 2) geol. formacja miocenu (trzeciorzęd młodszy) w Ameryce wsch. (w pld.-zach. nad Pacyfikiem Monterey, we Francji helwecka); 3) Ch. B. dog myśliwski pies o dobrze obłonionych palcach; 4) Ch. canoe dwumasztowa łódź; większa: pungey; ob. buckeye.

Cheshire, s. (cze'szir, 'ször) odmiana białej świni ang.; Ch. cheese a) rodzaj sera wyrabiany pierwotnie w powiecie Ch. w Anglii; b) Ch. Ch. sławna oberża londyńska przy Fleet Street z czasów d-ra Johnsa; Ch. cat kot z Ch.; to grin like a Ch. cat w uśmiechu okazywać zęby i dziąsła, pot. śmiać się całą gębą.

chess, s. (czes) 1) szachy (pl.) gra na dwie osoby, każda posiada po 16 figur, chessmen, (king król, queen królowa, po 2 bieguny, bishops, po 2 koniki, knights, po 2 wieże, rooks, i po 8 chłopów czyli pionów, pawns czyli peons) białych względnie czarnych; szachownica ma 64 pola (8x8) z białym polem w prawym rogu licząc od grającego; pola oznaczają się na kontynencie eur. od 1-8 od strony

Czarne

Białe

Pole g4 nazywa się w Anglii KKt4 dla białego a KKt5 dla czarnego, na kontynencie eur. g4 dla obu stron.

białego, a od a do h od lewej ku prawej od strony białego; w Ang. system znaczenia jest odmienny dla białego i czarnego, rządy zamiast od 1 do 8 zwane są od figur stojących na początku partii na polu danego rzędu, a więc np.: rząd bieguna króla, rząd króla, rząd królowej, rząd bieguna królowej itd. więc co dla białego jest K4 to dla czarnego K5; w sprawozdaniach :! lub w Ang. ch. oznacza: szach; X oznacza: zabiera czyli zabija; 0-0 lub 0-0-0 oznacza: roszadę, ob. castling; koniec partii, szachmat, mate, albo remis (remi') remis (gra nierozstrzygnięta) albo pat ob. stalemate; ob. gambit; 2) bot. a) ch., common ch., cheat BROMUS SECALINUS Linn., rodzaj stoklosy szkodliwy na polach pszenicznych, niegdyś uważany za zdegenerowaną pszenicę; b) żylica roczna LOLIUM TREMULENTUM; 3) przest. piętro, kontygnacja, dawniej przetr.

chess apple, bot. jabłuszkowaty owoc jarzębiny; także samo drzewo jarzab service tree SORBUS.

chessboard, s. (czes'bord) szachownica, ob. chess 1), także przen. dziedziną rozgrywki dyplomatycznej, politycznej itd.

chesser, s. szachista (m), szachistka (f.)

chessman, s. (-men) pl. chessmen, figura szachowa.

chest, s. (czest) 1) skrzynia, kufer, zwłaszcza z wiekiem i do przechowywania rzeczy wartościowych; tool ch. skrzynka z narzędziem, skrzynka na narzędzie; sailor's ch. kufer majtki; bride ch., w St. Zj. cedar ch. skrzynia wyprawa; 2) kasa publiczna składowa, community ch. zbiórka miejska na cele dobroczynne; 3) przest. trumna; 4) pierś, tułów; przen. pierś, siedziba uczuć; 5) mech. skrzynia na gaz, parę itp., np. steam ch. of an engine; 6) papier. przepierzenie do blichowania miazgi; to get something off one's ch. pot. pozbyć się kłopotu, zbyc czego z głowy.

chest, vt. 1) schować do skrzyni, odłożyć; 2) (o koniu) uderzyć pierśią, natrzeć pierśią.

-cheded, przyr. (-yd) mający pierś taką jak określono w przedr. np. deep-ch., hollow-ch. itp.

chester, s. (-er; castrum i. obóz) hist. miasto, gród, zwłaszcza z czasów rzymskich w Brytanii, np. Chester, Manchester (men'czester), Leicester (les'ter), Lancaster (lę'kaster); Ch. imię własne, zdr. Ches; Ch. geol. ob. Kaskaskia.

chesterfield, s. (-fild) 1) płaszcz po kolana; 2) rodzaj dużej kanapy; 3) rodzaj. amer. papierosa.

Chesterfieldian, adj. (-fild'jen) odnoszący się do lorda Chesterfielda (1694-1773), znanego z wybrednych manier, autora Listów do Syna, stanowiących ówczesny kodeks dobrego zachowania się.

Chester play misteria sceniczne przedstawiane przez mieszkańców miasta Chester w Ang. około Zielonych Świątek od w. XIII do XVI, ob. mystery.

chest founder, -ing, s. weter. zapad, zapadanie piersi (u konia), atrofia mięśni wskutek braku ruchu.

chestnut, adj. (czes'not) kasztanowaty, a) zrobiony z drewna kasztanowego, b) koloru kasztanowego, kasztanowaty.

chestnut, s. 1) owoc drzewa *Castanea*, ob., lub samo drzewo z rodziny dębów; w szcz. kasztan eur. *CASTANEA SATIVA* Mill., kasztan amer. *C. VAR. AMERICANA* Watson, i kasztan japoński *C. JAPONICA* Blume (o owocu większym niż tamte); także podobne drzewo o jadalnym owocu, jak kasztanowiec kapski *Cape ch.*, *CALEDENDRUM AUSTRALE* Thunb., kasztanowiec australijski *Moreton Bay ch.* *CASTANOSPERMUM AUSTRALE* Cunn.; w Porto Rico drzewo chlebowe, *breadfruit*; 2) drewno kasztanowe używane na progi (podkłady) kolejowe i w meblarstwie; 3) Ang. (koń) kasztan, kasztanek, w St. Zj. *ch. horse*; 4) orzech, rozmiar węgla opałowego; 5) pot. oklepany dowlcip.

chestnut, vl. zbierać kasztany.

ch. blight, (cz. blajt) choroba kory kasztanowej spowodowana przez pasorzytę *ENDOTHIA PARASITICA*, niszcząca korę i czasem drzewo; straszna ta zaraza, zauważona po raz pierwszy w bliskości Nowego Jorku w r. 1904, wyniszczyła wspaniałe lasy kasztanowe w stanch pin.-wsch. w ciągu kilkunastu lat.

ch. borer zool. owad drążący drzewa kasztanowe, w szcz. *two-lined b. AGRILUS BILINEATUS*.

ch. brown, adj. kasztanowaty, np. włosy.

ch. extract, wyciąg z drewna kasztanowego eur., używany do barwienia jedwabiu; posiada 26% taniny.

ch. sedge, bot. cenna turczyka pastewna *CYPERUS ERYTHORRHIZOS*.

ch. weevil, zool. brunatny słonik *BALANINUS RECTUS*, z rodziny ryjkowców *CURCULIONIDÆ*, o bardzo długim cienkim czarnym ryjku.

chest of drawers, skrzynia lub szafa z szufladami.

chest-on-chest, wysoka ozdobna komoda składająca się z dwóch części: dolnej o kilku wąskich szufladach i górnej (nieco cofniętej) o szufladach na całą szerokość.

chest register, muz. niższa część skali głosu.

chetty, s. (cze'ti) kasta tamilijskich kupców Wsch. Ind. Pld. i Ceylonu.

cheval de bataille (fr. szwal debataj', dosł. koń wojenny) ulubiony frazes, argument, pogląd itd. konik, na którym jeździ stale polityk lub jednostronny uczonec itp.

cheval-de-frise, (fr. szwal' de fri'z) pl. *chevaux-de-frise* (szwo' defri'z) kołczasta zapora, kawał drewna lub żelaza naszpikowany sterczącymi bretnalami itp., np. w wojsku na drodze celem utrudnienia przechodu i przejazdu, na ogrodzeniu celem utrudnienia przejazdu.

chevalet, s. (fr. szwale') muz. kobyłka, mostek, pionowa deszczulka do naprężenia strun instrumentu smyczkowego.

chevalier, s. (szewalir') 1) kawaler, hist. rycerz, kawalerzysta, szlachcic; kawaler (orderu); 2) kawaler, gałlant, młody człowiek z ogładą to-

warzyską i rycerskim zachowaniem się; *The Ch.* lub *de St. Georges*, także *Old Pretender* syn króla Jakuba II ang. (VII szk.) Jakub Franciszek Edward Stuart (1688-1766), pretendent do tronu; *The Young Ch.* jego syn Karol Edward Stuart; *Ch. Bayard* (sz. bajar') zwany *Ch. sans peur et sans reproche* (fr. szwale' sa~ pör e sa~ reprosz', rycerz bez trwogi i bez zmyśu) Piotr Terail (teraj') *Seigneur de Bayard* (senjör de bajar') (1473-1524), rycerz fr. słynący odwagą i uprzejmością; przydomek (ch. s. p. et s. r.) używany przysłówowo o każdym podobnym rycerzu; *ch. bird*, zool. siewka zielononóżka; *ch. crab*, zool. szybki krab morski rodzaju *OCYPODA*; *ch. d'industrie* (fr. szwale' dędüstri') rycerz przemysłu, oszust.

chevaline, s. (szewalir') konina, mięso końskie.

chevalure, s. (szewalür') 1) czupryna, fryzura; 2) astr. warkocz, ob. *Berenice*, mglista powłoka np. jądra komety; ob. *coma*, s. 1).

cheverer, s. (szew'nör) kto haftuje desenie na pończochach.

cheviot, s. (sze'wiot) 1) gruby wełniany materiał na ubrania, szewiot; 2) cienki papier do pakowania, ozdobny i naśladowy tkaninę; 3) tkanina bawełniana na bieliznę; 4) *Ch.* (cze'wiot) odmiana bezrogich baranów wyhodowana pierwotnie w Cheviot Hills w Zj. Kr.

chevon, s. (sze'wyn) kozina, kozłina, koźle mięso.

chevette, s. (szewret') koźleca skórka.

chevreuil, s. (szewröj') fr.) koza.

chevron, s. (szew'ren; fr. szewrą') 1) przest. krokiew; 2) her. znak w tarczy w kształcie krokwi; 3) szewron, galon, kąt galonowy naszyty na rękawie żołnierza, w Eur. za długą służbę, w St. Zj. oznaka rangi podoficer-skiej; 1 szewron—*private first class*, starszy szeregowiec, dwa *corporal* kapral—trzy *sergeant*, sierżant, trzy z rombem *sergeant major* lub *staff sergeant*, sierżant sztabowy; 4) przest. rękawica; *ch. bones* zool. kostki niektórych kręgowców, w kształcie V, łączące stopy paclerzowy z kością ogonową.

chevron, 2 1 szewron—*private first class*, starszy szeregowiec, dwa *corporal* kapral—trzy *sergeant*, sierżant, trzy z rombem *sergeant major* lub *staff sergeant*, sierżant sztabowy; 4) przest. rękawica; *ch. bones* zool. kostki niektórych kręgowców, w kształcie V, łączące stopy paclerzowy z kością ogonową.

chevrotain, s. (szew'rotejn, -tyń) zool. kanzyl, *TRAGULUS KANCHIL*, rodziny *TRAGULIDÆ*, jeden z najmniejszych przeżuwaczy; Afr. Zach. i wyspy Malajskie.

chevy, chivy, int., myśl. wyczha!

chew, s. (czu) 1) żucie; 2) szczypta tytoniu na jedną porcję do żucia.

chew, vt. 1) żuć; 2) rozważać, przemysłować; *ch. the cud* przeżuwać; *ch. the rag* gadać, gadatliwie omawiać.

chewing gum (czu'ln~ gom) guma do żucia.

chewink, s. (czy(u)ink') zool. szczygieł wsch. Amer. Płn., ob. *towhee*.

Cheyenne, s. (szajen') szczep indiański dawniej zamieszkały między rzekami Arkansas i Missouri.

Chianti, s. (kian'ti) tokańskie wino czerwone kianti.

Chiapanecan, Cha- (cziape'nan) cza-) adj. dotyczący rodziny językowej Indian Meksyku i Amer. Sr., ob. *Otomian*.

chiaroscuro, s. (kiasrosku'ro; wł.) moda i sztuka wykonywania obrazu lub szkicu w kolorach białym i czarnym.

chiasma, s. (kia'zma; gr.) pl. *chiasmata* (-ta) anat. i biol. przecinanie się na krzyż; *optic ch.* punkt krzyżowania się linii kierunkowych, optyczny środek; w cytologii krzyżowanie się np. chromosomów; *chiasmal*, *chiasmie*, adj. krzyżujący się.

Chiasmodon, Chiasmodus, s. (kajezmo' don, '-des) zool. rodzaj gębokomorskich ryb.

chiasmus, s. (kajaz'mes), pl. -mi (-maj) ret. odwrotny układ słów w dwóch podobnych zwrotach następujących tuż po sobie; np. Tam dzwonki błyszczą się barwą błękitną.

chiasmic, adj. (kajas'tyk) ret. ułożony w odwrotnym szyku niż zwrot poprzedzający.

chiasolite, s. (kajes' tołajt) min. chiasolit, gatunek andaluzytu, którego długie a cienkie graniastosłupy osadzone są w łupku ilastym; na przekroju ukazuje się rysunek dwóch przecinających się przekątni (*chias'tos* gr. przekątny, diagonalny).

chibouk, *chibouque*, s. (czibuk') turecki cybuch do fajki, zazwyczaj s bursztynowym ustnikiem.

chic, s. (szik; fr.) gw. zgrabność, elegancja; adj. szykowny, elegancki.

Chicagoan, s. (cziko'go-en) czikagowianin (m), czikagowianka (f), mieszkaniec miasta Chicago.

chicanery, s. (szikej'nyri) wykręt, mactwo, zwłaszcza na rozprawach sądowych złośliwe roztrząsanie kwestii w celu uogromnienia nic nie znaczących okoliczności a zaćmienia silnych argumentów; pl. podstęp prawniczy graniczący o nadużycie.

Chichevache, s. (sziszwosz') w średniowiecznej satyrze fr. potwór niezmiernie chudy, bo pożerający tylko cierpliwe małżonki, ob. *Bicorne*.

chick, s. (czik) pisklę.

chickadee, s. (czik'adi; tak zwany od swego zewu) zool. sikorka amer., najpowszeźniejszy ptak ptn.-amer., zwłaszcza czarnogłówna *PARUS AT-RICAPILLUS*, w Amer. *PENTHES-TES*, w Eur. *PECILE A.*; najmniejsza jest sikorka karolińska *Carolina ch.* *PENTHES-TES CAROLINENSIS*; zachodnia *mountain ch.* *P. GAMBELI* ma białą smugę nad okiem; ptn.-wsch. *Hudsonian ch.* *P. HUDSONICUS* i nowo-ang. i kanad. *Acadian ch.* *P. HUDSONICUS LITORALIS* mają łebek brunatny, a *chestnut-backed ch.* *P. RUFESCENS* ma brunatny wierzchoł.

Chickamauga, s. (czikamo'ga) 1) Indianin ze szczepu Cherokee; 2) miejsce zwycięstwa bitwy w Wojnie Domowej 1863.

chicaree, s. (czik'kari; od zewu) zool. amer. czerwona wiewiórka.

Chickasaw, s. (czik'kaso) 1) ob. *Five Civilized Nations*; 2) ch. bot. tolna jadowita *dogbane APOCYNUM ANDROSEMIFOLIUM* Linn.

chickell, s. (czikl) Ang. opocznik, białorzutka, w St. Zj. wheatear, ob., ptak z rodziny muchołówek, częsty w Polsce.

chicken, adj. (czy'ken, czykn) kurzy; **ch. broth** rosół z kurczęcia; **ch. breast** med. kurza pierś, kurza klatka piersiowa, **PECTUS CARINATUM**, kuch. pierś.

chicken, s. 1) kurczę, kura, kogucik; 2) mięso z tego drobiu; 3) mięso każdego drobiu z rzędu kurowatych, **GALLINACEAE** czyli **GALLI**; 4) w zach. St. skrót zamiast **prairie chicken**, op., cietrzew amer. i zamiast **Mother Carey's ch.**, ob., śmierzdział, petrel; 5) podłotek, młodziutka niewiasta.

chickenberry, s. (-beri) bot. 1) ob. **checkerberry** **GAULTHERIA PRO-CUMBENS** Linn.; 2) ob. **partridgeberry** **MITCHELLA REPENS** Linn.

chickenbill, s. (-bil) zool. 1) ob. sora siewka **PORZANA CAROLINA**; 2) ob. coot łyska **FULICA AMERICANA**.

chicken heart, (cz. hart) tchórz; **chickenhearted**, adj. bojaźliwy; -ly, adv. bojaźliwie; -ness tchórzostwo.

chicken pepper (cz. pe'per) bot. wsch.-amer. jaskier o drobnym kwiecie **RANUNCULUS ABORTIVUS** Linn.

chicken pox (cz. poks) 1) med. wietrzna ospa **VARICELLA**, zakaźna choroba ludzka; wet. zakaźna choroba drobiu znanymi wyrzutami w okolicy nozdrzy i oczu.

chicken's - head, (czy'kens - hed') bot. gumosz **lousewort** **PEDICULARIS CANADENSIS** Linn., z rodziny trędownikowatych.

chicken-spirited, adj. (cz. spi'ry-tya) bojaźliwy, tchórzliwy.

chicken's toes, (cz.-s to's) bot. 1) pasorzytniczy storczyk **CORALLORHIZA ODONTORHIZA** Nutt.; 2) soliród glasswort **SALICORNIA**.

chicken tick (cz. tik) zool. pajęczak kurzy, ob. **Argas**.

chicken wire, St. Zj. siatka druciana o okach jednocalowych używana na ogrodzenie kurnika.

chickling, **ch. vetch**, bot. lędźwian (groszek) siewny **grass pea** **LATHYRUS SATIVUS** z rodziny motylkowatych.

chick-pea (czik'pi') **chich**, s. (czicz) bot. ziele **CICER ARIETINUM** Linn. z rodziny motylkowatych; ziarno służy za surogat kawy; także **dwarf pea**, **garavance**; Eur. Półd. i Azja.

chickweed, **chickenweed**, s. (cz.-ui'd) bot. ptaszek ziele, nazwa rozmaitych roślin, których nasiona i listeczki ptaki chętnie jadają; zwłaszcza lepicowate (**ARENARIA** i **ALSINE**) i rogowicowate (**CERASTIUM**).

chicle, s. (cziki; hisz. chekla, czyt. czy'kla), **ch. gum**, guma otrzymana ze soku mlecznego sacyńca **sapodilla** **SAPOTA ACHRAS** w Jukatanie i Amer. Śr. i z innych drzew sacyńcowatych, **SAPOTACEAE**; główny składnik amer. gumy do żucia.

chicle bleeder, (cz. bli'der) czyli **chiclero** (hisz. cziklej'ro), pl. -ros zbieracz soku mlecznego sacyńca.

chico, s. (czy'ko) pl. -s, bot. sacyńiec filipiński, drzewo marmolado-

we; owoc zwany: **ch. mamey** (cz. ma'mej).

Chico formation (czy'ko formej'szn) geol. formacja zach.-amer. nad Pacyfikiem w górnym systemie kredowym.

Chicomecoati, s. (czy'komejko-atl) mit. aztecka, bogini urodzaju, w szcz. kukurydzy; składano jej corocznie ofiary w ludziach polewając obficie krwią ludzką wewnętrzne ściany świątyni i nasienie kukurydzy.

chicory, s. (czy'kori), **chiccory**, **suc-cory**, s. cykoria 1) bot. pospolita roślina eur.; 2) jej korzeń palony jako domieszka do kawy; 3) kolor czerwono-niebieski, zwany także **ch. blue**.

chide, vi. (czajd) gderać, fukać się, dawniej: buzować.

chide, vt. łajać, strofować, gromić, lżyć.

chider, s. ('-er) gderacz, dawniej **gayracz**, **medogodnik**.

chief, adj. (czif) 1) najwyższy rangą, naczelnym, głównym; 2) najważniejszy, największy, najwybitniejszy, żywotny.

chief, s. 1) przest. głowa, wierzch, góra, ner. górna część tarczy; 2) szef, naczelnik, komendant, głowa rodu lub szczepu, kierownik partii.

chief justice, (cz. dżo'stis) prezes trybunału; **Ch. J.** prezydent Najwyższego Trybunału; w Ang. decyzje trybunału oznaczają się nazwiskiem prez. **N. T.** i rokiem jego służby na tym stanowisku.

chief of staff szef sztabu.

chief petty officer najwyższa rangą podoficera w marynarce.

chieftain, s. (czif'tejn) naczelnik klanu, szczepu, niecywilizowanego plemienia; (f) **chiefteness** i **chieftess** (czy'fenes, czy'fes) naczelniczka.

chieftaincy, **chieftainry**, s. (-si, -ri) naczelnictwo plemienia itp., urząd, godność, terytorium, jurysdykcja naczelnika klanu, szczepu, plemienia.

chiffchaff, s. (czif'czaf) zool. piecuszek, **PHYLLOSCOPUS**, eur. ptak wrobowaty z rodziny muchołówek.

chiffon, adj. (szif'yn, szifen', z fr. szia'f) szyfonowy ob. **chiffon**, s. 1).

chiffon, s. 1) gęsta tkanina na suknie pierwotnie z jedwabiu; także podobnie tkany materiał z wełny lub lnu albo bawełny; 2) przest. stroik damski. jak wstążka, koronka itp.

chiffonade, s. (szifonej'd) kuch. cienko siekana mieszanina włoszczyzny do zupy lub sałaty.

chiffonier, **chiffonnier**, s. (szifon-je'r) szafka z szufladkami na bieliznę, często z lustrem na wierzchu, gw. bielizniarka, szyfonierka.

chigger, s. (czy'gór) **jigger**, **red bug**, 1) ob. **chigoe**; 2) sześcionożna larwa pewnych pluskiew pasorzytujać na ssakach; dojrzała postać wielu gatunków nieznana; amer. gatunek **TROMBICULA IRRITANS** powoduje nieznosne swędzenie.

Chigi, s. (ki'dzi) sławny pałac w Rzymie.

chignon, s. (szin'jen, z fr. szia'nf) lok naturalny lub sztuczny noszony przez panie na fryzurze lub zwisają-

cy nad karkiem.

chigoe, s. (czy'go) zool. 1) **pchła** **TUNGA** czyli **SARCOPSYLLA PENETRANS**, ind. Zach. i Amer. Półd., także w innych krajach podzw., wiąże pod skórą i wywołuje niebezpieczne rany; także **chigger**, **jigger**.

chigoe-poison, s. (cz. pojzn) bot. drzewo pld.-amer. podzw. **CLUSIA ALBA** i **C. ROSEA**, którego korzenie pętają korzenie innych drzew, powodując ich śmierć.

chih, s. (czy) chińska miara długości (około 36 cm.); **kung ch.** według ustawy z roku 1929 równa się metrowi.

chikara, s. (czika'ra) zool. 1) gazela wsch.-ind. **GAZELLA BENETTII**; 2) ind. antylopa czwororożna **TRACEROS QUADRICORNIS**.

chil-, przedr. (kajl) ob. **chilo**, wargowy, np. **chilalgia**, med. ból wargi, **CHILALGIA**, **chilitis** (kaj-laj'tis) med. zapalenie wargi ustnej, **CHELITIS** (chejl'i'tis).

chil, s. (czył) zool. kania wsch.-ind. **MILVUS MIGRANS**.

chilacayote, s. (czilakajo'te) bot. kilka roślin dyniowatych Meksyku i pld.-zach. Stanów i ich owoce.

chilaglia, s. (kajla'g'dzie; chei'los gr. wargi) ob. **chil-**.

chilarium, s. (kilej'riom) zool. każdy z pary wyrostków między podstawami czwartej (ostatniej) pary nóg krocznych kraba **king crab**, ob.

chilblain, s. (czil'blejn) odmrożenie, med. także zamróz, odmrożelina.

Chileat, -kat, s. ('kat) Indianin z plemienia Tlingit w Alasce.

child, adj. (czajld) 1) dziecięcy, młodzianny; 2) dziecinny; **ch. prodigy** cudowne dziecko.

child, s. pl. **children** (czil'dryn) dziecko, dziecina, dzieciątko, dzieciak; pl. dzieci, dziatki, dziecięcki, zbiorowo **dziatwa**; dawniej: **plód**, **nieurodzone dziecko**, **noworodek**, **niewmówle**; u Szekspira: **córeczka** (*a boy or a child, I wonder*); **potomek**, także **przen.** dziecko, twór (umysłu), **plód** (umysłu); **to be with ch.** być w ciąży, być przy nadziei, być brzemienna, być ciężarną, być w odmiennym stanie; przest. i gw. chodzić dzieckiem.

child, vi. przest. rodzić; vt. przest. płodzić.

childbearing, s. ('-berin~) rodzenie, poród.

childbed, s. ('-bed) połóg.

childbirth, s. ('-börz) połóg, poród, narodzenie.

Childe, s. (czajld) dziecko znakomitego rodu; **Ch. Harold's Pilgrimage** słynny poemat lorda Byrona (bajrona) przełożony przez Adama Mickiewicza, wzorowy przykład poezji romantycznej.

childed, adj. (-dyd) gw. dzieciaty.

Childermas, s. (czył'dermes) Dzień Młodzianków, 28-y grudnia (czwarty dzień Bożego Narodzenia, na pamiątkę rzezi niewiniek z rozkazu Heroda).

child-fashion, adv. (cz./fesz) dziecinnie, po dziecinnemu.

childhood, s. ('hud) 1) dzieciństwo, lata dziecięce.

Childhood's careless days...

Na moje dzieciństwo sielskie, anielskie 2) dziatwa, dzieciarnia, dzieci zbiorowo; 3) przest. dziecinność.

childing, adj. ('-in~) rodzący, brzemienisty, ch. cudweed bot. GIFOLO GERMANICA Dum.; ch. pink bot. DIANTHUS PROLIFER.

childish, adj. (isz) 1) dziecięcy; 2) dziecinny, niedojrzały, chłopięcy, nieodpowiedni dla człowieka dojrzałego, z dzieciniały.

childkind, s. ('-kajnd) świat dziecięcy, dzieci, dziatwa.

childlike, adj. ('-lajk) dziecięcy; pokorny, posłuszny; szczery, naturalny, otwarty, niewinny; adv. po dziecięcemu.

childrenite, s. (czil'drenajt) min. czylidrenit, rodzaj wiwianitu, fosforan zawierający glin (OH), $AlFePO_4 \cdot H_2O$.

children's court, (cz. kort) pr. sąd małoletnich, Ang.; w St. Zj. juvenile court.

children's sizes, (cz. saj'zys) St. Zj. oznaczenie rozmiarów obuwia dla dzieci nr. 6 do 11, kopyto długości 6 cali, $6\frac{1}{2}$, 7, $7\frac{1}{2}$, 8, $8\frac{1}{2}$.

child welfare (cz. ue'fer) opieka społeczna nad dziećmi.

Chile, adj. (czil'i) chilijski, chilijski; Ch. saltpeter saletra chilijska, ob. sodium nitrate.

Chilean, adj. (czil'i'en) chilijski, chilijski; Ch. bellflower (belflauer) bot. dzwonek chilijski NOLANA ATRIPLICIFOLIA Don. (nola i. dzwonek) rodziny powojowatych, CONVOLVULACEAE; Ch. jasmine (džas'min) bot. jaśmin chilijski, MANDEVILLA SUAVEOLENS Lindl. z rodziny toinowatych, APOCYNACEAE; Ch. subregion biogeogr. podział strefy neotropikalnej obejmujący umiarkowane kraje Amer. Płd.

Chilean, s. Chilijczyk (m), Chilijka (f), Chileno (kileno, m), Chilena (kile'na. f.).

chile con carne, (cz. kon karne) kuch. paprykowana meksykańska potrawka z siekanej papryki i mięsa.

chilectropion, s. (kaj'lektro'pion) med. wywrócenie wargi.

chilenite, s. (ki'linajt) min. chilenit, srebro bismutyczne, nieokreślona mieszanina blyszczu telurowego.

chili, s. (czil'i) chile, chille, common ch., Chile pepper, bot. papryka chilijska goat pepper, CAPSICUM ANNUUM Linn., krzew lub drzewiaste ziele podzw. Amer. Płd. i jego owoc, papryka, cayenne pepper.

-chilia, przyr. (kil'je) wskazujący rodzaj układu warg.

chiliad, s. (kil'jed; chi'lion gr. tysiąc) 1) tysiączka; 2) bibl. tysiąclecie z Apokalipsy, milenium, MILLENNIUM; ob. chiliasm.

chiliadic, chiliadal, adj. (e'dik, -eł) tysiącletni, dotyczący milenium.

chiliagon, s. (kil'jegan; chilioj gr. tysiąc, gonia gr. ką) geom. tysiąco-kąt, tysiącobok.

chiliahedron, s. (kiliehed'ran; he'ra gr. podstawa) geom. tysiącościan.

chiliasm, s. (ki'liazm) kość. nauka, że Chrystus powróci osobiście na tysiąclecie Królestwa Bożego na ziemi; chiliast, s. milenista (m), milenistka (f), chiliasta (m), chiliastka (f), osoba wierząca w tę naukę.

chilicote, s. (cziliko'tej) bot. krzew lub drzewko z karmazynowym kwia-

tem. z rodziny ERYTHRINA, w St. Płd.-zach.

chilicothe, s. ('-ej) bot. kalifornijski dziki ogórek z rodzaju ECHINOCYSTES, rodziny dyniowatych, CURBITACEAE.

chi-lin, s. (czil'in'), **ki-lin**, s. (ki'lin') mit. chiń. jednorożec, król świata zwierzęcego; jego ukazanie się zwiastuje radosny wypadek.

chiliomb, s. (ki'liom) ofiara z tysiąca wołów; por. hecatomb (chi'lioj gr. tysiąc, hecaton' gr. sto).

chili sauce (czil'lisos) kuch. ostry sos z papryki, pomidorów, octu, cukru i korzeni.

chill, adj. (czil') 1) chłodny, surowy; 2) drżący z zimna; 3) przen. chłodny (w zachowaniu się), zimny, sztywny, ściśle formalny, trzymający na trzy kroki odległości, nieprzystępny; 4) przynębiający, mrozący, odbierający otuchę.

chill, s. 1) zimno, chłód; 2) przeziębienie, dreszcze; 3) przykre uczucie chłodu; 4) przen. oblanie zimną wodą, ostudzenie zapałów, nagłe ochłodzenie nastroju lub stosunków między ludźmi.

chill, vi. 1) przest. drzeć z zimna, trząść się z zimna; 2) przemarznąć (czyt. mar-znać); 3) przeziębć się; być przeziębionym; 4) metal. otrzywać hartowaną powierzchnię przez nagłe ochłodzenie podczas twardnienia, jak odlew żeliwny.

chill, vt. 1) mrozić; 2) przen. oblać zimną wodą, ostudzić zapały; odbierać otuchę, przynębiać; 3) metal. chłodzić nagłe, by zahartować powierzchnię; 4) w magazynie chłodzić nie mroząc, ob. cool, vt.

chillagite, s. (czil'agit; Chillagoe w Queensland) min. chilagit, gipsowiec rzędu wolframianów i molibdemianów, $3PbMoO_4 \cdot 5PbWO_4$; t. 3.5, c. w. 7.3-7.5.

chillroom, s. (-rum) chłodnia.

chilly, adv. (-i) chłodno, mroźnie.

chilo-, przedr. (kaj'lo-) wargowo.

Chilognatha, s. pl. (kiligna'ga) zool. dwuparce, ob. Diplopoda.

chiloma, s. pl. -ta (kaj'lo'ma, -ta) obrzęknięta górna warga niektórych ssaków, np. wielbłąda.

chiloplasty, s. (kaj'loplesti) med. plastyczna operacja wargi.

Chilopoda, s. pl. (kajla'poda) zool. paręczniki, rząd w gromadzie wijów, MYRIAPODA.

chilopodous, adj. (-ös) zool. paręcznikowy.

-chilus, przyr. (-kiles) zool. -wargowy, o rybach i owadach.

chimera, s. (kimi'ra, kaj-) 1) ob. chimera; 2) zool. straszak, liczny rodzaj ryb zrosłogłowych o prosto ściętym pysku, wielkiej głowie, wyłupastych oczach, długim cienkim ogonie i z wyraźną zadnią pletwą, ob. Holocephali.

Chimakum, s. (czil'mekom) szczep indiański niegdyś zamieszkujący okolicę dzisiejszego stanu Washington.

Chimariko, s. (czimari'ko) szczep indiański niegdyś zamieszkały w płn. części dzisiejszego stanu Kalifornia.

chimb, **chime**, **chine**, s. (czajm, -n) bedn. rąbek beczki górny i dolny utworzony przez szczyt i dół klepek powyżej wieka i poniżej dna.

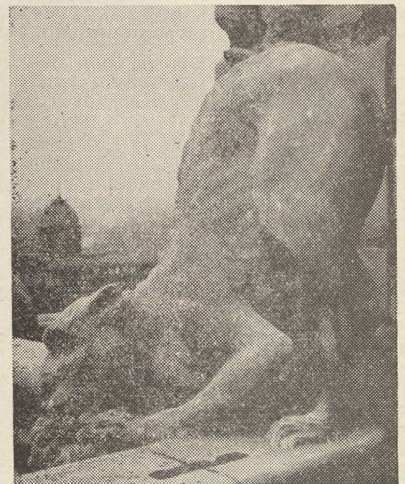
chime, s. (czajm) gra dzwonów, zespół dzwonów, grające dzwony, aparat do ich używania; 2) harmonia, zgodny zespół; rytm wiersza; 4) przest. cymbały.

chime, vi. rozbrzmiewać melodią (dzwonów); być w zgodzie, harmonizować z (abli.), często with.

chime, vt. 1) grać na dzwonach, 2) ogłaszać (godzinę) za pomocą gry dzwonów; ch. in przyłączyć się harmonijnie.

chimer, s. ('-er) 1) kto gra na dzwonach; 2) rodzaj zarzutki z bufiastymi rekawami, noszony przez niektórych biskupów anglikańskich.

Chimera, **Chimara**, s. (kajmi'ra, ki-; chimaj'ra gr. koza) 1) mit. kl. potwór morski o głowie lwa a celsku kozy, z głową kozią sterzącą z tułowia w pion (za głową lwa), z ogonem węża lub smoka; pokonany przez Bellerofonta; ob. Bellerophon; 2) ch. szt. p. wyobrażenie potwora składającego się z części rozmaitych zwierząt, ob. gryllos; 3) fantastyczny

Jedna z chimier na kościele Notre Dame w Paryżu

twór wyobraźni; 4) niepraktyczny lub niewykonalny projekt; 5) bot. roślina o genetycznie różnych tkankach.

chimeric, al, adj. (-ik, -i) chimeryczny, fantastyczny.

chiminage, s. (szim'nyndż; chemin (szmę) fr. droga) hist. opłata za przechód przez las.

chimning bell (czaj'min~ beł) bot. w St. Zj. płucnik, każda roślina rodzaju MERTENSIA; także granicznik, gwiazdosz, miodunka biała majowa, studziennik; dawniej w lecznictwie lekarstwo na dychawicę.

chimney, s. (czim'ni; ka'minos gr. piec) 1) komin; 2) u organów: kominiek metalowej piszczałki wypuszczający powietrze; 3) przest. kominiek w ścianie pokoju, dzisiaj: fireside, fireplace, hearth; 4) szkiełko do lampy, szklana rura otaczająca płomień dla ciągu powietrza; 5) otwór wulkanu; 6) turnia (w górach); 7) gór. prostopadły lub bardzo stromy spadek kruszczy lub zwarty stup kruszczy w ziemi; 8) hist. dym, dom z kominem.

ch. breast, (cz. brest) pozioma pół-

ka wystająca ze ściany nad ogniskiem kominka, ob. **ch. money**.

chimney casing, (cz. kejsyn~) mar. szyb kominowy.

ch. man, (cz. men) hist. poborca dymowego czyli podymnego.

ch. money, (cz. ma'ni) hist. po-cymne, dymowe, podatek od dymu (domu z kominem).

ch. piece, 1) ozdobne obudowanie ogniska kominka; 2) obraz, gobelin, kium lub tp. zdobiący komin.

ch. swallow, (cz. sua'lo) zool. ja-skółka dymówka, **HIRUNDO RUS-TICA**, rodzina ptaków rzędu wróblo-watych, **PASSERIFORMES**.

ch. sweep, (cz. suip') 1) ob. **ch. sweeper** 1) i 2); 2) bot. a) ob. **bottle brush** 2) d); b) babka lancetowata ribwort **PLANTAGO LANCEOLA-TA** Linn., także **rib grass**, **ripple grass**, **English plantain**.

ch. sweeper, (cz. sui'per) 1) komin-iarz, dawniej także: kominnik, kop-ciuch; **ch. s. apprentice** kominiar-czyk; 2) miotła kominowa, przyrząd składający się z okrągłej szczotki na długim drucie.

ch. swift (cz. suyft') zool. amery-kańska jaskółka dymówka, **CHÆ-TURA PELAGICA**, ob. **ch. swallow**.

ch. tax, ob. **ch. money**.

chimpanzee, s. (czim'panzi, czim-pen'zi) zool. szympan, **PAN SATY-RUS** czyli **SIMIA SATYRUS** czyli **ANTHROPOITHECUS**, małpa czło-kozształtna dochodząca do 150 cm. (4'11") wysokości; daje się oswoić.

chin, s. (czin) 1) pl. **chins**, broda, część twarzy poniżej dolnej wargi; 2) pl. **chin**, chińska waga, ob. **catty**, 1); **kung-ch** według ustawy z 1929 równa się kilogramowi; 3) **Ch.** dy-nastia chińska (255 do 206 przed Chr.) za której zbudowano chiński mur dookoła cesarstwa; 4) **Ch.** członk narodowej grupy żyjącej w Bir-mie, i język tej grupy.

China, s. (czaj'na) 1) **Chiny** (pl.) 2) kup. jedwab chiński; 3) **ch. por-celana**; **ch. closet** szafka na porce-lanę; 4) (ki'na, ka'jne) kora peru-wiańska; 5) (szina hisz.) w Amer. Płd. służąca, pokojówka.

Ch. azalea, (cz. azej'lia) bot. аза-ليا chińska **RHODODENDRON IN-DICUM Sweet** (in'dikum); także **Ch. rosebay**.

Ch. bean, (cz. bi'n) bot. fasolka chińska **VIGNA SINENSIS Hassk.**, **black bean**, **black-eyed bean**, **cowpea**.

Ch. ink, ob. **India ink**.

Chinaman, s. (czaj'nemen) po-gardliwie Chińczyk, zamiast **Chi-nese**; **Ch.'s chance** najmniejsze prawdopodobieństwo powodzenia, rzecz beznadziejna.

China pea, (cz. pi) bot. grochow-nik drzewiasty, grochownik chiński, **CARAGANA CHAMLACU** Lam. da-jący cenną karmę dla drobiu.

chinaphtol, s. (kajnef'tol) apt. gorzki żółty proszek antyseptyczny do kiszek; naftolowa pochodna chi-niny.

china press, St. Zj. szafka na por-celaną.

chinar. chinar tree, (czinar') bot. platan wschodni **Oriental plane tree** **PLATANUS ORIENTALIS** Linn.

china-root, s. (czaj'narut) bot.

korzeń wsch.-ind. krzewu kolcorośli chińskiej **SMILAX CHINA**; 2) ob. **galingale** 1); 3) ob. **tuckahoe** 2).

China rose, (cz. roz) bot. chińska róża **ROSA INDICA** Linn. (in'dika) zwana także **Bengal r.**, **tea r.** (her-baciana) i rozmaite jej odmiany ogrodowe z rodziny różowatych, **RO-SACEÆ**; 2) proświnnikowa róża chińska **HIBISCUS ROSA-SINEN-SIS** Linn., zwana także **Rose of China** lub **Chinese hibiscus** z rodziny słazowych, **MALVACEÆ**.

Chinatown, s. (czaj'nataun) dziel-nica chińska w wielkim mieście amer.

China tree, (cz. tri) bot. rozpo-wszechnione w płd. St. piękne drze-wo cieniste, bez chiński, **MELIA AZEDARACH** (aze'darach) Linn., zwane także **bead tree**, **holy tree**, **Persian lilac**, **pride of India**, **pride of China**, **azedarach** (-racz).

chinch, s. (czincz; hisz. chinche) pluskwa, St. płd.

chinchilla, s. (czincza) zool. 1) gry-zon płd. amer. rodzaju **LAGIDIUM** spokrewniony z czinczila, lecz więk-szy; ob. **chinchilla**; 2) **ch.** lub **chinche** (czin'cz) płd.-zach. St. Zj. tenór skunk **MEPHITIS PUTO-RIUS**.

Chinchasuyu, s. (czinczasu'ju) In-dianin z grupy szczepów kieczuań-skich w Peruwii i Ekwadorze, ob. **Quechua**.

chinch bug, (czincz' bog) zool. pluskwiak białoskrzydły, **BLISSUS LEUCOPTERUS**, drobny owad z rzędu pluskwiaków czyli półpokry-wych, **HEMIPTERA**, wyrządzający ogromne szkody w trawach, zbożu, kukurydzy, zwłaszcza w posuchę.

chinchilla, s. (czinczi'la) 1) czin-czila, mysz wełnista, gryzoń wielko-ści dużej wiewiórki, **CHINCHILLA LANIGER**, o jasno popielatym fu-terku; Peruwii i Chile; 2) czinczila, futerko tego gryzonia; 3) czinczila, miękki wełniany materiał; 4) **Ch.** czinczila, a) odmiana domowego kró-lika belgijskiego o cennym, miękkim, srebrnym futerku; b) odmiana kota domowego o podobnym futerku.

chincough, s. (czin'kof) med. ko-klusz, **PERTUSSIS**, **TUSSIS CON-VULSIVA**.

chine, s. (czajn) 1) krzyż zwierzę-cia; 2) kuch. comber, dawniej cąbr; 3) grzbiet (góry); 4) wierzch klepek, ob. **chimb**.

Chinese, adj. (czajni'z) chiński, dotyczący Chin, Chińczyków lub ję-zyka chińskiego; **Ch. date** bot. szy-dlica chińska, **ZIZYPHUS JUJUBA**, której liśćmi karmią jedwabniki, owoc: jadalna śliwka, **jube**; **Ch. horn**, muz. prosty oboj; **Ch. houses** bot. chińskie domki, ogrodowa roślina kalifornijska, **COLLINSIA BI-COLOR** Benth.; **Ch. lantern lam-pion**, latarnia z cienkiego papieru używana do dekorowania ogrodów itp. na czas uroczystości; **Ch. lan-tern plant**, bot. ozdobna odmiana miechunki rozdętej **PHYSALIS AL-KAKENGI** Linn.; ob. **alkakengi** i **Physalis**; **Ch. lemon**, bot. drzewo cytrynowe **citrus CITRUS MEDI-CA** Linn. (cit'rus me'dika); **Ch.**

puzzle (cz. poz) bardzo zawiła za-gadka, coś trudnego do rozwiązania, zwłaszcza zabawa wymagająca ogromnej cierpliwości i wiele zręczności;

Ch. Turkestan (tur'kesten) dywan ze wsch. Turkestanu; chotan, kasz-gar lub jarkand, wszystkie trzy o motywach chińskich; **Ch. Wall** mur chiński, którego budowę rozpoczęła w III w. przed Chr. cesarz Czin Szi Huan~ Ti; długości 2800 km., wy-sokości 11 m., grubości 7½ m. na przestrzeni 2450 km. na granicy Chin i Mongolii.

Chinese, s. sing i pl. 1) Chińczyk (m) **Chinka** (f); 2) język chiński; **Ch.** lub **in Ch.** po chińsku.

chin fly (czyn' flaj) zool. rdzawy giez koński **GASTROPHILUS NA-SALIS**, składający jaja na włosach około pyska końskiego; gąsienice przylegają do ścian żołądka i kiszki konia, ob. **botfly**.

ching, s. (czin~) 1) sing. i pl., chińska miara powierzchni, 60-ta część mu, 6,000-na część **ch'ing'a**; 2) kolor jasno niebieski.

ch'ing, s. (cz'-in~) 1) sing i pl. chińska miara powierzchni, 6,144 hektara (15,18 akra) czyli 100 mu; od r. 1929 **kung mu** równa się aro-wi (100 m. kw. czyli 0,0247 akra) a 100 **kung mu** hektarowi zwanemu **kung ch'ing** (2,2471 akra); 2) **Ch'** hist. chiń. dynastia cesarska (1644 do 1912).

Ch'ing Ming (cz'in~ min~) chiń-skie Zaduszki, obchodzone na wio-snę.

chink, s. (czink) 1) szpara, szczeli-na, rysa; pęknięcie (skóry), pierz-chnięcie; 2) brzęk pieniędzy; przest. moneta; vi. 1) zarysować się; 2) pierzchać; vt. 1) rozszczepić, zary-sować; 2) zalepiać szpary.

chinkle, vt. (czinkl) dzwonić pie-niędźmi.

chinky, adj. (czin'ki) popekany.

Chinle formation (czin'li for-mej'szn) geol. najmłodsza faza syste-mu triasowego Arizony, Nowego Meksyku, Kolorado i Utah, znamien-na niezwyklejmi barwami i ska-mielinami drewna; por. w Arizonie dolina **Chin Lee valley**; por. w Eur. współczesny kajper — pstre piaski.

-**chinned** mający brodę (taką jaką wskazuje pierwsza część wyrazu); **double-chinned** mający podbródek.

chino, s. (czy'no, hisz. z indiań-skiego; spalony, smagawy) pl. chi-nos, w Amer. hisz. zambo, osoba w trzech czwartych krwi murzyńskiej, a w jednej czwartej — indiańskiej.

chino- przedr. (ki'no) chino-, chi-nowo-; ob. **quin-**; **Ch.** (czajno) chiń-sko-.

chinoiserie, s. (fr. szinoazri') chiń-szczyzna (zachowanie się, zwyczaj, sztuka, zdobnictwo itp.)

chinol, s. (ki'noł) apt., chinol, po-chodna chinoliny, ob. **quinoline**, bia-ły, kryształowy proszek **C₁₀H₈N₂O**, środek przeciwgorączkowy.

Chinook, s. (czinuk') 1) czinuk, Indianin wielkiego plemienia pn.-amer.; 2) język indiański czinuków pomieszany z wyrazami fr. i ang., używany w transakcjach handlo-wych, także **Oregon jargon**, żargon oregonski; 3) **ch.** ciepły wilgotny wiatr pn.-zach. od wybrzeży Ore-gonu (tak zwany przez handlarzy, ponieważ wiał od strony obozów czinuków; także ciepły wiatr wzdłuż Gór Skalistych; **Ch. State** stan Washington (żart. zamiast **Ever-green State**).

chinpiece (czin'pis) hist. część szy-
szaka chroniąca brodę.

chin rest (-rest) wkładka między
brodę skrzypka a skrzypce lub wiołę
w celu pewniejszego utrzymania.

chintz (czinc) materiał bawełnia-
niany z nadrukiem kwiatów itp.

chin-wag, vi. (czin'ueg; machać
gębą) żart., St. Zj., plotkować.

chiolite, s. (kaj'olajt); **chion'** gr.
chiolite, s. (kaj'olajt; chion' gr.
fluorków, Na₂Al₂F₆, t. 3,5-4, cw. 2,8-
2,90.

chip, s. (czyp) 1) wiór, heblowina,
drzazga, trzaska, płatek, cienki ka-
wałek odcięty ostrym narzędziem;
pl. strużyny, wywierciny, tłuczeń; 2)
coś drobnego i bezwartościowego, np.
crushed to a **ch.** roztrząskane na
wióry; 3) cukrown. cienkie płatki
buraków, także **cassette**; 4) farb.
barwa piaskowa, także **beach, sand**;
5) (golf) krótkie niskie uderzenie od
przegubu; 6) (jubilerstwo) odpadki
kryształu lub diamentu niżej trzech
ćwierci karata; 7) kapeluszn. drzewo
lub liście palmowe albo słomka cięta
w paski do wyrobu kapeluszy me-
skich lub damskich; 8) (karty)
szton; 9) kuch. pl. cienkie i kruche
płatki np. **potato chips** smażone
płatki kartoflane; 10) mar. trójkątny
kawałek drewna u końca liny loge-
wej; 11) St. Zj. płat łajna, np. **buf-
falo ch.**; 12) ćwierkanie, świergot;
chip of (albo **off**) **the old block** nie-
odrodny syn ojca; jabłko niedaleko
pada od jabłoni; pot. wykapany oj-
ciec; przest. skórka u chleba, skórka
na chlebie; przest. drewniany klawisz
spinetu lub klawikordu.

chip, vi. 1) obić się, odbić się, pry-
snąć, odprysnąć (jak np. brzeg fili-
zanki); 2) uderzyć piłką golfową jak
ch. s. 5); 3) ćwierkać, świergotać;
ch. in (karty) wpłacić stawkę; pot.
przyczynić się do składki.

chip, vt. strugać, odrąbywać lub
odcinać drobne kawałki; przest. odcinać
skórkę z chleba.

Chipeuyan, s. (czipeuaj'en) Chipe-
wayan, s. (czipeuej'en) Indianin z
plemienia Athabasca, ob. Chippewa.

chippmunk, s. (czip'munk) nazwa
indiańska) czipmunk, pin. amer.
gryzון z rodziny wiewiórek, **SCIUR-
RIDÆ**, zwany także **ground squirrel**,
striped squirrel, ziemna wiewiórka,
pasjata wiewiórka; rodzaj **TAMIAS**
na wschodzie, **EUTAMIAS** na zach.

chippage, s. (czy'pydż) wióry,
strużyny.

chipped beef, wędzona wołowina
skrobana w cienkie płatki.

Chippendale, s. (czy'pendejl) 1)
ang. styl mebli z drugiej połowy w.
XVIII, początkowo pod wpływem
stylu Queen Anne, następnie rokoka
fr. (**French Ch.**); 2) kolor czer-
won zbliżony do rdzawego.

chipping hammer mech. dłuto
pneumatyczne.

chipping-mill, mech. młynek do
drewna farbiarskiego.

chippy, adj. (czy'py) nadłamany,
nadbity, nadszczerbiony, szczerbaty.

chip shot, ob. **chip**, s. 5).

chipwood, s. (czip'uud) wióry z
lepiszczem prasowane w cienkie de-
ski.

chir-, ob. **chiro-**.

chiragra, s. (kajre'gra; cheir gr.
ręka, ag'ra gr. chwyt; por. **podagra**)

med. dna ręki, dna rączna, **CHI-
RAGRA**; pot. darcie w ręce.

chirapsia, s. (kajrep'sja) med.
masaż, mięsienie; nacieranie.

-chiria, przyr. (-kajria) med. o-
znaczący kształt ręki wskazany w
pierwszej części wyrazu.

Chiricahua, s. (czirika'wa) India-
nin ze szczepu przynależnego do
plemienia Apaszów; Arizona.

chiripa, s. (cziri'pa) koc indiański
okrywający biodra i uda, noszony
przez Gauczów w Argentynie.

chirm, s. (czörm) świergot, ćwir-
kanie, ćwierk.

chiro, s. (czy'ro) pl. -s cziro, duża
ryba morska w okolicach podzw.,
do metra długości, **ELOPS SAURUS**,
ceniona przez rybołówców nie dla
mięsa, a dla sportu łowieckiego.

chiro-, **chir-**, przedr. (kajro-
kajr-) wskazujący na związek z rę-
ką (chejr gr. ręka), np. **chiropractor**.

chirocosmetics, s. (kaj'rokazme'-
tiks) dbałość o piękność rąk, pielęgn-
owanie rąk, kosmetyka rąk.

chirogale, s. (-gejl) 1) zool. chiro-
mys, **mouse lemur**, małpatek wiel-
kości lisa; rodzaju **CHEIROGALEUS**.

chirognomy, s. (kajrag'nomi) wró-
żenie z ręki, ob. **chiromancy**.

chirognostic, adj. (kajragnas'tik)
med. umiejący umiejscowić popraw-
nie wrażenia po prawej stronie i po
lewej.

chirograph, s. (kaj'rograf) 1) cy-
rograf; 2) własnoręczny list papieża
z pieczęcią papieską; 3) r. autograf.

chiromancer, s. (-manser) kto
wróży z ręki, wróżbita.

chiromancy, s. (-men'si) wróże-
nie z ręki.

chiromegaly, s. (-me'gali) med.
przerost rąk, ręka olbrzymia, **MA-
CROCHIRIA**.

Chiron, s. (kaj'ron) mit. kl. Chi-
ron, Chejron, centaur słynący wie-
dzą lekarską; po śmierci osadzony
między gwiazdy.

chironomid, s. (kajra'nomid) ro-
dzaj drobnutkiego owada podobnego
do komara; z licznej rodziny **CHI-
RONOMIDÆ**.

chiroptatium, s. (kajropatej'-
dziom) zool. błona skrzydeł między
palcami nietoperza.

chiroplasty, s. (kaj'rople'sti) pla-
styczna chirurgia rąk.

chiropod, s. (-pad) zool. zwierzę
mające nogi (chwytne) przystosowa-
ne do używania jako ręce; **chiro-
podous**, adj. (kajra'podös) zool. ma-
jący takie nogi.

chiropodial, adv. (-po'djeł) doty-
czący leczenia stopy ludzkiej.

chiropodist, s. (-dist) osoba leczą-
ca niedomagania stopy ludzkiej.

chiropody, s. (kajra'podi) St. Zj.
leczenie niedomagani stopy ludzkiej
(nazwa była pierwotnie ukuta dla
zakresu leczenia rąk i nóg).

chiropractic, s. (kajro'prek'tik) 1)
chiropraktyka, nauka leczenia cho-
rób przez ręczne prostowanie stosu
palców; 2) chiropraktyk, le-
karz w ten sposób leczący; w St. Zj.
niektóre szkoły udzielają tytułu do-
ktora chiropraktyki; w znaczeniu 2)
część: **chiropractor**.

chiropter, s. (kajra'pter) zool. nie-
topierz.

Chiroptera, s. pl. (-a) zool. ręko-
skrzydło, rząd nietoperzy, latających
ssaków; **chiropteran**, adj. nietope-
rzowy; s. nietoperz, dawniej także
nietoperz; **chiropterygious**, adj. (-i-
dziös) nietoperzowy, nietoperzy.

chiosophist, s. ('-sofist) 1) pre-
stidigitator; 2) przest. wróżący z rę-
ki.

Chiotes, s. (kajro'tiz) zool. rodzaj
robakowatych ryjących jaszczurkow-
ców, **SAURIA**, z małymi kończynami
przednimi, bez kończyn tylnych;
stać nazwa (**cheir** gr. ręka).

Chirotherium, s. (kaj'rogi'riom)
paleont. chiroterium,
piaz kąpalny z syste-
mu triasowego zna-
mienny tropem (dłu-
gości 40 cm., 16") w
kształcie dłoni z 5-ma
palcami.

chirothesia, s. ('-zje, '-zje) kość.
nałożenie rąk.

chirotony, s. (kajra'toni) 1) kość.
wyciągnięcie rąk z błogosławień-
stwem (błogosławiąco); 2) głosowa-
nie za pomocą podniesienia rąk.

chirp, s. (czirp) ćwierkanie, cier-
kanie, świergot; vi. ćwierkać, cier-
kać.

chirr, s. cierkanie (świerszcza); vi.
cierkać.

chirrup, s. (czy'rep) 1) cierkanie;
2) cmokanie przez zwarte wargi jak
na wierzchowca; vi. cmokać w ten
sposób.

chirrupy, adj. (-i) żwawy, oży-
wiony.

chisel, s. (czyzl) 1) dłuto, dłutko,
dawniej dióto, diótko; **cold ch.** tniak
kolarski, dłuto do przecinania; **cross
cutting ch.** dłuto krzyżowe, rylec, wy-
cinak, siekacz krzyżowy; **mortise ch.**
dłuto klinowe, dłuto gniazdowe;
ripping jagger ch. dłubak ciesielski,
turner's ch. nóż tokarski, rydło,
tocznik; **twice beveled ch.** rzepak;
2) roln. ciężki kultywator (ciągniony
traktorem) do uprawy ciężkiego
gruntu i podglebia.

chital, s. (czy'tal) zool. Ind Wsch.
1) miejscowa nazwa jelenia wsch.-
ind., ob. **axis deer**; 2) jadowity wąż
morski rodzaju **HYDROPSIS** z rodzi-
ny **COLUBRIDÆ**.

chitchat, s. (czit'czet) gawęda, ga-
wędzenie.

chitin, s. (kaj'tin) biochem. chity-
tyna, biały amorfny, rogowaty zwią-
zek organiczny białkowy, stanowiący
twardą część pokryw owadów i
skorupiaków, rogowej substancji gą-
bek, błony grzybów i bakterij; -ous.
adj. (-ös) chitynowy.

chiton, s. (kaj'ten) 1) hist. kl.
chiton, siermięga lniana (jońska)
lub wełniana (dorycka), noszona na
samym ciele w starożytnej Grecji
jako odzienie lub jako szata spodnia;
kobieca po kostki, męska po kolana;
2) Ch. zool. rodzina mięczaków naj-
ważniejsza w gromadzie **AMPHI-
NEURA**, ob. **ch. chito**, osobnik z tej
rodziny.

chitosamin(e), s. (kajto'samin)
biochem. chitynoamina, glikozoami-
na C₆H₁₁(NH₂)O₂; składnik chityny.

chitose, s. (kaj'tos) chem. niefer-
mentujący cukier otrzymywany przez
działanie kwasu azotowego na gli-
kozoaminę.

chitterlings, s. pl. (czy'terlin~s) 1) flaczki wieprzowe; 2) przest. fałdeczki u gorsu kozuli.

chivalresque, adj. (szwalresk') kawalerski, rycerski; r. **chivalric**, **chivalrous**.

chivalry, s. (sz'walri) 1) hist. woj. ciężka kawaleria w armii średniowiecznej; 2) grono rycerzy; 3) hist. ang. dzierżawa w zamian za świadczenia rycerskie; 4) (czy'walri) rycerskość w pojęciu średniowiecznym, szlachectwo, duch i sposób zachowania się, rycerstwo wędrowne, junactwo, odwaga.

chive, s., **chive garlic** (czajw, cz. garlik) bot. szczypiorek, **ALLIUM SCHOENOPRASUM** (szenopra'sum) Linn., trwała roślina spokrewniona z cebulą; zwyczajnie w pl.

chiviatie, s. (czy'wiatajt: od Chiviatu w Peruui) min. chwiaty, lampryt (błyskot) min. siarkosoli, siarkosól ołowiu ($Pb_2Bi_3S_{11}$).

chlamydate, adj. (kla'midejt) zool. mający płaszcz, jak mięczak.

chlamydeous, adj. (kla'mi-di-ös) bot. 1) okrytozalążkowy; mający podwójną osłonkę na zalążkach; 2) mający okwiat. **perianth**.

chlamydo-, przedr. (kle'mido-; ob. **chlamys**) oznaczający w bot. i zool. okrycie (płaszcz).

Chlamydozoa, s. pl. (kle'midozo'a) biol. grupa drobnoustrojów wewnętrznomórkowych zaopatrzonych w osłonkę, znajdującą się w ustroju przy pewnych chorobach, np. jaglicy, **trachoma**, ospie wietrznej **smallpox**.

chlamyphore, s. (kle'mifor) zool. pancernik pid-amer. **pichiciago CHLAMYPHORUS TRUNCATUS**, do 20 cm. (8") dł.

chlamys, s. (klej'mis, kle'mis) pl. z gr. **chlamydes** (kle'midiz) lub z ang. **chlamyses** (kle'miziz) staroż. hist. gr. płaszcz zapinany na sprzączkę pod szyją albo na ramieniu.

Chlamydoacteriaceae, s. pl. (kle'midobakteriej'si-i) bakterirol. rodziny nieruchomych nitkowych bakterii czyli grzybków rozsączkowych **SCHYZOMYCETES** (klasa typu rozprzątków, **SCHIZOPHYTA**).

Chlamydomonas, s. (klamidamo'nas) biol. glon z gromady zieleni, **CHLOROPHYCEAE**, rzędu **VOLVOCALES**, spokrewniona z toczkiem, **Volvox**, ob. rodziny **CHLAMYDOMONADIDAE**.

chloanthite, s. (klo-en'ajt) min. chloantyt, lampryt (blaskot) rzędu pirytooidów (iskrzyków) **NiAs**, teoretycznie 28.2% niklu i 71.8% arsenu.

chloasma, s. (klo-ez'ma) med. o. studa, **MACULA HEPATICA**, znamienka żółtymi i brunatnymi plamami na skórze; ch. **album** ostuda biała, brak barwnika w skórze; ch. **uterinum** ostuda ciężarnych (plamy na twarzy).

Chloë, **Chloe**, s. (klo'e; gr. świeża zielen) 1) w poezji idylicznej imię pasterki; 2) mit. gr. przydomek Demeter jako bogini świeżej zieleni.

chlor, s. (klor; klo'ros gr. kolor bladej zieleni) odcień barwy zielono-żółtej, odpowiadający w widmie długości około 500 mμ.

chloral, s. (klo'rel, chlor(ine) i al

(cohol) chem. chloral, bezbarwna ciecz oleista CCl_3CHO , aldehyd pochodny kwasu tróchloro-octowego, środek usypiający; 2) pot. **chloral hydrate**.

chloral ammonia, -nium, chem. chloral amoniakowy, bezbarwny związek krystaliczny $CCl_3CH(NH_2)OH$, środek uspokajający.

chloral hydrate (k. hajd'rejt) chem. chloral uwodniony, biały związek $CCl_3CH(OH)_2$, usypiający środek wewnętrzny lub podskórny.

chloralism, s. (klo'ralizm) med. chloralizm, stan chorobowy wynikający z nałogowego używania chloralu; przewlekłe zatrucie chloralem.

chloralist, s. (-ist) med. chloralista (m), chloralistka (f), osoba nałogowo upajająca się chloralem.

chloralize, vt. (-ajz) med. chloralizować, usypiać i znieczulać chloralem; **chloralization**, s. chloralizowanie.

chloralose, s. (oz, chloral i dextrose) chem. chloraloza, gorzki środek nasenny.

chloramid(e), s. (klor'amajd) chem. amida, w której chlor zastępuje wodór związany z atomem azotu, jak np. w związku $CH_3CONHCl$.

chloranemia, s. (kloreni'mie) med. ob. **chlorosis**, s. 1); -mie, adj. ob. **chlorotic**.

chloranth, s. (kloren'i) bot. chlorantia, powrót normalnie barwnych płatków kwiatostanu do koloru zielonego.

chlorastrolite, s. (chlorestrolajt) min. chlorastrolit, sylikoid grupy epidotu. nieczysty prenit, w drobnych gładkach nad Jeziorem Wyższym (Lake Superior, Amer. Pin.), używany na ozdoby.

chlorate, s. (klo'rejt) chem. chloran, sól kwasu chlorowego $HClO_3$; chloran potasu $KClO_3$ (używany w pirotechnice), **potassium salt**, sól Bertholleta.

chlore, vt. ob. **chlorinate**.

Chlorella, s. (klo'rela) bot. rodzaj zielonych jednokomórkowych glonów, gromady zieleni, **CHLOROPHYCEAE** rzędu **PROTOCOCCALES**.

chloremia, -æ-, s. (klori'mie) ob. **chlorosis**.

chlorenchyma, s. (kloren'kima. chlor(ophyll) i (par)enchyma) bot. tkanka zawierająca chlorofil.

chlorie, adj. (klo'rik) chem. chlorowy; ch. **ether** chem. chlorat etylewowy.

chloridate, vt. (-ridejt) ob. **chloridize**.

chlorid(e), s. (-rajd, -rid) chem. chlorek, związki pierwiastku z chlorem; chlorek sodowy $NaCl$, **sodium ch.** sól kuchenna; ch. of lime chlorek bielący; ch. of magnesium chlorek magnezu; **ammonium ch.** chlorek amonu, salmiak. NH_4Cl , używany w ogniwie elektr.; **silver ch.** chlorek srebra $AgCl$ i **gold auric ch.** chlorek złotowy $AuCl_3$ —w fotografii; **ferric ch.** chlorek żelazowy $FeCl_3$ —do tamowania krwi i i.

chloridize, vt. (-rajdajz) chem. chlorować. poddać pod działanie chloru.

chlorinate, **chlore**, vt. (-rinejt) chem. chlorować, bielić, blichować,

dawniej blechować, stosować chlor lub jego połączenia w celu sterylizacji, utleniania lub usuwania zanieczyszczenia itp.

chlorination, s. (-szn) blichowanie.

chlorinator, s. (-tör) kto lub co blichuje, blicharz (m), blicharka (f), dawniej blecharz, blecharka.

chlorine, adj. (klo'rin, 'ryn) koloru zielonej trawy.

chlorin(e) s. chem. chlor, pierwiastek chemiczny, znak: Cl, liczba atomowa 17, c. at 35.457, temp. topnienia $-101.6^\circ C$, temp. wrzenia $-34.6^\circ C$; przeważnie jednowartościowy, lecz także 3-, 5- i 7-wartościowy; tworzy tlenki ClO_2 i Cl_2O_7 , i wyższe kwasy: **chlorous chlorawy** ($HClO_2$), **chloric chlorowy** ($HClO_3$) i **perchloric nadchlorowy** ($HClO_4$).

chlorine dioxide (e), (k. dajak'sajd, -yd) chem. dwutlenek chloru, **chlorine peroxide**, ClO_2 .

chlorine family, chem. chlorowce, pierwiastki: brom, chlor, fluor i jod, **bromine**, **chlorine**, **fluorine**, **iodine**.

Chloris, s. (klo'rys) 1) mit. gr. a) bogini kwiatów, małżonka Zefira, **Zephyrus**; u Rzymian **Flora**; b) córka Amfiona i Nioby, ocalała wraz z jednym bratem od zniszczenia, zesłanego przez Apollina i Artemidę na dzieci Nioby; 2) bot. rodzaj traw inajęcych kłosy osadzone w dwu rzędach po jednej stronie łodygi; od palczastego układu trawy te zwane także **finger plants** trawy palczaste.

chlorite, s. (-rajt) 1) chem. pochodne kwasu chlorowego, **chlorous**; 2) min. chloryt, krzemian zasadowy zawierający magnez i glin: a) bez glinu odpowiadający serpentynowi $Sp:H,Mg_3O_4$, czyli $2H_2O, 3MgO, 2SiO_2$; b) glinowy ameytowi $At: H,Mg,Al_2SiO_5$, czyli $2H_2O, 2MgO, Al_2O_3, SiO_2$; według przyjętego zwyczaju odróżniamy następujące ogniwa chlorytów **chlorite group**: **penin** **penin** od $Sp:At$, do $Sp:At$, **clinochlore** **klino-chlor** od $Sp:At$ do $Sp:At$, **prochlorite** **prochlorit** od $Sp:At$, do $Sp:At$, **corundophilite**, **korundofil** od $Sp:At$, do $Sp:At$, i **amesite** ameyt od $Sp:At$, do At .

chlorine water, woda chlorowa.

Chlorion, s. (klo'riön) zool. rodzaj owadów pszczołowatych z rodziny grzebacz **SPHECIDAE** czyli **SPHEGIDAE**, także **digger wasp**: grzebacz **SPHEX** czyli **BEMBEX**.

Chlorococcaceae, s. pl. (-kakej'si-i) bot. rodzina jednokomórkowych glonów gromady zieleni, **CHLOROPHYCEAE**, rzędu **PROTOCOCCALES** (u niektórych botaników amer. **CHLOROCOCCALES**); najznamienniejszy **Chlorococcus** czyli **Chlorococcum**.

chloroform, s. (klo'roform) chem. chloroform, $CHCl_3$, gesta ciecz o zapachu eteru i o słodkawym smaku, środek znieczulający i antyseptyczny; vt. chloroformować, zachloroformować.

chloroformism, s. (-izm) med. stan chorobowy wywołany nałogowym używaniem chloroformu.

chloroma, s. (klo'roma) pl. -ta i -s (-ta, 'mas) med. zielony mięsak, rzadka zielona narośl na okostnej czaszki.

chloromelanite, s. (kło'rome'la-najt) min. chloromelanit, sylikoid z rodziny piroksenu, odmiana jadeitu barwy ciemno-zielonej do prawie czarnej.

chloropal, s. (kloro'pal) min. chloropal, sylikoid z grupy nontronitu, żółtawo-zielony; zwany także ung-waryt.

chlorophane, s. (kło'rofej) min. chlorofan, solowiec rzędu fluorków, odmiana fluoru (fluspatu) fioletowego pochodzącego z Syberii, która w ogniu pokrywa się pięknym światłem szmaragdowo-zielonym, a potem traci swą barwę i staje się doskonale przezroczystą.

Chlorophora, s. (klora'fora) bot. rodzaj drzew z rodziny morwowatych, MORVACEAE.

Chlorophyceae, s. pl. (klorofaj'si-i.-fi') bot. zielenice, gromada typu glonów, ALGAE; zielenice obejmują pięć rzędów różniących się budową płochy: *Volvocales*, *Protococcales*, *Ulotrichales*, *Siphonocladiales* i *Siphonales*, które ob.

chlorophyll, -phyl, s. bot. chlorofil, zielony barwnik roślin, złożony w roślinie w proporcji od .6 do 2.9:1 z dwóch substancji: chlorofilu a $C_{55}H_{72}MgN_4O_6$ i chlorofilu b $C_{55}H_{70}MgN_4O_6$; Marceli Nencki (1847 - 1901) i Leon Paweł Marchlewski (1869-) ustalili podobieństwo chemiczne chlorofilu z hemoglobina czerwonych ciałek krwi zwierzęcej; roztwór alkoholowy w świetle przechodzącym wydaje się zielonym, w świetle odbitym zaś krwisto-czerwonym; ch. jest zawsze obecny podczas fotosyntezy wyższych roślin, zazwyczaj tworzy się w świetle słonecznym i przy zapasie żelaza w komórkach; nierozpuszczalny w wodzie, rozpuszczalny w spirytusie, benzynie, acetonie itp.; chlorofilowi towarzyszą dwa żółte barwniki, karotenoidy: karotyna, *carotene*, $C_{40}H_{56}$ i ksantofil, *xanthophyll*, $C_{40}H_{56}O_2$.

chlorophyllaceous, -phyllan, *phyllian*, -phyllöse, -phyllous; adj. (-fi-lj'zšs, -fi'len, -fi'lien, -filoz, -fil-lös) bot. chlorofilowy, zawierający chlorofil.

chlorophyllase, s. (-fy'las) biochem. chlorofilaza, zaczyn (enzym) zawarty w liściach, powodujący hydrolizę bezpostaciowego chlorofilu na chlorofilid.

chlorophyll(l) body albo *ch. corpuscle* albo *ch. granule* ob. chloroplast.

chlorophyllide, s. (-fi'lajd, -lid) biochem. chlorofilid, barwnik otrzymywany z chlorofilu.

chlorophylliferous, -gerous, adj. (-'ferös, -'dzerös) biochem. zawierający chlorofil.

chlorophyllite, s. (-fy'lajt) min. chlorofilit, pseudomorfoza kordierytu składająca się przeważnie z chlorytu.

chlorophyllogenous, adj. (-'džinös) wytwarzający chlorofil.

chloropicrin, *chlorpicrin*, *chlorpikrin*, s. (-pik'rin) chem. chloropikryna; ciężka bezbarwna ciecz o ostrym zapachu, CCl_3NO_2 , zwana także *nitrochloroform*, *vomiting gas* (opary wywołują wymioty; używany do

wojennych gazów trujących).

chloroplast, -id, s. (-plest', -id) biol. chloroplast, ciało zieleni, plastyd zawierający chlorofil rozwijający się tylko w komórkach wystawionych na działanie światła; siedziba fotosyntezy i tworzenia skrobi.

chloropsia s. (kloro'psja) med. rzadki rodzaj daltonizmu (ślepoty na barwy), w którym oko widzi wszystko w kolorze zielonym.

chlorosis, s. (kloro'zys) 1) med. blednica, bladaczka, niedokrewność, przeważnie młodych dziewcząt; także *chloranemia*, -ae; 2) bot. chloroza, utrata zielonej barwy liścia skutkiem przyczyn innych niż brak światła.

chlorospinel, s. (-spi'nel) min. chlorospinel, pół-szlachetny spinel zielony z Uralu, mieszanina $MgAl_2O_3$ i $MgFe_2O_3$.

chlorotic, adj. (kloro'tik) bot. chlorotyczny, cierpiący na brak chlorofilu.

choana, s. (ko'ana) pl. *choanae*, 1) anat. lejkaty otwór, w szcz. w tylnej części nosa; 2) zool. rurkowate naczynia otaczające wiele niektórych wiciowców, *flagellatae*, i komórki endermiczne gąbek; *choanate*, adj. (ko'anej) posiadający takie naczynia.

Choanoflagellidae, s. pl. (ko'anofla-dže'lidi) zool. rodzina wiciowców posiadających wiotką wic otoczoną kielichowatym naczynkiem zarodki.

choca, s. (czo'ka) napój z kawy i czekolady.

chock s. (czak) 1) klin, bloczek; 2) mar. kątownik wzdłużnika krótki.

chock, adv. ciasno, jak najściślej.

chock-full, *chokefull*, *chuckfull*, adv. pełny po brzegi.

chock in, vt. ciasno dopasować (klin itp.)

chocolate, adj. (cza'kolit, czak'lit) czekoladowy, a) z czekolady, b) z czekoladą, c) koloru czekoladowego.

chocolate, s. 1) czekolada, zbita masa palonych i mielonych ziarn kakao; 2) napój z tej masy z wodą, cukrem i śmietanką; 3) cukierek z czekoladką; 4) kolor czekoladowy; 5) bot. kuklik *purple avens* GEUM REALE Linn.; *ch. family*, rodzina zatwarowatych, STERCULIACEAE; *ch. flower* bodziszek czyli bocianie noski lub żorawie noski *wild crane's bill* GERANIUM MACULATUM L.

Choctaw, s. (czok'to) Indianin z wybitnego szczepu plemienia Musko-genów, ob. *Five Civilized Nations*.

choctaw-root, bot. toina konopna dogbane APOCYNUM CANNABINUM.

choel, s. (czo'el) mocny powróż wsch.-ind. z lyka drzewa BUTEA.

choice, adj. (czojs) 1) wyborowy, wyborowy, wyszukany, cenny; 2) starannie wybrany.

choice, s. 1) wybranie, wybieranie, przebieganie, wybór, dobór; 2) prawo wyboru, przywilej wybrania lub odrzucenia, możliwość wyboru, opcja; 3) brak, rzecz wybrakowana, część najlepsza, kwiat, *the flower and choice of many provinces* (Milton), brak rycerskiej młodzieży (Kochowski);

4) wielki zapas pozwalający na duży wybór; 5) osoba lub rzecz wybrana, wybraniec (m), wybranka (f); 6) staranność i ostrożność w wyborze; 7) alternatywa, *surrender or suicide was the only ch.*; of ch. z własnego wyboru, z własnej chęci; *without ch.* bez różnicy, bez wyboru, bez doboru, beżładnie.

choicely, adv. (hi) wyszukanie, starannie, doborowo.

choiceness, s. (-nes) wyborowość, wyborność.

choir, adj. (kuajr') w zakonie (członek) służący specjalnym zadaniom, np. w zakonie poświęconym nauczaniu (*ch. nun* siostra nauczycielka, odr. *lay*).

choir, s. lub *quire* s. 1) chór, zorganizowany zespół śpiewacki; 2) muz. w orkiestrze dział obejmujący ten sam instrument, np. *string ch.* grupa smyczkowa, *wood-wind ch.* grupa instrumentów dętych; 3) zorganizowany zespół śpiewaków i tancerzy; 4) towarzystwo śpiewackie; 5) kość. a) grupa aniołów; b) chór, część kościoła odcięta od nawy i zazwyczaj umieszczona o 10-15' (3-4½m.) wyżej, obejmująca miejsce dla chóru; „na chórze”; *ch. gallery*, *ch. loft*. chór; *ch. organ* organy na chórze.

choirman, s. (-men) członek chóru, chórzysta (m).

choirmaster, s. (-ma'ster) kierownik chóru, dyrygent chóru.

choirwise, adv. (-uajz) antyfonalnie.

Choisya, s. (koj'sja lub z fr. szoazja; na cześć szwajc. botanika Choisya (czyt. szoazi') bot. rodzaj rutowatej rośliny meksykańskiej z jedynym znanym gatunkiem CH. TERNATA HBK., pomarańcza meksykańska.

chokage, s. (czo'kedż) natłok, zapchanie, zatkanie; dławienie, zadławienie.

choke, s. (czok) 1) coś co dławi; 2) stan, uczucie lub dźwięk dławienia, zatkania lub podrażnienia tchawicy wywołujące uczucie dławienia się; 3) zawiązanie, związanie, np. związany koniec staromodnego naboju papierowego; zwięźlenie lufy ku wylotowi itp.; 4) zasuwka, zapor. przeszkoda w mechanizmie celem ograniczenia przepływu, np. zawór, wentyl, kłapa itp.; 5) wewnętrzna część karczocha.

choke, vi. 1) dławić się; 2) tłoczyć się jak gdyby dławiacz, utknąć w gardle np. słowa, głos; *people told the news to each other in hushed, choked voices*, zdławionym głosem.

choke, vt. 1) dławić, dusić, pozba-wić przepływu powietrza; 2) zdusić, udusić, zadusić. np. ogień; 3) zatkać; 4) napęścić po brzegi; 5) wstrzymać ruch przez nacisk np. wiośłem, hamulcem itp.; 6) wypełnić dokładnie; 7) w piłce nożnej chwycić palestrę w połowie zamiast przy końcu; 8) w motorze spalinowym zamknąć dopływ powietrza do karburatora (gaźnika, nawęglacza).

choke apple, ob. *crab apple*.

chokebore, s. (czok'bor') 1) dławikowy otwór wierniczy strzelby o średnicy nieco zmniejszonej pod ko-

niec lufy (na jakie 3" (ok. 7½ cm.) od wylotu); 2) taka strzelba.

choke cherry, s. ('-czeri) bot. dzika czereśnia, a) we wsch. St. Zj. PRUNUS VIRGINIANA Linn., w zach. St. Zj. PRUNUS DEMISSA Walp.; b) dzika czarna wiśnia PRUNUS SEROTINA Ehrh.; c) w Ang. ptasza czereśnia **bird cherry** PRUNUS AVIUM Linn.; także owoc tych drzew.

choke coil, choking c. ('-kojl, -in~kojl) elek. dławik, także **inductor, reactor**.

chokedamp, s. ('-demp) górn. dwutlenek węgla, gaz półtora raza cięższy od powietrza, przeto w kopalniach gromadzi się spodem; nie podtrzymuje ognia ani oddychania (np. w Psiej Grocie pod Neapolem psy giną, choć człowiek ocaleje, gdyż gaz ściele się nisko); także **blackdamp**.

choked disk (czokt' dysk) med. zastoinowe obrzmienie (czyli obrzęk) tarczy nerwu wzrokowego, także **papiledema, PAPILCEDEMA**.

choker, adj. (czo'ker) obejmujący ciasno szyję, np. ch. beads naszyjnik z koralików lub tp. pokrywający szyję jak gdyby wysoki kołnierzyk; **ch. iur** piece przylegająca boa.

choker, s. 1) kto lub co dławii, zmusza do milczenia itp.; 2) żart, lub gw. wysoki sztywny kołnierzyk itp.; 3) pot. dławik, ob. **choke coil**; 4) leśn. pętla (z drutu lub powrozu) do chwytania splawianych kłoców.

chokestrap, checkstrap, s. ('-strap, czeks.) w uprzęży konia pasek wiążący od pasa podbrzusznego między przednimi nogami do chomąta.

chokeweed, s. (cz.'uid) bot. chwast zagluszający inne rośliny, w szcz. z rodziny zarzawatych, OROBANCHACEAE, pasorzytujących na obcych korzeniach; ob. **broomrape**.

chokidar, s. (czo'kidar) Ind. Wsch. ang.-ind. portier, szwajcar.

choking, adj. ('in~) 1) duszący, dławiący; 2) wypowiedziany niewyraźnie przez ściśnięte gardło, zdławiony (wzruszeniem itp.); -ly ze zdławionym od wzruszenia głosem.

choking coil, ob. **choke coil**.

chologogue, adj. (ka'lagog) med. żółciopędny; s. środek żółciopędny, **chologogon**, pl. **chologoga**, leki powiększające wydzielanie żółci, np. kwas salicylowy, sole kwasów żółciowych itp. (chole' gr. żółć, ago'gos pędzący); tak samo: **chologogic**, adj. i s.

cholangitis, s. (-endzaj'tis; ange'-jos gr. przewód) med. zapalenie przewodów żółciowych, **CHOLANGITIS** (cholangi'tis).

chole, przedr., żółcio-, żółciowo-, cholo-.

cholecyst, s. (ka'lisist), **cholecystis**, s. (-sis'tis) anat. pęcherzyk żółciowy, **VESICA FELLEA**.

cholecystalgia, s. (-el'dzie) med. ból pęcherzyka żółciowego.

cholecystectomy, s. (-ek'tomi) chir. wycięcie pęcherzyka żółciowego

cholecystitis, s. (-aj'tis) med. zapalenie pęcherzyka żółciowego, **CHOLECYSTITIS** (cholecysti'tis).

cholecystogram, s. (-ogrem) med. rentgenowska fotografia pęcherzyka żółciowego,

cholecystography, s. (-o'grefi) med. fotografowanie pęcherzyka żółciowego po zabarwieniu żółci substancją nie przepuszczającą promieni rentgenowskich.

cholestokinin, s. (-okaj'nin) med. hormon powodujący (prawdopodobnie) kurczenie pęcherzyka żółciowego.

choledoch, adj. (ka'lidak) anat. zawierający żółć, przewożący żółć; **ch. duct** przewód żółciowy, ścieżka żółci, **DUCTUS COMMUNIS CHOLEDOCHUS** (duk'tus komu'nis choledochus) odprowadzający żółć do dwunastnicy; połączenie przewodu wątrobowego, ścieżki żółci z wątroby **hepatic duct DUCTUS HEPATICUS** i przewodu pęcherzykowego **cystic duct DUCTUS CYSTICUS**.

cholelithiasis, s. (kalijaj'ezys) med. kamica żółciowa **CHOLELITHIASIS** (cholelithia'zis).

cholemia, s. (koli'mia) med. skażenie krwi żółcią, poważna choroba nerwowa spowodowana obecnością składników żółci we krwi, połączone z zaburzeniami wzrokowymi, bólem głowy, swędzeniem itp.

choler, s. (ka'lör) przest. w średniowiecznej medycynie jeden z czterech humorów, ob. **humor**; wątroba jako siedlisko porywczego usposobienia, ob. **choleric**; porywczosć; śledziennictwo, żółć, gniewliwość, dawniej: kolera.

W niezmierniejszej kolerze Rozjuszeni rycerze Dla przymówki lub flaszki Kładą życie dla fraszki. (Krasicki)

cholera, s. (-a) 1) przest. **choler**; 2) med. i wet. a) **ch. morbus** czyli **summer ch.**, choroba grasująca w lecie objawiająca się biegunką, wymiotami itp., zwana także: cholera europejska **CHOLERA NOSTRAS**; b) **ch. infantum** choleryna dziecięca, o tych samych objawach, lecz często śmiertelna; c) cholera azjatycka **Asiatic ch.**, epidemiczna choroba o podobnych objawach, która nawiedzała Europę z Azji pochłaniając liczne ofiary przed zaprowadzeniem nowoczesnych ulepszeń zdrowotnych; d) bakteria skrętek lub przecinkowic cholery, **SPIRILLUM CHOLERÆ ASIATICÆ** czyli **VIBRIO COMMA** powodujący cholere azjatycką.

choleraic, adj. (kolörej'ik) podobny do cholery.

choleric, adj. (kalö'rik) hist. med. choleryczny, koleryczny, temperamentu cholerycznego, zapalczywy.

choline, s. (ka'lörin, -ajn) med. choleryna, a) łagodna forma cholery nostras; b) pierwszy okres cholery azjatyckiej; c) łatwy przebieg cholery.

cholesteatoma, s. (kolesti-eto'ma) pl. -ta, med. perlak, torbiel zawierający cholesterynę i grudki tłuszczowe.

cholesterin, cholesterol, s. (kales'terin, -terol, -teral) biochem. cholesteryna, krystaliczny alkohol bez smaku i bez zapachu, znajdujący się w tkankach zwierzęcych i roślinnych, w żółci, w kamieniach żółcio-

wych, w żółtku jaja, w mózgu, a zwłaszcza w tkance nerwowej; ob. **sterol**.

cholesterolemia, -æ-, s. (-i'mia) med. cholesteryna, obecność nadmiaru cholesteryny we krwi; **cholesteroluria**—w moczu, **cholesterosis**—w pęcherzyku żółciowym.

cholesteryl, s. (-il) biochem. rodnik $C_{27}H_{48}$, którego wodorotlenkiem jest cholesteryna ($C_{27}H_{46}OH$).

-cholia, przyr. (-'kolia) med. oznaczający stan żółci określony w pierwszej części wyrazu.

cholic, adj. (ko'lik, ka'-) kwas żółciowy, **cholowy**, **ch. acid** kwas żółciowy, kwas cholowy, $C_{24}H_{40}O_6$.

cholin(e), s. (ko'lajn, ka'lajn, ka'-lyn) biochem. cholina związek chem. $C_5H_{15}NO_2$ rozpowszechniony w organizmach zwierzęcych i roślinnych, ważny składnik lecytyn, ob. **lecithin**; zwany także **amanitine, sincaline**.

cholinic, adj. ob. **cholic**.

cholla, s. (czo'lia, czo'ja; hisz.) bot. nazwa wielu drzewiastych kaktusów pld.-zach Stanów i Meksyku, w szcz. **OPUNTIA CHOLLA**.

cholo-, przedr. (ka'lo-) żółcio-, żółciowo-, cholo-.

Cholo, s. (czo'lo) Am. Pld. 1) mieszaniec krwi hisz.-indiańskiej; 2) Peruwia, Boliwia, cywilizowany Indianin.

Choloepus, (koli'pös) zool. rodzaj obejmujący dwupalczystego leniwca.

chololith, s. (ka'loliż) med. kamyk żółciowy.

choluria, s. (koliu'rie) med. wydzielanie żółci w moczu.

chondral, adj. (kan'drał) anat. chrząstkowy.

chondrarsenite, s. (kondrar'sinajt) min. chondroarsenit, saletrowiec rzędu arsenianów, $Mn_3As_2O_8 \cdot 3MnO_2 \cdot H_2O$, żółte ziarnka, przypominające żywicę.

chondric, ob. **chondral**.

chondrification, s. (kandrifikej'-szyn) fizjł. chrząstkowacenie, tworzenie się chrząstki. zamienianie się w chrząstkę.

chondriify, vi. (kan'drifaj) zamieniać się w chrząstkę, stawać się chrząstką.

Chondrilla, s. (-la) bot. rodzaj eur. ziół z rodziny złożonych, podrodziny jęczyczkowych, **LIGULIFLORÆ** czyli **CICHORIOIDEÆ**.

chondrin, s. (kan'dryn) biochem. chondryna, chrząstnik, klej (żelatyna, ciało białkowe), otrzymywany przy gotowaniu chrząstek; r. chrząstkoklej.

chondriosome, s. (-som) biol. chondriosom, półpłynne ciało kształtu ziarnistego, włóknistego lub laseczkowego, obecne w cytoplazmie wielu komórek.

chondrite, s. ('drajt) min. chondryt, okrągławe ziarno zawarte we wielkich ilościach w kamieniach meteorycznych; **chondritic**, adj. min. ziarnisty.

chondritis, s. (-aj'tis) med. zapalenie chrząstki.

chondroblast, s. (kan'droblast) anat. komórka chrząstkotwórcza, **chondroplast**.

chondrocranium, s. (-krej'njom) anat. czaszka chrząstkowa, także część czaszki dorosłej osoby, powstająca z cz. ch.

chondrodite, s. (-dajt) min. chondrodyt, (FMg)₂Mg₂Si₂O₆, sylikoid z grupy oliwinu rzędu krzemianów bezwodnych, t. 6, c. w. 3-3.2.

chondrodystrophia, s. (-distr'o'fia) med. niedokształt chrząstek, zboczenie wzrostu chrząstek.

chondrogenesis, s. (dże'nezys) anat. rozwój chrząstek.

chondroglossal, s. adj. (-gla'seł) anat. chrząstkowejzykowy; **chondroglossus**, s. anat. mięsień chrząstkowejzykowy.

chondroid, adj. ('-ro-id) anat. chrząstnikowy.

chondrology, s. ('-lodzi) anat. nauka o chrząstkach.

chondroma, s. (kandro'ma) med. chrząstak, chrząstnik, guz chrząstkowy, nowotwór składający się z chrząstki; **-tous**, adj. (tös) chrząstniakowy.

chondromucoid, s. (-miu'koid) biochem. biały amorfny proszek, składnik międzykomórkowej istoty chrząstki.

Chondromyces, s. (-maj'siz) bakt. rodzaj ruchomych bakterij z rodziny MYXOBACTERIACEAE tworzących pęcherze na gnijącej materii.

chondropharyngeus, s. (-fe'rinczi'es) anat. mięsień chrząstkogardziowy.

Chondropterygii, s. pl. (-pteri'dzi-i) zool. dawniejsza klasyfikacja ryb obejmująca „chrząstkopletwe” żarłaczce, płaszczyki, jesiotry i węgorze.

chondrosarcoma, s. med. chrząstniakiomiesak, chrząstkomiesak.

chondroseptum, (-sep'tom) anat. chrząstkowa część przegrody nosowej, część przegrody chrząstna, SEPTUM CARTILAGINEUM.

chondrosis, s. ('-zis) fizj. tworzenie się chrząstki.

chondrostea, -ous, adj. ('-sti-en, -ös) zool. chrząstkoszkieletowy.

Chondrostei, s. pl. (-a'sti-aj) zool. chrząstkoszkieletowy, SELACHII, rząd ryb o szkielecie przeważnie chrząstkowym; tu należą: żarłacz, ACANTHIUS, płaszczyka, RAJA, drzewa elektryczna TORPEDO, pła PRISTIS; zwany także ACIPENSERES i ACIPENSEROIDES; u niektórych rząd podgromady kostołuśskich GANOIDEI.

chondrosteoma, s. (-sti'oma) pl. -ta (-ta) anat. wyrostek chrząstkowy w ciągu czasu kostniejący, np. rówek jelonka.

chondrosternal, adj. (-ster'nal) anat. mostkochrząstkowy.

chondroxiphoid, adj. (-ksy'fo-id) anat. chrząstkomieczykowy, łączący chrząstkę żebrową z wyrostkiem mieczykowatym (ostatnią dolną częścią mostka).

chondrula, s. (kan'drula; chon'dros gr. kuleczka) min. okrągłe ziarenko mineralne pochodzenia kosmicznego znajdowane na ziemi w osadach głębokomorskich i w meteorach; ob. **chondrite**.

chondrus, s. (kan'dres) 1) min. ob. **chondrula**; 2) bot. nieliczny rodzaj typu glonów, ALGAE, gromady krasnorostów, RHODOPHYCEAE, rodziny GIGARTINACEAE; ob. **carageen**.

chonolith, s. (ko'noliż; chone' gr. tygiel, lithos gr. kamień) geol. skała magmowa wgębna o kształcie zupełnie nieregularnym.

chonta, s. (czon'ta; nazwa indiańska) bot. czonta, palma, której twarde pręty używane są na laski, w szcz. w podzw. Am. Płd. rodzajów GUILELMA i ASTROCARYUM, w płd. Pacyfiku rodzaju JUANTA; także ich drewno, laska, kij, rączka do gracy lub graca z takiego drewna.

choose, vt. (czu'z), czas przeszły **chose** (czo'z) 1) wybrać; 2) z inf. uważać za stosowne.

chooser, s. (-er) przest. wyborca.

chop, s. (czap) 1) targ, wymiana, interes; 2) szczeka zwierzęcia lub imadło; 3) fafle, pysk zwierzęcia, morda; otwór np. kanału, wawozu, cowny, armaty itp.; 4) cięcie, odcięcie; 5) odcięty kawałek, skrawek, piatek (mięsa), często z żebrzem, karbonada, pot. karbonad, kotlet; 6) pierzchnięcie (skóry, wargi); 7) siekanina materiału przetwarzanego np. kawałki jabłek ciętych do suszenia, ziarna w toku młewa; także każdy taki kawałek z osobna; 8) w pieśniarstwie krótkie cięte uderzenie z góry; 9) mar. słoń, ob. **chopping sea**; 10) chwyt szczękami albo podobny ruch bez chwycenia.

chop, vi. siec szybkim ruchem, uderzyć (palantem, pięścią) krótkim ciętym ruchem, machnąć mordą jak **chop**, s. 10; **chopping sea**, **choppy sea** fala stuczona, słoń.

chop, vt. 1) siec, siekać; 2) wymawiać słowa urywanym sposobem; 3) płd. St. Zj. ścinać niepotrzebne łodygi z rośliny bawelnianej; 4) mon. znaczący drogi metal według jego czystości; 5) myśl. chwycić zwierzyńę w norze, zanim mogła umknąć; 6) przest. targować, sprzeczać się; to ch. logicznie sprzeczać się o drobiazgi, dyskutować za pomocą sofizmów; pot. kręcić.

chophouse, s. (czap'hauz) 1) restauracja, w której podają specjalnie kotlety itp.; 2) w Chinach komora celna.

choplogic, s. ('-la'dzik) wykrętne sofizmaty; u Szekspira osoba używająca tego rodzaju argumentów.

chopper, s. (-er) 1) siekacz, przyrząd do siekania; kto lub co siecze; 2) elek. przerywacz, zazwyczaj obracający się; 3) St. Zj. drwal ścinający drzewa; 4) Ind. Wsch. strzecha; ch. cot Ind. Wsch. składane łóżko w namiocie.

chopping, adj. ('in~) 1) sieczący, siekający; 2) dorastający (o dziecku); 3) nagle zmienny np. wiatr; sieczący się wzajem, burzliwy, np. fale morskie; ch. s. 1) siekanie, siekanina; 2) polanka leśna założona świeżo ściętymi drzewami.

chopping block blok do siekania. **chopping knife** siekacz rzeźniczy.

choppy adj. 1) burzliwy, wzburzony (o morzu); przen. niepowiązany, wybuchowy, pełen nagłych i niespodziewanych zmian; 2) zmienny, niestały.

chopstick, s. 1) jeden z dwóch pałeczek drewnianych lub kościanych, jakich Chińczycy używają przy jedzeniu ryżu itd.; 2) w głębokomorskim rybołówstwie poprzeczka druczana lub tp., z której zwisają wędk.

chop stroke, w tenisie fałsz, krótkie i ostre uderzenie pod ostrym kątem.

ch. suey, (cz. su'i) St. Zj. potrawa podawana w restauracjach chińskich w St. Zj., składająca się z głębokomorskim rybołówstwie poprzeczka druczana lub tp., z której zwisają wędk.

choragion, -ium, s. (korej'dzion, 'dziom) pl. -ia w staroż. Grecji szkoła tańca grupowego.

choragus, s. ('-ges) pl. -i (dżaj) 1) w staroż. Grecji a) kierownik szkoły tańca grupowego; b) fundator takiej szkoły; 2) Ang. w uniwersytecie oxfordzkim asystent profesora muzyki, zastępujący go w egzaminach; 3) muz. kierownik chóru śpiewaczego itp.

choragy, s. (ka'redzi) w staroż. Grecji zajęcie kierownika grupy tańecznej, śpiewaczki itd.

Chorai, s. (ko'raj) szczep w Bengalii w Ind. Wsch.

choral, adj. ('-rel) choralny, choralny; ch. s. chorał.

choralcello, s. (korelsi'to) muz. instrument fortepianowy wydający ton instrumentu smyczkowego.

choralist, s. (ko'relist) muz. 1) chórzysta (m), chórzystka (f), członek chóru; 2) kompozytor chorału.

Chorasmian, adj. (korez'mien) hist. pers. dotyczący Chorazmii, części starożytnej Persji (Iranu) w okolicy Oksusu (dziś Amu-Daria w Turkestanie); Ch. s. starożytny mieszkaniowiec tego kraju.

chord, s. (kord) 1) sznur, powróż, sznurek, powróżek, ob. cord; 2) struna instrumentu muzycznego, np. arfy; przen. struna uczucia, np. to strike a responsive ch. uderzyć we właściwą strunę, przemówić do serca, wzbudzić współczucie, wywołać zamierzone wrażenie; 3) anat. więzadło, więzadło, ścięgno, nerw; 4) geom. cięciwa, prosta linia przecinająca krzywą w dwóch miejscach; ch. of an arch rozpiętość (łuku), rozpona, otworzystość; 5) lot. cięciwa skrzydła; 6) mech. w wiązance wiszącym jedna z głównych części zazwyczaj prawie pozioma i składająca się z dwóch kawałków: upper i lower, podtrzymywanych przez człon ramienia; 7) muz. a) przest. harmonia; b) akord; common ch. podwójna tercja, ton podstawowy z tercją i kwintą; seventh ch. potrójna tercja; ninth ch. poczwórna tercja; major ch. tercja wielka (majorowa) obejmująca dwa całe tony, np. c e; minor ch. tercja mała (minorowa) obejmująca półtora tonu, np. c es; tonic ch., dominant ch. stosownie do tonu podstawowego.

chord, vi. zgadzać się z (abl.), harmonizować, brzmieć harmonijnie; ch. vt. r. harmonizować; pot. zaopatrzyć w struny.

-chord, przyr. oznaczający struny, **tetrachord**, starogr. instrument czterostrunowy; **clavichord** klawikord.

Chorda, s (kor'da) bot. nieliczny rodzaj brunatnic **brown algae PHAOPHYCEAE** rzędu **LAMINARIALES**; gatunek **CHORDA FILUM sea lace**, typowa dla rodziny **CHARDACEAE**, osiąga często długość 4 m. (14') przy grubości 2 do 4 mm. (do 0.16')

chorda, s. anat. i zool. więźadło, ścięgno, nerw, więzadełko; często skrót zamiast **CHORDA DORSALIS** struna grzbietowa.

chorda dorsalis (kor'da dorsej'lis. z ł. chor'da dorsalis) zool. struna grzbietowa, u najniższych strunowców pierwociny kośćca wewnętrznego, w późniejszym rozwoju dziejowym kręgowców zastąpiona kręgosłupem; ob. **notochord**.

chorda tendinea, pl. (k. tendi'ni-i, z ł. tendi'ne-e) anat. struny ścięgni-
ste, drobnitki powrózki u zastawek uszno-żołądkowych serca niedopuszczające by zastawka weszła do ucha serca przy kurczeniu się żołądka serca.

chordal, adj. (kordi) anat. strunowy, ob. **notochord**; -chordal, przyr.

Chordata, s. pl. (kordej'ta) zool. strunowce, typ zwierząt mających strunę grzbietową albo przez całe życie, np. lancetnik, albo w młodości, jak np. osłonice, albo przynajmniej w okresie embrionowym, jak np. kręgowce.

chordate, adj. (kordej't') zool. a) mający strunę grzbietową; b) należący do strunowców; s. strunowiec.

chorda tympani, (k. tim'panaj, z ł. chor'da tympani) anat. struna bębniowa, struna nerwowa bębniaka.

Chordeiles, s. (kordaj'liz) zool. rodzaj ptaków z rodziny koczodajów.

chorditis, s. ('tis) med. zapalenie struny, w szcz. głosowej.

chordoid, adj. (kor'do-id) zool. strunowy, podobny do struny, w szcz. ob. **notochord**.

chordotomy, s. (korda'tomi) med. nacięcie stosu pacierzowego w celu usunięcia bólu.

chordotonal, adj. (kor'doto'nei) zool. określający pewne narządy w ciele owada, uważane z wielkim prawdopodobieństwem za słuchowe.

chore, s. (czor) St. Zj. krótkie zajęcie, praca; pl. zwyczajne dzienne roboty gospodarcze na wsi, codzienne zajęcie w gospodarstwie domowym.

chore, vi. zajmować się gospodarskimi posługami.

chore, vt. zarabiać na utrzymanie w ten sposób.

-chore, przyr., bot. rozpowszechniacz (rośliny); -chory, przyr. sposób rozpowszechniania (rośliny).

chorea, s. (koria'a) med. taniec św. Wita, płasawica, także St. Vitus' dance, Sydenham's ch. (sent waj'tes dens, saj'dynhams k.; ang. dr. Tomasz Sydenham, 1624-1689) **CHOREA MINOR**, choroba zmienna drgawkami twarzy, rąk i nóg, w szcz. u dzieci; choreal, choreatic, chorele (korie'l, koria'tik, kori'ik) adj. płasawicowy.

choree, ob. choreus.

choreography, s. (chore'grefi) choreografia, 1) sztuka symbolicznego

przedstawiania kroków tanecznych znakami (podobnie jak tonów nutami); 2) sztuka ozdobnego tańca, zwłaszcza baletu; 3) taniec sceniczny; choreographic, -al, adj. (-grefik, -i) adj. choreograficzny.

choreiform, adj. (korie'iform) płasawicowy, podobny do tańca św. Wita.

choreomania, ob. choromania.

chorepiscopus, s. (korepis'kopes) hist. kość. biskup mianowany przez biskupa diecezjalnego w celu wykonywania pomocniczych czynności biskupich w okręgu wiejskim.

choreus, s. (ko'ries) pl. chorei (korie'i) proz. klas. trochej, trocheus, ob.

choreutic, adj. (korie'utik) hist. dotyczący chóru w dramacie starogreckim.

chori-, przedr. (ko'ri-) bot. oddzielno-; zool. ob. **chorio-** i **chorioid**.

chorioadenoma, s. med. gruczolak kosmówkowy.

choriocapillary, adj. (korieke'pileri) anat. naczyńkowowłoskowaty.

choriocapillary, s. anat. wewnętrzna naczyńowa warstwa błony naczyńowej (naczyniówki) oka.

choriocarcinoma, s. med. rak kosmówki.

chorioepithelioma, s. (-epigilio'ma) med. rak kosmówkowy, nabłoniak kosmówkowy; ob. **syncytioma**, **chorion**.

chorioid, adj. (ko'rioid) anat. naczyńkowowy, **CHORIOIDEUS**, ob. **chorioid**, s.; ch. coat lub **membrane** błona naczyńowa (oka) **CHORIOIDEA (OCULI)**; ch. **plexus** spłoty naczyńówki **PLEXUS CHORIOIDEI** czyli **RETIFORMES**.

chorioid, s. anat. naczyńowa błona (oka), naczyńówka (oka).

chorioidal, adj. (korie-i'di) ob. **chorioid**, adj.

chorioiditis, s. (korie-idaj'tis) med. zapalenie naczyńówki oka, naczyńówkowica.

chorioido-, przedr. (-ido-) anat. naczyńówkowo-.

chorioidocyclitis, s. (-siklaj'tis) med. zapalenie tęczówki i krążka rzęskowego, zapalenie tęczówkonaczyńówkowe, **IRIDOCYCLITIS** (iri'docykli'tis).

chorioidiritis, s. (-iraj'tis) med. zapalenie tęczówkonaczyńówkowe, **IRIDOCORIOTIDITIS** (iridochori-odi'tis).

chorioidoretinitis, s. (-retinaj'tis) med. zapalenie naczyńówki i siatkówki, **CHORIORETINITIS** (-retini'tis).

chorioma, s. (korie'ma) med. rak kosmówki, nabłoniak kosmówki, ob. **chorioepithelioma**.

chorion, s. (ko'rian) embr. kosmówka, jedna z błon płodowych, ob. **amniot**; u wyższych ssaków ściśle połączona z omoczną, ob. **allantois**; zool. błona (nie podobna do kosmówki ssaków) otaczająca jaja rozmaitych zwierząt, w szcz. błona jaj wielu owadów.

chorionic, adj. (korie'nik) embr. kosmówkowy.

Choriopetes, s. ('-ptiz) zool. rodzaj drobnitki roztoczy pasorzytujących na domowych zwierzętach i powodujących pewne rodzaje parachu.

Choripetalae, s. pl. (koriepet'ali) bot. (rośliny) rozdzielнопłatkowe, inaczej **Dialypetalae**; ob. **Archichlamydeae**.

chorisis, s. (ko'rizys), **chorism**, s. (ko'rizm) bot. oddzielenie narządu liściowego lub kwiatowego, rozdzielność.

chorist, s. (ko'rist) hist. członek chóru starogreckiej tragedii, ob. **chorus** 1); przest. chórzysta (m), chórzystka (f).

chorister, s. (-er) 1) chórzysta (m) chórzystka (f); 2) St. Zj. kierownik chóru, dyrygent chóru kościelnego.

choristry, s. (ko'ristri) śpiew chóru.

chorizontes, s. pl. (korizan'tiz) w badaniach starożytnej literatury klasycznej krytycy przypisujący Iliadę i Odyseję innym autorom niż Homerowi.

chorograph, s. (koro'rogef) ob. **three-point-problem**.

choroid, -al, -o-, ob. **chorioid**, -al, -o-.

chorology, s. (koro'ladzi) nauka o rozmieszczeniu geograficznym.

choromania, s. (koromejn'je) med. epidemia tańca św. Wita; ob. **dancing mania** ob. **chorea**.

chorometry, s. ('-metri) mierzenie ład.

chrook, s. (czoruk') zool. w Luizjanie miejscowa nazwa dwóch gatunków słonki **sandpiper ACTILIS**; od ich zewu.

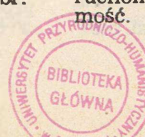
chort, s. (czort; ros.) w folklorze ros. czart, diabeł, nieczysta siła.

Chorti, s. (-i) pl. **Chorti** i **Chortia**, Indianin z plemienia Maya; Gwatemala i Honduras.

chortle, (-i) chichotać.

chorus, s. (ko'res) pl. **chorusses** (-yz i iz) 1) teatr, w dramacie starogreckim grupa śpiewaków wyjaśniająca sens odegranej sceny i wyrażająca jej wrażenie i reakcję moralną; w teatrze ang. z czasów Elżbiety jedna osoba wygłaszająca prolog i epilog, a czasem i uwagi po ważniejszej scenie; w naszych czasach grupa śpiewaków lub tancerzy; także część przedstawienia wykonana przez taką grupę; 2) refren, powtarzający się na końcu każdej zwrotki, często śpiewany przez wszystkich obecnych, choć reszta zwrotki śpiewa solista; 3) chóralny śpiew; chóralna deklamacja; chóralny śmiech itp.; 4) utwór muzyczny pisany dla chóru; in ch. wszyscy społecznie; ch. **girl** chórzystka; ch. **man** chórzysta; ob. **chorister**, 1).

chose, s. (szo'z; fr. rzecz) pr. przedmiot stanowiący własność prywatną; ch. in action pr. a) prawo do przedmiotu stanowiącego własność a nie znajdującego się w posiadaniu właściciela; b) także przedmiot; ch. in possession przedmiot znajdujący się w czymś posiadaniu; ch. local nieruchomości; ch. transitory ruchomość.

chosen adj. part. (czo'zn; od **choose**) wybrany, wybrakowany; kość. wybrany, powołany; **ch. people** bib. naród wybrany, Izrael (Dzieje Apost. 13:17); **ch. s. wybraniec**, zwyczajnie z albu z poprzedzającym rzeczownikiem w przypadku dzierżawczym.

Chosen, s. (Czo'syn) japońska nazwa Korei przez czas zaboru (1907-1945).

Chou, s. (dżo; pñ.-chiñ.) hist. dynastia chińska (1122 do 249 przed Chr.).

chough, s. (czóf; hol. kauw, por. pol. kawka) zool. gawron **CORVUS FRUGILEGUS**, ptak rodzaju **PYRRHOCORAX** z rodziny kruków, **CORVIDÆ**, rzędu wróblowatych, **PASSERIFORMES**; **Cornish ch.** wronka alpejska **PYRRHOCORAX PYRRHOCORAX**, w Ang. prawie doszczętnie wytępiona, jeszcze przebywa w górzystych okolicach Eur. i pld. Afr.; **Alpine ch.** wróńczyk żółtodzioby **PYRRHOCORAX GRACULUS**, mniejszy, w górach Eur. pld. Azji Mniejszej i w Himalajach.

choultry, s. (czaul'tri) Ind. Bryt. karczma, ozerża.

chow, s. (czau) 1) także **chowchow**, czau, rasa psów średnich rozmiarów, obficie owłosiona, nogi proste, język bardzo ciemno szafirowy; z pñ. Chin; 2) w Australii gw. Chińczyk; 3) St. Zj. gw. woj. żywność, wikt, jadło.

chowchow, s. 1) konfitury chińskie; ob. **chow** 1).

chowder, s. (czau'der) zupa rybia lub rakowa.

chowder, vt. użyć do zupy rybiej lub rakowej.

chowk, s. (czauk) i **chawk**, s. (czo'k) Ind. Wsch. rynek, targowica; główna ulica handlowa, bazar.

chow mein, (czau' min) kuch. makaron pieczony po chińsku, z grzybkami, drobiem, jarzynami i sosem.

choza, s. (czo'za) hisz. chałupa pld.-amer.

chrematistic(s), s. (krematis'tiks) badanie dobrobytu pieniężnego.

chresmology, s. (kresma'łodzi) głoszenie prorocत्व.

chrestomathic, adj. (krestoma'gik) służący pożytecznej nauce.

chrestomathics, s. pożyteczna wiedza, pożyteczne nauki.

chrestomathy, s. (kresta'me'gi) wypisy, czytanka z uwagami i komentarzami, w szcz. dla nauki języka, wybór pism, chrestomatia.

chria, s. (kra'ja) ret. cytat lub przyszłowie, przerobione na krótką rozprawę.

chris, s. (krizm) 1) **KRK** i **KW** chrzyna, krzyżma, olej, balsam i olej, w **KRK** święcone w Wielki Czwartek przez biskupa z wielkimi ceremoniami, używane do chrztu św., konfirmacji (bierzmowania), ordynacji itd.; 2) biała szata (niewinności) pokrywająca niemowlę podczas chrztu; także dziecko tak chrzczone; także **chrisom**; 3) oleje sakramentalne; ostatnie pomazanie; **KW**. bierzmowanie; 4) maść.

enrism, vt. namazać świętymi ole-

jami, udzielać sakramentu; dawniej krzyżmować, chryżmować.

chrisma, s. adj. (-el) kość. dotyczący świętych olejów.

chrisma(e), s. kość. naczynie na święte oleje; szata okrywająca niemowlę podczas chrztu; naczynie do przechowywania Eucharystii.

chrismation, s. (-ej'szen) kość. udzielenie świętych olejów.

chrismatite, s. ('-etajt) min. chryzmatyt, smoła ziemna podobna do odzoklierytu (wosku ziemnego).

chrismatory, **chrismary**, s. ('-metori. '-meri) kość. naczynie na święte oleje; miejsce, gdzie się je przechowyuje; namazanie.

chrismon, s. (kriz'mon) pl. **chrisma**, kość. znak Chrystusowy, monogram z greckich liter X i P (chi i ro); dwie początkowe litery słowa **XPICTOS** (Christos) ob. **labarum**.

chrisom, s. (kri'zem) 1) ob. **chris**; 2) przest. alba lub komża księdza; 3) przest. dziecko (żywe lub umarłe) poniżej miesiąca, niemowlę.

chrisom-loosing, s. rozebranie ze stroju chrześnego.

chrisroot, s. (kris'rut) bot. ciemnyca amer. ob. **hellebore**.

Christ, s. (krajst) Chrystus; 1) bib. Stary Test. namazanie, prorocy i przyszły Mesjasz; 2) N. Test. Jezus z Nazaretu; 3) ideał ludzkości uosobiony; 4) hist. portugalski order Chrystusa (1318).

Christadelphians, s. pl. (kristadel'fiens) hist. kość. sekta amer. założona w 1850 przez lekarza Jana Thomasa (**Thomasites** lub **Brothers of Christ**) nie uznająca Świętej Trójcy.

Christ Child Dzieciątko Jezus, szt. p. (wł.) Bambino.

Christ Church Bells rodzaj ludowego tańca (kontredansu) angielskiego.

christeross, s. (kris'kros) znak krzyża X zamiast podpisu.

Christdom, s. (kristdom) ob. **Christendom**.

Christe eleison (kris'ti elej'izon; gr.) kość. Chryste elejzon, Kyrie elejzon, Panie zmiłuj się, Chryste zlituj się.

christen vi. (kris'ten) 1) chrzczyć, udzielać chrztu; 2) być ojcem chrześnym lub matką chrześną.

christen, vt. 1) chrzczyć, ochrzcić; 2) nadać imię na chrzcie św.; 3) ochrzcić okręt itp.; 4) nazwać; 5) przest. nawrócić na chrześcijaństwo; 6) trzymać dziecko do chrztu.

Christendie, s. (krisn'di) szk. ob. **Christendom**.

Christendom, s. (krisn'döm) 1) chrześcijaństwo, świat chrześcijański, Kościół chrześcijański, ogół chrześcijan; 2) hist. część Europy z przeważającą większością chrześcijan w odr. mahometan; **the bulwark of**

Ch. przedmurze chrześcijaństwa (w Polsce Polska, na Węgrzech Węgry, w Jugosławii Jugosławia); 3) przest. chrzest.

christened adj. (krisnd) 1) chrzczony, przynależny do Kościoła chrześcijańskiego; 2) ochrzczony, nazwany imieniem własnym, **ch. Lawrence** ochrzczony Wawrzyniec.

christener, s. (kris'ner) 1) kto chrzci, kto udziela chrztu; 2) chrzestny, chrzestna, kto trzyma dziecko do chrztu; dawniej także krzestny, krzestna; ojciec chrzestny, matka chrzestna.

christening, s. ('-nin~) chrzciny (pl.), obrzęd chrzczenia i przyjęcie zwykle następujące po nim.

Christhood, s. (krajst'hud) chrystusowość, mesjaństwo, **Messiahship** (mesaj'eszip).

Christian, adj. (kri'szen, rzadziej kris'ten) 1) chrześcijański; 2) Chrystusowy; **Ch. Catholic Apostolic Church in Zion** sekta religijna założona w Zion City, Ill., przez Jana Aleksandra Dowie (zm. 1907), żyjąca w spólnocie, w mieście zakaz palenia tytoniu i używania napojów alkoholycznych obowiązuje zarówno mieszkańców jak i przejezdnych; **Ch. Endeavor** skrócona nazwa towarzystwa **Young People's Society of Ch. E.**; stowarzyszenie założone przez pastora Franciszka E. Clarka w stanie Maine w r. 1881, od 1885 zorganizowane w międzynarodowy związek **United Society of Ch. E.**; **Ch. Era** era chrześcijańska rozpoczynająca się rzekomo od narodzenia Chrystusa; Dionizy Exiguus (około r. 540) obliczył tę datę na 25-y grudnia roku rzymskiego 753 (a. U. c.); nowsze obliczenia dowodzą pomyłki o 4 lata; **Ch. name** imię (w odr. nazwiska, **family name**), imię chrzestne, także **given name**; **Ch. Reformed Church** sekta religijna w Holandii i St. Zj. założona w 1834; **Ch. Science Church** Wiedza Chrześcijańska, sekta religijna założona przez Marię z Bakerów Eddy; nazwa urzędowa opiewa: **Church of Christ, Scientist**: Bóg stworzył wszystko dobre, więc zło nie istnieje, ma jeno pozorne istnienie; człowiek stworzony na podobieństwo Boga jest odbiciem zalet boskich; Królestwo Boże na ziemi już istnieje; **Ch. year** czyli **Church year** rok rozpoczynający się od adwentu i składający się z okresów według dziejów życia Chrystusa, ob. **season**, s.

Christian, s. 1) chrześcijanin, wyznawca wiary chrześcijańskiej; 2) Krystian, męskie imię własne.

Christiana, s. Krystyna, żeńskie imię własne, zdr. **Chrissie**, **Christie** Krzysia.

christian d'or (krist'jendor) mon. krystiandor, złotówka duńska wartości około \$4; nazwa ułożona na wzór napoleondora za czasów Krystiana VII, króla Danii 1766-1808.

Christiania, adj. (kristja'nja; ob. **Ch. s.**) krystiański; **Ch. deal** kup. 1) drewno sosny norweskiej; 2) zwyczajny rozmiar jego sagu 1¼"x9"x11" (3.275 cm. x 22.86 cm. x 3.35 m.); **Ch. epoch**, geol. okres podwodny pñ. Eur. po pleistocenie (dyluwium), odpowiadający amer. epoce **Champ-lain**.

Christiania, s. (kristian'ja) hist. Krystiania, przez 300 lat (1620 do 1925) nazwa stolicy Norwegii, Oslo; od zdobycia Norwegii przez Danię pod królem Chrystianem IV (1588-1648), na którego cześć nazwano Oslo Krystianią, aż do rozłamu monarchii szwedzko-norweskiej i obrania królewicza duńskiego, księcia Karola, królem (Haakon VII) w r. 1905.

Christianism, s. (kris'czenizm) r. kris'tianizm) chrześcijaństwo, system moralny i nauki Kościoła chrześcijańskiego, ogół pojęć i przepisów chrześcijaństwa.

christianite, s. (kris'czanajt) min. a) chrystianit, anortyt występujący w bombach krzemianowych Sommy na Wezuwiuszu; krzemionki 45 do 43%; filipsyt, ob. **phillipsite**.

Christianity, s. (kriszje'niti, krist-) 1) chrześcijaństwo, świat chrześcijański, ogół wierzących chrześcijan, ob. **Christendom**; 2) chrześcijaństwo, religia obejmująca ewangelie o Jezusie Bogu (— ponieważ Bóg był w Chrystusie — Paweł do Koryntów 2:5:19), o braterstwie ludzi, o Chrystusowym stosunku do Chrystusowego Boga w celu ziszczenia ideału Chrystusowego dla ludzkości; 3) przynależność do Kościoła chrześcijańskiego; **Yagello embraced Ch.** Jagiełło przyjął chrześcijaństwo; 4) kość. jurysdykcja kościelna, **Court of Ch.** sąd kościelny; 5) poszczególny system moralny którejkolwiek sekty chrześcijańskiej.

Christianize, vi. (kri'szenajz) przyjąć chrześcijaństwo, przejść na wiarę chrześcijańską.

Christianize, vt. 1) nawrócić na wiarę chrześcijańską; 2) natchnąć zasadami chrześcijańskimi.

Christianly, adj. (kri'szenli) chrześcijański, godny chrześcijanina, odpowiadający obowiązkom chrześcijanina; **Ch. adv.** po chrześcijańsku, w sposób godny chrześcijanina.

Christian-name, vt. ob. **Christian name** (kry'szennejm) wołać po imieniu, tykać kogo, tykać się z kim, pot. być z kim na ty.

Christine, s. ob. **Christiana**.

Christless, adj. (krajst'les) bezchrystusowy, nie wierzący w Chrystusa; niechrześcijański.

Christlike, adj. ('-lajk) chrystusowy, podobny do Chrystusa w duchu i czynach; **a Ch. man** chrystusowy człowiek; **-ness**, s. chrystusowość, podobieństwo do Chrystusa.

Christmas, (kris'mas) Boże Narodzenie, dzień 25-y grudnia; czas około Bożego Narodzenia, sezon świąteczny; 2) choinka, drzewko świąteczne i girlandy z igliwia; **Ch. bell** bot. biały kwiat powoju Amer. podzw. **TURBINA CORYMBOSA**; **Ch. bells** bot. krzew, kwiat i owoc rośliny amer. z nad **Pacyfiku**, ob. **toyon**; **Ch. bush** lub **Ch. tree** albo **officer plant** bot. 1) w Australii drzewo **CERATOPETALUM GUMMIFERUM** Smith z rodziny **CUNONIACEAE** rzędu **ROSALES**; 2) na Bermudzie krzew o żółtym kwiecie **CASSIA BICAPSULARIS** używany na żywopłoty; **Ch. card** ozdoba karta z powinszowaniem na Gwiazdkę; **Ch. carol** koleda; **Ch. club** w St. Zj. grupa depozytariuszów skła-

dających przez cały rok w banku tygodniowe raty zwrotne razem na Gwiazdkę na wydatki świąteczne; **Ch. daisy** w Ang. amer. aster **ASTER GRANDIFLORUS** Nutt., hodowany w Ang., gdzie kwitnie późną jesienią; **Ch. Day** Boże Narodzenie, Dzień Bożo Narodzenia, 25-y grudnia; **Ch. Eve** (k. iw) wigilia, wigilia Bożego Narodzenia, pot. wilia; **Ch. fern** bot. pin.-amer. narecznica wiecznie zielona, **ASPIDIUM ACROSTICHODEA** Swartz., używana do ubierania ścian; **Ch. flower** 1) poinsetia meksykańska **Mexican poinsettia EUPHORBIA PULCHERRIMA** Will.; 2) ogr. eur. tojad zimowy **winter aconite ERANTHIS HYEMALIS** Salisb.; 3) **Ch. herb**, **Ch. rose**; 4) amer. biała ciemierycza **false hellebore** lub **Amer. white hellebore VERATRUM VIRIDE** Ait.; **Ch. herb** ob. **Ch. rose**; **Ch. Lord**, **Ch. Prince** ob. **Prince of Misrule**; **Ch. pantomime** ang. jasełka wystawiane około Bożego Narodzenia na Drury Lane i w Covent Garden w Londynie; **Ch. rose** 1) w Eur. czarny ciemiernik **black hellebore HELLEBORUS NIGER** Linn.; 2) w Afr. Pld. hortensja **hydrangea HYDRANGEA**; **Ch. tree** 1) choinka, choina, pot. drzewko; 2) rozmaite drzewa szpilkowe używane na choinkę.

Christmas, vi. 1) obchodzić Boże Narodzenie; 2) Ang. sprzedawać ozdoby do choinki; St. Zj. kupować podarki gwiazdkowe.

Christmastide, (-tajd) czas około Bożego Narodzenia, sezon świąteczny od Wigilii, **Christmas Eve**, do Trzech Króli, **Epiphany**.

Christmasy, -ssy, adj. (kris'-, krist'mesi) pot. gwiazdkowy.

Christocentric, adj. (kristosen'trik) uważający Chrystusa za ośrodek.

Christo et ecclesiae (i. kri'sto et eklezje) dla Chrystusa i Kościoła (motto Uniwersytetu Harvarda).

Christolatry, s. (krista'letri) kość. czczenie Jezusa Chrystusa jako Boga.

Christological, adj. (kristola'dzi-keł) kość. odnoszący się do chrystologii.

Christologist, s. (krista'łodżist) kość. uczony zajmujący się chrystologią, chrystolog.

Christology, s. ('-łodżi) kość. chrystologia, część teologii zajmująca się osobą, życiem i właściwościami Jezusa Chrystusa jako człowieka i jako Boga; pierwsze podstawy chrystologii, złączenia i wzajemnego stosunku natury ludzkiej i boskiej w Chrystusie, uchwalono na synodzie nicejskim r. 325-go.

Christ on the Andes (krajst on gi en'diz) Chrystus w Andach, posąg Chrystusa na granicy chilijsko-argentyńskiej w wąwozie Uspallata; odlany ze spiżu starego działa argentyńskiego; postać ma 26' (8 m.) wysokości i jest umieszczona na wysokim granitowym cokole; pomnik Chrystusa w Andach, dzieło Mateusza Alonzo, odsłonięto w marcu 1904.

Christopher, s. (kris'tofer) 1) Krzysztof, męskie imię własne; zdr. **Kester**, **Kit**, **Christ** (krist), **Krzyśto**, **Krzyś**; 2) **Saint Ch.**, patron podróży

nych i ich pojazdów; według legendy przenosił podróżnych przez rzekę, tak przenosił i Dzieciątka; święto 25 lipca; 3) kto przenosi (jak św. Krzysztof Jezusa).

Christos, s. (kris'tos) 1) hist. kość. jeden z eonów gnostyka Walentyna (w połowie w. II), syn Sofii (Mądrości); 2) (christos') Chrystus namiętnie, w Starym Testamencie prorocy, królowie i przyszły Mesjasz, w Nowym Testamencie Jezus z Nazaretu.

Christ's (krajsc'-) chrystusowy; **-eyes**, s. (-ajs) bot. oman **elecampane INULA HELENIUM** Linn. (także **INULA OCULUS-CHRISTI**); **-hair**, s. (her) bot. włos Chrystusowy; **hart's tongue PHYLLOITIS SCOROPENDRIUM**; **Ch. ladder** (-la'der) centuria baldachowa **CENTAURIUM UMBELLATUM**; **-thorn** nazwa kilku roślin palestyńskich przypominających cierniową koronę, w szcz. juba **jube** **ZIZYPHUS JUJUBA**, **Lam.** i **PALIURUS SPINA-CHRISTI** Mill oba z rodziny szakłakowatych, i w i.; **Ch.-wort** ob. **Christmas rose**.

chroatoł, s. (kro'atol, -tal) apt. maść jodowa przeciw łuszczycy, **PSORIASIS** itp. chorobom skórny, **C₁₀H₁₆2HI**.

-chroia, przyr. -barwność.

-chroic, przyr. -barwny.

chroma, s. (kro'ma) 1) syty kolor np. brunatny, czerwony, zielony, odr. białego, czarnego, szarego; ob. **saturation** 3).

chromblind, adj. (k-bla'jnd) ślepy na barwy, widzący tylko barwy szare, popielate.

chromaffin, -ic, adj. (krome'fin, kromefi'nik) anat. i zool. 1) zabarwiający głęboko solami chromowymi; 2) składający się z barwnikowych komórek pochodzących z sympatycznych zwojów nerwowych i zdolnych do wydzielania adrenaliny, u wyższych kręgowców ze rdzenia gruczołów nadnercza i paraganaliów.

chromammin (e), s. (krome'min, -myn, kromemin') chem. związek chromu z molekułą amoniaku.

chromascope, s. (kro'meskop) przyrząd wykazujący optyczne skutki barw.

-chromasia, przyr. -barwność.

chromate, s. (kro'mejt) chem. chromian, sól lub ester kwasu chromowego, np. **lead ch. chromian** ołowiany **PbCrO₄**, **potassium ch. chromian** potasu **K₂CrO₄**.

chromatic, adj. (krome'tik) 1) chromatyczny, barwny, kolorowy; 2) mający żywe kolory; 3) biol. zdolny do zabarwania się, zdolny do przyjmowania barwników; 4) muz. chromatyczny, dotyczący skali chromatycznej, ob. **scale**, **muz.**; **ch. aberration** ob. **aberration**; **ch. chord** muz. akord posiadający półtony; **ch. circle** koło barw; **ch. fiber** biol. nić chromatyczna, ob. **chromatin**, **chromosome**; **ch. harmony** muz. harmonia chromatyczna; **ch. interval** muz. normalny odstępek o pół tonu w górę lub w dół; **ch. race** antrop. grupa etniczna zbliżona podobieństwem cery lub typu włosów; **ch. scotopia** opt. próba patrzenia w której oko jest częściowo dostosowane do ciemności

lecz rozróżnia pewne barwy; **ch. sign** muz. znak muzyczny flat (bemoł); **sharp** (krzyżyk) lub **double flat**, ob.; **ch. vision** opt. czucie wzrokowe barw właściwych (pełnych), odr. **ach. v.**

chromatician, s. (kromat'iszn) barwiarz, znawca w sztuce wytwarzania materiałów w różnych barwach.

chromatics, s. (krome'tiks) 1) pierwotnie część optyki zajmująca się własnościami barw; 2) obecnie część optyki zajmująca się barwą i jej nasyceniem.

chromatid, s. (kro'matid) biol. chromatyda, część mitotycznej tetrad, jednowartościowy chromosom.

chromatin s. (kro'matin) biol. chromatyna, część jądra komórki silnie barwiąca; uważana za podścielisko dziedziczności cech fizycznych; chemicznie przeważnie związki proteinowe kwasu jądrowego.

chromatism, s. (tyzm) 1) pierwotnie naturalna czyli przyrodzona barwa; obecnie sztuczne zabarwienie; 2) bot. nienaturalne zabarwienie zazwyczaj zielonych części roślin; 3) fizj. wrażenie barwy nie wywołane wzrokiem bodźcem fizycznym, ob. **synesthetism**; 4) opt. aberracja chromatyczna, ob. **aberration**.

chromatist, s. (krom'etist) ob. **chromatician**.

Chromatium, s. (kromej'sziom) bakt. rodzaj laseczkowców bakterij czerwonych z podrzeczy **Chromatiodeae**; **CH. OKENII** w bagnach; **CH. LIPOFERUM** w ziemi ogrodowej.

chromatize, vt. (kro'metajz) chem. zaprawiać chromianem.

chromatocyte, s. (krometosajt') zool. jednokomórkowy chromatofor; komórka barwna.

chromatograph, s. (-gref) przyrząd do wywoływania złożonych barw przez puszczenie w szybki ruch krążków częściowo kolorowanych.

chromatography, s. (-ta'grefi) rozprawa o barwach.

chromatoid, adj. (kro'mato-id) biol. chromatoidowy, podobny do chromatyny, w szcz. w pokrewieństwie barwniczym.

chromatology, s. (kromata'łodzi) nauka o barwach, chromatologia.

chromatolysis, s. (-lizys) med. rozpuszczenie chromatyny, chromatoliza; **chromatolytic**, adj. (-tali'tik) med. dotyczący chromatolizy.

chromometer, s. (kro'metomi'ter) 1) diagram kolorów, skala barw; 2) przyrząd do mierzenia wrażliwości na kolory; 3) miernik barw, ob. **chromometer**.

chromatopathy, -pathia, s. (-a'pa-zi, tope'zie) med. brak lub nadmiar barwnika w skórze; -**pathic**, adj. ('zik) med. dotyczący tych chorób.

chromatophilia, s. (-fi'lia) fizj. barwikochłonność; -**philic**, adj. (-i'lik) barwikochłonny.

chromatophore, s. (kro'metofor) 1) zool. chromatofor, tkanka lub komórka barwikonośna, drobny, zazwyczaj kuleczkowaty twór plazmatyczny (pierwoszczowy), powodujący zmiany koloru skóry; 2) bot. ciało (plastyda) w komórce roślinnej (chloroplasty, chromoplasty i i.);

chromatophoric, adj. (-ik) barwikonośny; zawierający barwik, dotyczący chromatoforu.

chromatophoroma, s. (-o'ma) med. nowotwór barwikowy.

chromatoplasm, s. (-plazm') biol. zabarwiona część zarodki (pierwoszcza, protoplazmy), ogólna nazwa barwików w komórce.

chromatometer, s. (kro'matop-ta'miter, chromato-optometer) przyrząd do mierzenia wrażliwości oka na kolory; -**metry**, s. ('-metri) sztuka mierzenia tej wrażliwości.

chromatoscope, s. (kromatioskop') 1) opt. chromatoskop, przyrząd do łączenia bodźców wzrokowych za pomocą promieni świetlnych; 2) astr. teleskop chromatoskopowy, którego jedna część obraca się.

chromatascopy, s. (-ta'skopi) 1) opt. sztuka badania kolorów; 2) astr. badanie migotania gwiazd za pomocą teleskopu chromatoskopowego.

chromatosis, s. (-to'zys) med. barwienie się skóry, w szcz. niewiastwie, barwica, **DYSCHROMIA**, **CHROMODERMATOSIS**.

chrome, s. (krom) 1) chrom, ob. **chromium**; 2) farb. pot. dwuchromian potasowy lub sodowy; 3) pot. zamiast **chrome yellow**, **chrome leather** itp.

chrome, vi. barwić się, zabarwiać się, nabywać koloru, ob. **chroma**.

chrome, vt. farb. i garb. zaprawiać chromem, ob. **chromium**.

-**chrome**, przyr. -barwny.

ch. alum, chem. alun w którym pierwiastkiem trójwartościowym jest chrom, w szcz. ciemno-fioletowa sól $KCr(SO_4)_2 \cdot 12H_2O$, używana w garb. i farb.; ob. **alum**, s. 2) str. 72.

ch. aventurine, szkło zawierające drobne kryształki chromu; ob. **aventurine**, s. 1) str. 176.

ch. brick bardzo twarda cegła z kruszonego chromitu palona z gliną, magnezem, smołą lub wapnem jako lepiszczem.

ch. green, zielen chromowa, zielen brunswicka, **Brunswick green**, zielen tlenku chromu albo podobny barwnik, składający się zasadniczo z jakiejś soli chromowej; 2) rozmaite sztuczne barwniki gryzące; 3) kolor zielony ogrodowy (wiradyrzowy), **viridian**, barwa wodorotlenku chromu, w Ang. zwany **ch. gr.** w St. Zj. **transparent chromium oxide**; 4) kolor tlenku chromowego; 5) różne odcienie żółto-zielone powstałe przez zmieszanie różnych ilości błękitu pruskiego z żółcieniem chromu: **deep ch. gr.** jest bardziej żółty niż **deep Brunswick gr.**, **medium ch. gr.** bardziej żółty niż **middle B. g.**, a **light ch. gr.** mniej żółty niż **light B. g.**

ch. leather skóra na obuwiu garbowana za pomocą chromu.

ch. liquor ciecz używana w garbarstwie.

chrome-nickel, adj., zawierający chrom i nikiel, **ch.-n. steel** stal chromo-niklowa na pancerne płyty, samochody itd. z zawartością od 0.6 do 2% chromu i 1.25 do 4% niklu.

ch. orange (k. o'rendż) 1) barwnik powstały zasadniczo z chromianu ołowiu; 2) kolor pomarańczowy.

ch. red 1) barwidło powstałe zasadniczo z chromianu ołowiu; kolor karmazynowy.

ch. scarlet kolor szkarłatny.

ch. spinel (k. spineł) min. pikotyt, półszlachetny spinelowiec o barwie czarnej.

ch. steel stal chromowa, stop zawierający od ½ do 2% chromu.

chromesthesia, -æsth-, (kromes'te'zje) ob. **chromatism**, s. 4), **synthesis**.

chrome-vanadium steel, (kromwanej'diom sti'l) stal chromowana-dowa, na narzędzia, zawierająca od 0.8 do 1.1% chromu i 0.15 do 0.25% wanadu.

ch. yellow (k. jelo) 1) barwnik składający się zasadniczo z neutralnego chromianu ołowiu; 2) rozmaite gryzące barwniki azowe; 3) kolor żółty od żółto-żółtego do cytrynowo-żółtego.

-**chromia**, przyr., med. zabarwienie.

chromic, adj. (kro'mik) 1) chem. chromowy, w szcz. o związkach, w których chrom występuje jako trójwartościowy, ob. **chromous**; 2) garb. dotyczący garbowania chromowego; **ch. acid** chem. kwas chromowy H_2CrO_4 ; **ch. oxide** chem. Cr_2O_3 , tlenek chromu.

chromid, adj. (kro'mid) zool. przynależny do rzędu ryb **CHROMIDES**.

Chromides, s. pl. (kra'midiz) zool. rząd cierniopłetwych ryb morskich.

chromidial, adj., ob. **chromidium**.

chromidio-, przedr., ob. **chromidium**.

chromidium, s. (kromi'diom) pl. -dia (-dja) 1) bot. gonidium, w szcz. u porostów; 2) biol. ziarenka chromatyczne pochodzące z jądra i znajdujące się w cytoplazmie.

chromidrosis, s. (kromidro'zys) med. pot barwisty, pot barwny.

chromiferous, adj. (kromi'ferös) min. zawierający chrom.

chromiole, s. (kro'miol) biol. chromiol, częstecka chromomeru (ziarenka chromosomu).

chromite, s. ('majt) 1) min. chromit, minerał rzędu rud w klasie tlenków, $FeCr_2O_4$ (czyli $FeO \cdot Cr_2O_3$), t. 5.5, c. w. 4.5 do 4.8, teoretycznie 68% tlenku chromowego i 32% tlenku żelazowego; pospolita część składowa meteorytów; 2) chem. sól kwasu chromowego.

chromium, s. (kro'miom) chem. bardzo twardy metal o c. w. 7.1 (20°C), c. at. 52.01, liczba atomowa 24, znak chemiczny Cr; 2-, 3 i 6-o-wartościowy; temp. topnienia 1615°C; temp. wrzenia 2200°C; odkryty w r. 1797 przez Ludwika Mikołaja Vauquelina (czyt. wokle'na, 1763-1829) używany w przemyśle metalowym, garbarstwie, malarstwie, farbiarstwie; **ch. family** chem. rodzina chromu obejmuje chrom, molybden, tungsten, uran i wolfram, **chromium**, **molybdenum**, **tungsten**, **uranium** i **wolfram**.

chromo, s. (kro'mo) 1) chromolitografia; 2) papier używany do chromolitografii.

chromo - arsenate, (k.ar'senejt) chem. arsenian chromianowy.

Chromobacterium, s. (k.bakteriom)

bakt. rodzaj aerobowych (tlenożywnych) bakterij z rodziny BACTERIACEAE, wytwarzających fioletowy barwnik; przeważnie w wodzie; **ch.** osobnik tego rodzaju.

chromoblast, (k.blest) embr. komórka zarodkowa jaka rozwija się w komórkę barwikową; **pigment cell**.

chromocyte, s. (k.sajt) anat. ciała barwikowe, komórka barwikowa.

chromogen, s. (-džen) 1) biochem. substancja stająca się pod wpływem zetknięcia z powietrzem barwnikiem; zaczątek barwnika; 2) farb. chromogen, związek posiadający grupę chromoforową.

chromogenesis, s. (k.dže'nezys) bakt. tworzenie barwy.

chromogenetic, **chromogenic**, adj. (k.džene'tik, -dže'nik) 1) bakt. wytwarzający barwę; 2) farb. dotyczący chromogenu.

chromogenous, adj. (kroma'dženos) wytwarzający barwę.

chromoisomer, s. (k.aj'zomer) chem. izomer o odmiennym kolorze, **chromoizomer**; -ic, adj. (-me'rik) **chromoizomeryczny**; -ism, s. (k.aj-sa'merizm) **chromoizomeryzm**, **izomeryzm**, w którym izomery różnią się od siebie barwą.

chromoleucite, s. (-liu'syt) bot. chromoplast.

chromolithograph, s. (-li'zograf) **chromolitografia**, kolorowy obraz drukowany na szeregu kamieni litograficznych.

chromolithographer, s. (-liž'o'grafa) **chromolitograf** (m), **chromolitografka** (f), osoba wykonująca **chromolitografię**.

chromolithographic, **chromolithic**, adj. (-ik) **chromolitograficzny**.

chromomere, s. (-mir) biol. **chromomer**, ziarenko chromosomu; ob. **chromiole**.

chromometer, s. (-miter) przyrząd do mierzenia barw.

chromone, s. (kro'mon) chem. chromon, bezbarwny, krystaliczny keton, C₆H₆O₂.

chromoparous, adj. (kroma'parös) bakt. wydający barwidło rozpuszczalne w wodzie; ob. **parachromoparous**.

chromophage, s. (kro'mofejdž) barwikożerca, ob. **pigmentophage.**

chromophane, s. (kro'mofejn) fizj. każdy barwnik zawarty w wewnętrznych odcinkach czopków siatkówki oka.

chromophilic, **chromophilous**, adj. ob. **chromatophilic**.

chromophobe, **chromophobic**, adj. (kro'mofob, -fo'bik, -fa'bik) mikros. barwikooporny, nie dający się łatwo zabarwić.

chromophobe, s. komórka barwikooporna.

chromophor(e), s. (-for) 1) chem. chromofor, grupa atomów, których obecności przypisuje się pewne prążki w widmie absorpcyjnym związku chemicznego; wraz z pewnymi grupami tworzącymi sole (auksochrome) ob. **auxochrome**; 2) fiz. grupa, rodnik lub jon nadający związkowi barwę; 3) anat. i zool. ob. **chromatophore**.

chromophorous, adj. (-ös) 1)

chem. chromoforowy; 2) bakt. zawierający barwnik jako integralny składnik zarodki (pierwoszcza, protoplazmy).

chromophyl(l), s. (-fil) biol. barwnik roślinny, chlorofil, ob. **chlorophyl**.

chromoplasm, s. ob. **chromatin**; -ic, adj.

chromoplast, s. (-plest) biol. 1) barwny plastyd; w bot. czerwony lub żółty (w tym względzie rozmaity od chloroplastu), barwi kwiaty i owoce; 2) zasadowo - chromatyczne ciało jądrowe zawarte w pewnych przedzespoleńiowych jąderkach; ob. **präsynaptic**, **synapsis**.

chromoprotein, s. (-pro'te-in) biol. związek chemiczny proteiny z barwnikiem, np. hemoglobina, zawierającym żelazo lub miedź.

chromoscope, s. (-skop) opt. przyrząd do kombinowania kolorowych obrazów w celu wyprodukowania obrazu o naturalnych kolorach.

chromosome, s. (-som) biol. chromosom, pałeczkowate ciało w jajach, powstałe z rozdrobnienia zrębu chromatynowego; ilość chromosomów jest u każdego gatunku inna, stała i parzysta; ilość ta w gametach samczych i samiczych sprowadza się do połowy liczby charakteryzujących pozostałe komórki cielesne czyli somatyczne (redukcja chromatyny); **chromosomal**, adj. (kromoso'meł) **chromosomowy**.

chromosome number ilość chromosomów, ob. wyżej; ogólna ilość chromosomów komórek cielesnych wynosi np. u gatunków: Dasyurus 14, Macropus 14, Phaseolartus 16, Opossum 22, Felis 36, Mus masculus 40, Oryctolagus cuniculus 44, Chiroptera 48, Homo sapiens 48, Macacus rhesus 48, Cebus capucinus 54, Equus caballus 60, a więc bez widocznego związku z rozmiarami ciała danego gatunku.

chromosphere, s. (-sfir) astr. chromosfera, ognisto-czerwona warstwa gazów (wodoru, helu i i.) otaczająca fotosferę słońca i wysyłająca ogromne języki ogniste od czasu do czasu, **solar prominences** lub **protuberances**, wysoki słoneczne; także podobne warstwy otaczające inne gwiazdy.

chromotherapy, s. (-ž'e'tapi) med. leczenie za pomocą działania barw.

chromotropism, -tropy, s. (kroma'tropizm, -tropi) chem. **chromotropizm**, właściwość zmieniania barwy, w szcz. o solach znanych w kilku barwach; ob. **chromoisomerism**.

chromotypography, s. (-taj'pa'grefi) druk, **chromotypografia**, sztuka drukowania w rozmaitych kolorach; -graphic, adj. (taj'po-, ti'po-grafik) **chromotypograficzny**.

chromous, adj. (kro'mös) chem. chromawy, pochodzący od chromu w szcz. o związkach, w których chrom występuje jako dwuwartościowy; ob. **chromic**.

chromoxylography, s. (kromozila'grefi) druk. 1) drukowanie kolorowe za pomocą drewnianych bloków, **chromoksylografia**, **drzeworytnictwo kolorowe**; 2) drzeworyt wielokolorowy.

-**chromy**, przyr. (kro'mi) 1) sztuka kolorowania; 2) stan zabarwienia.

chromyl, s. (kro'myl, -mil) chem. chromil, dwuwartościowy rodnik CrO₂.

chronanagram, s. (krone'nagrem) ob. **chronogram**.

chronaxy, **chronaxie**, s. (kro'naksi) fizj. najmniejsza ilość czasu wymagana do pobudzenia pobudliwej budowy np. komórki nerwowej za pomocą stałego prądu o napięciu (w voltach) dwukrotnie większym niż początkowe.

-**chrone**, przyr. (-kron) oznaczający krzywą z (oznaczonym) czasem spadu.

chronic, adj. (kro'nik) **chroniczny**, trwały, długo trwający; uporczywy; **ch. disease** choroba przewlekła, choroba przestarzała, choroba trwała, odr. **acute**; **ch. sufferer** chory cierpiący na chroniczną chorobę; **ch. anti** wieczny opozycjonista, przeciwnik każdej propozycji; **przešt. chronological**, ob.

chronicle, s. (-l) kronika, codzienny zapis, rejestr, stąd: historia, dzieje, opowiadanie; **Ch.-s.**, pl., bib. Kroniki, dwie księgi Starego Testamentu, Paralipomena, 29 rozdz., i Paralipomenon, 36 rozdz.; pierwsze Kroniki pol. w jęz. ł. Galla, Kadłubka (od 1206), Janka z Czarnekowa (w. XIV).

chronicle, vi. spisywać zajścia; vt. zapisać, zarejestrować.

chronicler, s. (-er) kronikarz, spisujący ważniejsze zajścia w porządku, w jakim się wydarzają, bez żadnego związku i bez swojej o zajściach opinii, odr. **historika**.

chronisotherm, s. (kron-aj'so'žorm) meteor. tabela wykazująca wypadki powtarzania się tej samej temperatury w danym miejscu; ob. **isopleth**.

chronocrator, s. (kronak'retör) astrol. pan roku, pan całej wznieśnienia w czas wejścia słońca w obręb Barana.

chronodeik, s. (kran'odik) astron. **chronodeik**, przyrząd do obserwowania czasu przejścia gwiazdy przez dany punkt, np. słońca przez podłudnik.

chronogeneous, adj. ('-od'eni-ös) zjawiający się w pewnej porze.

chronogenesis, s. ('-odži'nezys) zool. i paleont. pojawienie się nowych gatunków w porę nastania nowych warunków bytu.

chronogenetic, adj. (-džine'tik) pojawiający się jako nowy gatunek równocześnie ze zmianą warunków bytu.

chronogram, s. ('-ogrem) 1) hist. napis pamiętkowy, w którym niektóre litery (wyryte w większym rozmiarze) podają - zliczone jako rzymskie cyfry - rok pamiętkowego wydarzenia, jakiemu napis poświęcono; data roku w ten sposób odczytana zwie się **chronanagram**; 2) mar. zapiszek chronografu.

chronograph, s. (-gref) 1) astron. przyrząd do elektrycznego notowania czasu przejścia gwiazdy; 2) mar. przyrząd do mierzenia chyżości pociągu.

chronoisothermal, adj. (-ajžo'žör-

meł) meteor. dotyczący wykresu przeciętnej temperatury w danym miejscu o pewnej porze dnia.

chronologic, adj. (-la'dzik) dotyczący chronologii.

chronological, adj. (-i) chronologiczny, ułożony według czasu, ułożony w porządku następstwa wydarzeń; -ly, adv. (-i) chronologicznie.

chronologist, s. (krona/łodzist) chronolog, osoba biegła w chronologii, osoba układająca wydarzenia w porządku ich następstwa w czasie, w formie wykresu, tabeli, rejestru itp.

chronology, s. (-i) chronologia, zestawienie wydarzeń według czasu; układanie czasu w epoki i okresy; 2) wykres chronologiczny, np. tabela osób panujących współcześnie w różnych krajach Europy, tabela okresów geologicznych Europy i Ameryki.

chronomancy, s. (-mensi) wróżenie odpowiedniej chwili dla wykonania zamierzonej czynności (powszednie w Chinach); **chronomantic** adj. wróżący taką odpowiednią chwilę.

chronometer, s. ('miter) 1) mar. chronometr, także box ch., marine ch., przyrząd do dokładnego kontrolowania czasu; 2) muz. metronom.

chronometry, s. ('mitri) chronometria, sztuka mierzenia czasu.

chronopher, s. (kra'nofer) chronofor, przyrząd sygnalizujący dokładny czas elektrycznie na odległość.

chronoscope, s. ('noskop) przyrząd do mierzenia najmniejszych części czasu, np. chyżości pocisku, do badania czasu reakcji w doświadczeniach psychologicznych i fizjologicznych itd.

chronothermal, adj. (krano'ör'meł) dotyczący czasu i temperatury.

Chroococcus, s. (kro-o'ka'kes) bot. rodzaj sinic, CYANOPHYCEAE, typu rozprątków, SCHIZOPHYTA, znamieny przykład rodziny CHROOCOCCACEAE, uważanych przez niektórych za rząd CHROOCOCCALES.

-chroous, adj. (-kro'ös; chro-os, gr. barwa) bot. -barwny.

chrotta, s. (kra'ta) muz. krotka, prawdopodobnie najstarszy instrument smyczkowy; o 5 lub 6 strunach, znany już w VII w. w Brytanii; niektórzy historycy identyfikują ten instrument z celtyckim crowd, rote, rotta, ob.

chrysalid, -al, -ian, **chrysaline**, adj. (kry'salid, kryse'lid, krysell'djen, kry'selajn) zool. poczwarkowy.

chrysalis, s. (kry'zalis) pl. **chrysalises** i **chrysalides** (krysal'i'zi-s, 'di-z) zool. poczwarka owada, w szcz. motyla, ob. aurelia, pupa; jedno z przeobrażeń, jakiemu ulega owad, zanim dojdzie do pełnego rozwoju; w tym okresie spoczywa bez ruchu i bez pożywienia, zazwyczaj odkryty bezpieczną warstwą oprzędu, piasku lub tp.; przen. podobny okres przejściowy lub nierozwinięty stan osobnika.

Chrysamphora, s. (krizem'fora) bot. złota amfora, kalifornijska roślina owadożerna, DARLINGTONIA CALIFORNICA Torr. (na część amer. botanika Williama Darlingtona. 1782-1863), z rodziny SARRACENIACEAE, pitcher plant family.

chrysanilin(e), s. (krize'nylin) chem. i farb. chryzoanilina, żółta zasada krystaliczna $C_{15}H_{13}N_3$, uboczny produkt fuksyny.

chrysanthemin, s. (krizen'jimin) biochem. chryzantemina, barwnik antocyjaninowy $C_{21}H_{30}O_{11}$, otrzymywany z chryzantemem, CHRYSANTHEMUM INDICUM Linn. (złocien majjski).

chrysanthemum, s. (kris-, krizen'jimon) bot. złocien, chryzantem, chryzantema, dawnie złotokwiat; 1) Cn. liczny rodzaj trwałych ziół z rodziny złożonych, COMPOSITAE (największej rodziny świata roślinnego); według innej klasyfikacji z rodziny ostowatych CARDUACEAE rzędu dzwonkowatych CAMPANULALES; pierwsza klasyfikacja zalicza tak dzwonkowate jak i złożone jako rodziny do rzędu SYNTANTHERAE; ch. osobnik tego rodzaju; 2) ch. a) kolor zieleni, syty żółty i bardzo żywy; b) kolor czerwony półkiszycy tureckiego.

ch. rust, (k. rost) bot. rdza złocieniowa, wywołana przez pasorzyta, i sam grzybek PUCCINIA CHRYSANTHEMI.

chrysanthous, adj. (krizan'žös) mający złote kwiaty, złotokwiatny; dawniej złotokwiaty.

Chryseis, s. (kraj'si-is) mit. kl. Chryzeis, w Iliadzie córka Chryzesa, kapłana Apollina, branka króla Agamemnona pod Troją; ojciec ofiaruje królowi okup za zwrot córki, a gdy król odmawia, Apollo zsyła mór na Greków; ob. Briseis.

chryseletrum, s. (krizelek'trom) hist. kl. złocisty bursztyn używany do nacierań przeciwko gośćcowi.

chryselephantine, adj. (krizelefan'tajn) zdobny złotem i kością słoniową; ch. statues w posągach gr. ciao z kości słoniowej a włosy i ozdoby ze złota.

Chrysidella, s. (kriside'la, biol. rodzaj symbiotycznych roślinowatych wiciowców flagellates FLAGELLATA rzędu CRYPTOMONADINA, mających w zarodki żółte chromatofory, zwane także zooxanthellae lub yellow cells i uważane przez niektórych uczonych za przynależne do świata roślinnego, zwyczajnie zaś za rodzaj korzeniowców rhizopods, w szcz. morskich, promieniowców radiolarians RADIOLARIA.

chrysin, s. (kry'zin) chem. chryzyna, żółty barwnik $C_{15}H_{10}O_4$, znajdujący się w pączkach topoli.

chryso- przed-, złoto-, złocisto-, złoto-żółto-, żółto-.

chrysoaristocracy, s. (-aristo'kresi) plutokracja.

chrysoberyl, s. (kri'sobe'ryl) min. chryzoberyl, rombowy spinelowiec rzędu glinianów $BeAl_2O_3$, t. 8.5, c. w. 3.65; przezroczyste okazy używane jako klejnoty (szparagowo-zielone z niebieskawym odbłaskiem).

Chrysochloris, s. (-klo'ris) zool. pld.-afr. rodzaj kretów z rodziny CHRYSOCHLORIDAE; ch. złocisty kret, CH. TREVELYANI.

chrysochlorous, chrous, adj. (kri'zoklo'rös, kri'zokrös) złocisty, koloru złocistego, koloru złoto-żółtego.

chrysocolla, s. ((-ko'la) min. 1)

chryzokolla, grynspanowy sylikoid w grupie galmanów, $CuSiO_3(H_2O)_2$, rodzaj kalaminu, t. 2 do 4, c. w. 2 do 2.2; w Polsce w Miedzianogórze na Śląsku; 2) kolor zielony malachitu.

chrysocracy, s. ('-kresi) plutokracja.

chrysoidene, s. (krizoj'din) 1) chem. krystaliczna żółta zasada $C_{12}H_{12}N_2$; 2) farb. jej metaliczno-zielony wodorochlorek zwany ch. Y, do barwienia skóry, bawełny itd. na kolor pomarańczowy.

chrysolite, s. (kri'solajt) min. chryzolit, przezroczyste kryształy oliwiny (z Azji Mniejszej, Egiptu, Brazylii) używane jako klejnoty; ob. olivine.

chrysoLOGY, s. (-a'lodzi) dział ekonomii społecznej zajmujący się znaczeniem drogich metali w gospodarstwie państwowym.

Chrysolophus, s. (-a'lofes) złoty bażant, bażant złocisty.

Chrysomelidae, s. pl. (kri'some'li-di) zool. złotki, rodzina drobnych czteroczonkowych owadów (TETRAMERA) karmiących się liśćmi roślin; Colorado potato beetle złotka kolorado DORYPHORA DECEMLINEATA lub LEPTINOTARSA DEC. z Amer. Pn., wielki niszczytel kartofli, należy do tej rodziny; stonka CHRYSOMELA, owad mały okrągławy, mający pokrywki czerwone z czarnymi kropkami, niszczący całe pola kartofli (dwa pokolenia jednego lata).

Chrysomonadales, **Chrysomonadinae**, s. pl. (kri'zoma'nade'liz) bot., lub **Chrysomonadina**, s. pl. ('-nadaj'ne) zool., twory stojące na granicy świata roślinnego i zwierzęcego, uważane albo jako gromada roślin, wiciowców kolorowych, albo jako najniższa gromada wiciowców (w świecie zwierzęcym) flagellates, FLAGELLATA czyli MASTIGOPHORA podtypu PLASMODROMA w typie pierwotniaków protozoans PROTOZOA; dwoistość ich charakteru okazuje się w tym, że skutkiem posiadania ciałek zieleni odżywiają się na sposób roślinny, przyswajając dwutlenek węgla, lecz oprócz tego przyjmują także pokarm stały, jaki wytwarza jeszcze niezbadany węglowodan, leukozynę, nie barwiącą się pod działaniem jodu, a gromadzącą się w postaci podobnej do tłuszczu.

Chrysomyia, s. (kryzomaj'e) ob. screwworm.

Chrysopa, s. (kriso'pa) zool. złotook, rodzaj owadów o dwu parach skrzydeł jednakowych, błoniastych, rzędu siatkoskrzydłych czyli sieciarek lacewing flies NEUROPTERA, zwany także golden-eyed flies lub stink flies; larwa (mięsożerna), zwana aphid lion, buduje sobie pochwę z kawałków drzewa, mchu, piasku, muszelek, kamyczków itd. i dźwiga tę pochwę ze sobą; typ rodziny CHRYSOPIDAE.

chrysophanic acid, (krisofe'nyk e'syd) chem. kwas chryzofanowy $C_{15}H_{10}O_4$, zawarty w liściach rzewnika rhubarb, RHEUM, kruszyny cascara RHAMNUS, senesu senna CASSIA.

chrysophyll, s. (kri'sofil) bot. chryzofil, żółty barwnik w roślinach, prawdopodobnie pochodzący z rozkładu chlorofilu.

Chrysophyllum, s. (krisofi'łom) bot. liczny rodzaj drzew Ameryki podzw. z rodziny sacyńcowatych *sapodilla* family SAPOTACEAE.

chrysoprase, s. (kri'zoprejz) 1) min. chryzopraz, jableczno-zielona odmiana chalcedonu. ob.; 2) opt. kolor jableczno-zielony.

Chrysops, s. (kri'saps) zool. ślepak, liczny rodzaj małych bąków z rodziny TABANIDAE podrzędu ORTHORHAPA rzędu dwuskrzydłych, DIPTERA; zwany także *deer fly*, *strawberry fly*.

Chrysopsis, s. (krisap'sys) bot. liczny rodzaj amer. ziela, aster złocisty, *golden aster*; najpowszedniejszy gatunek CH. MARIANA Nutt.

chrysorin, s. (kry'sorin) met. chryzoryn, mosiądz w proporcji stopu 72% miedzi i 28% cynku.

chrysotile, s. (-tajl) min. chryzotyl, azbest serpentynowy, cienko-włóknisty o jedwabnym połysku, tworzący często żyły w serpentynie pospolitym; *Rodezja*.

chthonian, adj. (ço'njen; chtho-nos gr. wnętrze ziemi) mit. kl. podziemny, w szcz. dotyczący bogów podziemia i obrzędów odprawianych na ich cześć.

chub, s. (czób) pl. **chub** i **chuba**, zool. 1) w Eur. jazgarz, jaźdź, jaszcz, jelec lub kolperz (od niem. Kaulbärsch), zdr. jaździk, ryba karpiowata LEUCISCUS CEPHALUS rzędu kostnoszkieletowych TELEOSTEI; 2) w Amer. rozmaite ryby (w szcz. okolicami) np. *black bass*, *fallfish*, *golden shiner*, *horned dace*, *hornhead*, *squawfish*, ob.; na Wielkich Jeziorach; śledź jezierny i i.

chubby, adj. (czó-bi) okrągłutki, tłuściutki.

chubfaced, adj. ('fejst) pyzaty, pucukowaty.

chuck, s. (czök) 1) gdakanie; 2) pieszczołliwe przezwisko; 3) pogłaskanie pod brodę; 4) rzeźn. w wołowinie, cięcielinie, baraninie łopatka, mięso od łopatki (włączając trzy pierwsze żebra); 5) mar. klinowa podpora pod łódź w stoczni; 6) mech. kleszczek, oprawka; 7) St. Zj. skrót zamiast *woodchuck* świstak; 8) Ang. gw. dziecięca: drób (gdaczący); **ch-lathe** mech. tokarka krążkowa.

chuck, vi. 1) gdać; 2) chichotać; 3) grać w grosze (ob. *ch. farthing*, vi.)

chuck, vt. 1) pogłaskać pod brodę; 2) rzucić ręką, ręką trącić (lekka rzecz, np. kamyczek, *chuckstone*, grosz itp. 3) mar. podeprzeć łódź klinami.

chuck farthing starodawna zabawa polegająca na rzucaniu grosza (*farthing*) z zamiarem wrzucenia go do dołka; kto pierwszy trafi, zabiera wszystkie grosze leżące dookoła celu; vi. zabawiać się tą grą.

chuckhole, s. ('-ho'l) wybój, zagłębienie w koleinie na drodze.

chucking lathe, ob. **chuck**, s. ('chuck-lathe).

chuckle, adj. (czokł) głupi.

chuckle, s. 1) chichot; 2) śmiech ledwo dosłyszalny. spokojny, objaw wielkiego zadowolenia; 3) gdakanie, jakim kwoka odzywa się do swoich piskląt.

chuckle, vi. 1) chichotać; 2) śmiać się pod wosem, śmiać się sobie w brode, śmiać się ledwo dosłyszalnie z wyrazem wielkiego zadowolenia; 3) o kwoco, gdać do swoich piskląt.

chuckle-head, dureń, cymbał, bęćwał.

chuck plate, (cz. plejt) mech. 1) tarcza, do której przytwierdzony jest kleszczyc czyli oprawka do umocowania na wrzecionie tokarki za pomocą gwintu; 2) plansza do tokarki.

chuck rib, (cz. ryb) rzeźn. żebrówka od łopatki, część łopatki obejmująca pierwsze troje żebr.

chuck rings, dwa ciężkie stalowe pierścienie podtrzymujące kadz podczas wyrzynania rowków blisko końca klepek.

chuck-will's-widow, (cz. ułsu'ido) zool. kozodój pld. St. Zj. ANTROSTOMUS CAROLINENSIS, tak zwany od swego zewu.

Chud, **Chude**, s. (czud) Czud, przedhistoryczny długogłowy mieszkanie kraju Zabajkańskiego, starosłowiańska nazwa obejmująca Finów, a mniej ściśle także Tawastian, Ingrow, Liwów, Wepsów i Wotów; spis ludności z r. 1897 wykazał blisko 30,000 Wepsów w ros. gub. nowogrodzkiej i sąsiednich (Czudowie północni).

chufa, (czu'fa; hisz.) bot. cibora jadalna CYPERUS ESCULENTUS Linn. o jadalnych macznych bulwach, skarmianych chętnie świniami; Eur. pld. i Bliski Wschód.

chuff, s. (czóf) 1) cham; 2) cegła pęknięta podczas wypalania; 3) sapanie parowozu ruszającego z miejsca.

chuhra, s. (czu'ra) Ind. Wsch., członek jednej z niższych kast.

Chukchi, s. pl. (czuk'czy) Czukcz, plemię starszyberyskie spokrewnione z Kamczadami i Koriakami; na półwyspie Czukockim, ok. 13,000, nad zatoką Behringa.

chulpa, **chulpa**, s. (czul'pa) 1) mit. pld.-amer. Indian, duch śmierci; 2) archeol. amer., wieża kamienna lub grobowiec starożytnych mieszkańców Peru i Boliwii z czasów przed przybyciem Inkasów.

chum, s. (czóm) pierwotnie: kolega szkolny zajmujący wspólnie pokój; obecnie: pot. przyjaciel, stały towarzysz, gw. kamrat, kumpan; 2) w fabryce rybnych konserw: odpadki z ryb; 3) ryboł. siekana ryba użyta jako przynęta; 4) zool. psi łosoś *dog salmon* ONCORHYNCHUS KETA, ob. *salmon* 2).

chum, vi. 1) mieszkać w bursie we wspólnym pokoju z kolegą; 2) łowić ryby na przynętę z siekanej ryby; 3) pot. przyjaźnić się z kim; **with** gw. kumać się z kim.

chummy, s. (-i) gw. Ang. kominiarz.

chump, s. (czömp) krótki, gruby, ciężki kawałek drewna.

chump, vt. żuć głośno, ob. **munch**.

Chün, adj. (dziün) czyn, dotyczący ceramiki chińskiej z w. X do XII wyrabianej w prowincji Honan w okolicy dzisiejszego Ji-czou (Yü-chow).

Chung Yung, (dża ja~; chin.) ob. **Four Books**.

chunk, s. (czonk) gw. St. Zj. 1) polano; 2) krępy człowiek; 3) spora ilość, spora część, spory kawałek; 4) zabawa indiańska **chunky**.

chunk, vt. gw. St. Zj. 1) rzucić patykiem lub kamieniem; 2) rzucić czym na kogo; 3) rzucić polano na ogień; 4) układać lub zbierać na kupę wióry, gałęzie; często z **up**; 5) zbierać gałęzie i odpadki z drogi przeznaczonej na przewóz kłód; często z **out**.

chunkhead, s. ('-hed) 1) ob. **copperhead**; 2) ob. **hognose snake**.

chunky, s. (-i) zabawa indiańska (Muskogonów) polegająca na ciskaniu patyków w miejsce, w którym przypuszczalnie zatrzyma się toczący się kamień.

church, adj. kościelny.

church, s. (od czórcz do cierć; gr. *kyriakon*, staro-ang. *chirche*, niem. *Kirche*) 1) kościół, budynek poświęcony służbie bożej, w szcz. chrześcijańskiej; w Polsce w niektórych okolicach kościół ewangelicki nazywany *kircha*; w Szkocji i Irlandii, a dzisiaj już rzadziej w Anglii, kościół katolicki zwany *chapel*, a protestancki *church*; świątynia żydowska nazywana *synagogue*, *synagoga*, *bożnica*, *szkoła*, *tempel*; mahometańska *mosque* lub *masjid*, *meccet*; *karai-cka* - *kenesa* (Wilno, Łuck, Halicz; gr.-kat i prawosławna - *cerkiew* (f); 2) każda świątynia, każdy zbor (Dz. Ap. 14:23); np. kościół wielkiej bogini Diany (Dz. Ap. 19:35); 3) służba boża w kościele, to *attend* ch. być na nabożeństwie; 4) Ch. Kościół, a) organizacja osób jednej wiary, duchowieństwo i kongregacja; b) zasady wiary; 5) ch. stan duchowny, *destined* to ch. przeznaczony na księdza; Ch. *Army* anglikańskie stowarzyszenie podobne do *Salvation Army* założone w r. 1882 w Londynie w 17 lat po założeniu Armii Zbawienia przez metodystę Bootha; Ch. *Assembly*, Ang. zgromadzenie rządzące K. A., izba biskupów, izba duchownych i izba świeckich; w myśl ustawy z r. 1919 uchwały zgromadzenia parlamentu może albo zatwierdzić bez zmiany albo odrzucić; **ch. bell** dzwon kościelny, sygnaturka; **Ch. Congress**, K. A. konferencja duchowieństwa anglikańskiego; **Ch. Enabling Act** of 1919, Ang. ob. **Ch. Assembly**; **Ch. -es of Christ**, St. Zj. sekta protestancka; **Ch. -es of God in Christ Jesus** (czórczes ow god in kraist dż'zas) St. Zj. sekta adwentystów; **ch. -es in the Desert** hist. kośc. tajne kościoły Hugonotów we Francji w w. XVIII; **ch. invisible** teol. kościół niewidzialny, ogół żyjących i zmarłych chrześcijan rzeczywistych bez względu na to, czy są lub byli członkami kościoła, w odr. **ch. visible** ob.; **Ch. in Wales** walijski odłam K. A. należący do **Anglican Communion**; **ch. militant** (mi'litent) Kościół wojujący (na ziemi), ob. **ch. triumphant**; **Ch. of Armenia** Kościół ormiański, od r. 302, pod Katolikosem w Edmianadzinie (na Kaukazie); **Ch. of Christ, Scientist**, ob. **Christian Science**; **Ch. of Cyprus** (saj'pres) K. W. na Cyprze; **Ch. of England** K. A., bardzo zbliżony do **KRK**, lecz głową **KA** jest

Król ang. nie Papież; Ch. of Georgia K. W. w Gruzji; Ch. of God 1) St. Zj. arminiańska sekta założona w 1886 w Cleveland, Tenn.; 2) ewangelicka sekta (z chrztem przez zanurzenie i z umywaniem nóg (Ew. św. Jana 13:14), założona w 1880 w Anderson, Ind.; 3) z dodatkiem: (Adventist), sekta adwentystów, secesja z 1861 od Seventh-Day Adventists; 4) z dodatkiem: (New Dunkers) sekta założona w r. 1848, ob. Dunker; 5) z dodatkiem: in Christ (in krajst) a) sekta menonitów założona w Ohio w 1859; b) sekta założona w Tennessee w 1896; 6) z dodatkiem in North America, sekta metodystów założona w 1830 w Pensylwanii przez Jana Winebrennera, stąd i nazwa także Winebrennerians; Ch. of Greece, K. W. (prawosławny) w Grecji; Ch. of Ireland rozwiązany 1-go stycznia 1871, był od w. V dalszym ciągiem Kościoła Celtyckiego, od w. XII do XVI podlegał Watykanowi; Ch. of Jesus Christ of Latter-day Saints, pot. Mormon Ch. Kościół mormonów, ewangelicki, założony w r. 1830 przez Józefa Smitha po objawieniu Ojca i Syna w Fayette, N. Y.; główna siedziba w Salt Lake City, Utah; Ch. of Montenegro K. W. w Czarnogórze; Ch. of Mount Sinai K. W. na górze Synaj; Ch. of Russia K. W. w dawnej Rosji od 1589, pot. K. prawosławny; Ch. of Scotland prezbiteriański Kościół szkocki założony przez Jana Knoxę (na'ksa) w r. 1500; Ch. of the Brethren, ob. Dunker; Ch. of the East, ob. East-Syrian Church; Ch. of the Living God, St. Zj. sekta murzyńska założona w r. 1925, w zasadzie baptycka lecz z hierarchią biskupią: około 200 kościołów a 6,000 wyznawców; Ch. of the Mennonite Brethren in Christ, St. Zj., odłam menonitów od 1853 do 1883, jeszcze około 8,000; Ch. of the Nazarene sekta założona w Kalifornii w r. 1895; Ch. of the New Jerusalem, ob. Swedenborgian; w St. Zj. około 6,000; ch. owl zool, sowa płomykowała, ob. barn owl; ch. papist hist. ang., w Ang. w w. XVII rz. katolik będący członkiem K. A. (konformista); ch. parade 1) woj. oddział żołnierzy prowadzony do kościoła i z kościoła; 2) St. Zj. promenada eleganckiego świata do kościoła i z kościoła; ch. pennant, mar. chorągiewka wywieszona na maszcie okrętu podczas służby bożej w kaplicy; ch. rate Ang. i Irl., podatek kościelny ściągany przymusowo aż do roku 1868; ch. text, druk. rodzaj czcionek gotyckich; ch. triumphant 1) Kościół zwycięski. Kościół w niebie po zwyciężeniu zła; przec. ch. militant; 2) Ch. T. sekta religijna założona w Illinois około 1880 przez Jakuba Schweinfurtha, Chrystusa przybyłego po raz wtóry; 3) Ch. T. sekta komunistyczna wiążąca państwo i kościół na podstawie braterstwa w Bogu, założona przez Cyrusa Teeda; od imienia założyciela nazywana też Koreshan Ecclesia lub K. Church albo Koreshanity (Koresz po n. Cyrus); ch. visible Kościół widoczny, ogół wyznawców chrześcijaństwa na ziemi; Ch. year ob. Christian year.

church, vt. 1) przynieść lub przyprowadzić do kościoła celem otrzy-

mania sakramentu, błogosławieństwa itp., np. w Szkocji the new judge was churchd after taking office; 2) odprawić obrzęd religijny; 3) w jęz. złodz. wyjąć werk ze skradzionego zegarka i wstawić do innej koperty.

churchianity, s. (-ia'ni'ti) 1) świętoszkowatość; 2) przesadne oddanie się obrzędowi religijnemu.

churchit, s. ('ajt) min. czerczyt, rodzaj wiwianitu, saletrowiec rzędu fosforanów, fosforan ceru, c. w. 3.1.

churchless, adj. ('-les) 1) bezwyznaniowy, nie przynależny do żadnego kościoła; 2) niezatwierdzony przez Kościół.

churchman, s. ('-men) pl. -men 1) kleryk; 2) gorliwy członek Kościoła.

churchward, s. ('-uord) przest. kościelny.

churchward, s. adv. ku kościołowi.

churchwarden, s. administrator interesów kościelnych bez uprawnień i kontroli w sprawach duchownych.

churchyard, s. ('-jard) obejście kościoła; cmentarz przy kościele.

churel, s. (czu'rel) Ind. Wsch. duch, w szcz. widmo kobiety, która zmiera w ciąży i tuła się po samotnych miejscach.

churinga, s. (czurin~'ga) Australia, tabliczka z kreskami prostymi i krętymi, trzymana w ukryciu, a dla tubylców wnętrza kraju przedstawiająca duszę osobnika.

churl, s. (czórl) 1) hist. niewolnik, parobek; 2) hist. ang. człowiek nieuprzywilejowany albo w najniższej klasie kmieci; 3) chłop, wieśniak, włościanin; 4) nikczemnik, nieczny człowiek, w nowszych czasach: gbur, cham, człowiek bez wychowania; 5) skąpiec, kutwa, sknera, dusigrosz.

churn, s. (czórn) 1) maślnica; 2) stan kotłowania np. wody, wir.

churn, vt. 1) wybijać masło; 2) mieszać, potrząsać itp. płynem do pienienia.

churnability, s. (-abi'li'ti) maślność, 1) sprawność przerabiania na masło; 2) stopień zmaśniania nabiału wyrażony cyfrowo (procentowo).

churn drill, mech. świder podnoszony (za pomocą powrozu lub kablu) i opuszczany by kruszył skałę; w górn. jumper.

churner, s. (-er) maślnica, maszyna do robienia masła.

churning, s. (-in~) 1) ubijanie masła, kłócenie śmietany w maślnicy; 2) ilość masła zrobionego za jednym razem.

churn milk, maślanka, pozostałość kwaśnej śmietany ubitej na masło; zawiera najwyższe 6% tłuszczu, sernik (kazeinę), cukier, kwas mlekny i sole mineralne.

churn staff, tłuczek do maślnicy.

churr, s. (czó'r) cierkanie a) owadów tęgopokrywych; b) kuropatw, pantarek, ciocierek; ch. vi. cierkać.

churru, s. (cze'res) Ind. Wsch. przyrząd do czerpania wody z głębokich studzien składający się z worka skórzanego i rolek a poruszony wołami.

chuse, vt. przest. pisownia wyrazu choose, w w. XVII i XVIII.

chut!, int. (czót) wyraz zniecierpliwienia, et!

chute, s. (szu't) 1) wodospad; 2) spad, rynn, równia pochyła, pochyła płaszczyzna zwykle zaopatrzona w ścianki po obu bokach dla zsypania węgla, zboża, rudy itd.; 3) ch. albo 'ch. skrót zamiast parachute spadochron; 4) przen. spad, upadek, stoczenie w dół; 5) roln. wąskie zejście dla bydła prowadzące, np. do znaczenia, do obcięcia rogów itp.; 6) na torze wyścigowym przedłużenie poza metę; 7) zach. St. Zj. popłoch, nagły pęd zwierząt lub ludzi.

chute, vi. spadać po równi pochyłej lub jakby po równi pochyłej.

chute, vt. spuszczać w dół, spuszczać po równi pochyłej; spuszczać przez wodospad.

Chuvash, s. (czu'wasz) 1) Czuwasz, członek narodu pochodzenia fińskiego, względnie bułgarskiego, spokrewnionego z Mordwinami i Czeremisiami; Czuwasze ulegli staryzowaniu i mówią narzeczem tureckim; nad Wołgą spis ludności w 1897 wykazał ich blisko miliona; 2) język Czuwaszów.

chylaceus, adj. (kajlej'szós) fizj. chylowy, chylusowy, mleczy, zawierający mlecz kiszkowy.

chyle, s. (kajl) fizj. mlecz, chyl, chylus, białawy płyn tworzący się w cienkich jelitach ze strawionego tłuszczu, chymusu; przechodzi za pomocą naczyń mleczych do układu chłonnego, lymphatic, a stąd do krwi; 2) przen. i poet. strumień twórczej siły.

chylification, ob. chylification.

chylifactive, chylifactory, adj. (kajlifak'tyw, -tori) fizj. tworzący mlecz (chyl).

chyliferous, adj. (kajli'ferös) fizj. przewodzący chyl.

chylification, s. (-ej'szn) fizj. chylifikacja, wytwarzanie się chylu, CHYLOPOESIS, CHYLIFICATION.

chylific ventricle, zool. krezka owada, ob. mesenteron.

chyliform, adj. (-form) fizj. podobny do chylu.

chylify, vi. (-faj) przemienić się w chyl; vt. przerobić na chyl.

chylodermis, s. (kaj'loko'li) bot. posiadanie łądzy mięsistych i soczystych (mleczystych) jak np. kaktusowe, CACTACEAE.

chylodermis, s. (kaj'loko'li) med. chorobowy stan znamieny wylewem mleczu kiszki do pochwy macicznej.

chylomicron, s. (-mi'kron, -maj'-) biochem. chylomikron, mikroskopijna drobina tłuszczu np. we krwi.

chylomicron, s. (-perikar'djom) med. chorobowy stan znamieny wylewem mleczu kiszki do osierdzia.

chylodermis, s. (kaj'loko'li) bot. mający soczyste liście.

chylodermis, s. (-li) bot. posiadanie soczystych liści.

chylodermis, s. ob. chylification.

chylothorax, s. (-o'reks) med. chorobowy stan znamieny wylewem

mleczka kiszkowego do klatki piersiowej.

chylous, adj. (kaj'lös) fizj. chylowy; ch. ascites med. stan chorobowy zmienny wylewem mleczka kiszkowego do jamy otrzewnej, peritoneal cavity, (eraj'tiz, ke'witi).

chyluria, s. (kajliu'ria) med. obecność mleczka kiszkowego i tłuszczu w moczu; wygląd białej zawiesiny spowodowany działaniem pasorzyta *FILARIA SANGUINIS HOMINIS*.

chyme, s. (kajm; chy'mos gr. sok) fizj. chymus, chym, miazga pokarmowa, mlecz żołądkowy, gęsty sok popielaty, pierwsze przeobrażenie pokarmów przyjętych do żołądka; w cienkich jelitach przechodzi w chyl, mlecz kiszkowy, ob. chyle.

chymia, as. (ki'mia) przest. alchemia.

chymiferous, adj. (kajmi'ferös) fizj. zawierający chymus (mlecz żołądkowy).

chymification, s. (kaj'mifikej'szn) fizj. chymifikacja, przetworzenie spożytego jedła na chymus za pomocą soków żołądkowych.

chymify, vi. (kaj'mifaj) fizj. przemienić się w chymus; vt. przerobić na chymus.

chymous, adj. ('-mös) fizj. zawierający mlecz żołądkowy, chymusowy.

chypre, s. (szypr) rodzaj perfum z olejków bez alkoholu.

cibation, s. (cibej'szn) przyjmowanie pokarmu.

cibol, s. (sybł) 1) cebulka walijska; 2) szalotka.

cibophobia, s. (saj'bofo'bia) med. jądłowstręt, *SITIOPHOBIA*, *CACOSITIA*.

ciborium, s. (sibo'riom) pl. -a ('ria) 1) bud. kość. baldachim na czterech słupach nad głównym ołtarzem, stojącym osobno (tak że można obejść dookoła) rzadziej nad ołtarzem bocznym; także podobny baldachim nad pomnikiem itd.; 2) 2) KRK. cyboryum. ozdobny puchar (zawsze z wiekiem) do przechowywania Eucharystii.

cicad, s. (si'ked) zool. piewik.

Cicada, s. (sikej'da, -ko'-) zool. piewik, rodzaj pluskwiaków czyli półpokrywych, *HEMIPTERA*, z rodziny *CICADIDÆ*; c. s. pl. -dæ lub -das (samce wydają bardzo donośne ciekranie, stąd nazwa), w Polsce w Pieninach *CICADETTA MEGERLEI*, w Amer. *TIBICEN SEPTEDECIM*, cykada amerykańska, której larwa żyje pod ziemią 17 lat; *CICADA ORNI*, manniki, nakłuwa-
jąc drzewa powoduje wyciekanie soku, który tężeje na powietrzu jako rodzaj manny; ob. dog-day c.; także z włoska cicala (sika'la).

cicatrice, s. (si'ketris) med. blizna, *CICATRIX*.

cicatricial, adj. (-szet) med. bliznowy, bliznowaty.

cicatricele, s. (sike'trikl) 1) bot. blizna na łodydze, ob. *cicatrix* 2); 2) embri tarczka na górnym biegunie kuli żółtkowej składająca się z zarodki tworzącej z jądrem; z tej tarczki rozwija się piskle; *CICATRICULA*.

cicatrivise, adj. (sikatraj'zyw) zablizniający.

cicatrix, s. (sika'tris, -kej'-) 1) med. tkanka zasklepiająca ranę i tworząca następnie bliznę; 2) bot. a) ślad na łodydze, gdzie był liść; b) znaczek nasienia hile *HILUM*; pl. *cicatrices* i (r.) *cicatrixes*.

cicatrizant, adj. (si'ketraj'zent) zablizniający; s. środek zablizniający.

cicatrizate, adj. (sike'tryzejt) pokryty bliznami.

cicatrization, s. (si'ketrijejszn) zabliznianie.

cicatrize, vi. (si'ketrajz) zabliznić się; vt. zabliznić, zasklepić ranę.

Cicer, s. (saj'sör) bot. ajz. i pld.-eur. rodzaj grochu; owoc służy jako surogat kawy, np. *C. ARIETINUM* Linn., *chick-pea*, *coffee pea*.

cicerone, s. (cziczero'ne) przewodnik, zwłaszcza w muzeach, galeriach obrazów itp.

Ciceronian, -nic, adj. (sireso'njen, -nik) cycerowski, podobny do stylu sławnego rzymskiego mówcy Cycerona (Marcus Tullius Cicero, 106-43); s. badacz lub adorator Cycerona; -ism, s. ('-njenyzm) zwrot naśladujący styl Cycerona.

Cichlidae, s. pl. (si'klidi) zool. liczna rodzina słodkowodnych ryb cierniopietwych rzędu *CHROMIDES* obejmująca w Amer. rozmaite okonie zwane *sun-fish*, a w Afr. rozmaite podobne ryby *TILADIA NILOTICA*, ob. *boliti*.

Cichoriaceae, s. pl. (sikoriej'si-i) bot. według pewnej klasyfikacji oddzielna rodzina ziół i krzewów obejmująca m. i. podróżnika, ob. *Cichorium*.

Cichorium, s. (siko'riom) bot. podróżnik, rodzaj ziół zaliczany według panującej klasyfikacji do podrzeczy języczkowych, *LIGULIFLORÆ*, olbrzymiej rodziny złożonych, *COMPOSITÆ*; C. *INTYBUS* Linn. cykorla, C. *ENDIVIA* Linn. endywia, cykorla biała jadalna, szczerbak ogrodowy wielki.

Cicindela, s. (sisindi'la) zool. trzyszcz, owad rzędu chrząszczy z rodziny biegaczy, rodzaju *Cicindelidae* (sisindeli'de), pokrewnego chrabaszczowi majowemu, lecz smukłej postawy; bardzo żarłoczny trzyszcz plamiec *CICINDELA CAMPESTRIS* i trz. piaskowy *C. HYBRIDA*.

cicinus, **cicinnus**, s. (sisi'nes) bot. ob. *cincinnus*.

cicisbeism, s. (cziczizbe'izm) zwyczaj włoski przyjaciół domu.

cicisbeo, s. ('-o) 1) w wieku XVII we Włoszech stały towarzyszy zamejnej kobiety, jej cavaliere servente; podobnie jak z końcem w. XIX w całej Europie przyjaciół domu; 2) węzeł jedwabiu na wachlarzu, lasce lub tp.

Ciconia, s. (siko'nja) zool. bocian, ptak rzędu brodzieńców, *GRALLATORES*; powszedni w Polsce bocian biały *CICONIA ALBA* *common stork*; według nowszej klasyfikacji gdzieś indziej przyjętej: z rodziny *CICONIIDÆ* podrzędu *CICONIÆ*, rzędu *CICONIIFORMES*.

ciconiid, **ciconiiform**, adj. (siko'-

ni-id, -iform) zool. bociani, bocianowaty.

Ciconiiformes, s. pl. zool. bociano-wate, według nowszej klasyfikacji, zarzucającej rząd brodzieńców, rząd obejmujący czaple, bociany, ibisy, warzęchy i pokrewne; także *Herodiones*, czaplowate.

cicurate, vt. (si'kiurejt) przest. oswoić.

Cicuta, s. (siku'ta) bot. 1) szaleją jadowity, dawniej także szaleń, blekot, nieliczny rodzaj ziół z rodziny baldaszkowatych, *UMBELLIFERÆ* o korzeniu śmiertelnie trującym; 2) c. roślina tego rodzaju, np. szaleją plamisty *spotted cowbane* *CICUTA MACULATA* Linn.; 3) mylnie nazwą c. oznaczają szczerwół plamisty *poison hemlock* *CONIUM MACULATUM* Linn., którym otrul się Sokrates.

Cid, s. (sid lub z hisz. çid; ar. sejid pan) Cyd, Wódz, także *El Cid Campeador*, przydomek rycerza Roderika Diaza de Bivar (1040-1099), który walczył przeciwko Maurom pod królem Sancho II; skazany na wygnanie, przechodzi do Maurów; bohater licznych legend i poematów hisz.; w literaturze fr. sławna tragedia Corneille'a (korne'ja, wiek XVII) „Le Cid”, w literaturze niem. „Cid” Herdera (w. XVIII), w pol. Stanisława Wyspiańskiego (w XIX) „Cyd” (przekład tragedii Corneille'a).

-cidal, przyr. (-sajdl) -bójczy.

cidaris, s. (si'darys) pl. *cidares* (riz) 1) hist królewska tiara starożytnych Persów; 2) C. zool. rodzaj prymitywnych jęzowców z rodziny *CIDARIDÆ*; rząd *CIDAROIDA* obejmuje najprymitywniejsze szkarłupnie.

-cide, przyr. (-sajd) 1) -bójca; 2) -bójstwo.

cider, s. (sajder) jabłecznik; **hard c.** lub **fermented c.** jabłecznik zawierający 7-8% alkoholu.

ci-devant, s. (sidwa~) coś minionego; w szcz. hist. za Rewolucji Fr. osoba utytułowana przed zniesieniem tytułów szlacheckich.

cienaga, s. (ziej'naga; hisz.) mo-czar, trzęsawisko.

cierge, s. (sjerż); fr. gruba świeca woskowa.

cif lub **c.i.f.** kup. skrót zam. **cost insurance, freight** czyli cena wraz z kosztem opakowania, przewozu i ubezpieczenia, na miejscu, z dostawą loco (lo'ko).

cigala, s. (si'gale) **cigale**, s. (cigal') piewik, cykada, ob. *cicada*.

cigar, s. (sigar') cygareto, pl. *cygara*; zwój liści tytoniowych, składający się z krótszych i dłuższych liści, *filler*, owiniętych w gładki liść, owijkę, *wrapper*.

cigar beetle, ob. *cigarette beetle*.

cigar-box cedar cedr hiszpański.

cigarette, adj. (si'geret) cygareto-
wy; brunatny.

cigarette, s. papieros; **c. beetle** zool. chrząszcz tytoniowy, *LASIODERMA SERRICORNE*.

cigar-store Indian hist. St. Zj. drewniana podobizna Indianina stojąca u wejścia do sklepu tabacznego, zwyczajowa w St. Z. do niedawna.

cilia, s. pl. (si'lie; od sing. **cilium**) 1) anat. rzęsy (oka); 2) biol. rzęski, włoskowate wyrostki różnych komórek; 3) bot. rzęski; 4) zool. promyki na promieniach pióra.

ciliary, adj. (si'lieri) anat. rzęskowy, rzęsowy, rzęsny; **c. body** rz. ciało. rz. ciało rz. kółeczko, rz. kółko, rz. korona, rz. krążek, rz. obrączka **CORPUS CILIARE**, **CORONA CILIARIS**; **c. ganglion** zwój rzęskowy, **c. margin** rzęskowy brzeg; **c. muscle** mięsień nastawczy czyli natężacz błony naczyniowej, więzadło rzęskowe; med. **c. neuralgia** rwa rzęskowa.

Ciliata, s. pl. (siliej'te) zool. wzmoczek, gromada pierwotniaków, których liczne włoskowate rzęsy szybko poruszające się, służą do lokomocji jakby wiosła; gromada obejmuje małżyki, **STYLONYCHIA**, wirczyki, **VORTICELLA**, i inne liczne rodzaje rzęsanych pierwotniaków. jak **STENTOR** **PARAMECIUM** i i.

ciliate, -d, adj. (si'liejt, -yd) rzęsany.

ciliation, s. (siliej'szn) 1) owłosienie rzęsami; 2) rzęsy zbiorowo.

cilice, s. (sy'lys) włosienica.

Cilician, s. (syli'szen) mieszkanie Cylicji w tur. Azji Mniejszej.

ciliograde, adj. (si'liogrej'd) zool. poruszający się za pomocą rzęs, ob. **Ciliata**.

ciliolum, s. (silaj'olem) pl. -ola, biol. rzęseczka.

cilium, ob. **cilia**.

cilliosis, s. (silo'zys) med. ustawiczne mruganie chorobliwe; drganie górnej powieki.

Cimbri, s. pl. (sim'braj) hist. kl. Cymbrowie, Kimbrowie, naród napotkany przez Rzymian w r. 113 przed Chr. między dzisiejszym Wiedniem a Budapesztem, pokonany przez Mariusza w r. 101; **Cimbrian**, s. 1) członkowie tego narodu; 2) język kimbrzyjski.

cimelia, s. pl. (simi'lie); **kejmelion**, pl. **kejme'lia**, gr. klejnoty) przest. w Ang. XVII i XVIII w. majątki kościelne; klejnoty rodzinne.

cimex, s. (si'meks) pl. **cimices** (si'misiz) 1) pluskwa, ob. **bedbug**; **C.** rodzaj owadów rzędu pluskwiaków **HEMIPTERA** (**RHYNCHOTA**), obejmujący pluskwę domową.

Cimicidae, s. pl. (simy'sidi) zool. nieliczna rodzina bezskrzydłych pluskwiaków, **HEMIPTERA**, której typem jest pluskwa domowa; **cimicid** adj. (si'misid) pluskwi, s. pluskwa.

cimicide, s. (si'misaj'd) środek zabijający pluskwy.

Cimicifuga, s. ob. **bugbane**.

cimicifugin, s. apt. środek kojący nerwy.

cimier, s. (simie'; fr.) ozdobny grzebień hełmu.

ciminite, s. (czim'inajt; od **Monte Cimini** (czimi'ni) we Włoszech) petr. cziminit, skała wylewna (pomiędzy trachitem a andezytem) znamienita obecnością oliwiny.

Cimmerian, adj. (simi'rien) jak mitologiczni Kimerowie spowity w smutku i ciemnościach.

Cimmerians, s. pl. (-s) mit. kl. Kimerowie, u Homera legendarny lud żyjący w odległych przestworach mgły w smutku i ciemnościach; 2) Kimerowie, lud trackich nomadów z okolicy Krymu lub między Donem a Dunajem, około 635 przed Chr. podbił Azję Mniejszą, a pobity w r. 600 przez lidyjskiego króla Aliattesa.

cinch, s. (sincz) gra w karty: **double pedro** czyli **high five**, **blind c.**, **auction c.** czyli **razzle-dazzle**, **sixty-three** i **c. with a widow**; 2) gw. St. Zj. łatwa rzecz, fraszka, coś pewnego; 3) pas pod siodło, z wojujoku, plecionego włosienia itp.

Cinchona, s. (sinko'na; od nazwiska hrabiny Chinchón, żony hisz. wice-króla Peru w r. XVII, uleczona od częstych ataków febrów) 1) bot. drzewo chinowe, rodzaj drzew z rodziny marzanowatych, **RUBIACEAE**, rodzimych w Andach od Kolumbii do Peru, a bardzo rozpowszechnionych na Jamajce i w Ind. Wsch.; 2) **c. i c.** bark chinowa, zawierająca alkaloidy: chininę, **quinine**, i pokrewne; zwana także **Peruvian bark**, **Jesuits' bark**.

cinchonamin (e), s. (sinka'namin) chem. chinonamina, alkaloid biały krystaliczny $C_{19}H_{21}N_3O_2$, zawarty w korze pewnych drzew chinowych; bardziej trujący niż chinina.

cinchonate, s. (sin'konejt) chem. sól lub ester kwasu chinowego.

cinchonina, **cinchonin** (e) chem. alkaloid $C_{19}H_{21}N_3O_2$.

cinchonic, adj. (singo'nik) chinowy; **c. acid** 1) kwas chinowy $C_6H_7O_2(CO_2H)_2$; 2) kwas chininowy, **cinchoninic acid** $C_{16}H_{19}NO_5$; 3) przest. **quinic acid** $C_6H_7(OH)_2CO_2H$.

cinchonic, s. apt. preparat zawierający chininę.

cinchonism, s. ('-nyzm) med. chinizm, zatrucie chininą, stan chorobowy wywołany nadmiernym zażywaniem chininy (szum w uszach, zawroty głowy itp.).

cinchonology, s. (-na'łodzi), apt. chinologia, dział farmakologii zajmujący się chininą i jej pochodnymi.

cinchotin (e), s. (sin'kotin, -tyń) chem. chinotyna, alkaloid krystaliczny $C_{19}H_{21}N_3O_2$, zawarty w korze chinowej; ważny obecnie ze względu na materiał do wytwarzania sztucznej chininy.

Cincinnati, s. (sin'sine'tia) geol. rozległa niska wyspa utworzona z końcem okresu paleozoicznego przez lekkie wybrzuszenie warstw wierzchnich w okolicy dzisiejszego miasta **Cincinnati**, O.

Cincinnati, s. (-en) geol. najmłodszy okres w am. dolnym sylurze, **Ordovician**; ob. **geology**.

Cincinnati plan, ob. **co-operative plan**.

cinnus, s. (sins'nes) bot. skrećka.

Cinclus, s. (sin'kles) zool. pluszcz, ptak rzędu wróblowatych, **PASSERES**, z rodziny drożdowatych, **TURDIDAE**, lecz przez niektórych zaliczany do osobnej rodziny **CINCIDAE**; buduje gniazda w jamach nadbrzeżnych.

cinct, adj. (singt) poet. opasany.

cincture, s. (singt'czór) 1) opasanie, okrażenie, ogrodzenie; 2) pas, pasek, pierścion, wstążka itp.; vt. opasać.

cinder, s. (sin'der) 1) żużel; 2) węgiel żarzący się bez płomienia, odpadki z paliwa wyniesione z palowiska.

Cinderella, s. (sindere'la) Kopciuszek, postać z prastarej bajki (prawdopodobnie pochodzenia arabskiego); sierota dręczona przez złą macochę wychodzi w końcu za pięknego księcia; stąd: dziewczę używane żłośliwie do ciężkich robót; **C. party** zabawa taneczna trwająca do północy.

cinel, s. (ki'nel) stare pr. irl. rodzina; por. **kin**.

cinema, s. (si'nima) Ang. kinematograf. w St. Zj. **motion-picture theatre**, **movies**

cinematograph, **kinematograph**, s. (-me'togref) Ang. kinematograf, a) teatr ruchomych obrazków; 2) kamera do fotografowania scen w ruchu; 3) maszyna do rzucania ruchomych obrazków na ekran; vt. fotografować sceny w ruchu.

cinematographic, -al, ki-, adj. kinematograficzny; -ally, adv. kinematograficznie.

cinenchyma, s. (si'nen'kima), pl. -mata, bot. tkanka wydzielnicza, rurka albo naczynie mleczne; -tous, adj. (-kimetös) bot. dotyczący takiej tkanki.

cinene, s. (saj'nin) chem. optycznie nieczynny limonen, dwupenten, ob. **limonene**.

cineraceous, adj. (sinörej'szös) ob. **cinerous**.

Cineraria, s. (sinera'ria, -rej'-) bot. 1) rodzaj pld.-afr. ziół i niskich krzewów oostowych rodziny złożonych, **COMPOSITAE** (według niektórych **CARDUACEAE**); 2) **c.** popielec (ziele), popielnica, cyneraria, rozmaite gatunki ogrodowe, wywiezione z kanaryjskiego starca **SENECIO CRUENTUS** D. C.

cinerarium, s. (-om) pl. -ria popielnica, popielnia, naczynie na popioły spalonych zwłok, ob. **columbarium**.

cinerary, adj. (-i) popielnicowy; **c. urn** popielnica

cineration, s. (-ej'szn) spopielenie, spalanie na popiół.

cinerator, s. (-ej'tör) 1) piec do palenia zwłok, krematorium, ob. **crematory**; 2) piec do palenia śmiecia, ob. **incinerator**.

cinerea, s. (sini'ria) anat. popielata istota tkanki nerwowej.

cinereal, s. ('-riel) ob. **cinereous**.

cinereous, adj. ('-riös) 1) popielisty, z popiołu; 2) popielaty, szary, siwy; dawniej: popielasty, myszasty; **c. vulture**, s. (woł'czör) zool. sęp kasztanowaty, **VULTUR CINEREUS** i s. płowy **V. FULVUS**, w okolicach nadbrzeżnych nadmorskich i na wschód aż po Indie i Chiny; żywi się padliną.

cineritious, adj. (sineri'szös) ob. **cinereous**.

cingle, s. (singł) r. pas, pasek; ob. **surcingle**.

cingulate, adj. (sin'giulejt) zool. pasiasty, w paski (o owadach).

cingulum, s. (-lom) 1) kość pasek (u alby); 2) anat., bot., zool., pasek, pasemko; c. *Veneris* ob. *cestus* 1)

cinnabar, s. (si'nebar) 1) min. cynober, siarczek rtęciowy HgS , rzadki minerał klasy lamprytów rzędu blend (cynobrowców), teoretycznie 86.2% rtęci i 13.8% siarki; jedyne rodzime źródło rtęci; 2) sztuczny siarczek rtęciowy używany do barwienia, wermilion; 3) a) kolor czerwony wermilion; b) kolor zielony, c. **green**, mieszanina błękitu pruskiego i żółcienia chromu.

cinnamal, s. (si'nameł, sinameł') chem. cynamal, rodnik dwuwartościowy $C_6H_5CH:CHCH<$

cinnamic acid, chem. kwas cynamonowy $C_6H_5CH:CHCO_2H$, z początkiem w. XX używany w żywnościach zastrzykach jako środek przeciwrzuciczny (z wynikiem niezdecydowanym).

Cinnamomum, s. (sinamo'mym) bot. cynamonowiec, liczny rodzaj wolnoplątkowych roślin drzewiastych rzędu *MAGNOLIALES* w Azji i Australii.

cinnamon, s. (si'namen) 1) cynamon, wonna kora rozmaitych drzew rodzaju *CINNAMOMUM*; ogromny artykuł handlowy, w postaci proszku ważny w kucharstwie; wydaje olej cynamonowy, *oil of c.*, zawierający aldehyd cynamonowy, **cinnamic aldehyde** czyli **cinnamaldehyde**; 2) każde drzewo dostarczające tej kory; 3) barwa brunatno-czerwona; c. **fern** bot. długosz cynamonowy *OSMUNDA CINNAMOMEA* Linn; c. **oak** (**blue jack**, **upland willow oak**) dąb siny, *QUERCUS CINEREA* Michx.; c. **root** korzeń rodzaju *omanu* powszedniego w Eur. *INULA SQUARENARIA*, zwany także **plowman's spikeyard**; c. **vine** bot. chiński patat *Chinese yam* *DIOSCOREA DIVARICATA* Auth.; hodowany w Chinach zarówno dla jadalnych kłęczcy jak dla pięknych sercowatych liści pnąca.

cinnamyl, s. (si'nemyl) chem. 1) rodnik $C_6H_5CH:CHCO$ kwasu cynamonowego; 2) przypuszczalny rodnik $C_6H_5CH:CHCH$, ob. **styril**; 3) jednowartościowy rodnik $C_6H_5CH:CHCH_2$, którego wodorotlenkiem jest alkohol cynamonowy $C_6H_5CHCH_2OH$.

cinq, s. (sin'k) od fr. cinq (sęk) piątka w kartach, w grze w kości, w dominie itp.; także **five point**.

cinquecento, s. (czinkweczen'to) czinkwecento, złoty okres włoskiej sztuki i nauki w wieku XVI (współczesny wiekowi złotemu w Polsce, a Szekspirowi i Jonsonowi w Anglii); także dzieła włoskie pochodzące z tej epoki.

cinquefoil, s. (sin'k'fojl) 1) bot. pięciornik, pięcioprost. srebrnik, kacze ziele, także **five-finger**, ziele rodzaju pięciorników *POTENTILLA*; 2) bud. ozdoba składająca się z pięciu łuków połączonych w koło; her. także ozdoba w tarczy herbowej.

Cinquefoil 2).

Cinque Ports, Ang. 1) pięć portów ang. uprzywilejowanych przez Edwarda Wyznawcę (1042-1066) w zamian za obowiązki obrony wybrzeży Kentu i Sussexu: Dover, Sandwich, Romney, Hastings i Hythe; w późniejszym czasie przybyły do tej liczby: Winchester, Rye i inne pomniejsze; 2) u Szekspira skrót zamiast *Barons of the C. P.*

Cinura, s. (si'riju'ra, saj-) zool. podrząd rzędu owadów *THYSANURA*, skoczogonków czyli bezskrzydłych.

cion, s. (sajon) 1) anat. języczek podniebieniowy, *UVULA*; 2) bot. St. Zj. odnóżka, ablegier, sadzonka; ob. **scion**.

cion-, **ciono-**, przyr. anat. języczkowo-; **cionitis**, s. (sajonaj'tis) med. zapalenie języczka; **cionotomy** (sajonaj'tomi) chir. wycięcie języczka.

Cipango, s. (sipan'go) cudowne wyspy opisywane przez Marka Polo, zapewne dzisiejsza Japonia.

cipher, s. (sajfer, 1) zero, nula, 0; 2) cyfra arabska; 3) szyfra, tajne pismo polegające na zastąpieniu liter cyframi albo każdej literze inną literą; 4) monogram, dawniej cyfra, np. cyfra Jego i Jej Mości.

circa, prep. (sir'ka) około, skrót: **c.** lub **cca.** ok.

Circe, s. (sör'si'a; od czarodziejki Circe) bot. czartawa, **enchanter's nightshade**, rodzaj ziół wiesiołkowatych, *CENOTHERACEAE* albo *ONAGRACEAE*. **evening primrose family** rzędu mirtowych, *MYRTALES*; *C. LUTETIANA* Linn. czartawa zwyczajna, *C. ALPINA* Linn. cz. drobna (m. i. w Tatrach).

Circaetus, s. (sörka-i'tes; kir'kos gr. jastrząb, aëtos orzeł) zool. rodzaj wielkiego jastrzębia o znamionach orla, ob. **harrier**

Circassian, adj. (sörke'szen) czerkieski, dawniej także: czerkaski; **C. seed** nasienie sandałowego drzewa czerwonego używane na Bliskim Wschodzie do niania naszyjników; **C. walnut** orzech angielski *English walnut* *JUGLANS REGIA* Linn., rodzimy w Kalifornii i St. pld., Europie pld. i aż po Himalaje; rozpoznany w Kalifornii i St. pld.

Circassian, s. 1) Czerkies (m), Czerkieska (f), członek narodu kaukaskiego (ok. 200,000); mahometanie używający w liturgii języka staroarabskiego; 2) język czerkieski; 3) c. tkanina z wełny i bawełny

Circe, s. (sör'si) mit. kl. Circe, Kirke. córka Heliosa, czarodziejka. pani wyspy Eei (Ajaji), *Ætæa*; zamieniała żeglarzy. zwabionych na wyspę, w zwierzęta; Odyszeusz bawił u niej, lecz od jej czarów obronił go korzeń rośliny „moly”, jaki mu darował w tym celu bóg Hermes.

circenses, s. pl. (sör'sen'sys; ł.) hist. kl. zabawy cyrkowe (zapasy gladiatorów, popisy gimnastyczne, walki z dzikimi zwierzętami itp.) w starym Rzymie; jedna z podwalin wewnętrznej polityki państwowej w myśl zasady, że, by lud utrzymać w ryzach, potrzeba mu chleba i zabaw, **PANEM ET CIRCENSES**.

Circensian, adj. (-szen) dawniej:

Circensial (szeł) dotyczący wielkiego boiska *CIRCUS MAXIMUS*, ob., w starożytnym Rzymie.

circinate, adj. (sör'sinejt) bot. (u paproci) zagięty jak pastorał, o kształcie pastorału.

Circinus, s. ('-sines) gen. **Circini**, astr. Cyrkiel, pld. gwiazdozbiór na Mlecznej Drodze obok Centaura. 48 gwiazd do 7-ej wielkości.

circle, s. (sör'kl) koło. 1) figura geometryczna określona krzywą linią, zamkniętą, równie odległą w każdym punkcie od punktu środkowego, **center**; odległość ta zwie się promieniem, **radius**, skrót: **r.**, a długość krzywej, obwód koła, **periphery**, **periphery**, **circumference**, równa się $2\pi r$; powierzchnia koła, **area**, wynosi πr^2 (czyli r razy r razy 3.14159265 , w praktyce: 3.14; 2) koło, krag, np. poświata księżycy; 3) koło, grono towarzyskie, grupa związana wspólnym zainteresowaniem, sfera, warstwa społeczna; 4) okrąg administracyjny; 5) cyrkiel, przyrząd geometryczny i astronomiczny; coś okrągłego jak koło, np. korona, pierścien, auditorium teatralne itp.; c. **of latitude** astr. koło wysokości, **almucantar**; c. **of latitude** astr. wielkie koło szerokości prostopadłe do równika.

circle, vi. krążyć; vt. 1) okrążyć, objąć; 2) zaokrąglić.

circlet, s. (-et) kółko, wstążka, bransoleta, obrączka, diadem.

circovarian, adj. (sörkowaj'rien; **circum** i **ovary**) zool. przyjaźnikowy.

circuit, s. (sör'kit) 1) obwód, okrąg; 2) obrót, ruch; 3) elek. obwód prądu; **open c.** czyli **broken c.** obwód otwarty czyli przerywany; **closed c.** obwód zamknięty; to **close a c.** wyłączyć prąd, to **switch off**; 4) mat. zamknięta krzywa na powierzchni, także **cycle**; 5) tura sędziego obwodowego, tura trupy teatralnej; teatr, szereg teatrów w rozmaitych miejscowościach regularnie używanych na przedstawienia tej samej trupy; c. **breaker** elek. wyłącznik; c. **court** pr. sąd obwodowy.

circuitous, adj. (sörkiut'ös) okrężny.

circuitry, a. (-i) okrężny sposób, okrężna droga.

circular, adj. (sör'kiuler) 1) okrągły jak koło, kolisty; 2) poruszający się w koło; 3) okrężny, krążący dookoła, pośredni; 4) okrężny, dotyczący osób połączonych wspólnym interesem, np. **circular letter** cyrkularz, list okrężny; 5) geom. dotyczący koła i jego właściwości; c. **arc** łuk koła.

circular, s. 1) okrągły przedmiot, koło; 2) cyrkularz, list okrężny.

circularity, s. (sörkiule'riti) okrągłość, kolistość.

circularize, vt. (-ajz) 1) zaokrąglić; 2) rozsyłać cyrkularze; kup. obrabiać okrąg handlowy za pomocą cyrkularzy.

circulate, vi. (-ejt) 1) poruszać się w koło; 2) bywać; 3) krążyć; 4) mat. powtarzać się w nieskończoność (o grupie cyfr w ułamku dziesiętnym); vt. puścić w ruch, kolportować; c. a petition zbierać podpisy na podaniu do władzy (np. zgłaszającym kandydaturę).

circulation, s. (-ej'szn) 1) krążenie, poruszanie się w koło; 2) poruszanie się w koło, lecz tak, że przedmiot poruszający się powraca do miejsca pierwotnego; 3) cyrkulacja, nakład, ilość regularnie drukowanych egzemplarzy pisma itp.; liczba książek wypożyczanych w publicznej bibliotece; liczba monet będących w obrocie; 4) bud. miejsce przeznaczone na komunikację w budynku, np. kurytarze, klatka schodowa, westybul itp.; 5) fizj. a) obieg krwi w ciele kręgowców spowodowany ciśnieniem tętna serca; u ssaków obieg jest podwójny, wielki obieg, z lewej komory (przez aortę, aorta, tętnica ciała, systemie arteries, naczynia włoskowate, capillaries, żyły, veins, i dwie główne żyły czcze, górną i dolną) do prawego przedsionka, — oraz mały obieg, z prawej komory (przez tętnicę płucną, pulmonary arteries, naczynia włoskowate i tkanki płuc) do lewego przedsionka; w płucach krew wydaje tlen a zabiera dwutlenek węgla i staje się ciemno-czerwona, krwią żylną. wskutek obfitości bezwodnika węglowego: skurcz serca wysyłający pewną ilość krwi w obieg powtarza się przez całe życie dniem i nocą co chwila (normalnie około 70 razy na minutę) tak, że strumień przepływa ustawicznie o ile wpływy układu nerwowego nie działają inaczej (strach, radość itp.); o mechanizmie obiegu krwi dowiedziała się ludzkość dopiero w roku 1628 od Williama Harveya (1578-1657), zaledwie trochę ponad 300 lat temu.

circulative, adj. (-yw) pomocny w obiegu.

circum-, przedr. (sörkom) ob-, o-.

circumambience, s. (-em'bjen) chodzenie dookoła, okrążenie, obejście.

circumambieny, s. (-i) stan okrążenia; przedmiot okrążony.

circumambiant, adj. otaczający; s. rzecz otoczona.

circumambulate, vt. (-em'biulejt) obejść dookoła.

circumaviate, vt. (-ej'wiejt) oblecieć dookoła.

Circumcellion, s. (-se'ljen) 1) hist. kość, członek grupy Donatystów, składających się ze zbiegłych niewolników, zbankrutowanych rolników i nie-rzymskich mieszkańców Afr. Pn. społeczno-religijny czynnik rewolucyjny. ob. Agonista, Donatist; 2) braciszek wędrowny, ob. Gyrovagues.

circumcenter, s. (-sen'tr) geom. środek koła opasującego trójkąt lub regularny wielokąt, środek kuli opasującej czterościan lub regularny wielościan.

circumcise, vt. (sajz) obrezać.

circumciser, s. (-er) obrzezacz.

circumcision, s. (-si'žen) 1) med. obrezanie, obcięcie napletka u dzie-

ci płci męskiej. powszechne u żydów w ósmy dzień po narodzeniu i u mahometan w wieku lat 13-u, z przyczyn rytualnych (bib. Gen. XVII, 11) i bardzo rozpowszechnione przez lekarzy względem wszystkich męskich noworodków w St. Zj. ze względów zdrowotnych; 2) bib. obrzezka serca, oczyszczenie duchowe (Jer. 4:4, Do Rzymian 2:29 itd.); C. święto Obrzezania Jezusa Chrystusa 1-go stycznia w KRK, KW. 1 KA

circumference, s. (-ferens) obwód, peryferia, periphery, circuit.

circumflex, s. (fleks) cyrkumfleks, 1) znak diakrytyczny fr. ^ lub gr. ~ nad samogłoską, oznaczający wymowę długą i otwartą; 2) fala głosu obejmująca w jednej głosce wzniesienie i zniesienie albo zniesienie i wzniesienie; w ret. c. inflection lub c. pitch; c. artery anat. tętnica okrążająca, ARTERIA CIRCUMFLEXA.

circumflexion, s. (-szn) zgicie, wygięcie, okrażenie, przybranie krągłej postaci.

circumfluent, adj. (sörkom'fluent) opływający dookoła.

circumfluos, adj. (-ös) 1) opływający dookoła, otaczający dookoła płynem, np. wodą; 2) otoczony dookoła płynem, np. wodą.

circumforaneous, adj. (sör'komfo-rej'ni-ös) wędrujący z jarmarku na jarmark, wędrowny, domokrażny; wążający się, włóczący się.

circumfuse, vt. (-fiu'z) 1) oblać, oblewać dookoła; 2) przen. oblać, opromieniać.

circumhorizontal arc, s. łuk przy-poziomy.

circumincession, s. (-inse'szn) teol. wzajemne istnienie każdej z trzech istot św. Trójcy w obu innych.

circuminsular, adj. (-insuler) okrążający wyspę.

circumjacent, adj. (-dżej'sent) okrążający ze wszystkich stron.

circumlental, adj. (-len'tel) anat. okrążający soczewkę.

circumlutio, s. (-li'szio) kolorowanie marmurowej rzeźby.

circumlitoral, adj. (-li'toreł) przybrzeżny.

circumlocution, s. (lokiu'szn) zapisywanie stosu aktów, biurokratyczne określenie, opisowe użycie wielu wyrazów zamiast nazwania rzeczy po imieniu; C. Office u Dickens, biuro rządowe, biurokracizm.

circummeridian, adj. (-meri'djen) przypołudniowy; c. altitude astr. wysokość przypołudniowa. wysokość ciała niebieskiego obserwowana, kiedy ono jest blisko południka.

circumnavigation, s. (nawigej'szn) żegluga dookoła, okrążenie na okręcie, opłynięcie na statku.

circumneutral, adj. (niu'trel; por. ros. krugom') roln. neutralny, ani kwaśny ani alkaliczny (o glebie).

circumnutation, s. (-niutej'szn) fizj. rośl. tendencja rosnących części rośliny ku wygięciu w elipsę lub nie-regularną krzywą.

circumpacific zone, (-pasy'fik zon) geol. pasmo wulkaniczne i sejsmi-

czne okrążające Ocean Spokojny.

circumpolar, adj. (-po'lar) astr. przybiegunowy (na Ziemi lub innej gwiazdzie).

circumpolar, s. astr. gwiazda przybiegunowa w okręgu kilku stopni od bieguna niebieskiego.

circumposition, s. (-pozy'szn) geom. opisanie, okolenie, okrażenie.

circumscissile, s. (-sysł) bot. otwierający się na nacięciu wzdłuż obwodu, ob. pyxidium.

circumscribe, vt. (-skrajb) 1) okrażyć linią, otoczyć, okolić; 2) ograniczyć, ogrodzić; 3) geom. opisać.

circumscript, adj. (-skrypt) ograniczony, okolony.

circumspect, adj. (-spekt) przezorny, opatrny, uważny, baczny, oględny.

circumspection, s. (-spek'szn) 1) uważne badanie (otoczenia, okoliczności, sytuacji, terenu itp.); 2) ogólne postępowanie; 3) przezorność.

circumstance, s. (-stens) 1) okoliczność, warunek, stan, akt lub tp. towarzyszący i decydujący w mierze większej lub mniejszej o charakterze całości; 2) pl. warunki, otoczenie czyli ogół okoliczności towarzyszących; 3) pl warunki bytu materialnego, a life in comfortable c.-s życie w zasobnych warunkach; under the c.-s w tych warunkach, w tych okolicznościach, w danych warunkach; pr. extenuating c.-s okoliczności łagodzące; aggravating c.-s okoliczności obciążające.

circumstantial, adj. (-szł) 1) okolicznościowy, związany z wypadkiem; 2) przypadkowy, związany z wypadkiem, ale nie istotny; 3) szczegółowy, detaliczny, ze wszystkimi szczegółami; 4) związany z warunkami bytu; c. evidence pr. karne, dowód oparty na okolicznościach towarzyszących, z jakich w zwyczajnym toku wypadków można wysnuć domysł o zajściu.

circumvent, vi. (-went') zapobiec wykonaniu planu

circumvent, vt. 1) obejść dookoła, okrażyć; 2) osaczyć za pomocą sprytu, podstęp, oszustwa; 3) obejść, oszukać, wyzyskać.

circumviare, vt. (-wi-ejt) obejść okrażną drogą.

circumvolant, adj. (-wołent) fruwający dookoła.

circumvolute, adj. (-woliut) 1) skręcony w zwój; 2) włożony w coś zwiniętego.

circumvolution, s. (-wolju'szn) 1) kręcenie się wokoło czego, np. c of the stars obrót ciał niebieskich; 2) owinięcie się dookoła czego, np. c. of a boa splot boy; 3) zwój, np. zwoje mózgowe, zwój głowicy jon-skiej; 4) ob. circumlocution.

circumvolve, vi. (-wolv) krążyć wokoło; vt. okrażać kołem.

circus, s. (sör'kes) 1) cyrk, a) podłużna arena otoczona z trzech stron albo okrągła otoczona dookoła trybunami dla widzów; 2) widowisko obejmujące popisy gimnastyczne, tlesury zwierząt, sztuki jazdy konnej itp.; c) zespół artystów włącznie z nieodzownym blaznem, „Augustem”; d) zawód i przedsiębiorstwo tego rodzaju; 2) plac w mieście po-

dobny kształtem do areny, np. C. w Detroit, Piccadilly C. w Londynie; dolina otoczona amfiteatralnie wzgórzami; 3) C. Maximus, hist. kl., w Rzymie Wielki Cyrk na ćwierć miliona widzów (600 m. długości, 200 m. szerokości), ob. circenses; miejsce zapasów niewolników i jeńców z dzikimi zwierzętami, oraz walk gladiatorów; 4) C. zool. rodzaj jastrzębia, C. CYANEUS, błotniak zbożowy, karmi się żabami, jaszczurkami i małym ptactwem; ob. marsh hawk; 5) lot. formacja grupy samolotów w huk.

circus movement, med. obłęd kołujący.

cirl bunting, (sörl bun'tin) zool. eur. trznadel EMBERIZA CIRLUS.

cirque, s. (sirk) 1) cyrk; 2) krag, koło; 3) geol. głęboki stromy amfiteatralny luk utworzony przez przejście lodowca.

Cirratus, s. (sire'tiules) zool. rodzaj morskich ryjących robaków rzędu szczecionogów CHÆTOPODA podrzędu wieloszczetów, POLYCHÆTA.

Cirrhoptalum, s. (sirope'talom) bot. liczny rodzaj tropikalnych storczyków wsch. półkuli.

cirrhosis, s. (siro'sys) med. ziarnica, chorobowa zmiana w tkankach rozmaitych narządów; C. Hepatis ziarnkowata wątroba.

cirrhotic, adj. ('-tyk) med. ziarnicowy, ziarnkowaty.

cirri-, przedr. (si'ri-) kędzierzawo-, kłębiasto-.

cirrigrade, adj. (-grejd) zool. poruszający się za pomocą nóg wąsowatych, spiralnie skręconych.

Cirripedia, s. pl. (-pi'dje) zool. morskich skorupiaków; jako larwy pływają wolno jako pływki, nauplius, w wieku dojrzałym są przytwierdzone głową do przedmiotów podmorskich, np. do okrętu, lub są pasorzytami o bardzo uwstecznej (degraded) budowie; tu należą kaczence, LEPAS ANATIFERA, pąkla, BALANUS, ob. barnacle.

cirro-, przedr. (si'ro) 1) smągławo-; 2) kłębiasto-.

cirro-cumulus, s. (-kiu'miules) meteor. chmury kłębiaste składające się z okrągłych białych kulistych mas, latem na wysokości 1700 m. zimą niżej, często zapowiadają zmianę pogody, w szcz. wichur.

cirrolite, c. (-lajt) min. cyrolit, saletrowiec rzędu fosforanów, pokrewny lazulitowi (spatowi błękitnemu).

cirro-macula, s. (me'kiula) meteor. chmury kłębiaste, cirro-cumulus.

cirro-nebula, s. (-ne'biula) meteor. cienka opona chmur bez swojego ukształtowania.

cirropodous, adj. (-'podös) zool. wąsonogi.

cirro-stratus, s. (-strejtes) meteor. chmury warstwowe poziome, ciemniejsze niż białe cirrus, ob., unoszące się w zwartej masie niewysoko nad ziemią.

cirro-velum, s. (-wi'lem) meteor. jednostajna warstwa chmur warstwowych, cirro-stratus, ob., pokrywająca cały nieboskłon.

cirrus, s. (si'res) pl. cirri ('-aj) 1) bot. wąsy u liścia, ob. tendril; 2) meteor. chmury pierzaste, białe obłoczki, na najwyższych poziomach (6,000 - 12,000 m.), potocznie zwane cat's-tail, cocktail, colt's-tail, mare's tail, baranki; 3) zool. wąsy, rzęski itp. wyrostki, zazwyczaj gętkie, jak np. u nóg lub czuików rozmaitych owadów, t. zw. „piórka” liliowców, „ramiona” wąsonogich itp.

cirrus-haze, s. (-hejz) meteor. ob. cirro-nebula.

cirs-, cirso-, przedr. (si'r'so) zool. dotyczący rozdętej żyły.

Cirsium, s. (sör'sziom, -sjom) bot. ostrożeń, liczny rodzaj roślin rzędu głowokosnych, SYNANTHÆ, czyli SYNANDRÆ, rodziny złożonych, COMPOSITÆ, podrzyny rurkowych, TUBIFLORÆ; przez niektórych klasyfikowane w oddzielnej rodzinie ostów. CARDUACEÆ.

ciruela, s. (siruej'la; hisz: śliwka) bot. śliwka mombin lub jabłko otahejtyjskie, owoc. amer. podzw. drzew rodzaju rozpestlinów, SPONDIAS z rodziny nanerczowatych, ANACARDIACEÆ.

cis-, przedr. (sis-) 1) cis-, z tej strony, przec. trans-; 2) od czasu, począwszy od, po-, przec. per-.

cisalpine, adj. ('oipyn. -oipajn) z tej strony Alp (w pojęciu Rzymu), na południe od Alp; C. s. 1) we Francji zwolennik ograniczenia władzy papieskiej; ob. Gallicanism; 2) członek C. Club w Anglii (1792), zwolennik obalenia ustaw antykatolickich.

cisandine, adj. (-en'dyn) po tej stronie Andów.

cisatlantic, adj. (-etlen'tyk) po tej stronie Atlantyku.

cisco, s. ob. siscowet.

cisgangetic, adj. (-gendze'tyk) po tej stronie Gangesu.

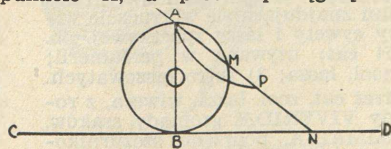
cismontane, ob. cisalpine; transmontane.

cispontine, adj. (-pan'tyn) w Londynie po tej stronie Tamizy.

cisrhenane, adj. (-ri'nejn) po tej stronie Renu.

Cissampelos, s. (-em'pilos) bot. rodzaj drzewiastych pnączy podzw. z rodziny miesięcznikowatych, MENISPERMACEÆ.

cissoid, s. (si'soid; kis'sos gr. bluszcz, ej'dos gr kształt) geom. kissoida, krzywa skombinowana przez Dioklesa (około 180 przed Chr.) w celu rozwiązania zagadnienia z Delos (Delian problem); na ilustracji krzywa AP: przecina ona koło w punkcie A, a prosta pociągnięta

przez A i P przecina koło w punkcie M, a w punkcie N stycznią CD, która dotyka koła w punkcie B, oddalonym od A o 180°.

Cissus, s. (si'ses) bot. liczny rodzaj drzewiastych pnączy, przeważnie podzw., z rodziny winoroślowatych vine rodziny VITACEÆ.

cist, s. (sist') 1) arch. rzym. skrzynka lub skrzynia na przedmioty do obrzędów religijnych; 2) arch. c. lub kist grobowiec; 3) kryty dół do dołowania zapasów żywności.

Cistaceæ, s. pl. (sistej'si-i) bot. czystkowate, rockrose family, rodzina ziół i krzewów z rzędu dziurawcowych HYPERICALES; według innej klasyfikacji rodzaj w rodzinie dziurawcowatych rzędu GUTTIFERALES.

Cisterciens, s. pl. (sistör'szjens) cystersi. zakon duchowny założony w r. 1098 w Cistercium (Cisteaux, czyt. sito') we Francji, bardzo czynny w Polsce od 1150 do 1300.

cistern, s. (sis'törn) 1) cysterna, kadz, zbiornik, kocioł na płyn, często podziemny; 2) wagon kolejowy na płyn; 3) studnia, wadoł pełen wody; 4) anat. worek w organizmie zawierający ciecz.

cistophorus, s. (systa'fores) mon. srebrna moneta perska z w. II i I przed Chr., z rysunkiem mistycznego grobowca, ob. cist 2).

cistvaen, kistvaen, cist grave, s. (syst'win) arch. grób w grobowcu otoczony płytami kamiennymi.

cit, s. (sit) 1) mieszczuch; 2) gw. woj. cywil; 3) szk. cyweta.

citadel, s. (sy'tedeł) 1) cytadela, forteca wznosząca się nad miastem w celach obrony przeciw oblężeniu; 2) mniej ściśle: każda forteca; 3) mar. na wielkich okrętach wewnętrzna część ochroniona zawierająca magazyny, kotły i maszyny.

citation, s. (sajtej'szn) 1) urzędowe wezwanie do stawienia się przed władzą; 2) cytowanie, dosłowne powtórzenie ustępu z książki; cytata. 3) cytacja, wyliczenie w rozkazie wodza chwalebnych czynów żołnierza, w mowie rektora uniwersytetu z okazji nadania honorowego tytułu itp.

cite, vt (sajt) 1) zawezwać, wezwać urzędownie do stawienia się przed władzą, cytować; 2) cytować, dosłownie powtórzyć ustęp z książki, użyć cytatu (często dla poparcia swego twierdzenia powagą autora); 3) cytować, wspomnieć w urzędowym orędziu o chwalebnych czynach odznaczonych tym orędziem; 4) wyliczyć, wspomnieć.

citee, s. (sajt') wezwany.

Citellus, s. (site'les) ob. Spermophile.

cithara, s. (si'čara) muz. starogrecka kitarra, lira w drewnianej oprawie, cytara.

citharædus, s. (-i'des) hist. kl. muzyk śpiewający przy wtórze cytary lub liry; stąd Apollo C.

cither, s. (si'tör) muz. cytra, ob. zither.

citied, adj. ('tid) urządzone jako miasto.

citify, vt. ('-tifaj) urządzić na sposób miasta.

Citigradæ, s. pl (citigre'di) zool. grupa pajaków goniących za żerem.

citizen, s. (si'tizen) 1) mieszkaniec miasta; 2) obywatel (m), obywatelka

(f); 3) mieszczanin (m) mieszczańka (f); 4) tubylec (o ludziach i zwierzętach); **C. King** król-obywatel, Ludwik Filip, obrany we Francji w r. 1830; **c. of the world** 1) kosmopolita; 2) członek Stowarzyszenia Obywateli Świata.

citizenry, s. (-ri) ogół obywateli, obywatelstwo.

citizenship, s. (-szyp) obywatelstwo, a) prawo obywatelstwa; b) ogół obywateli.

citra-, przedr. ob. **cis-**.

citraconic acid (sit'ra'nik asyd; **citr**(ic) i **acon**(ite) chem. kwas metylo-maleinowy $\text{CH}_3\text{C}(\text{COOH})\text{:CHCOOH}$ czyli $\text{C}_5\text{H}_6(\text{CO}_2\text{H})_2$, pochodna kwasu cytrynowego.

citral, s. (sit'rel) chem. 1) płynny aldehyd nienasycony, o silnej woni, $\text{C}_{10}\text{H}_{16}\text{CHO}$ czyli $\text{C}_{10}\text{H}_{16}\text{O}$ (w olejku cytryny, pomarańczy, liści bobkowych); także geranial; b) zwany **renal** $\text{C}_{10}\text{H}_{16}\text{O}$; 2) dwuwartościowy rodnik $\text{C}_{10}\text{H}_{16}$, którego ów aldehyd jest tlenkiem.

citrange, s. (sit'rendż) pomarańcza cytrynowa; owoc cytrynowy z krzyżowania słodkiej pomarańczy z chińskim drzewem również rutowatym **PONCIRUS TRIFOLIATA** Raf.

citrate, s. (sit'rejt') chem. sól lub ester kwasu cytrynowego.

citrate, vt. med. zaprawić taką solą; -d **caffeine** apt. kofeina z solą kwasu cytrynowego, błędnie nazywana **caffeine citrate**.

citrean, adj. (sit'ri-en) cytrusowy.

citreous, adj. (-ös) koloru cytrynowego, także **citrine**.

citric acid chem. kwas cytrynowy $(\text{COOH})\text{CH}_2\text{C}(\text{OH})(\text{COOH})\text{CH}_2\text{COOH}$ czyli $\text{C}_6\text{H}_8\text{O}_7(\text{CO}_2\text{H})_3$.

citrocola, s. (sit'riko'la), **c. scale** (s. skejl') zool. mszycowaty pluskwiak cytrusowy **COCCUS CITRICOLA** czyli **COCCUS PSEUDOMAGNOLIARUM**, wyrządzający ogromne szkody w ogrodach cytrusowych w Kalifornii.

citriculture, s. (-koł'cz'er) hodowla cytrusów, pomarańczy i cytryn.

citril, s. **c. finch**, zool. szczygieł pld.- i śr.- eur. **CARDUELIS CITRINELLA**, o upierzeniu żółto-zielonym.

citrine, s. (sit'ryn) 1) barwa cytrynowa; 2) min. cytryn, półszlachetny żółty kwarc SiO_2 .

citrometer, s. (mi'ter) cytometr, przyrząd do mierzenia c. w. soku cytrynowego przy sporządzaniu kwasu cytrynowego.

Citromyces, s. (-majsiz) bot. pleśniak zazwyczaj zaliczany do rodzaju pędzlaków, **PENICILLIUM**, (tak jak kropidlak) rzędu **PLECTASCALLES** gromady workowców, **ASCOMYCETES**; zmienia cukier na kwas cytrynowy.

citron, s. (sit'ryn) 1) cytryna, ob. **lemon**, lima, ob. **lime**, melon cytrynowy, ob. **citron melon**; 2) drzewo cytrynowe **CITRUS MEDICA** Linn.; 3) cykada, cykada, dawniej cytrynat, kandyzowana skórka cytrynowa; 4) barwa cytrynowo-żółta.

citronella, s. (-rone'la) 1) cytronella. **CYMOPOGON NARDUS** Rendle, pld.-azj. trawa dająca olejek; 2) balsam koński, roślina kana-

dyjska **COLLINSONIA CANADENSIS** Linn.; c. oil olejek trawy azj., ob. 1), składający się głównie z geraniolu i cytronellalu i używany do wyrobu tanich mydeł i perfum.

cytronellal, s. (-el) chem. cytronellel, wonny płynny aldehyd $\text{C}_{10}\text{H}_{18}\text{CHO}$ szeregu olefinowy; prawoskrętny **dextro-c.** i lewoskrętny **levo-c.**

citronella, s. ob. **Barbados water**.

citronellol, s. (-ol) chem. cytroneol, nienasycony alkohol $\text{C}_{10}\text{H}_{18}\text{OH}$, wonny płyn z olejku róży, bodziszka i i.

citron melon, bot. kawon o owocu podobnym do cytryny.

citron wood, 1) drewno cytrynowe; 2) drewno sandarakowe, ob. **Callitris**

Citrullus, s. (sit'rel'es) bot. rodzaj roślin afr. z rodziny dyniowatych, **CUCURBITACEAE**, rozpowszechniony obecnie w wielu krajach; **C. VULGARIS** Schrad. arbuz zwyczajny, kawon.

Citrus, s. (sit'res) bot. 1) cytrus, rodzaj drzew i krzewów rodziny rutowatych, **RUTACEAE**; pochodzenia azj. ale dzisiaj rozpowszechniony w wielu ciepłych krajach; **C. LIMON** Linn. cytryna, **C. LIMON VAR. ACARIS** Linn. lima; **C. AURANTIUM** Linn. pomarańcza, **C. DECUMANA** Lour. cytron, ob. **grapefruit**, **shaddock**; **C. MEDICA** Linn. cytryna medyczna; **C. NOBILIS** Lour. mandarynka, tangerynka (Japonia i Chiny); **C. VULGARIS** Wight i Arm. dzika pomarańcza; 2) c. osobnik tego rodzaju; 3) kolor siarkowo-żółty.

cithern, s. (sit-, sił'-ern) muz. lutnia z w. XVI i XVII o strunach metalowych potracanych plektronem.

city, s. (si'ti) miasto; **The C. Ang.**, śródmieście Londynu na ptn. od Tamizy; **c. editor**, St. Zj. redaktor spraw miejskich, a zarazem redaktor zarządzający; **c. father** rajca miejski; **c. fathers** ojcowie miasta, rada miejska; **c. hall** ratusz, zarząd miasta; **c. manager** płatny kierownik miasta wykonujący zarząd pod kontrolą rady przybytecznej; **C. of a Hundred Towers** Pawia we Włoszech; **C. of Bells** Strasburg w Alzacji; **C. of Bridges** Brugge we Flandrii; **C. of Brotherly Love** Filadelfia w Pennsylvanii; **C. of Elms** New Haven, Conn.; **C. of Masts** Londyn, Ang.; **c. of the dead**, nekropolis cmentarz; **C. of the Golden Gate** San Francisco, Calif.; **C. of the Prophet** Medina w Arabii, dokąd Mahomet umknął z Mekki w 622.

civet, s. (si'wyt) 1) zool. zybet, substancja o silnym pismowatym zapachu znajdująca się w gruczole wiewry cywety i łaszy zybetkowej, ob. **civet cat**; używana w perfumerii; 2) zool. łasza; 3) futro łaszowatych.

civet cat, zool. łasza, wiwera, z rodziny **VIVERIDAE** gromady ssaków, **MAMMALIA**, podrzędu szczurnikowatych. **HERPESTOIDEA**, rzędu drapieżnych, **CARNIVORA**; **VIVERRA CIVETA** wiwera cyweta (Afr.) ok. 70 cm. długości, z ogonem połowy długości ciała, i **V. ZIBETHA**, (łasza zybetkowa (Azja), dostarczają najwięcej zybetu, ob. **civet**; w Azji zwana także **bush cat**; 2) różne drapieżne zwierzęta spokrewnionych ga-

tunków; 3) szop meksykański, ob. **acomixle**; 4) futro tych zwierząt; 5) pogardl. osoba pachnąca piżmem.

civetone, s. (si'witon) chem. zybeton, wonny keton $\text{C}_{17}\text{H}_{30}\text{O}$, łaszy.

civic, adj. (sy'wik) obywatelski, poświęcony służbie społecznej, publicznej; **c. center** ośrodek życia politycznego, zazwyczaj dzielnica obejmująca budynki publiczne i rządowe; **c. crown** hist. kl. wianuszek z liści dębowych z żołędziami, nadawany żołnierzom rzymskich jako odznaczenie za ocalenie życia obywatelowi; także **c. wreath**.

civicism, s. (-izm) obywatelskość, oddanie się sprawom publicznym, zmysł społeczny.

civics, s. (sy'wiks) dział nauk społecznych zajmujący się obowiązками i prawami obywatelskimi.

civil, adj. (sy'wil) 1) obywatelski; 2) cywilizowany; 3) cywilny, niewojсковy; 4) pr. cywilny, nie karny; **c. code** kodeks cywilny; **c. death** a) pr. śmierć cywilna, utrata wszelkich praw i całego majątku skazanego (już w prawie nowoczesnym nie istnieje); b) pr. śmierć prawna, uznanie za umarłego (wskutek długoletniej nieobecności lub tp. okoliczności przewidzianych w ustawie); **c. law** prawo cywilne, przec. karne; 5) miastowy, uprzejmy, gładki w obejściu; **c. list** lista cywilna, apanaż panujących monarchów i ich rodzin (w Ang. płace urzędnicze); **c. marriage** ślub cywilny, zawarty przed świecką władzą państwową, odr. ślubu kościelnego zawartego przed upoważnionym przez władzę duchownym; **c. war** wojna domowa, **C. War** wojna domowa amer. 1861-1865; (w St. Zj. często — choć bardzo błędnie — wojna cywilna!)

civil, s. (siwil') bot. włókno meksykańskiego krzewu **MALVA VISCUS ARBOREUS**.

civilian, s. ('-jen) 1) osoba cywilna, nie wojskowa; 2) pr. znawca prawa cywilnego; 3) Ind. Wsch. obywatel indyjski w służbie rządowej brytyjskiej.

civility, s. ('-iti) 1) obywatelskość; 2) uprzejmość, grzeczność, gładkie obejście się; teol. wrodzona dobroć.

civilization, s. (si'wilizej'szn, Ang. -wilajez'szn) cywilizacja, postęp rozwoju społecznego; cywilizowanie, wprowadzanie kultury; stan kultury w danej epoce, np. **Aztec c.**, **Assyrian c.**, **European c.**; 3) pr. przest. zmiana postępowania karnego na cywilne.

civilizational, adj. ('-szenel') cywilizacyjny.

civilizatory, adj. (si'wili'zatori) cywilizatorski, cywilizujący.

civilize, vi (si'wilajz) ucywilizować się; vt. a) cywilizować, ob. **civilization**, s.; b) zadamować, oswoić; -r, s. (er) cywilizator, orędownik kultury.

Civitas Dei (z ang. si'wites di'i, z wł. ci'witas de'i, z ł. ci'witas de'i) Królestwo Boże, doskonałe społeczeństwo chrześcijańskie nakreślone przez św. Augustyna w dziele p. t. **DE CIVITATE DEI**.

Cixidae, s. pl. (siksaj'di) zool. rodzina pluskwiaków równoskrzydłych, **HOMOPTERA**, w rzędzie półpokry-

wych HEMIPTERA, gromady owadów, INSECTA.

clabber, s. (kla'ber) 1) zsiadłe mleko przed odlanie serwatki, ob. curd, whey; 2) gw. ang., irl. i szk. błoto.

clack, vi. (klek) paplać; vt. 1) pyłować językiem, gadać szybko i głośno; 2) trzaskać (z bicia); 3) gdać, gęgać, kwakać; c., s. 1) trzask, hałas; 2) przest. gaduła; 3) mech. kłapa, zapadka, wentyl, zawór.

clack box, mech. skrzynka zaworów, ciało zaworu.

clackdish, s. (k'-dysz) garnuszek z drewnianym wiekiem, jaki nosili żebracy; przybycie swoje ogłaszali pukaniem z wieka.

clad, adj. (klad) odziany.

clad-, przedr. (z gr. kla'dos) odrosło-, latorosło-.

cladanthous, adj. (kledan'żö) bot. ob. pleurocarpous.

cladatoicous, adj. ((kledotoj'kös) bot. mający plemnie, antheridia, na osobnej łądźce.

Cladocera, s. pl. (kłada'söra) zool. plesznice, wiosłeczki, drobniutkie skorupiaki, CRUSTACEA, żyjące gromadnie w słodkich wodach, zwane water fleas (pleszka — mała pchełka), czasem klasyfikowane jako rząd w podgromadzie BRACHIOPODA, częściej jednak jako rodzaj w rzędzie liścionogich, PHYLOPODA; tu należy rozwielitka daphnia DAPHNIA.

Cladodus, s. (-o'dös) paleont. wymarły rodzaj żarłaczów okresu węglowego.

Cladophoraceae, s. pl. (kle'doforej'si-i) bot. rodzina zielenic rzędu SIPHONOCALIDIALES reprezentowana przez liczny rodzaj CLADOPHORA bardzo rozpowszechniony w wodzie słodkiej i słonej; rodzina C. czasem bywa uważana za rząd CLADOPHORALES lub zaliczana do ULOTRICHIALES.

cladophyll, -um, cladode, s. (kla-do'fil, -on, od) bot. gałęziak wyrastający z pachwiny prawdziwego liścia.

cladopsis, s. (kledopto'zys) bot. opadanie całych gałązek, a nie samych liści, np. u żywotnika, THUJA.

cladose, adj. (klej'doz) bot. gałęzisty, rozgałęziony, odgałęziony.

Cladoselechi, s. pl. (kledose'laki) paleont. rodz. prymitywnych żarłaczy z górnego dewonu w Ohio, wórzec rodziny CLADOSELACHIDAE rzędu CLADOSELACHEA (lej'ki-e) czyli PLEUROPTERYGII, ob.

Cladosporium, s. (kledospo'rjom) bot. rodzaj grzybów niedoskonałych rodziny DEMANTIACEAE, obejmujący 175 gatunków, przeważnie paraszytów roślin wyższych.

-cladous, przyr. mający gałęzie takiego rodzaju jaki wskazuje pierwsza część wyrazu.

Claiborne, s. (klej'börn) geol. formacja środkowego eocenu w okolicy zatoki Meksykańskiej, obfitująca w dobrze utrzymane muszle kopalne.

claim, s. (klejm) 1) żądanie, roszczenie, pretensja; 2) prawo do żąda-

nia, tytuł wierzitelności; 3) przedmiot roszczenia; 4) zgłoszenie pretensji; 5) suma zabezpieczona w chwili zajścia przewidzianego wypadku; 6) w postępowaniu patentowym twierdzenie pierwszeństwa, tak samo w roszczeniach górniczych itp.; c. agent urzędnik kompanii załatwiający roszczenia klientów.

claim, vi. mieć roszczenie.

claim, vt. 1) rościć sobie, zgłosić lub starać się uzyskać prawo, żądać jako należnego sobie; 2) żądać uznania tytułu, np. szampiona; 3) domagać się czego.

claimant, s. kto zgłasza roszczenie; pretendent (do tronu).

claim jumper gór. kto bezprawnie bierze w posiadanie roszczenia górnicze, zgłoszone przez kogo innego.

clairaudience, s. (klero'diens) jasnościwienie; ob. clairvoyance.

Clairaut's theorem ((klero'z'ji'orem) geol. twierdzenie Clairauta, (klero'ta); Aleksander Klaudiusz Clairaut (klero') 1713-1765 o zależności między siłą przyciągania a spłaszczeniem ziemi; jeżeli geodezy na powierzchni obrotu przecinają równoleżniki promieni pod kątem a, to r cos a jest stale wzdłuż każdej geodezy.

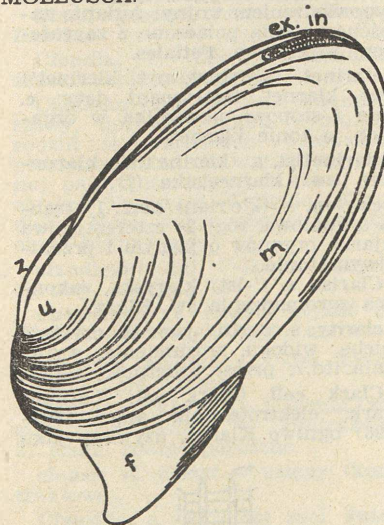
clairsentience, s. (klersen'szjens) jasnoczucie, ob. clairvoyance.

clairvoyance, (klerwo'jens) jasnowidzenie, jasnowidztwo, widzenie rzeczy niewidzialnych normalnym zmysłem; -audience — także słyszenie, -sentience — także czucie.

clairvoyant, s. ('-jent) jasnowidz.

clam, adj. (klem) lepki, tłusty i wilgotny; gw. podły, niski.

clam, s. 1) zool. małż, gromada blaszkoskrzelnych, LAMELLIBRANCHIATA, typu mięczaków mollusks MOLLUSCA.

Szczęzuja ANODONTA f foot noga, in incurant orifice, szczelina, którą woda wcieka, ex excurrent orifice którą wycieka, m mantle płaszcz PALLIUM, u umbra kopolka z ligaments or hinges wiązadła lub zamek (zawiasa).

2) coś lepkiego, tłustego i wilgotnego np. garstka gliny; 3) kłama, ob. clamp; 4) gw. ang. kamień jako

kładka; 5) gw. St. Zj. milczek, mruk, osoba małowówna.

Clamatores, s. pl. (klemato'riz) zool. w niektórych klasyfikacjach podrząd lub nadrodzina w rzędzie wróblowatych, PASSERIFORMES, obejmujący ptaki nieśpiewające, ob. Tyrannidae.

clambake, s. (klem'bejk) St. Zj. 1) pieczenie małżów z kukurydzą itp. pod przykryciem wodorostów; 2) zebranie towarzyskie z pieczeniem małżów; 3) porcja małżów tak pieczonych.

clamber, vi. (klem'bör) wspinać się z trudnością w górę, chwytając się rękami i nogami; wznosić się z trudnością (o drodze).

clammer, s. ('-er) 1) zbieracz małżów; 2) kto kieruje zwornicą do wyściskania matrycy; 3) zwornica, ob. clamp.

clamor, s. krzyk, hałas, w szcz. głosy niezadowolonych lub buntu; chrzest.

clamor, vi. (klejmör) hałasować; c. for — domagać się (jak np. tłum w czasie buntu; vt. (Szekspir) opowiadać hałas, uciszyć.

clamorer, s. (-er) kto hałasuje.

clamp, s. (klemp) mech. przyrząd do silnego trzymania, szczeka, zwornica, imadło, skówka, ściskacz; eccentric c. zacisk drutowy, spinka druciana; c. iron kłama; screw c. kleszcze śrubowe, ściskacz śrubowy, drewniana śruba stolarska, zwora; spring c., vise c. kleszcze sprężynowe; wall c. bud. anka ścienna, kotew do muru; c. screw mar. śruba zaciskowa.

clamshell, s. ('-szeł) 1) skorupa małża; 2) kuba do bagrowania.

clamshell, kuba do bagrowania a zamknięty b otwarty

clamworm, s. ('-uörm) zool. robak morski używany jako przynęta, w szcz. nereida z podrzędu wieloszczetów, POLYCHÆTA, rzędu szczeciogów, CHÆTOPODA.

clan, s. (klan) starożytny celtycki zbór rodzinny, składający się z osób tego samego nazwiska, pochodzących od wspólnego przodka i uznających przodownictwo głowy rodu; w klanie np. Mackenzie głowa rodu zwała się The Mackenzie; 2) zamknięta grupa, kółko wyłączone się od innych, grupa połączona wspólnym celem lub ideałem itd.; 3) poet. zbiór roślin, zwierząt, posiadających wspólną cechę; 4) socjol. podział szczepu według linii wyłącznie po mieczu lub wyłącznie po klanie (matrilineal c.); ob. gens, moiety, phratry, sib.

clandestine, adj. ('-destyn) tajny, zatajony, ukryty, skryty; -ly, adv. potajemnie.

clang, s. (kleng) 1) dźwięk, szcz. metalu; 2) zew żorawia, gęgawy itp.; 3) muz. barwa tonu, ob. Klang.

Clan-na-Gael, (klan'nagej'l') hist. St. Zj. tajny związek Irlandczyków w St. Zj. dążący do niezawisłości Irlandii za pomocą zbrojnego powstania, 1869; ob. Fenian, s. 2).

clannish, adv. (kle'nisz) 1) kłano-

wy, ściśle związany; w szcz. wyodrębniający się, skupiający się w swoim najbliższym otoczeniu.

Claosaurus, s. (klejoso'res) paleont. klaosaur, wymarły rodzaj dinozaurów podrzędu ORNITHOPODA z górnego kredowego systemu Amer. Pm., ob. Iguanodon.

clap, s. (klap) odgłos uderzenia, kłaśnięcie, kłaskanie, oklask; Szk. poklepanie po plecach; gw. Ang. język; **hold thy clap**, St. Zj. **shut up** równie ordynarne jak pol. stul pysk; przest. a) rzerzączka; b) afisz; c) c) żuchwa sokoła; d) opuchnięcie nogi końskiej.

clap, vi. zderzyć się z łoskotem; kłaskać, pukać; vt. trzasnąć, zatrzasnąć (drzwi, okno); trzepotać (skrzydłami); oklaskiwać.

clapboard, s. (klep/bord) bud. St. Zj. wąska deska grubsza na jednym końcu niż na drugim, używana do pokrywania dachu lub ścian drewnianej budowli; hist. ang. pierwotnie rozmiar deski dębowej na klepki.

Clapeyron's equation (klapejran's ikuejz'n, Benedykt Paweł Emil Clapeyron, fizyk fr., 1799-1864) chem. fiz. równanie stwierdzające, że zmiana ciśnienia pary substancji z temperaturą równa się ciepłu parowania podzielonemu przez różnicę pojemności pynu a pary (substancji w stanie płynnym a w stanie gazowym).

clapmatch, s. ('-macz) zool. stoń morski hooded seal CYSTOPHORA CRISTATUS.

clapnet s. ('-net) sidła na ptaki zamykające się automatycznie.

clapper, s. ('-er) 1) kołatka, przyrząd do kołatania; hist. ruchoma nakrywka kubka żebra lub trędowno, zwracającego na siebie uwagę łoskotem; klekotka woźnego miejskiego; 2) kość. grzechotka, grzechotka, używana przez trzy dni wielkopostne. kiedy milczą dzwony kościelne; 3) serce dzwonu; 4) pot. język; 5) kołatka drewniana lub kościanna murzyńskiego śpiewaka używana podobnie jak kastaniety; 6) teatr. klakier, ob. **claque** 1); c. of a pump zawór pompy.

clapperclaw, vt. (-kło) 1) bić się na pazury; 2) zrzedzić, szkalować, lżyć, wymyślać (dat.), przezywać.

clapper rail, (k. rejł) zool. wodnik nadatlantycki, długodzioby ptak RALLIUS LONGIROSTRIS CREPTANS rządu brodzców GRALLATORES, powszedni w słonych bagnach wybrzeża wsch. St. Zj.; także pokrewne gatunki, jak California c.r. RALLIUS OBSOLETUS na wybrzeżu zach. St. Zj. wodnik nadpacyficzny.

c. valve, (k. wełw) mech. zawór klapowy.

claptrap, adj. (klep'trep) teatr. obliczony na tani efekt teatralny.

claptrap, s. teatr, cokolwiek obliczonego na tani efekt teatralny, by zdobyć aplauz; jak np. deklamator, zapowiadawczy dwie deklamacje, po pierwszej wychodzi ze sceny, by zebrać poklask przed drugą; stąd: nieszczerzy apel, udany entuzjazm itp.

claque, s. (klak) 1) teatr. klaka, grupa osób wynajętych do oklaskiwania sztuki lub pewnego aktora.

2) klak, szapoklak, wysoki kapelusz w kształcie cylindra, dający się spłaszczyć i napowrót otworzyć.

claqueur, s. (klakiör') 1) klakier, członek klaki.

Clara, s. (kle'ra) Klara, żeńskie imię własne, dzień patronki 12 sierpnia (św. Klara z Asyżu, współzałożycielka zakonu Klarisek ok. 1194-1253) i 18 sierpnia (św. K. z Montefalco, 1268-1308); zdr. Claire, Clarice, Clarissa, Claricia.

Clarence, s. (kle'rens) 1) Klarenciusz, męskie imię własne; 2) c. powóz na czterech kołach z wysokim kozłem przed zamkniętą budą tak zwany na cześć księcia Klarencji, późniejszego króla Williama IV ang.

clarendon, s. (kle'rendon) 1) druk. klarendon, krój czcionek wąskich i tłustych; 2) hist. kość. C. Code konstytucje klarendońskie (od Edwarda Hyde'a, pierwszego hrabiego Clarendon), cztery ustawy Henryka II ograniczające władzę duchowieństwa ang. (1661, 1662, 1664 i 1665).

claret, adj. (kle'ret) wiśniowoczerwony, koloru wina czerwonego.

claret, s. 1) czerwone wino; 2) barwa wiśniowoczerwona, kolor wina czerwonego; 3) ryboł. sztuczna mucha o wiśniowoczerwonych skrzydełkach, karmazynowym tułowi ze złotymi żebrami i włochatymi ciemno-brunatnymi nóżkami.

clarifiant, s. (kle'rifaj'ent) substancja klarująca np. mętny płyn na płyn klarowny.

clarify, vt. (kle'rifaj) wyjaśnić wątpliwą treść; klarować (mętne wino); vi. klarować się.

clarification, s. (-fikej'szn) 1) wyjaśnienie; 2) klarowanie, usuwanie metów, oczyszczanie wody do picia, rozpuszczanie kału kanałowego itd.

clarigation, s. (-gej'szn) hist. kl. ostatni krok fecjalów rzym. przed wypowiedzeniem wojny: żądanie zadośćuczynienia połączone z zagrożeniem wojny; ob. Fetiales.

clarinet, (kle'rinet, nyt, klerinet') muz. klarinet, instrument dęty; c. flute 8-stopowa piszczałka w organach, o tonie klarnetu.

clarinetist, s. (klerine'tist) klarncista (m), klarncistka (f).

clarion, s. (kle'rion) muz. 1) trąbka sygnałowa, róg; 2) czterostopowa fujarka organów o jasnym i przenikliwym tonie.

Clarist, s. ('-ist) klaryska, zakonnica zgromadzenia św. Klary.

clarity, s. ('-riti) jasność, czystość (nieba, widoku, zrozumienia, wyrażenia itd.); przest. świetność, sława.

Clark cell (klark sei; Latimer Clark, elektrotechnik ang., 1822-1898) ogniwo Klarka, używane jako

standard siły elektromotorycznej, E. M. F.; przy temp. 15°C wynosi 1.4322 woltów.

Clark degree ob. hardness, 2).

clarkeite, s. (klar'kajt) F. W. Clarke, chem. amer., 1847-1931) min. klarit, rzadki minerał ciemnobrunatny zawierający przeważnie uran, c. w. 6.39.

Clarke's column (klarks kolon); J. A. L. Clarke. anat. ang., 1817-1880) anat. kolumna Klarka, słupek komórek nerwowych w stosie pachyrozowym.

Clarkia, s. (klar'kja; ob. podróżnika amer. kap. Wm. Clarka, 1770-1838) bot. dzierotka, zach.-amer. roślinina z rodziny ONAGRACEAE: gatunki ogrodowe C. PULCHELLA Pursh. i C. ELEGANS Dougl. r z powszechnie w wszystkich krajach.

clary, s. (kle'ri) 1) bot. szalwia, wonne ziele pld.-eur. SALVIA SCLAREA Linn., powszechnie hodowana w ogrodach w Ang.; 2) przest. napój zawierający wino, miód i korzenie.

-clase, przyr. (klejs) wskazujący rodzaj rozszczępienia.

clash, s. (klasz) 1) łoskot przy zderzeniu, chrzęst (białej broni); 2) zderzenie, konflikt, nieprzyjemne spotkanie (osób, sprzecznych interesów, przekonań itd.).

clash, vi. zderzyć się; vt. napotkać (w opozycji), zderzyć z łoskotem lub brzekiem (np. tarczami).

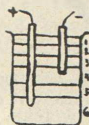
-clasia, przyr. (-klej'szie, '-zje, 'zje) -złom, złamanie.

clasp, s. (klasp) 1) klamra (do spięcia papierów, haftka, zacisk, zastrask, karabinek), podobny przyrząd do strzymywania; 2) uścisk (dłoni), objęcie (w ramiona); 3) woj. blaszka nad wstążką (dekoracją wojskową) z napisem miejsca bitwy (battle c.) lub kraju, w którym służba woj. się odbywała (service c.).

clasp, vi. trzymać klamrą, być połączonym za pomocą klamry.

clasp, vt. 1) nałożyć klamrę; 2) objąć w ramiona; 3) uściśnąć dłoń.

class, s. (klas) 1) hist. kl. jedna z sześciu grup, na jakie łacińska była podzielona; pięć grup miało wystawiać każda pewną ilość centurij dla armii (stosownie do majątku, tak że pierwsza klasa była najmniej liczną itd.); szóstą klasę — najliczniejszą — stanowili nie posiadający majątku; 2) grupa ludzi mających pewne wspólne ramiona np. klasa robotnicza working c., ob. rank, standing, caste; 3) stąd system społeczny uznający takie różnice stanowe; feeling of c. poczucie klasowe, c. consciousness, świadomość klasowa; 4) klasa, gatunek, grupa osób, rzeczy itp., mających podobne właściwości, ob. category, circle, clique, coterie, group, kind, set; 5) gatunek, podział towaru według jakości, np. first c., second c. itd. ob. grade; 6) bot. i zool. klasa, grupa zwierząt lub roślin, ob. classification; 7) grupa uczniów stanowiących klasę, ob. grade; godziną nauki, ob. period; o alumnach rok zakończenia nauk, np. class 1935

- 1) glue klej
- 2) cork korek
- 3) pure zinc czysty cynk
- 4) zinc sulphate siarczan cynku
- 5) mercurous sulphate siarczan rtęciawy
- 6) mercury rtęć

obejmuje wszystkich studentów, którzy ukończyli lub ukończą studia w r. 1935) 8) pot. zwłaszcza o koniach: klasa, wysoki stopień doskonałości, szlachetna rasa; 9) woj. rocznik poborowy; 10) kol. i okr. klasa wagonu lub kajuty; 11) mar. klasyfikacja okrętu (co do zdolności do żeglugi morskiej, seaworthiness, budowy, construction itd.); the classes wyższe sfery (towarzystwo), classes and masses koła posiadające i proletariat.

class, vi. należeć do klasy; vt. klasyfikować, rozdzielać na klasy, włączać do pewnej grupy, dzielić na gałunki.

classbook, s. rejestr szkolny dotyczący pewnej klasy.

class-conscious, adj. (k. kanszös) klasowo uświadomiony.

classfellow, s. (klas'felo) kolega, ob. classmate.

classic, adj. (kle'syk) 1) klasyczny, ob. classical, adj. 1); 2) w literaturze i sztuce pierwszorzędny, wzorowy, stanowiący standard.

classic, s. 1) dzieło klasyczne, książka wiekopomna; 2) badacz klasycyzmu starożytnego; 3) klasyk przec. romantyka, romantic; 4) St. Zj. sportowe zapasy szczególnej doskonałości lub doniosłości.

classical, adj. 1) klasyczny, znamienity zaletami najlepszych dzieł literackich starogreckich i starożytnych; 2) w szerszym znaczeniu pierwszorzędny i stanowiący standard epoki; 2) w ekon. społ. zasady Adama Smitha ob. historical school; 3) muz. klasyczny, dotyczący utworów wielkich mistrzów, odr. popularnej; c. revival włoskie Odrodzenie z w. XV, ob. Cinquecento.

classicism, s. (kle'sycyzm) klasycyzm, w pierwszym rzędzie zasady stylu starogreckiego i starożytnego uważanego za wzór prostoty, powagi, jasności i poprawności.

classification, s. (klesyfi'kjeszn) 1) klasyfikowanie, przydzielanie do właściwej grupy; 2) klasyfikacja, podział według przyjętego systemu; 3) bot. i zool. systematyczny podział na kategorie, z których najwyższą jest typ, w bot. division, w zool. phylum, a coraz mniejsze są kolejno: gromada, class, rząd, order, rodzina, rodziny, rodzaj, genus, gatunek, species; 4) w bibliotekach podział książek według dziedzin wiedzy albo według epok itp.; 5) mar. ob. class, s. 11).

classified, adj. (kle'sifajd) podzielony na grupy.

classmate, s. (kles'mejt) kolega (m), koleżanka (f), współuczeń (m) współuczennica (f).

classroom, s. (-rum) klasa, sala szkolna.

class struggle walka klas, w szcz. walka między przedsiębiorcami a robotnikami przemysłowymi.

classwork, s. (-uörk) praca wykonywana przez uczniów w sali szkolnej w godzinach szkolnych, zadanie szkolne.

classy, adj. (kla'si) pot. i sport. rasowy, ob. class, s. 8).

-clast, przyr. (-klest) wskazujący

na przyrząd do łamania.

clastic, adj. ('-ik) 1) złożony z części dających się rozbić i na-
zad składać np. modele anatomiczne; 2) petr. klastyczny, jak osady złożone z drobnego gruzu skalnego pierwotnych skał znajdujących się np. w piaskowcu; c. anatomy budowa i studium składanych modeli klastycznych.

Clathraria, s. (kle'rej'ri-e) paleont. rodzaj kopalnych roślin podobnych do sagowców, CYCADINÆ; znamy tylko kształt pnia znaczonego w kratkę.

clathrate, adj. ('-rejt) bot. podobny do kratkowego ogrodzenia, w kratkę.

Clathrus, s. ('-res) bot. rodzaj grzybów z rodziny sromników PHALLACEA, rzędu GASTROMYCETES; C. CANCELLATUS posiada głębę w środku owocnika, a mię-

dzy głębę a powłoką mięci się receptaculum mające postać okrągłej kraty.

Clatsop, s. ('-sap) Indianin ze szczepu Czinuków, ob. Chinook; dawniej w całym stanie Oregon, obecnie na rezerwacji Grande Ronde w tymże stanie.

clatter, s. ('-ör) 1) tętent; 2) stukot; 3) rozgardiasz; 4) szk. plotka; 5) gwar, gadanie; vi. i vt.

Claude glass, C. Lorrain(e) mirror (kłod'gles, k. loren'mi'rer) czarne lub kolorowe szkło wypukłe, używane do oglądania odbijającego się w nim krajobrazu.

claudent, adj. (klo'dent) zamykający, kończący.

Claude process, chem. ob. nitrogen fixation.

Claudia, s. (klo'dia) Klaudia, żeńskie imię własne.

Claudian, adj. ('-jen) Klaudiuszowy, dotyczący kilku wybitnych rodzin starożytnych, przeważnie plebejuszowskich, z wyjątkiem jednej patrycjuszowskiej, z której pochodzą Tyberiusz, Kaligula, Klaudiusz, Nero; także obejmujący ów okres historyczny.

claudicant, adj. ('-ikent) kulawy, chromy, kulejący.

claudicate, vi. ('-ikejt) utykać na nogę, kuleć, być chromym, chromać.

Claudius, Claude, s. ('-jes, klo'd) męskie imię własne.

clause, s. (klo'z) 1) klauzula, zastrzeżenie, ustęp w kontrakcie; 2) gram. zdanie poboczne.

clause, vt. ułożyć w ustępy (kontrakcyjne).

Clausilia, s. (klozi'lie) zool. świdrzyk, rodzaj lądowych ślimaków eur. z rodziny CLAUSILIIDÆ (kloziłaj'idi) o znamiennie wydłużonej wrzecionowatej muszcelce.

Clausius-Clapeyron equation ob. Clapeyron's equation.

clausthalite, s. (klaus'talajt) min. klaustalit, błyszcz selenowy, PbSe,

równopostaciowy z galeną, c. w. 7.6-8.8.

claustral, adj. (klo'streł) klasztorny.

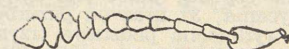
claustration, s. (klostrej'szn) hist. zamknięcie w klasztorze.

claustrophobia, s. (klostrofo'bia) med. klaustrofobia, obawa przebywania w miejscach zamkniętych, strach przed przebywaniem w ciastnej izbie, CLAUSTROPHOBIA, ob. agoraphobia.

clava, (klej'wa) pl. clavæ ('wi) 1) zool. zgrubienie na końcu rożka (czułka) owada; 2) anat. zgrubienie na końcu powrózkowej odnogi dolnej w mózdzku.

Clavaliarceæ, s. (-riej'si-i) bot. rodzina grzybów przeważnie maczugowatych gromady podstawczaków (BASIDIOMYCETES) podgromady EUBASIDII.

clavate, -d, adj. (klewejt' -yd) bot. i zool. zgrubiały na końcu; ma-

rożek (czułka) sylfy

czugowaty.

clavecin, s. (kla'wisyn) 1) klawesyn, instrument w. XVIII podobny do harpsykordu, poprzedzający nowoczesny fortepian; 2) klucz do gry dzwonów.

clavelization, s. (klewlizej'szn) med. szczepienie owczanka, odr. vaccination — krowianka.

claviature, s. (kle'wiejczör) muz. 1) klawiatura fortepianu lub organów; 2) system palcowania na takich klawiszach.

clavicembalo, s. (klawicemba'lo) pl. -bali, muz. klawicymbał, harpsykord, dawna postać nowoczesnego fortepianu.

Claviceps, s. (kle'wiseps) bot. rodzaj grzybów workowców rzędu jądrazków PYRENOAMYCETES podgromady EUASCI; C. PURPUREA (w stanie przetrwalnikowym SECALE CORNUTUM) sporysz, ob. ergot.

clavichord, s. (-kord) muz. klawikord, instrument klawiszowy, poprzednik nowoczesnego fortepianu.

clavicle, s. (kle'wikł) anat. i zool. obojczyk, u człowieka kość w postaci S, łącząca mostek z łopatką, u niektórych ssaków jej brak, u ptaków zróżniona z widelkami, u ryb ma postać łuku; ob. clavicularium.

Clavicornia, Clavicornes, s. pl. (-kor'nja, -niz) zool. liczna nadrodzina chrząszczy z rożkami zwykle zgrubiałymi na końcu, ob. clavate.

clavicularium, s. (-kjulej'riom) zool. górna tarcza żółwia zastępująca obojczyk.

claviculo-, przedr. (-kjulo) obojczykowo-.

clavicylinder, s. (-silin'der) muz. instrument klawiszowy (z r. 1799) wydający tony przez tarcie kluczków pokrywanych sukrem o szklanym walec.

clavicymbal, s. (sim'beł) muz. klawicymbał, klawikord.

clavier, s. (klej'wiör, klawir') 1) klawiatura organów; 2) fortepian lub inny instrument klawiszowy.

Claviger, s. (kle'widźór) 1) zool. rodzaj niedoleźnych chrząszczyków hodowanych w mrowiskach dla pożytku mrówek; 2) c. osobnik tego rodzaju; 3) c. noszący maczugę; 4) c. klucznik.

claviharp, s. (-harp) muz. arfa z klawiszami.

clavis, s. (klej'wys) pl. -ves (-wiz) klucz do wyjaśnienia, pomoc w interpretacji, komentarz.

clavus, s. (klej'wes) pl. -vi (-waj) 1) hist. kl. czerwony pas na tunice starożytnych; szeroki u senatorów, wąski u rycerzy; 2) nagniotek; 3) bot. sporysz; 4) zool. a) część zgrubienia skrzydła pluskwiaka, ob. **hemelytron**; b) zgrubienie na skrzydłku pewnych drobnych błonków.

claw, adj. (klo) pazurowy, szponowy, szponisty.

claw, s. 1) pazur, szpon, (dawniej wyłącznie) szpona; 2) coś podobnego do szpona; palce rąk zgiete do chwycenia; 3) uraz od pazurów; 4) bot. wydłużona podstawa trzymająca płatki goździka, róży itp.; 5) mecn. haczyk, kleszcze; **nail c.** rak, wyciągacz do gwoździ; **c. bar** żelazna ozwignia z rozszczepionym końcem do wyciągania gwoździ; **c. foot** 1) med. stopa szponiasta; 2) mebl. noga (u mebla) w kształcie szpona; **c. hammer** 1) młot z jeunym końcem rozszczepionym do wyciągania gwoździ; 2) lub **c. -h. coat** zakiet, jaskółka, **morning coat**; **c. hand** med. ręka szponiasta; **c. sickness** ob. **foot rot**; **c. wrench** mech. kleszcze tnące.

claw, vi. ciągnąć, wyciągać, draapać, rysować, szarpać, mar. ciągnąć wzdłuż bezwietrznej; **c. me**, **c. three** gw. dogódź mnie a ja dogodzę tobie; ręka rękę myje; jak ty mnie, tak ja tobie

clawed, adj. (klo'd) mający pazury; zaopatrzony w szpony.

clawless otter, (klo-less atór) zool. wydra rodzaju **AONYX** w Afr. i pld. Azji; o drobnych pazurach u nóg tylnych, przednie nogi często bez pazurów; np. **A. CAPENSIS** wydra kapska, na Przykładu Dobrej Nadziei.

clay, s. (klej) 1) glina, il.; min. grupa sylikoidu, w czystym stanie kaolin $H_2Al_2Si_2 + H_2O$, zwyczajnie mieszanina produktów rozkładowych; 2) ziemia, błoto; 3) bib. ciało ludzkie; 4) w cukrownictwie sposób rafinowania; 5) pot. a) fajeczka gliniana; b) tarcza porcelanowa zam. **c. pigeon**; 6) kolor żółtawo-czerwono-żółty.

clay, vt. pokrywać gliną, zatykać gliną; w cukrown. rafinować gliną.

claybrained, adj. ('-brejnd) głupi, tępy.

clayey, adj. ('-i) gliniasty, ilasty, z gliny, z ilu.

clay fever (k. fi'wer) wet. gruda, ob. **scratches**.

clayish, adj. ('-isz) glinkowaty, ilowaty, gliniasty

claymore, s. ('-mor) hist. duży szkocki miecz obusieczny.

clay pigeon, (-pidžn) gliniana lub porcelanowa tarcza ciskana ja-

ko przelotny cel w zabawach strzeleckich.

clay pit, (-pyt) glinki, doły gliniane.

Clayton Act, (klej'ten akt') hist. St. Zj. antytrustowa ustawa Claytona (Henry D. Cl. z Alabamy) z r. 1914 uzupełniająca ustawę Shermana z r. 1890; **C. fern** (Jan Cl., bot. amer. 1693-1773) bot. długosz amerykański, **OSMUNDA CLAYTONIANA** Linn.; **C. gas** (K. giez) (ang. chemik T. A. Cl.) gaz trujący robactwo.

Claytonia, s. (klejto'nje; na cześć Jana Claytona z Virginia, ob. wyżej) bot. rodzaj ziół portulakowatych prawie wyłącznie amer.

clayver-grass, s. (klej'wörgres) bot. przytulia **GALIUM APARINE**, Linn.

clayweed, s. ('-uid) bot. podbiał **coltsfoot TUSSILAGO FARFARA** (far'fara), Linn.

C. L. D. skrót: doktor prawa cywilnego.

-cle końcówka zdrabniająca, ob. **-cule**.

cleading, s. (kli'dyn~) 1) Szk. odzież, ubranie; 2) Ang. podszywka.

clean, adj. (kli'n) 1) czysty, wolny od obcych domieszek, chędogi, wolny od brudu itp.; 2) (o klejnotach) bez błędu, bez wady; (o hipotece, papierach wartościowych itp.) nieobciążony; 3) moralnie czysty, bez grzechu, a **c. heart** serce czyste; a **c. conversation** przyzwoita rozmowa. rozmowa bez śliskich dwuznaczników; 4) dążący do oczyszczenia; **c. sweep** gruntowne posprzątanie; 5) zgrabny, udatny, a **c. jump** udatny skok, bezbłędne przesadzenie przeszkody; pozwalający przejścia lub przejazdu bez przeszkody, mar. **c. width of bridge** otwór mostu; **c. span** rozpiętość mostu, **c. headway** wysokość w świetle; 6) (o glebie) czysty, wolny od chwastów, niezachwaszczony; 7) (o rękopisie) czytelny; 8) (o zwierzęciu) zachowujący czystość; ob. **cleansed**, **pure**, **purified**, **spotless**, **stainless**, **unadulterated**, **untarnished**; **c. dollar**, Chiny, ob. **chopped dollar**.

clean, adv. wprost, po prostu, całkiem, całkowicie, czysto, na czysto. do cna; to come c. gw. St. Zj. (o podsadnym) wyznać prawdę.

clean, vi. sprzątać.

clean, vt. 1) czyścić; 2) kuch. patroszyć (zwierzyne, rybę, wyjmując patrochy czyli wnętrzności); 3) roln. przygotowywać do zasiewu; 4) filatel. usuwać odcisk stempla pocztowego; 5) łuszczyć (ryż, kukurydzę); **c. out** gw. St. Zj. obrabować kogo na czysto.

clean-cut, adj. (k. ket) ostro określony; wyrazisty; gw. przyzwyczajony.

cleaner, s. ('-er) kto lub co czyści, zakład czyszczenia ubrania, maszyna do zamiatania, przyrząd do zbierania pyłu, preparat chemiczny do czyszczenia; **air c.** filtr powietrza; **windshield c.** (auto) przecieraczka szyby.

clean hands czyste ręce, pr. niekazytelność, wolność od zarzutu,

jaka uprawnia powoda do odwołania się do sądu **court of equity** rozstrzygającego na podstawie ogólnych zasad słuszności wolnej od formalnych przepisów prawa ścisłego.

cleaning, s. ('-in~) 1) czyszczenie; 2) rzeczy przygotowane do czyszczenia; 3) gw. Ang. popiół krów, owiec itp.; 4) leśn. trzebieenie młodego drzewostanu.

cleanlily, adv. ('-lily) czysto, chędogo.

cleanliness, s. ('-lines) czystość chędogość, ochędogstwo.

cleanly, adj. ob. **clean**; adv. ob. **cleanlily**.

cleanness, s. ob. **cleanliness**; **c. of teeth** bib. Amos. 4:6, głąd, nędza (czystość zębów, t. j. niedostatek chleba).

cleantout, s. (klin'aut) mech. ruchoma kłapa zakrywająca otwór w przewodzie wentylacyjnym.

cleansable, adj. (klin'zebł) dający się oczyścić.

cleanse, vi. (klinz) oczyszczać.

cleanse, vt. 1) oczyścić, odczyścić, zmyć, czyścić, spłukiwać, płukać, zmywać (fiz. np. płamy, i przen. np. winy); 2) przeczyszczać, np. kiskzi.

cleanser, s. (klin'zer) ob. **cleanser**.

cleansing, s. ('-zyn~) 1) oczyszczenie; 2) pl. to co usunięto przez czyszczenie; 3) ob. **cleaning** s. 3); 4) brow. oddzielenie drożdży od sfermentowanej brzezki.

clear, adj. (kli'r) jasny, błyszczący, np. **c. day**, **c. stars** niezaciemiony (chmurami, namietnością); pogodny; 2) czysty, nieskalany, przejrzysty, przeźroczysty; 3) łatwo dosłyszalny, donośny; 4) czysty np. głos, niezaciemiony szmerami oddechowymi, chrypką itp.; 5) łatwo pojętny, jasny, prosty, niezawilny; 6) pewny, stanowczy, niewątpliwy, zdecydowany; 7) przenikliwy, ostry, dokładnie rozróżniający; 8) wolny od winy, czysty, niewinny; 9) czysty, wolny od obciążań; wypróżniony jak np. okręt po wyładowaniu; wolny od przeszkód np. c. signal na torze kolejowym; wolny od kłopotów, długów itp. 10) psych. prze-wodni w świadomości lub uwadze; 11) leśn. wolny od seków; **c. days** okres czasu nie wliczając ani pierwszego ani ostatniego dnia, np. okres od 1-go do 10-go ma ośm c. d.; ob. **apparent**, **bright**, **definite**, **distinct**, **evident**, **explicit**, **free**, **guiltless**, **intelligible**, **limpid**, **lucid**, **manifest**, **obvious**, **pellucid**, **pure**, **straightforward**, **sunny**, **translucent**, **transparent**, **unequivocal**, **unmistakable**, **vivid**.

clear, adv. ob. **clean**, adv.

clear, vi. 1) wypogodzić się (jak pogoda); 2) stać się przejrzystym (jak płyn); 3) opaść lub rozejść się (jak mgła); 4) kup. a) wymieniać czek; b) przest. zwolnić się od zobowiązań; przest. zagodzić roszczenia, c) kupić lub sprzedać cały zapas towaru; 5) mar. a) zastosować się do przepisów portowych: **c. in** przy wjeździe, **c. out** opuszczając port; b) to **c. the anchor** odpłatać kotwice.

clear, vt. 1) oświecić, oświecić, rozjaśnić; 2) wyjaśnić, objaśnić; 3) czyścić, oczyszczać, np. z brudu itp. lub przen. z winy, zarzutu itp.; 4) oczyścić z ciężarów, obciążeń, przeszkód, natłoku itp.; mat. c. of fractions uwolnić od ułamków; odplątać; mar. uwolnić okręt przez zapłacenie należności; 5) kup. a) zarobić jako czysty zysk; b) przeprowadzić (czek) przez centralę wymienną; 6) leśn. oczyścić las przez wycięcie całego drzewostanu gotowego do ścięcia; 7) (jazda konna, skok itp.) przesadzić zapórę bez dotknięcia jej; 8) usunąć z drogi, np. śnieg, gruzu; 9) mikrosk. oczyścić widok badanego przedmiotu, usunąć (olejkiem) zamglenie; 10) cukrown. oczyścić kryształowy cukier (wodą lub parą) z melasy; 11) posprzątać (ze stołu po jedzeniu), także c. away; c. the skirts of zrehabilitować kogo, oczyścić z zarzutu; c. the throat odchrząknąć.

clear, s. 1) niezajęte miejsce, kawał błękitu wśród chmur, polanka w lesie; 2) leśn. kłoc bez zarzutu.

clearance, s. ('-ens) 1) czyszczenie, karczowanie, karczunek; ewakuacja; 2) odległość o jaką jeden przedmiot mija drugi; bud. odległość między dwoma sąsiadującymi domami; hutn. część formy ścięta skośnie by zapobiec zetknięciu kruchego materiału; inż. odstęp między powierzchnią wody a spodem mostu; kup. a) wymiana czeków w centrali; b) wyprzedaż; leśn. polanka; mar. załatwienie rachunków i formalności koniecznych przed opuszczeniem portu; c. size rozmiar o odrobinę większy niż dokładny wymiar, by pozwolić małego odstępu, np. świra.

clear-cutting, s. (k. ko'tin~) całkowite oczyszczenie gruntu leśnego przez ścięcie drzew i zarośli.

clear days, pr. ob. clear, adj.

clear-eyed, adj. (klir'ajd) 1) jasnooki; 2) bystrooki, bystry; 3) r. jasnowidzący.

Clear Fork, geol. wczesny poddział am. okresu permskiego tak zwany od Rzeki Clear Fork w Teksasie.

clear-headed, adj. (k'hedyd) rozsądny, trzeźwo myślący; pot. z głową na karku.

clearing, s. 1) ob. clearance, s. 1); 2) wymiana obrachunkowa, a) rozrachunek wzajemnych pretensyj między państwami za opłaty pocztowe, między kolejami za pobrane opłaty i wzajemne przejazdy, między bankami za czeki itp. załatwiane w centrali, c. house; b) suma należności tak rozrachowanych; c. agent w mikroskopowaniu preparat czyszczący, ob. clear, vt. g); c. lease Australia, najem gruntu na szereg lat w zamian za wykarczowanie go; c. nut. Ind. Wsch. orzech kulczyby (STRYCHNOS) używany do czyszczenia wody; c. oath hist. pr. przysięga przyjaciół podesadnego na dowód jego niewinności (zniesiona w Ang. 1833), ob. compurgation; c. port mar. furta wodna; c. shower ostania, zwykle najobfitsza, ulewa kończąca cyklon.

clearinghouse, s. (kli'rin~hauz)

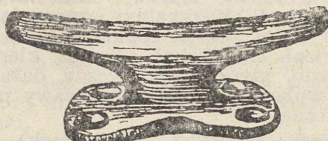
kup. ob. clearing, s. 2) a); c.-stock papiery wartościowe dopuszczone do wymiany przez centralę obrachunkową.

clearly, adv. ('-li) wyraźnie, jasno, widocznie, oczywiście.

clearness, s. ('-nes) jasność, wyraźność, brak dwuznaczności, w szcz. o jasności stylu.

clearstarch, vt. ('-starcz) krochmalić.

cleat, s. 1) łata, listwa itp. drewniana, żelazna, porcelanowa itd. służąca do chwytu lub nawijania (np. liny na okręcie, żabka), zazwy-

czaj przyśrubowana spodem do podstawy; 2) bot. a) Ang. podbiał, celtsfoot; b) lepieznik, butterbur.

cleavable, adj. (kli'webi) dający się rozszczepić; min. łupliwy; cleavability, s. ('-webi'lyti) zdolność do rozłupywania się; min. łupliwość.

cleavage, s. 1) rozłupanie, rozszczepienie, rozłam, rozdwojenie; 2) odłamek otrzymany przy rozłupaniu np. diamentu; 3) biol. podział komórki; w embr. a) szereg podziałów mitotycznych jądra, prowadzących do utworzenia blastomerów i zmiany jądra jednokomórkowego, na embrion (zarodek) wielokomórkowy; segmentacja; b) każdy podział mitotyczny w tym szeregu: total c. jeżeli całe jądro rozszczepia się na odrębne (choć zespolone) blastomery czyli komórki; equal lub regular c. jeżeli nowe blastomery są mniej więcej tej samej wielkości; unequal c. jeżeli rozmaitej; partial c. jeżeli część jądra tworzy nowe blastomery, lecz druga część pozostaje jeszcze niezmienną; w takim razie: discoidal c. jeżeli blastomery tworzą się około jednego bieguna jądra, a superficial c. jeżeli tworzy się zewnętrzna warstwa komórek; ob. ovum; 4) chem. rozszczepienie drobiny (molekuły) na mniejsze drobiny (molekuły); 5) geol. łupliwość, pewnych skał idąca w jednym kierunku, ob. schist, slate; b) min. łupliwość, zdolność wielu kryształów rozłupywania się w płaszczyznach gładkich.

(I) **cleave**, vt. (kli'w; czas przeszły cleaved) 1) przylegać ciasno; 2) być przywiązany, trzymać się czego, ignąć do czego, trwać przy czym.

(II) **cleave**, vi. (czas przeszły cleft) rozłupać się; trzasnąć, pęknąć; vt. rozszczepić, rozłupać, rozciąć, rozdzielić, pruć (fale).

cleavelandite, s. (kliw'lendajt, amer. min. Parker Cleaveland) min. kiliwandyt, rodzaj albitu, ob. albite.

cleaver, s. (kli'wör) kto lub co rozłupuje, a) siekacz rzeźniczy; b) jubiler odupujący części niedoskonałego klejnotu itp.

cleavers, s. sing. i pl. (kli'wers) bot. przytulia, roślina z rodzaju GALIUM, w szcz. GALIUM APARINE Linn., cleaverwort, także eli-

vers, goose grass, catchweed, elite, elites.

cleaving, s. (kliw~) fonet. rozszczepienie samogłoski albo spółgłoski na dwie, np. w ang. zmiana wymowy i (starosaskie i) na aj; coraz dalsze obejmujące kręgi (w 1900 w Londynie siwilizej'szn, obecnie siwilajzej'szn).

cleavingly, adv. (-li) przytulnie.

cleonism, s. (kle'donizm; kle'don gr. omen) unikanie feralnych słów, używanie eufemizmów by nie ściągnąć nieszczęścia, np. nieczysty zamiast diabeł; podobnie zwyczaj używania wyrazów gosh, golly, goodness, jove itp. by nie wymówić imienia God nadaremnie.

cleek, s. (kli'k) 1) hak; 2) golfowy kij o długiej rączce i gładkim, wąskim uderzaku.

clef, s. (klef) muz. klucz.

cleft, adj. (-t) rozszczepiony, c. infinitive czyli split infinitive błędny bezokolicznik ang. np. to heartily support zamiast h. to s. albo to s. h.

cleft, adj. 1) odstęp powstały przez pęknięcie, szpara, rysa, rozpadlina, szczelina (w skale), pierchnięcie (skóry); 2) część w ten sposób oddzielona, np. połowa racicy; przest. krok ludzki, miejsce gdzie rozchodzą się obie nogi; u konia zagłębienie w pęcinie; rozdwojenie w strzałce nogi końskiej itp.; 3) astr. dolina na księżycu, ob. rill; 4) fonet. rozdwojona głoska ob. cleaving, s.; 5) weter. rozpadlina rogowa u koni na przegubie nad kopytem; in a c. stick w położeniu bez wyjścia, w matni.

cleft, adj. part. (kleft) rozszczepiony, rosochaty (dawniej: rozsochaty); pęknięty; racicowy; także clefted, clifted.

cleft-footed (-futyd) mający racice, racicowy; ob. cloven-foot.

cleid-, **cleido-**, przedr. (klajd-, '-o) oznaczający 1) związek z kluczem, np. cleidomancy wrożenie z klucza; 2) związek z obojczykiem, np. cleidoarthritis artretyzm obojczyka; 3) dotyczący obojczyka i innej części ciała, np. cleidoscapular obojczykowo-łopatkowy.

-cleisis, **-clisis**, przyr. (klaj'zys) med. zamknięcie, np. colpocleisis zamknięcie pochwy.

cleist-, **cleisto-**, przedr. (-sto) zamknięto-, np. cleistocarp, cleistothecium u niektórych mchów i grzybów; cleistogamy u niektórych kwiatów (np. bratków i fiołków).

Cleistothecopsis, s. (z'ekap'sis) bot. rodzaj grzybków w rzędzie PERISPORIALES znamienny tym, że powłoka otoczni (PERITHECIUM) nie ma otworu; pasorzyt cebuli.

cleithral, adj. (klaj'rei) bud. kl. pokryty dachem, o pewnych świątyniach.

cleithrum, s. ('-rem) pl. -ra (-ra) paleont. kość połączona z obojczykiem pewnych wygasyłych ryb, płazów i gadów.

Clematis, s. (kle'matis, w Ang. także klimej'tis) bot. powojnik, rodzaj ziół z rodziny jaskrowatych, RANUNCULACEAE; C. VIRGINIA-

NA, Linn., common wild Virginia bower, w. Amer. Phn.; C. VITALBA, Linn. w. Eur. the traveler's joy po wojnik pnyacy (często nad Wisłą); C. FLORIDA Thunb. w Japonii, i w. i.; c. osobnik tego rodzaju.

clematite, s. (-tajt) bot. kornak powojnikowy, ob. *Aristolochia*.

Clemence ob. **Clementina**.

clemency, s. (kle'mensi) 1) łagodność (człowieka, pogody itd.); 2) miłosierdzie, litość, skłonność do wstrzemięźliwego korzystania ze swej władzy; 3) C. ob. **Clementina**.

clement adj. ('-ment) 1) łagodny (o człowieku, pogodzie itd.); 2) miłosierny, pobłażliwy, litościwy.

Clement, s. Klemens, dawniej Klimunt, mskie imię własne, dzień patrona KMK 23 listopada, KW 24 listopada; zdr. **Clem** Klimek; **Epistle of C.** pierwszy i drugi list Klemensa do Koryntów; ob. **Apostolic Fathers**.

Clementina, s. Klementyna żeńska imię własne, zdr. Klimcia; także **Clemence**, **Clemency**, **Clementine**; ob. **Clement**.

Clementine, adj. (kle'mentajn) hist. kośc. Klementyński, dotyczący 1) papieża Klemensa I z w. I, 2) papieża Klemensa V z w. XIII lub 3) papieża Klemensa VIII z w. XVI.

Clementine, s. 1) ob. **Clementina**; 2) a) klementyniec: zwolennik antypapieża Klemensa VII z Awinjonu; b) pierwszy list Klemensa I do Koryntów; c. 4) liturgia ósmej księgi konstytucyj apostolskich, ob. **Apostolic Constitutions**; 3) Klementyna uchwały soboru z 1311, część prawa kanonicznego.

clench, s. (klencz) chwyt, ujęcie w garść lub w kluby, ob. **clinch**.

clench, vt. 1) ob. **clinch**; 2) zaciśnąć (pięść, zęby); 3) wzmocnić (ducha, nerwy).

Cleome, s. (klio'me) bot. rodzaj amer. kaparków; C. INTEGRIFOLIA Torr. & Gray hodowana dla pszczoł.

Cleopatra, s. (kliopa'tra, -pej'tra, -pet'ra) Kleopatra, królowa egipska za czasów Cezara i Antoniusza; po porażce Antoniusza kończy samobójstwem od ukąszenia żmijki; w literaturze ang. **Anthony** and **C. Szekspira**, **All for Love** Drydena; **C's Needle** Igła Kleopatry, kamienisty obelisk (zwyż 21 m.) pokryty hieroglifami; dwa takie obeliski przewieziono w starożytności z Hełiopolis do Aleksandrii; obecnie jeden jest w Londynie (nad Tamizą), drugi w Nowym Jorku (w Central Park).

clepsydra, s. (kleps'i'dra) klepsydra, starodawny zegar wodny albo piaseczny.

cleptobiosis, s. (klep'tobajo'zys; klep'tes kradzież, i (sym-) biosis) zool. kleptobioza, symbioza w której mniejszy gatunek (np. mrówka) kradnie u innego, nie napadając ani rabując przemocą jak w **lestobiosis**; -biotic, adj. kleptobiotyczny.

clerestory, **clearstory**, bud. srodkowa, górna część kościoła z oknami dla oświetlenia środka nawy, wychodząca z dachu kościoła.

clergy, s. (kler'dzi) 1) kler, ducho-

wieństwo, ogół kapłanów; 2) pr. benefit of c. ob. **benefit**; 3) przest. a) urząd kościelny; b) kongregacja; c) nauka, wiedza.

clergyman, s. (-men) pl. -men, duchowny, kapłan, KRK. ksiądz, KA pastor, KW pop, moh. imam żyd. rabin, budd. bo, bonze; ob. **lama**.

cleric, adj. (kle'rik) ob. **clerical**. cleric, s. kleryk, duchowny, który otrzymał pierwsze święcenie.

clerical, adj. (-a) 1) kościelny, stosowny dla duchownego, np. c. education kształcenie na księdza; 2) urzędowy, biurowy, kancelaryjny; 3) C. klerykałny, oznaczający klerykałną partię polityczną, stąd **clerical**, s. klerykał; -ism, s. klerikalizm, kierunek polityczny dążący do wpływu Kościoła na sprawy polityczne.

clerk, s. (klörk, Ang. klark) 1) duchowny; KA. skrót zam. c. in holy orders; 2) świecki pomocnik duchownego; nauczyciel lub nauczycielka w szkole niedzielnej, bible clerk; 3) hist. osoba umiejąca czytać albo czytać i pisać, osoba uczona; 4) kancelista, biuralista, pisarz, urzędnik; county c. sekretarz powiatowy; postal c. urzędnik pocztowy; bank c. urzędnik bankowy; St. Zj. subjekt handlowy, pomocnik sklepowy, pan-na sklepową; c. of the course sekretarz sądu wysłigowego, zapaśniczego itp.; c. of the irons hist. dawniej urzędnik mennicy, przechowujący matryce do wybijania monet; c. of the scales urzędnik ważący dzokiejów, zapaśników itp. przed rozpoczęciem zawodów.

clerk, vi. pełnić czynności należące do c., s. 4).

clerkale, s. ('-ejl) Ang. doroczne przyjęcie wydawane parafianom przez sekretarza kongregacji; także piwo (ejl) podawane na takim przyjęciu.

clerkship, s. ('szyp) urząd kapłanski; zajęcie pisarskie, sekretariat; zajęcie sprzedawcy sklepowego, subjeкта handlowego, panny sklepowej.

cleromancy, s. (kli'romen'si) wróżenie z rzucania losów.

cleronomy, s. (klira'nomi; kle'ros gr. spadek) spadek, dziedzictwo; dziedziczenie.

cleruch, s. (kli'ruk; kle'ros, działka gruntu, e'chein dzierżyć, gr. kle'ruchos) kleruch, hist. gr. weteran, który otrzymał działkę gruntu w zdobytym kraju i przenosił się tam bez utraty obywatelstwa; -ial, -ic, (kliru'kjei, -kik) kleruchowy.

cleruchy, s. (kli'ruki) hist. kl. osada kleruchów.

Clethra, s. (kli'g'ra. bot. rodzaj amer. krzewów i drzew z rodziny wrzosiowatych **heath family** ERICACEAE, (według niektórych rodziny oddzielnej **CLETHRACEAE**; C. ALNIFOLIA, Linn. white alder biała olsza (dla podobieństwa kształtu liścia).

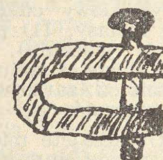
cleveite, s. (kli'wajt; klej'wi-ajt; od nazwiska chemika szwedz. P. T. Cleve'go, 1840-1905) min. klaweit, gatunek uraninitu zasobny w tor, ale nieco zwietrzały.

clever, adj. (kle'wer) 1) sprytny, bystry, obrotny, zgrabny, zręczny, wprawny, utalentowany, zdolny, dowcipny, inteligentny; ob. **able**, **adroit**, **apt**, **bright**, **capable**, **dexterous**, **expert**, **keen**, **quick**, **intellectual**, **intelligent**, **keen**, **quick**, **quick-witted**, **smart**; o osobie i o jej wy-czynie, np. c. **reply**.

cleverly, adv. (-li) sprytnie, trafnie, dowcipnie, zręcznie, zgrabnie.

cleverness, s. (-nes) spryt, dowcip, zręczność, trafność.

clevis, s. (kle'wis) jarzemko; metalowy przyrząd w kształcie leżącego U z końcami przedziurawionymi na umieszczenie sworzni, używany do założenia końca haka pług, wo-

zu itp. dla połączenia z łańcuchem, orczykiem itp., w budowie mostów do połączenia części, w górn. do zawieszania kubła itd.

clew, **clue**, s. (klu; glau ss. kula) 1) przest. kula; 2) kłębek nici, przędzy, powrozu; kokon jedwabnika; 3) w mit. i bajkach kłębek nici jaki wywiedzie z labiryntu; stąd wskazówka, drogowskaz, pomoc w rozwiązaniu zagadki, tajemnicy, zagadnienia; w tym znaczeniu części: **clue**; 4) mar. róg ciągowy, róg szkotowy (na rogu żagla); pl. kombinacja węzłów na jakich wisi hamak; c. **garnet**, c. **line** przyciąg (gw. z niem.: gejtawa); c. **cringle** ucho cią-gowe, u. szkotowe; c. **ring** pierścień ciągowy, p. szkotowy.

clew, **clue**, vt. 1) zwinąć w kłębek, nawijać; 2) pomagać wskazówką, z **out**; 3) iść za wskazówką, dochodzić; 4) mar. ścigać za pomocą rogu ciągowego, z **up** i **down**.

Clianthus, **Donia**, s. (klajen'jes) rodzaj groszku australijskiego; c. ogrodowa jego odmiana. **glory pea**.

cliché, s. (klisz, ej') 1) klisza, płyta stereotypowa; 2) oklepny frazes, jaki utracił właściwą swą treść przez ciągłe powtarzanie; ob. **cut**, s. druk.

Clichy white, (kliszi' uajt) min. gatunek białego ołowiu (z Clichy (kliszi') we Francji).

click, s. (klik) 1) trzaśnięcie, trzask, odgłos zatrasku u zamku lub strzelby; 2) fon. cmoknięcie, mlaśnięcie w pewnych językach afr., podobne do amer. **tut tut**, **t t t**, powstałe z przyciśnięcia języka do podniebienia lub do zębów i ze wssania powietrza (w buszmańskim, hontockim i i.); 3) mech. garb, zapadka (np. koła zębatego); 4) ryboł, zapadka u piasty motaka; 5) weter. zderzenie tylnej podkowy z przednią; 6) zapaśn. zabieg lub podstęp, jaki nieoczekiwanie obala zapaśnika.

click, vi. 1) trzaskać, młaskać; 2) pot. pasować jak ulane; 3) weter. (o koniu) zderzyć tylną podkową z przednią; 4) zapaśn. użyć podstepu jak **click** s. 6); vt. 1) szews. wyciąć wierzch bucika gnyphem na metalowej

formie; 2) zapaśn. obalić lub próbować obalić przeciwnika sposobem **click**, s. 6).

clickety-clack, c. -click, s. (kli'-ketiklek, -klik) tetent. onomatopetyczne naśladownictwo odgłosu podków, ruchu kół kolejowych itp.

Clidastes, s. (klides'tiz) pa'eont. rodzaj gadów wodnych z systemu kredowego.

client, s. (kla'ient) 1) hist. kl. klient, starożytny plebeusz o ograniczonych prawach obywatelskich, będący pod opieką rodziny patrycjuszowskiej, ob. **patron**, **plebs**; stąd człowiek zawisły od kogo innego; 2) klient adwokata, osoba oddająca swą sprawę w opiekę adwokatowi; w szerszym znaczeniu każdemu innemu zawodowcowi np. lekarzowi itp.: klient, pacjent., lub kupcowi, klient, gość sklepowy.

clientage, **cliente**, **clientry**, s. (-ydż, -eł, -ri) 1) klientela, ogół klientów; 2) położenie klienta, w stosunku do władz, do patrona, później do możnowładców.

cliff, s. (klyf) str-ma skała stercząca z wody na wybrzeżu, urwisko nabrażne.

c. brake, (k. brejk) bot. rodzaj paproci rosnącej na skałach nadbrzeżnych w szcz. C. ATROPURPUREA Link.

c. dweller, (k. due'ler) hist. amer. Indianin mieszkający w nadmorskiej skale, we wnęce kanionu itp. w pd.-zach. Stanach i pn. Meksyku.

c. rose, bot. roślina zrosłopiatkowa rodzaju zawciagowatych. **ARMERIA**; zawciąg **thrift** **STATICE**, z rodziny ołownikowatych **PLUMBAGINACEAE** rzędu ołownikowych **PLUMBAGINALES**.

cliftonite, s. (kli'f'tenajt); od nazwiska R. B. Cliftona z Uniw. Oxford) min. klonifonit, grafit w regularnej postaci znajdujący się w metorytach.

Clim lub **Clym of the Clough** (klim of ʒe klau, klöf) w baladach staro-ang słynny łucznicz.

Climacium, s. (klimej'sziom) bot. drzewiasty mech **tree moss**, nieliczny rodzaj rzędu **BRYALES**.

climacteric, adj. (klajmek'tö'rik) hist. med. klimakteryczny, krytyczny, np. lata klimakteryczne w dawnej medycynie.

climacteric, s. (klimaktö'ryk) hist. med. według staroświeckich pojęć okres życia łączący z wielkimi przemianami cielesnymi co 7 lat a zwłaszcza pomnożonych przez 3, 5, 7 i 9; wiek lat 63 (7 razy 9, dwie liczby feralne!) najfatalniejszy, zwany **ANDRACLES** jako łamiący człowieka; 2) med. menopauza, zmiana życia u kobiet, wiek klimakteryczny.

climactic, adj. (klajmek'tyk) wiadący do najwyższego naprężenia, ob. **climax**.

climate, s. (klaj'myt) klimat, przeciętny stan pogody i temperatury danej okolicy lub części kuli ziemskiej; w starożytnej geog. jedno siedmiorga astrologicznych pasm powierzchni ziemi, w średniowiecznej jedno z 30 pasm powierzchni

ziemi (z **CZERO** 24 pomiędzy kołami podobiegunowymi).

climate, vi. przebywać w pewnym klimacie.

climatic, -al, adj. (klajme'tyk, -t) klimatyczny.

Climatius, s. (-mej'szies) paleont. rodzaj rybek kolcopletwych z dewonu; ob. **Acanthodii**.

climatize, vi. (klaj'metajz) aklimatyzować się; vt. aklimatyzować, przyswajać do odmiennego klimatu.

climatography, s. (-ta'grefi) klimatografia, badanie i opisywanie klimatu.

climatologist, s. (-'lodżist) klimatolog, badacz klimatologii.

climatology, s. (-'lodżi) klimatologia, nauka zajmująca się zjawiskami klimatycznymi i ich przyczynami.

climatometer, s. (-a'miter) klimatometr, przyrząd do mierzenia zmian temperatury atmosfery jakie można odczuć lecz jakich nie rejestruje zwyczajny termometr rtęciowy; ob. **sensile**.

climatotherapy, s. (-ʒe'rapl) med. klimatoterapia, leczenie za pomocą zmiany klimatu, postanie pacjenta do stacji klimatycznej, do innego kraju itp., także **climatotherapy** (-piu'tiks).

climax, s. (klaj'meks) 1) szczyt nasilenia, najwyższe naprężenie (myśli, uczuć, wrażeń; ret. figura retoryczna, w której każdy zwrot jest silniejszy niż poprzedni: Dzieckiem w kolebce kto leżał w hydrze,

Ten młody załusi Centaury,
Pieklu ofiarę wydrze,
Do nieba pójdzie po lacy.

For every humiliation that Robin had suffered, for every robbery that had been done him, for every blow that had bruised him, for every disappointment that had sapped him, for every cruelty that had played him....

2) w teatrze starożytnym schody wiodące między grupami amfiteatralnymi od sceny do najwyższego rzędu; 3) fitogeog. najwyższy stopień rozwoju roślinności w danej okolicy; zależnie od warunków gleby: **edaphic c.** (edafos gr. gleba) lub klimatu; **climatic c.**; 4) przest. wzmaganie się.

climb, s. (klajm) 1) wspinanie się; 2) lot. chyżość lub zdolność wynoszenia się.

climb, vi. 1) wspinąć się, wdrapywać się, czołgać się w górę; c. **down** zlażyć w dół na czworakach; 2) wchodzić (jak księżyc, słońce); 3) wznosić się (jak dym); iść w górę (w randze, godności, stanowisku); 4) (o koniu) stawać dęba, ob. **pedace rear up**; 5) bot. pisać się, ob. **climber**, s. 1); lot. wznosić się za pomocą steru wysokościowego, ob. **elevator**, lot.

climb, vt. wspinąć się na co. to c. **the Mont Blanc**; to c. **a tree**; a **winding road c.-s the hill**.

climber, s. (-'er) 1) bot. pnącze (pl.), roślina pnąca się (za pomocą pnia: **stem c.**; - liści **leaf c.**; - wąsów: **tendrils c.**; - korzeni powietrznych: **root c.**); 2) sport a) taternik; b) ciupaga; haki żelazne do wspinania się; 3) zool. ptak rzędu łaźców, **SCANSORES**, np. papuga, dzięcioł, kukułka itd.; 4) pot osoba

wspinająca się (chcicie i niezawsze godziwymi sposobami) na wyższe szczeble drabiny towarzyskiej.

climbing, adj. part. (-'in~) łażący, wspinający się; c. **fern** bot. ozdobna paproć **LYGODIUM PALMATUM** Swartz. także c. **maidenhair**, **Hartford fern**; c. **fish** zool. 1) ryba ind. łaziec, ob. **Anabas**; 2) ob. **goby**; c. **fumitory** (k. **fiumitori**) bot. pnące ziele z rodziny dymnicowatych **FUMARIACEAE**, **ADLUMIA** (od nazwiska Jana Adluma z Waszyngtonu D.C., pierwszego hodowcy winogron amer.); c. **iron** stalowe przyrządy do przypinania do obuwia w celu włożenia na słupy telegraficzne, wspinania się na skały i lodowce itp.

climograph, s. (klaj'mogref) klimatograf, wykres przedstawiający wpływ klimatu na człowieka.

clinch, s. (klincz) 1) mar. chwyt pętlowy (rodzaj węzła); 2) zapaśn. martwa pozycja, w jakiej obaj zapaśnicy obejmują się wzajemnie jednym ramieniem lub objęciem; 3) chwyt, przymocowanie, przybicie.

clinch, vi. 1) przymocować, przybić, zabić, dobić, utwierdzić; 2) chwycić się nawzajem w ramiona i pozostać w martwej pozycji tak zapaśnicy; vt. wbić, przybić, zabić, zagłębować; 3) mar. związać w chwyt pętlowy.

-cline, przyr. (kla'in) bot. 1) oznaczający skłon (klin'nejn gr. spadać, skłaniać się); 2) oznaczający podłożę (klin'e gr. łożo); stąd adj. **-clinal**, **-clinic**, **-clinous**; s. **-cliny**.

cling, vi. (kling) 1) trzymać się razem, trzymać się kupy, być skojarzonym; zwykle c. **together**, np. cząsteczki lodu; 2) przylepnać, trzymać się w pobliżu lub czepiać się czego, jak gdyby się przylepiło; 3) trwać (w pamięci, wspomnieniu).

cling, vt. przytulić, przycisnąć.

clinging vine, (klin'dżin~ wajn. dosłownie: winorośl czepiąca się żywiciela) przen. kobieta zawiśła umysłowo i fizycznie od mężczyzny.

clingstone, s. (klin'ston) pestka nie odchodząca od owocu nawet w stanie zupełnej dojrzałości; także gatunki owoców mających to znamię.

clingly, adj. (-'dżi) przyczepny, uparty, czepny, natrętny.

clinic, -al, adj. (klin'nik, -t) 1) kość działy na łóżu choroby lub śmierci, jak np. udzielenie sakramentu; 2) med. kliniczna, związana z chorobą, łożem boleści, szpitalem; 3) min. skośny.

clinic, s. 1) kość osoba przyjmująca chrzest św. na łożu śmierci; 2) med. a) klinika. szpital przy szkole medycznej, zazwyczaj bezpłatny; b) przedmiot szkolny na kursach medycznych, wykład z pokazem na cieło pacjenta; 3) socjol. instytucja, zazwyczaj przy szkole, zajmująca się badaniem pewnych objawów społecznych w celu zebrania żywego materiału, np. klinika przestępstw młodocianych.

clink, s. (klink) 1) brzęk, dźwięk wyższy niż **clank**, np. od uderzenia nożem o szklanke, potrząsania azwódkami, pobrzekiwanie srebrną monetą itp.; 2) pot. a) areszt; b)

szk. pieniądz; 3) Ang. lura-ale. kiepskie piwo; zool. jasny, dzwiczny zew niektórych ptaków np. opocznika (białorzytki) **stonechat SAXICOLA**.

clinker, s. ('-er) 1) rodzaj cegły; 2) oszklwiony żużel; 3) oszklwiona cegła; 4) powłoka tlenku żelaza utworzona przez kucie; 5) kto lub co dzwoni lub pobrzękiwa; 6) kto lub co dobija, gwóźdź zagięty do zabicia.

clinker-built, adj. (k.bilt) okr. budowany systemem zakładkowym, **clinker system**, o okręcie którego deski zachodzą jedna za drugą (po ros. kraj na kraj), przec. systemu karawelowego, ob. **carvel-built**.

clinkerer, **clinkerman**, s. (-er, -men) człowiek który usuwa żużle.

clinker work, okr. robota zakładkowa.

clinoccephalus, s. (-se'fales) 1) wklęsłogłowy, człowiek o czaszce wklęsłogłowej; 2) czaszka wklęsłogłowa.

clinoccephaly, s. ('-fali) wklęsłogłowie, stan czaszki wykazujący siodełkowatą wklęsłość będącą następstwem przedwczesnego zróżnicowania się kości ciemieniowych ze skrzydłem skroniowym albo z łuską kości skroniowej.

clinocllore, s. (-klor) min. klinochlor, sylikoid grupy chlorytu H_2Mg, Al, Si_2O_5 , najczęściej z domieszką żelaza; zwany także **ripidolite**.

clinoclasite, -clase, s. (klaj'no-klejsajt, klajna'klejsajt, klaj'no-klejz, -s) min. klinoklaz, zasadowy arsenian miedzi, $Cu_3(As_2O_4)_2 \cdot 3Cu(OH)_2$.

clinodiagonal, s. (klaj'nodaje-goneł) w krytalografii w układzie jednoskośnym oś przekątna tworząca kąt rozwarty z osią prostopadłą.

clinograph, s. (-gref) 1) przyrząd do mierzenia skrzywienia wierconej dziury od pionu; 2) przyrząd do rysowania składający się z dwóch prostopadłych linii spojonych na końcu zawiąsą dozwolającą ustawienia pod dowolnym kątem.

clinohedral, adj. (-hi'dreł) kryst. w układzie jednoskośnym mający płaszczyznę symetrii lecz bez osi symetrii.

clinohedrite, s. (-hi'drajt) min. klinoedryt, sylikoid grupy galmanu, rodzaj kalaminu (galmanu krzemowego), $H_2ZnCaSiO_6$, w jednoskośnych kryształach, t. 5.5, c. w. 3.33.

clinohumite, s. (-ju'mit) min. klinohumit, jednoskośny sylikoid spokrewniony z oliwinem (humit jest rombowy), t. 6, c. w. 3-3.2.

clinoid, adj. ('o-id) anat. oznaczający pochylą część (c. plate) kości klinowej, **SPHENOIDALE**, w mózgowioczaszce; c. **processes** wyrostki pochyłe, guzki po bokach grzbietu siodełka, **DORSUM SEL-LÆ**: a) tylne, b) u niektórych ssaków ku tyłowi drobne przednie, ponadto c) czasem jeszcze niklejsze w p. środkowe; c. s. wyrostek pochyły kości klinowej.

clinology, s. (klajna'łodzi) biol. badanie zaniku lub cofania się a) organizmów po osiągnięciu dojrzałości lub b) grup po osiągnięciu szczytu rozwoju.

clinometer, s. (klina'miter) klinometr, przyrząd do mierzenia skłonu względem poziomu, np. geod. w wymiarach orograficznych, gór. podziemnych warstw, mar. nachylenia okrętu, woj. kątu wzniesienia.

clinometric, -al, adj. (klajnome'trik, -ał) klinometryczny 1) dotyczący klinometru lub wymiarów pochyłości; 2) kryst. i stereom. dotyczący pochyłych kształtów krystalicznych lub brył mających rozwarte kąty między osiami.

clinometry, s. (klajna'mitri) klinometria, 1) mierzenie pochyłości; 2) sztuka mierzenia pochyłości.

Clinopodium, s. (klaj'nopo'djom) czyli **Calamintha**, bot. rodzaj mięty, 1) storzyszek, kocia mięta, biała lebiodka, rybna nać; 2) czyścica, **C. ALTER**; ob. **balm**, s. 1), (I) **basil**, **calamint**.

clinostat, s. ('-nostet) klinostat, przyrząd do regulowania wpływów zewnętrznych (np. światła, ciążenia itd.) na rosnącą roślinę.

cliquant, adj. (Klin'kent) szychow, złocisty; c. s. szych tania ozdoba, tanizna; przen. w literaturze i sztuce) przedmiot pretensjonalny bez istotnej wartości.

Clinton, s. (klin'tn) geol. okres w amer. sylurze.

Clintonia, s. (klinto'nie) bot. rodzaj konwalii w rodzinie lilij, **LILIACEÆ**; **C. BOREALIS**, Raf. w gorach pñ. St., **C. UMBELLATA**, Torr. wzdłuż gór Allegheny, N. Y. i pñd.

clintonite, s. (klint'najt) min. klintonit, sylikoid z grupy chlorytów, odpowiada ortochlorytowi, w którym jedna grupa H_2O zastąpiona jest przez Al_2MgO_4 ; znany także **seybertite**, **sejbertyt**.

c. group, min. grupa klintonitowa, "kruche miki" (między miką a chlorytem), obejmuje chlorytoid (spat chlorytowy), margaryt (mikę perłową, wapienną), klintonit i inne glinokrzemiany, które wyróżniają się z pośród wodokrzemianów twardością większą dochodzącą do 6.

Clio, s. (Klaj'o) 1) mit. kl. Klio, muza dziejopisarstwa; 2) zool. rodzaj skrzydłonogich małżów z symetryczną skorupą; 3) pseudonim Addisona, złożony z inicjałów czterech miejsc, w których pisywał: Chelsea, Londyn, Islington i biuro "the Office".

Cliona, s. (klajo'ne) zool. rodzaj gąbek wiercejących i dziurawiących np. skorupy ostryg, ob. **boring sponge**.

Clione, s. (-ni) zool. rodzaj nagich skrzydłonogów, **pteropods**, Oceanu Lodowatego.

(I) **clip**, s. (klip) 1) przest. objęcie, uścisk; 2) zacisk, przybór do strzymywania kartek papieru itp., uchwyt, uchwyt do rur; sprężyna do związania nogawicy kolarza; nakładka, tubek; zacisk do zamknięcia krwawiczej żyły podczas operacji itp.; **spring** c. strzemię.

(II) **clip**, s. 1) strzyżenie; strzyżyny (pl.) pora i doroczna czynność; 2) strzyżone, plon strzyżenia, np. zebrana wełna; 3) kłus, ob. **gait**, s.; 4) brzęk jaki wydają nożyce przy

strzyżeniu.

(I) **clip**, vi. przest. obejmować w uścisku; vt. obejmować kogo w uścisku, obejmować co w przestworzu.

(II) **clip**, vi. 1) przest. fruwać szybko; 2) strzyć; 3) kłusować; 4) robić wycinki z gazet; vt. ciąć, obciąć, strzyć; c. **the wings** podciąć skrzydła (fiz. i przen.)

clip-clop, s., adj. adv. (klip-klap) onomatopoetyczne naśladowanie (dźwiękonaśladowcze oddanie) tętentu konia, szłapania pantoflami itp.

clipeus, s. (kli'pi-es) pl. **clipei** (-aj) hist. kl. tarcza.

clip-hook, mar. hak składany.

clipper, s. (kli'per) 1) kto lub co tnje i strzyże; 2) gór. robotnik, który łączy i odłącza wagoniki; 3) lot. szybki zamorski samolot pasażerski; 4) mar. (pl.) haki składane; 5) okr. szybki okręt pasażerski amer. z połowy XIX w.; 6) ob. **hellgramite**; 7) niskie saneczki.

clipper bow, (k. bau) mar. dziób łabędzi.

clipper-man, s. (k. men) robotnik kierujący maszyną wyrabiającą gonty.

clipper stem, mar. dziobnica łabędzia.

(I) **clipping**, s. przest. uścisk.

(II) **clipping**, s. 1) strzyżenie; strzyżyny; wycinek z gazety; c. **bureau** biuro dostarczające wycinków na zamówiony temat; 2) filol. odcięcie w wymowie głoski, zgłoski lub całej części słowa, np. **an'** zamiast **and**, **phone** zam. **telephone**, **photo** zam. **photograph**, **memo** zam. **memorandum**, **technika** zam. **politechnika**; c. **time** pora strzyżyn owiec; pñ. Ang. gw. właściwa chwila.

clip tongs (klip ton's) kowalskie cęgi do trzymania okuwane metalu w ogniu.

clip yoke (k. jo'k) jarzemko, ob. **clevis**.

clique, s. (klik) klika, ściśle grono osób związanych wspólnym interesem służenia swojej korzyści materialnej lub politycznej.

cliquishness, **cliquism**, s. (-iznes, -izm) gospodarka klikowa, skłonność do tworzenia klik ze związanym z nimi zakulisowym załatwianiem spraw politycznych.

clish-clash, s. (klisz-klesz) szczęk, np. broni; gw. pñ. Ang. plotki, pogłoski, obmowa.

Clistogastra, s. pl. (kli-, klaj'sto-gestra) zool. podrząd w gromadzie owadów rzędu błonkoskrzydłych czyli błonkówek, **HYMENOPTERA**, obejmujący pszczoły, osy, mrówki i osy pasorzytne.

elite, **elites**, s. (klajt, klajc) bot. 1) przytulnia **GALIUM APARINE**, Linn. 2) łopuch, łopian, **ARCTIUM LAPPÆ**, Linn.

clitellum, s. (kli-, klaj-te'lom) pl. -la ('la) **clitellus**, s. (-les) pl. -li (-laj) zool. zgrubiała gruczołowa część ciała niektórych pierścienic, np. dżdżownic i pijawek; pomocniczy narząd rozrodczy wydzielający lepka substancję.

clitoris, s. (kli'-, klaj'-toris) anat. lechtaczka.

clitorism, s. (-m) med. powiększenie lechtaczki.

clitoritis, s. (-aj'tis) med. zapalenie lechtaczki.

clitterclatter, s. (kli'terkle'tör) bezustanne gadanie.

clive, s. (kła'jw) gw. Ang. 1) rzepik eur. ob. agrimony a); 2) łopian ob. **burdock**.

clivus, s. (kła'jwes) anat. gładka spadzista powierzchnia górnej tylnej części trzonu kości klinowej.

cloaca, s. (kloa'ka) pl. -æ (-si) 1) kanał; 2) wychodek, wygodka, waterklozet; 3) przen. zbiór brudów moralnych i zepsucia; 4) med. przetok prowadzący do jamy martwaka; 5) zool. u ptaków, gadów (z wyjątkiem żółwia), płazów i wielu ptaków ostatni tylny odcinek przewodu pokarmowego, w który narządy wydalnicze i piciowe wydają się nieużytki; u niekregowców przewód lub jama o takiej funkcji.

cloacal, adj. (-i) zool. mający kloakę.

cloacitis, s. (-saj'tis) wet. zapalenie kloaki u drobiu.

cloak, (klo'k) długa, nieopięta peleryna od karku do kolan lub po kostki, męska lub żeńska; przen. płaszcz, pokrywa, pozor, maska, coś co ma zakryć prawdę np. polityka pod płaszczkiem dobroczynności *politics under the c. of charity*.

cloak, vt. 1) odziać okryć; 2) przykryć, zakryć, ukryć, maskować.

cloak-and-sword, adj. (k. end sord) określający hiszpańskie komedie rycerskie, ob. *comedias de capa y espada*.

cloak fern, bot. każda paproć rodzaju *NOTHOLAENA* (lub *NOTOCHLAENA*); ang. i gr. nazwa od zakrywania kulek przez wełnisty włoski.

cloaking, s. (klo'kin) 1) materiał na peleryny; 2) ukrywanie, maskowanie.

cloakroom, s. (klok'rum) garderoba, pokój do składania wierzchniego okrycia przed wejściem na salę.

cloamer, s. (klo'mer) gw. ang. zdun, ob. **potter**.

clobber, s. (kla'ber) 1) Ang. czernidło do obuwi; 2) gw. ang. odzież, lachy; c. vt. Ang. łątać; **clobberer**, s. Ang. łątacz (m), łątaczka (f).

clochan, **cloghaun**, s. (klo'chon; irl. szczątki) kamienna pustelnia staro-irl. w kształcie ula.

cloche, s. (klosz; fr. dzwon) 1) klosz, szklana nakrywa w kształcie dzwona lub półkuli; 2) klosz, dopasowany ściśle kapelusz damski w formie hełmu; 3) lot. klosz, w dwonowym systemie kontroli samolotu zwany "bell", z kablami do kontrolowania przyrządu do lotek, steru wysokościowego itd.; 4) muz. dzwony, gra dzwonów, ob. *chime*; 5) ogr. klosz, szklana pokrywa na rośliny.

clocher, s. (klo'ször) dzwonnica.

clochette, s. (kloszet') ornament, ozdóbka.

clock, s. (klok) 1) przest. dzwon; 2) zegar; 3) przest. uderzenie godzin, godzina jaką zegar wybija;

o'clock skrót zam. *of the c.*, np *seven o'clock* godzina siódma; 4) bot. popia główka, mnisza główka, puszysty owoc papawy (psiego mlecza) *dandelion* *LEONTODON TARAXACUM*, Linn.; 5) w statystyce jednostka lub miara przyjęta w danym wypadku za standard; 6) C. astron. Zegar Wahadłowy, *HOROLOGIUM*, gwiazdodział pld. między Rzeką Erydan a Siecią (*ERIDANUS* i *RETICULUM*); 68 gwiazd do 7-ej wielkości; *to set back* lub *turn back the c.* cofać wskazówkę, przen. wracać do minionych czasów; ujmować sobie lat; odświeżać minione dzieje.

clockface, s. ('-fejs) cyferblat, ob. *dial*; astr. czas wskazywany na cyferblacie.

clockmutch, s. (klok'mecz hol. czepek nocny) St. Zj. staroświecki czepek kobiecy.

clock spring (k. *sprin*) sprężyna podobna do sprężyny zegarowej.

c. stamp (poczt. St. Zj.) pieczęć pocztowa z datą i godziną, wyciskana przez zegar.

c. star, *time star* gwiazda według której prostujemy możliwe błędy zegara astronomicznego.

c. watch (k. uocz) zegar bijący godziny.

clockwise, adj. i adv. (k.-uajz) w kierunku wskazówek zegara; *przec. contrac-, countero-*.

clockwork, s. (k.-uörk') skład zegara, mechanizm zegara; podobnie mechanizm tak samo dokładnego innego automatu; 2) przen. kto lub co postępuje regularnie jak automat.

clod, s. (klad) 1) przest. skrzepła kropla np. krwi; 2) grudka (ziemi, błota, kruszcu itd.); 3) ziemia, kawał gruntu; 4) głupiec, prostak; 5) szk. niekiszona bułka; 6) gór. cienka powłoka miękkiej skały w szcz. nad żyłą węglową; 7) ryboł. zwój robaków na nitce do użycia jako przynęta; 8) rzeźn. mięso od łopatki.

clod, vi. 1) przest. czyścić grunt z grudy; 2) ciskać grudkami; 3) gestnieć, (o krwi) krzepnąć, (o mleku) zsiadać się; (o oleju) tężeć, ścinać się; (o syplikach przedmiotach) zbijać się w grudę; 4) ryboł. łowić na kupkę nanizanych robaków.

clod, vt. 1) czyścić z grudy; 2) pokryć grudą; 3) ciskać grudkami.

clodding press, prasa do makuchoń.

clodhopper, s. ('-haper) 1) wieśniak, chłop, rolnik; 2) pl. ciężkie buty do roboty w polu w Ang.

clodhopping, adj. ('-in) chłopski, prostacki; c. s. gospodarka wiejska.

clodpate, s. ('-pejt) **clodpoll**, s. ('-poł) głupiec, zabita pałka.

clog, s. (klog) 1) kłoda, coś ciężkiego, przymocowanego do czółwieka lub do zwierzęcia by utrudnić ruch; 2) zawada, przeszkoda, przen. hamulec; 3) prymitywny ciężki chodak z drewnianą podeszwą; w lżejszym wykonaniu chodak do tańca, ob. *niżej*, c. *dance*; 4) skrót zamiast *clog dance*; 5) skrót zam. *clog almanac*; 6) gór. krótki blok drewna do podparcia stropu węglowego; 7) mech. hamulec u przyrządu do

czyszczenia surowej bawełny z ziarna (dr. W. Kierst: odziarniarka, wyziarniarka; Stanisławski: odziarniarka; czytaj: od-ziarniarka); 8) pr. ang. warunek niedozwalający umorzenia ciężaru hipotecznego przed terminem.

clog, vi. zatkać się, zabić się; 2) zbici się, skupić się; 3) tańczyć *clog dance*.

clog, vt. 1) przeszkadzać, zaważać, zatkać; 2) obciążać, pętać, utrudniać, zaskopotać; 3) wdziać chodaki do tańca (*clog dance*); 4) zaopatrzyć buki w drewniane podeszwy; c. *the redemption* pr. ang. uniemożliwić kontraktowo oczyszczenie hipoteki przed terminem.

clog almanac hist. dawny kalendarz ang. dla analfabetów z szczęścianu drewnianego z karbami, także: *runic staff*.

clog dance taniec wykonywany w chodakach z drewnianymi podeszwami dla wytupywania taktu.

clogwyn, s. (kla'gun; wal.) przepaść, stroma skała.

cloiochoanitic, adj. (klojoko-any'tik; klo'jos gr. kołmierz, choane' gr. komin) paleont. dotyczący muszli zaginionych czteroskrzelnych głowonogów mających zwrócone na zewnątrz rurki skorupowe (syfony, *siphuncles*).

cloisonné, s. (klojzane', z fr. kloazoné) emalia wkładana w obręb drucianych granic otaczających każdą część dekoracji, odr. *champlevé*.

cloister, s. (kloj'styr) 1) przest. ogrodzone miejsce; 2) KRK klasztor, konwent; KW *monaster*; 3) krucżganek, sklepiony kurytarz z jednej strony zamknięty sznurem, z drugiej kolumnadą otwartą na podwórzec (w szcz. klasztorny), c. *garth* ogród itp.; w szerszym znaczeniu każda podobna kolumnada publiczna.

cloister, vt. 1) zamknąć w klasztorze; 2) objąć klasztorem, przemienić na klasztor.

cloistered heart, (k-d hart) bot. gatunek goryczki *closed gentian GENTIANA ADREWSII*, Griseb.

cloisterer, s. (kloj'störör) r. zakonnik (m) zakonnica (f).

cloisterly, **cloistral**, adj. ('-sterli, -streł) klasztorny.

cloistress, s. ('-stres) zakonnica.

clone, s. (klon) 1) biol. pokolenie pochodzące dziesięćdziesięć od jednego urodzonego piciowo; w szcz. o takich zwierzętach jak mszyca *aphid* która rozmnaża się dziesięćdziesięć, i stłubia, hydra — za pomocą pączkowania lub przez gonady, oraz o roślinach rozrzedzających się wegetatywnie, np. za pomocą szczepienia, *grafting*, sadzonkowania itd.; 2) zool. ob. *desma*.

clonic, adj. (kla'nik) med. dorywczy, ob. *clonus*; *clonico-* przedr.

clonism, s. (-nyzm) stan dotknięcia kurczem dorywczym.

Clonorchis, s. (klonor'kis) zool. rodzaj pasorzytniczych przyrwy (smocznicy) *TREMATODES*, pokrewny z motylicą wątrobową *FASCIOLA HEPATICA*; pasorzytuje w ludziach i rybach słodkowodnych; C. *SINENSIS* powszedni w Azji Wsch.

wywołuje chorobę **clonorchiasis** (klo-norkaj'ezis).

Clonotrix, s. (klo'no'griks) rodzaj bakterij z rodziny CHLAMYDOBACTERIACEAE.

clonus, **clonos**, s. (klo'nes, '-nas) med. kurcz dorywczy SPASMUS CLONICUS.

cloop, s. (klup) dźwięk wybuchu powietrza przy otwarciu zakorkowanej butelki.

cloot, s. (klut) szk. połowa racicy; C. (część w pl.) diabeł, zdr. **Cloutie**.

clap-clop, s. (klapklap') tętent konia; huśtanie się łódki na wodzie.

close, adj. (klo'z; clausus (klau'zus) i. zamknięty; por. słów. kluczy) 1) zamknięty, otoczony, nie mogący wyjść; 2) tajny, ukryty; 3) tajemny, dyskretny; 4) ciasny; 5) (o pogodzie) duszny, parny; 6) skąpy; 7) ograniczony do pewnej liczby, do pewnych osobistych kwalifikacji, zamknięty dla innych; 8) skupiony, mający części zwarte ciasno, gęsto; 9) dopasowany ściśle; 10) (o tłumaczeniu itp.) dokładny, ścisły, dosłowny; 11) bliski, serdeczny, ścisły, zaufany; 12) bliski (co do czasu lub miejsca), sąsiadujący, przyległy; 13) surowy, dokładny, wnikaający w rzecz, drobiazgowy; 14) ścisły, treściwy, zwięzły wyrażony; 15) ścisły, logiczny; 16) bliski, prawie równy, prawie nierozstrzygnięty; 17) her. a) o złożonych skrzydłach (o ptaku); b) ze spuszczoną przyłbicą (o szyszaku); 18) kup. trudny do nabycia, będący na targu w małej po-dazy; 19) muz. (o tonie) przytłumiony, przyciszony; 20) myśl. i ryboz. ochronny (o sezonie); 21) pr. ang. zapieczetowany, zamknięty, przec. patent; 22) szachy, o ciasnej formacji figur za chłopcami.

close, adv. 1) blisko, tuż, ściśle; 2) przest. tajnie, tajemniczo; 3) szk. całkiem.

close, s. 1) koniec, zakończenie, ustanie; 2) zbliżenie się, połączenie, zjednoczenie; 3) starcie się, starcie; 4) muz. kadencja, zamknięcie zdania; 5) przest. zamknięcie; 6) pr. kawał gruntu (ogrodzony faktycznie lub w zrozu-mieniu prawnym), w którym ktoś ma interes polegający co najmniej na faktycznym posiadaniu; także interes prawny w takim gruncie uprawniający właściciela do wniesienia roszczenia o przekroczenie owego faktycznego lub domniemanego ogrodzenia; 7) ogrodzony grunt; szk. zagroda, obęscie posiadłości wiejskiej, katedry, opactwa itp.

close, vi. 1) zamknąć się, zawrzeć się, (o ranie) zbliżyć się; 2) zerwać się, zetrzeć się (z przeciwnikiem); 3) zakończyć; 4) zgodzić się, dojść do zgody; 5) geod. powrócić do punktu wyjścia przy wymiarze gruntu zamykając obwód bez omyłki; ob. error of closure; 6) karty, w niektórych grach (np. 66) zamknąć dalsze branie kart z zapasu, leżące-go na stole, przez przykrycie atutem (kozera) ze stołu; mar. closing head zakówka nita.

close, vt. 1) zamknąć; 2) okrażyć, obciąć ze wszech stron; mar. closed roads osłonięte przedmorze, osłonięta reda; 3) dobić (targu); 4) ze-

wrzeć (szeregi); scalić (części); 5) mar. zbliżyć się, np. to c. a ship podpiąć blisko innego okrętu; to c. with the land zbliżyć się do lądu; 6) mydl. przerobić proszek mydlany na mydło; 7) szews. zszyć wierzch; to c. out a) wyprzedać cały zapas b) giełda, kupić lub sprzedać papiery wartościowe klienta, skoro za-braknie pokrycia (wskutek zmian kursu).

close-bodied, adj. (k.'-bodied) (o odzieży) dopasowany, obcisły.

close bolt, **close bolting**, cegieln. cegły układane jedna na drugą bez wapna i bez pozostawienia pustego miejsca między nimi.

c. borough Ang. gmina, w której prawo reprezentacji ma tylko jedna osoba lub jedna rodzina; ob. pocket borough.

c. breeding hodowla między osobnikami blisko spokrewnionymi, lecz nie tak blisko jak w **inbreeding**.

c. call pot. cudowne ocalenie, ujście z blisko grożącego niebezpieczeństwa.

c. communion K. Bapt. ograniczenie udzielania Komunii św. w myśl specjalnych przepisów.

c. corporation a) grupa uzupełniająca sama ubytek osób spowodowany śmiercią, ustąpieniem itp. np. niektóre rady miejskie w Ang.; b) pot. spółka akcyjna, której udziały są własnością kilku osób, będących zarazem dyrektorami.

closed, adj.-part. (klo'zd) zamknięty, ogrodzony, ograniczony; w szcz. (auto i powóz) mający stałą budę; mat. figura bez granic, nie mająca punktu z nieskończoną współrzędną; np. obwód koła.

c. account, **c. book**, **c. issue** rzecz zakończona.

c. bundle, bot. wiązka sitowo-naczyniowa zamknięta, w której nie ma tkanki merystematycznej między ksyłem i floemem; ob. open bundle.

c. circuit, (k. sör'kjut) elek. obwód zamknięty.

c. gentian, ob. cloistered heart.

c. issue, (k. i'sziu) 1) ob. c. account; 2) giełda, emisja, której warunki nie mogą być zmienione przed dojrzeniem.

c. sea pr. międzynarod. jezioro lub morze pozostające pod jurysdykcją jednego państwa, **MARE CLAU-SUM**; odr. open sea.

c. lub close season sezon ochronny, okres czasu w którym wzbronione jest polowanie lub rybołówstwo na pewne zwierzęta.

c. shop (k. szap) fabryka przyjmująca tylko robotników należących do unii.

close fertilization, bot. zapłodnienie rośliny nasiennej pyłkiem samego kwiatu.

close-fights, s. pl. (k. fajc) mar. w dawnych czasach ogrodzenie na pokładzie zaopatrzone w otwory na ręczną broń palną do walki z nieprzyjacielem wkraczającym na okręt; także c. quarters.

closefisted, **closehanded**, adj. (k. hen'dyd, k. fistyd) skąpy; -ly adv. skąpo; -ness, s. skąpstwo.

close-hauled, (k.hold) mar. ostro pod wiatr.

close-herd, vt. (k.'herd) zach. St. Zj. trzymać stado w zwartej masie.

closely, adv. (-li) ciasno, zamknięto, zwarto; ściśle, uważnie; oszczędnie, skąpo; przest. w tajemnicy.

closemouthed, adj. (k.'mau'd) o-strożny, mało mówny, dyskretny.

closeness, s. 1) bliskość (co do miejsca, czasu, stosunku towarzyskiego itp.); 2) duszność, parność, ciemnota; 3) skąpstwo; 4) przest. tajemniczość; 5) dosłowność, dokładność, wierność (powtórzenia, sprawozdania, przekładu).

close order woj. szyk zwarty.

close-out, s. (klo'zaut) wyprzedaż.

close-port, Ang. przystań rzeczna.

close reef, (k. rif) mar. ostatni zwyczajny skrót, jaki można założyć na żagiel.

closet, adj. (klo'zet) prywatny, poufny, nadający się do poufnego omówienia w prywatnym gabinecie; c. play sztuka teatralna nadająca się raczej do czytania niż do wystawienia na scenie.

closet, s. 1) gabinet prywatny; 2) komórka; 3) water closet wygodka w mieszkaniu, łazienka.

closet, vt. 1) ukryć, zataić; 2) omawiać poufnie w gabinecie prywatnym, to-be closeted with.

close-up, s. (klo'zup) 1) w kinematografie zdjęcie w formacie większym niż całość obrazu, wykonane z bliska, by uwydatnić szczegóły, mimikę lub tp.; 2) ściśle badanie.

closewing, s. (kloz'uin) zool. motyl z rodziny CRAMIDAE.

closing error geod. różnica między sumą wymierzonych kątów wieloboku na polu a matematyczną sumą tych kątów.

Closterium, s. (klasti'riom) bot. roślina jednokomórkowa typu siemieniowców ZYGOPHYTA, gromady sprężni CONJUGATAE, grupy desmidiów DESMIDIACEAE; może pełzać po podłożu przy pomocy galaretowatych mas wypuszczalnych przez pory znajdujące się w błonie, nibynóżek.

clostridial, -an, adj. (klastri'djel, '-djen) bakt. mający kształt wrzecionowaty albo jajowaty jak CLOSTRIDIUM.

Clostridium, s. (-djom) bakt. rodzaj beztlenowców (anaerobów) odgrywających ogromną rolę w przyrodzie; C. PASTEURIANUM (Winogrodzkiego) wiąże w ziemi tlen atmosfery; ten anaerobowy organizm żyje w symbiozie z pewnymi aerobowymi bakteriami, które zabezpieczają go od szkodliwego dlań wpływu tlenu; daje się łatwo hodować przy pomocy pożywki zawierającej glikozę i sole mineralne; taka pożywka zaszczepiona w odrobinie ziemi wywołuje energiczną fermentację masową połączoną z wytwarzaniem związków azotowych; C. P. zwany także C. BUTYRICUM, BACILLUS AMYLOBACTER, BACILLUS BUTYRICUS; C. BOTULINUM (czyli BACILLUS BOTULINUS) wywołuje zatrucie kiełbasia-

ne botulismus BOTULISMUS; C. (czyli BACILLUS) TETANI — tężec tetanus, C. WELCHII (czyli BACILLUS AEROGENES CAPSULATUS) — zgorzel gazowa *gas gangrene* GANGRENA EMPHISEMATOSA; C. (czyli BACILLUS) CHAUVEI — wąglik, czarna krostę, symptomatic anthrax, blackleg, black quarter PUSTULA MALIGNA i w. i.

closure, s. (kło'żör) 1) przest. zamknięcie, zamknięcie, ogrodzone miejsce, miejscowość obronna; 2) zamknięcie, zawarcie, przest. układ; 3) zakończenie, koniec; 4) coś co wiąże i skupia; 5) fon. a) zamknięcie narządów oddechowych dla zakończenia zdania; b) wstrzymanie tchu w celu silniejszego wygłoszenia następnej głoski, np. przedłużenie brzmienia głoski m przed wypowiedzeniem słowa: matka, morderca itp.; 6) geod. dokończenie wymiaru figury geometrycznej, ob. close, vi. 5); 7) parl. ograniczenie przez wymaganą większość rozmiaru dyskusji (w Senacie St. Zj. dwóch trzecich); 8) woj. zamykanie odtłocowej broni palnej; czynność, system lub mechanizm, ob. breech.

closure, vt. parl. ograniczyć dyskusję nad przedłożeniem, ob. closure.

clot, s. (klat) gruzeł, gruzełek, (dawniej: gruzia, gruzełka), gałka, kulka lub grudka z nawpół miękkiej masy np. skrzep krwi, gałka zsiadłego oleju itp.

clot, vi. krzepnąć, gęstnieć, tężeć, zsiadać się.

clot, vt. pokrywać skrzepem; przest. i gw. oczyszczać z grudy.

clotbur, clote, s. (klatbör, klo't) gw. ang. czepna roślina jak np. lepieńnik butterbur, przytulia cleavers, podbiał coltsfoot itd.

cloth, adj. (kłoj) płócienny, sukienny.

-cloth, przyr. płótno do celu wskazanego w pierwszej części wyrazu, np. cheesecloth rzadkie płóciennok pierwotnie używane do owijania sera, następnie: każde cienie i rzadkie płótno, organtyna; dish-cloth ściereka do statków; dustcloth ściereczka do kurzu; facecloth ręcznik do mycia twarzy; tablecloth obrus.

cloth, s. pl. cloths (w znaczeniu: rodzaje materiału) i clothes (w znaczeniu: ubrania) 1) płótno, sukno, miękka, gęsta tkanina z lnu, bawełny, wełny itp.; 2) obrus; 3) suknia; sukienka oznaczająca strój pewnego stanu, np. przywdział sukienkę zakonną; 4) odzież, ubranie, przyodziewek, odzienie; ob. clothing; 5) mar. żagiel; c. board twarda deska ze szmat i papieru, zazwyczaj pokostowana.

cloth-bound, adj. (k.-baund) introl. oprawiony w karton pokryty płótnem; w oprawie płócienną.

clothe, vi. (kłoj) r. odziać się, nosić ubranie.

clothe, vt. 1) wziąć na się, włożyć (ubranie); 2) odziać, dostarczyć odzienia; 3) przen. okryć, pokryć, np. lasem; zaopatrzyć, nadać, np. c. with authority nadać władzę.

clothes, s. pl. (is) 1) bielizna, pościel; powijaki; 2) odzież, odzienie,

ubranie, przyodziewek, ubiór; a suit of c. garnitur.

clothes moth, (k. moğ) zool. mól, w szcz. mól kożusznik TINEA PEL-LIONELLA i mól sukiennik T. SARCINELLA, których gąsienice niszczą futra i odzież wełnianą, robiąc sobie pochowkę z tych materiałów.

clothespin, s. (-pyn) drewniane kleszczyki do bielizny (do trzymania bielizny wywieszanej na sznurach).

clothes tree, (k. trl) szaragi (pl.), wieszadło.

clothes hall (k. 'hoł) sukiennica, średniowieczne miejsce wymiany towaru między sukiennikami; C. sukiennica w Ypres (ipr) w Belgii z w. XIII; (por. fr. Halles aux draps (al' zodra') i Sukiennice na rynku krakowskim).

clothier, s. (-jer) sukiennik, wytwórca lub handlarz sukna lub odzieży.

clothier's brush (-s brosz) bot. dzika szczyt wild teasel DIPSACUS; szczyt barwierska Fuller's teasel DIPSACUS FULLONUM, Linn. hodowana dla haczykowato zgietych ości główek używanych do czesania tkanin wełnianych.

Clothilda, Clotilda, Clothilde, s. (Kło'il'da, -'d) Klotylda, żeńskie imię własne, dzień patronki 3 czerwca, zdr. Clo Klocia.

clothing, s. (in~) 1) odzież, ubranie zbiorowo; 2) mar. żagle zbiorowo; 3) włók. skrót zam. card c., ob. 4) Ang. elek. owinięcie, uzwojenie, otulina; cloth prover (kłoj pru'wer) włók. lupa tkacka; bud. ocembrowanie, pokrycie, okładzina, otoczyna.

clottage, s. (kla'tydz) med. skrzep zatorowy.

clou, s. (klu; fr. gwóźdź) przedmiot zainteresowania i atrakcji.

cloud, s. (klaud) 1) chmura, obłok, mgła; chmura dymu, kurzu, prochu, pyłu, komarów, ptaków lub szarańczy w locie; tłum ludzi; 2) przen. coś zwiastującego złą przyszłość, np. c. of war chmury wojenne na firmamencie politycznym; 3) coś co zaciemnia, plama, błąd; c. on title pr. błąd w tytule prawnym.

cloud, vi. 1) zachmurzyć się, zasępować się, zamroczyć się; vt. 1) pokryć chmurą, zakryć, zasępować, osnuć, zaciemnić, zamroczyć; przen. oczernić, zaciemnić, uszkodzić (reputację); pociemnić.

cloud banner, (k. ban'er) meteor. obłok, ciągnący się od odwieztrznego boku wysokiej góry podobny do choraży; także b. c.

cloud-built, adj. (k. bilt) fantastyczny, nierealny.

cloudburst, s. (k.'börst) ulewa, nawałnica, gw. zerwanie lub urwanie chmury.

cloudcap, s. (k.'kep) obłok dookoła wierzchołka wysokiej góry; także cap-cloud.

Cloud - Cuckoo - Land (k. ku'ku lend) ob. Nephelococcyria.

cloud drift (k.'drift) 1) obłoki gmane wichrem; 2) rozsypywanie proszków owadobójczych z samolotu.

clouded, adj. (k.'yd) 1) zachmu-

rzony; 2) przerywany plamami lub pasmami ciemniejszymi niż tło, chmurny, pokryty chmurami; 3) poprzekowany, przegowaty, dawniej: pręgaty.

cloud grass, (c.'gres) bot. hiszpańska trawa mietlica pierzasta AGROSTIS NEBULOSA, hodowana na suszone bukiety.

cloud-gray, adj. (k.'grej) ciemnopopielaty, barwy cynku.

clouding of consciousness (k. ow kan'szöznes) med. zamroczenie świadomości.

cloudland, s. (k.'lend) kraina chmur, świat nieokreślonej fantazji.

cloudless, adj. (k.'les) jasny, pogodny, bez chmurki.

cloudling, (k.'lin~) chmurka.

cloud point, (k. pojnt) chem. temperatura, w której olej chłodniejąc zaczyna się mącić, być mętnym.

c. stone, (k.. ston, Ang steun) meteryt.

cloudy, adj. (klaud'i) 1) chmurny, składający się z chmur; 2) pochmurny, pokryty chmurami; 3) pochmurny, zamroczony zmartwieciem, niepokojem; 4) niejasny, mętny, np. o klejnocie; 5) nieklarowny, mętny np. o napoju; 6) niejasny, wątpliwej konduty, wątpliwej wartości moralnej; c. amber złoto-zielony; c. swelling med. obrzmienie ciałowe, o. mętne.

clough, s. (klöf, dawniej klau) rozpadlina, wadół.

clout, s. (klaut) 1) okucie, podosek (czyt. pod-osek) żelazna okowa drewnianej osi; 2) przest. szmata, gw. ang. chusteczka do nosa, pieluchy; 3) łucz. a) szmata naciągnięta na obręcz jako cel dla łuczніка; b) słoma lub płótno rozwieszone jako cel dla łuczніка w Ang. 2½', w Szk. 3', w odległości 160-200 jardów ob. c. shoot; c) cel, strzał do takiego celu a) lub b); d) strzelnica łucznicza; 4) przest. łach, odzienie, odzież.

c. shoot St. Zj. łucz. strzał do celu 48' na odległość 180 jardów dla mężczyzn, 120 jardów dla kobiet, celznaczony jest na ziemi kołami dookoła wbitej w ziemię białej chorażewki w proporcji do pionowego celu stopy do cala.

clove, s. 1) stara ang. waga na wełnę, ser itp., 7, 8, 9 i 10 lbs.; dziś jeszcze tu i ówdzie w użyciu 8-funtowa; 2) szczelina, rozpadlina; 3) wsch.-ind. goździk korzeny, gwóźdź, suszony pączek drzewa wsch.-ind. EUGENIA AROMATICA Baill. używany jako przyprawa kuchenna, olejek zaś w perfumerii; także samo drzewo; 4) c. lub c. brown kolor żółto-brązowy wina Sherry lub białego Sauternes; 5) główka czosnku; clove, vt. zaprawiać goździkami.

clovene, s. (klo'win, klö-win) chem. płynny półwórt terpen goździkowy C₁₅H₂₄.

cloven foot, cloven hoof, racicowa noga, racicowe kopyto, znak Szatana; -ed 1) racicowy; 2) szatański.

clove pink, (k. pink) 1) bot. goździk ogrodowy, DIANTHUS CARYOPHYLLUS; 2) kolor syty czerwony.

clover, s. (klo'wer) bot. 1) każda

roślina z rodzaju *TRIFOLIUM*, koniczyna, konicz; z licznych pożytecznych gatunków najlepiej znane: koniczyna czerwona red c. *T. PRATENSE*, Linn.; k. biała white c. *T. REPENS*, Linn.; k. szkarłatna czyli inkarnatka crimson c. *T. INCARNATUM*, Linn.; k. szwedzka alsike c. *T. HYBRIDUM*, Linn.; należące do najcenniejszych traw; rozmaite inne rośliny z tej samej rodziny strąkowych pulse rodziny *LEGUMINOSAE*; zazwyczaj z dodatkowym określeniem jak: sweet c. nostrzyk *MELILOTUS*; spotted c. lucerna plamista *MEDICAGO MACULATA*, Willd.; bush c. *LESPEDEZA*; prairie c. *PETALOSCEMUM*; in c. pot. w dobrych warunkach, przy pieniądzu, w dostatku.

clover-and-alfalfa disease wet. choroba bydląt *TRIFOLIOSIS*, ob.

clover aphid, (k. a'fid) zool. mszyca koniczynowa *ANURAPHIS BAKERI*.

c. broomrape, (k. brum'rejp) bot. eur. zaraza drobno-kwiatowa *OROBANCHE MINOR*, Sm., pasorzytująca na korzeniach koniczynowych.

c. dodder, (k. da'der) bot. kianianka pasorzytująca na koniczu, *CUSCUTA EPITHYMUM*, Linn.

c. hay worm, (k. hej uorm') zool. gąsienica molika *HYPSPYGLIA COSTALIS* i pokrewnych gatunków wyrządzająca szkody w sianie koniczynowym.

cloverlay, -ley, s. (k.-lej) Ang. koniczysko, pole po sprzecz koniczyny gołowe pod inny zasiew.

clover-leaf, adj. (k.-li'f) podobny do troistego listka koniczynny; c. l. cam mech. troisty garb.

Clover-leaf cam

cloverleaf, s., auto. otwarty samochód o dwóch miejscach na przodzie przedzielonych przejściem do trzeciego miejsca w tyle.

clover-leaf midge (k. l. mydź) zool. dwuskrzydła muszka koniczynowa, której gąsienice rozwijają się na liściach koniczyny zlepiwszy dwie części listka.

clover mite (k. majt) zool. molik *BRYOBIA PRÆTIOSA*, malutki, czerwony, żyjący na koniczynie; zwany także house mite.

cloveroot, s. (klow'rut) bot. żółty kuklik, ob. bennet.

clover root borer, (k. rut borer) zool. drobny chrząszczyk z rodziny *SCOLATIDÆ* czyli *IPIDA*, *HYLOSTINUS OBSCURUS*, wierzący korzenie koniczu.

clover rot, c. wilt, (k. rot, k. uilt') bot. choroba koniczyny wywołana przez pasorazytny grzybek *SCLEROTINIA TRIFOLIUM*.

clover-seed midge, (k. sid mydź) zool. dwuskrzydła muchówka *DASYNEURA LEGUMINICOLA*, niszcząca nasienie w główkach czer-

wonej i białej koniczyny.

cloversick, adj. (k. sik) niezdolny do wydania pomyślnego plonu koniczynowego, albo z powodu wyczerpania ziemi przez ustawiczny siew koniczyny albo z powodu istnienia w glebie pewnych czynników wrogich koniczynie; -ness, s. niezdolność wydania pomyślnego plonu koniczyny.

clover weevil, (k. ui'wł) zool. eur. wołczek *APION APRICANS* niszczący koniczynie.

c. wilt ob. c. rot.

c. worm ob. c. hay worm.

clow, s. (klaw) śluza.

clown, s. (klaun) 1) kmić, wieśniak, rolnik; 2) gbur, prostak; 3) klaun, pajac, błazen cyrkowy; v. to c. it grać rolę błazna.

clownage, clownery, s. (-ejdż, -eri) sztuki błazeńskie, błaznowanie.

clownheal, s. (-hi'ł) bot. czyściec błotny hedge nettle *STACHYS PALUSTRIS*, Linn.

clownish, adj. (-isz) prostacki, ordynarny, gburowaty.

clown's allheal, c. woundwort, ob. clownheal.

cloy, vi. (kloj) sprawiać przesyt; vt. napchać, przesycać, dać się przejeść, znudzić.

cloyedness, s. (-ednes) przesyt.

club, adj. (klob) klubowy, ob. club, s. 2).

club, s. (klob) 1) pałka, maczuga, kij, palestra, palant, kij golfowy, krykietowy, hokiejowy; 2) klub, a) stowarzyszenie (zazwyczaj z własnym lokalem); b) lokal klubowy; 3) bot. maczugowaty owocnik grzyba rodzaju *CLAVIARACEÆ*; 4) hist. fr. stowarzyszenia polityczne za Rewolucji Fr., kluby Jakubinów, kordelierów itd.; 5) karty maść treflowa, każda karta tej maści; w starych kartach; żółdzie; 6) patol. rośl. ob. clubroot; 7) zool. maczugowaty koniec czułków niektórych owadów, ob. clavate; the C. hist. ang. frakcja szkockich whigów przeciwnych królowi Williamowi III (1689-1702); the C. lub literary C. grono literatów skupione około słownikarza dra Samuela Johnsona (1700-1784) składające się pierwotnie z dziewięciu osób.

club, vi. 1) zjednoczyć w klub; 2) uścić swój udział na pokrycie wspólnego wydatku; 3) skupić się (nie rozpraszać); 4) mar. dryfować z prądem z kotwicą pływającą dla bezpieczeństwa na wypadek potrzeby.

club, vt. 1) bić maczugą, pałką, kolbą karabinu itp.; 2) zbierać uczestników celem utworzenia klubu lub podobnego skupienia; 3) przyczyniać się, płacić udział na wspólne wydatki za pomocą nakładania przypadającej części na każdego członka klubu.

clubbed, adj. (klabd) 1) maczugowaty, mający kształt maczugi lub pałki, użyty tak jak pałka, np. a c. bayonet; 2) dotknięty plagą clubroot, ob.

club car wagon kolejowy z fotelami klubowymi, gazetami itp.

clubfoot, s. (k.-fut) 1) med. szpo-

tawa stopa talipes *PES VARUS*, stopa skośnie ustawiona; 2) bot. ob. clubroot; 3) c. f. mebl. kształt piaskiej nogi u fotelu.

club fungus (k. fungus) grzyb z rodzaju *Clavariaceæ*, ob.

c. grass bot. pałka cattail, reed mace *TYPHA*.

clubhand, (k. hend) med. szpotawa ręka, ob. clubfoot.

clubland, s. (k. lend) w Londynie dzielnica dookoła St. James Palace.

club law, (k. lo) prawo pięści, prawo mocniejszego.

c. mold (k. mołd) kropidlak, ob. *Aspergillales*.

c. moss, bot. widłak, ob. *Lycopodium*.

clubroot, s. (k. rut) bot. kiła kapuszciana, chorobowe zgrubienie korzeni kapusty i innych krzyżowych przez wzdęcie i narośle spowodowane przez pasorazyt *PLASMIDIOPHORA BRASSICA*, z gromady pleśniaków *PHYCOMYCETES*, rzędu *ARCHIMYCETES*, ob.

c. rush ob. c. grass.

c.-shaped (k.-szejpd) maczugowaty.

c. shell ob. *Cerithium*.

cluck, s. (klok) gdakanie; vi. gdakać, kwokać.

clue, s. ob. clew, s.

clump, s. (klomp) 1) nieforemna kupa np. garść włosów, nieułożony stos polan itp.; 2) klomb drzew; 3) gruba zelówka pod podeszwą; 4) odgłos ciężkiego stąpania; 5) bakt. masa bakterij w stanie spoczynku.

clump, vi. 1) stąpać ciężko; 2) bakt. sporządzać clump, s. 5).

clump, vt. 1) ułożyć w grupę, ustawić w klomb; 2) uderzyć czymś ciężkim; 3) bakt. przygotować masę bakterij.

clumpfoot ob. clubfoot, s. 1).

clumpish, adj. (klomp'isz) ciężki i niezgrabny.

clumpy, adj. (-pi) nieforemny, bezkształtny, pogmatwany, kołtunowaty.

clumsily, adv. (-zyli) niezgrabnie, ociężale, niezręcznie.

clumsiness, s. (-nes) ociężałość, niezgrabność.

clumsy, adj. ociężały, niezręczny, niezgrabny.

clunch, s. (kloncz, klunsz) nieforemna kupa, ob. clump, s. 1); 2) gbur, grubianin, prostak; 3) ciężka łapa, niezgrabna ręka.

Cluniac, s. (klu'njak) hist. KRK mnich w zreformowanym zgromadzeniu benedyktyńskim liczącym około 300 przeorów pod wodzą opata z Cluny (Kluni) we Francji (910).

Clupea, s. (klu'pea) zool. śledź, rodzaj miękkołetwych ryb rzędu kostnoszkieletowych *TELEOSTEI*, podrzędu *CLUPEODEI* (klupio'di-aj) rodziny *CLUPEIDÆ* (klupio'di).

clupein(e), s. ('pi-in) biol. klupaina, protamina zawarta w plemnikach (spermatozoa) śledzia, możliwie identyczna z salminą, ob.

cluricaune, s. (klu'rikon) mit. irł. krasnoludek irlandzki strzegący ukrytego skarbu.

Clusia, s. (klu'zje, '-szje) rodzaj pasorzytniczych narostów (epifitów) podzw. amer. **CLUSIACEAE**, z której niektóre dostarczają żywicy i barwników; c. osobnik tego rodzaju.

cluster, s. (klös'ter) 1) grono (jagód), grupa (gwiazd itp.), pęk (kwiatów), pajak (elektr. lampek), ciasno skupiony rój pszczoł wyglądający jak jedna zwarta masa.

cluster, vi. skupić się razem lub dookoła; rość w gronach; vt. układać w grupy, w roje itp.

c. cup, (k. kop) bot. ecydium (z powodu kształtu kubka), ob. **aecium**; c. c. stage bot. okres ognikowy.

clustered, adj. (-d) gronowy, groniasty, urosły w grono; tulący się jak jagoda do grona np. domki na sklonie góry itp.; c. pier, bud. kolumna wyglądająca jak gdyby zrosła grupa kolumn.

clusterfist, s. (-fist) skąpiec, sknera, kutwa.

clusters, adj. (-i) ob. **clustered**.

clutch, s. (klocz) 1) (zwyczajnie w pl.) szpon, pazur, łapa, ręka przygotowana do silnego ujęcia w garść; stąd chwyt, opanowanie, w szcz. przez silniejszego i bezwzględniego; przen. ucisk nieprzyjacielskich żywiołów np. głód, zimno, nędza, c. of poverty; 2) mar. kątnica rufy, ob. **crutch**; 3) mech. sprzęgło, w trzech zasadniczych typach: **friction c.**, s. ciernie (auto); **positive** lub **claw c.**, gdy kleszcze zwierają się za przesunięciem; i **magnetic c.** chwytający wskutek przyciągania magnetycznego; c. **lever** pedał sprzęgła; 4) każdy przyrząd do chwywania przedmiotu, np. koniec łańcucha, wciąg (blok, **tackle**) itp. 5) wyląg (np. kurcząt).

clutch, vi. 1) sięgnąć z zagiętymi palcami lub szponami (po at); 2) sokoln. chwycić w szpony, ob. **foot**, v.

clutch, vt. 1) chwycić w garść lub w szpony, chwycić chciwie i mocno (przedmiot, władzę itd.)

clutter, s. (kło'ter) 1) nieporządek, zamieszanie; 2) hałas, wrzawa; vi. 1) biec w popłochu; 2) robić wrzawę; 3) gadać beładnie; vt. wywołać beład, powywracać.

Clydesdale, s. (klajdz'dejl) rasa ciężkich koni roboczych, wywieziona pierwotnie w C. w Ang.

Clydeside, adj. (klajdz'sajd) Ang. dotyczący przemysłu budowy okrętów (od rzeki Clyde i miasta Clydebank (warsztaty okrętowe) w Szkocji).

clyer, s. (klaj'er) wet. ob. **wen**.

Clymene, s. (kli'mini) mit. gr. Klimenta, córka Oceanosa, matka Atlasa i Prometeusza.

Clymenia, s. (klajmi'nje) paleont. rodzaj pierwotnych amonitów de-wońskich, ob. **Ammonoidea**.

clypeal, adj. (kli'pi-eł) zool. tarcz-kowaty.

Clypeaster, s. ('-pi-es'tör) zool. rodzaj jeżowców z podrzędu **CLY-PEASTRINA** rzędu **EXOCYCLOIDA**.

clypeate, -d, adj. ('-pi-ejt, -yd) biol. tarczowaty; zool. mający tarczę.

clypeole, s. (kli'pi-oł) **clypeola**, s. (klipi'ole) pl. -læ (-li) bot. każda z licznych tarczek na zarodnikono-nym liściu skrzypu.

clypeus, s. (-es) 1) ob. **clipeus**; 2) bot. ciemna tarczowata tkanka dookoła otoczni (**perithecium**) niektórych workowców (**ascomycetes**); 3) zool. tarczka na środku przedniej części głowy owada, ob. **epistome**.

clysis, s. (klaj'zys) med. wyplukiwanie.

clyisma, s. (kliz'ma) med. enema, klistera, klistyra.

clysmian, adj. ('-mjen) potopowy, spowodowany potopem lub powodzią, wymyty.

clysmic, adj. (-mik) wymywający, czyszczący (prądem płynu).

clyster, s. ('-ter) med. klistyra, lewatywa, płyn wstrzyknięty pompką do kiszek celem ich przepłukania.

c. lub **clysterize**, vt. dać lewatywę.

Clytemnestra, -tæ-, s. (klytemne-s'tra) mit. kl. siostra przyrodnia Heleny, żona Agamemnona; z kochankiem swym, Egistem, knuje plan zabicia męża, lecz ginie z ręki swego syna Oresta, ob. **Oresteia**.

C major (si mej'dżor) muz. c-dur (ce'dur); **C minor** (si majner)) muz c-moll (ce'mol), **C. natural**, ob. **natural**.

-enemic, przyr. (ni'mik) zool. -nożny, -nogi.

cnemis, s. (ni'mys) anat. goleń; zool. u owadów czwarty człon od-nóży, u kręgowców goleń **CRUS**.

Cnicus, s. (naj'kes) bot. amer. rodzaj ostów z rodziny **CARDUA-CEAE** (w Amer.), względnie podro-dziny rurkowych w rodzinie złożo-nych, **COMPOSITAE**.

cnida, s. ('-de) pl. -æ (-i) zool. parzydeko, ob. **cnidoblast**.

Cnidaria, s. pl. (najde'rie) zool. parzydełkowce, **CNIDARIA** (ł. kni-da'ria), jedna z dwóch grup typu jamochłonów, **CCELENERATA**; **cnidian**, s. (-n) parzydełkowiec.

cnidoblast, s. (naj'doblest) zool. knidoblast, nematocysta, komórka parzydełkowa, **cnidocell**.

cnidocil, s. (sył) zool. knidocyl, włoszek czuciowy na powierzchni knidoblastu.

cnidosac, s. (-sek) zool. zooid pewnych cewiopiłowych (**siphono-phoran jellyfish**) pokryty parzydełkami.

co-, przedr. (ko-) współ-, spół-.

coach, s. (ko'cz) ob. miejscowości Kocs na Węgrzech; 1) a) kocz, po-wóz; b) rodzaj auta; 2) St. Zj. kolejowy wagon osobowy, odr. wagonu sypialnego, jadalnego, salonowego; 3) nauczyciel domowy; 4) nauczyciel gimnastyki, sportów itp.

c. vi. 1) uczyć prywatnie; 2) kie-rować drużyną sportową.

c. vt. 1) dostarczyć przejazdu w powozie; powozić koczem; 2) przy-gotowywać jako nauczyciel domowy do egzaminu; 3) pouczać drużynę sportową.

coach-and-four (kocz'-end-for) czwórka, powóz zaprzęgnięty w czwórkę koni.

c. **box** kozioł (miejsce dla powo-żącego).

c. **dog** dalmatyńiec, pies rasy dal-matyńskiej.

c. **horse** koń powozowy, koń po-ciagowy.

coaching, s. (ko'czin~) 1) space-rowa przejażdżka w powozie; 2) za-wód nauczyciela sportowego, nau-czyciela muzyki itp. działań wyma-gających wytrwałego ćwiczenia.

coachman, s. (k'men) pl. -men. 1) woźnica; 2) ryboł. sztuczna musz-ka z białymi skrzydełkami i bru-rnatnymi nóżkami ze złotym koń-cem; 3) zool. a) podzw. ryba atlan-tycka **DULES AURIGA**; b) ob. **coachwhip bird**.

coachmaster, s. ('-master) właścici-el powozów; wynajmujący powozy.

coachsmith, s. ('smię) kołodziej, stelmach, dawniej także: stalmach, koleśnik.

coachsmithing, s. (-in~) koło-dziejstwo.

coachwhip, s. ('-huip') 1) bat dłuższy niż biczyśko, bicz; 2) cho-ragiewka (dłuższa niż drzewiec), ob. **pennant**; 3) bot. ob. **ocotillo**; 4) zool. ob. c. **snake**; c. **bird** australijski ptak wróblowaty z rodzaju **PSO-PHODES**, mający zew podobny do trzaśnięcia z bicia; c. **snake** meksy-kański wąż niejadowity, tak zwany z powodu podobieństwa do długiego plectonego bicia.

coact, v. 1) współdziałać; 2) przy-musić.

coactive, adj. (ko-ek'tyw) współ-czynny; 2) przymusowy.

coadamite, adj. (ko-e'demajt) za czasów Adamowych.

coadaptation, s. (ko-adeptej'szn) biol. wzajemne dostosowanie się.

coadjutor, s. (ko-ed'ziu'tor) 1) po-mocnik; 2) kośc. a) KA biskup do-dany do pomocy choremu biskupowi diecezjalnemu; b) K. Ep. biskup obrany pomocnikiem biskupa diecezjalnego z prawem następstwa po jego śmierci; 3) KRK biskup dodany do pomocy biskupowi diecezjalne-mu, zazwyczaj z prawem następstwa na wypadek jego śmierci.

coadjuvancy, s. ('-wensi) współ-praca.

coadunate, vt. (ko-ed'junejt) zje-dnoczyć.

coagulase, s. (ko-e'gjulejz) enzym (zaczyn) sprawiający krzepnięcie..

coagulate, vi. (-lejt) krzepnąć; vt. 1) wywołać krzepnięcie; 2) zestalić.

coagulation, s. (-lej'szn) 1) krzep-nięcie, skrzepienie, przejście (skut-kiem działania zaczynu) ze stanu płynnego w stan gęsty, żelatynowy lub stały, zsiadanie się, ścinanie się; także przemiana z materii rozpusz-czalnej w nierozpuszczalną; 2) skrzep, przedmiot skrzepły.

coagulum, s. (ko-e'gjulom) pl. la (-le) skrzep.

Coahuiltecan, s. (ko-awil'tiken) członek wymarłego meksykańskiego szczepu indyjskiego.

coaita, s. (koaj'ta) zool. czepiak koata **spider monkey ATELES PA-NISCUS**, Gujana i Brazylia; z ro-dziny małp **CEBIDAE** (ogonatki).

coal, s. (ko'l) 1) węgiel czarny lub brunatny, minerał powstały z rozkładu roślinnej materii bez dostępu powietrza a pod wpływem wilgoci i stałego ciśnienia; w miarę wieku: **brown c.** czyli lignit w. brunatny, czyli lignit; **soft** czyli bituminous c. w. miękki, **hard c.** czyli anthracite w. kamienny czyli antracyt; 2) zarzający się węgiel, zarzewie; 3) węgiel drzewny, charcoal; Ang. coals węgiel opałowy np. tona węgla w Ang. **a ton of coals**; **to drag** (lub haul itp.) **over the coals** ostro krytykować; **c. bunker** mar. węglownia, zasobnik węglowy, bunkier; **c. car** gór. wózek węglowy, węglarka; **c. cinders** miał węglowy, gw. gór. lesz; **c. dust** pył węglowy; **c. dust brick** brykiet (z prasowanego pyłu węglowego); **c. field** gór. basen węglowy, zagębianie węglowe.

coal, vt. zwęglić, spalić na węgiel drzewny; wyciąć na spalanie na węgiel drzewny np. **to coal off a forest**.

coalesce, vi. zrósć się, zrosnąć, połączyć się.

coalescence, s. zrost, zrośnięcie w jedno.

coalfish, s. ob. **pollack**.

coalification, s. (kolifikej'szn) geol. zwęglenie.

coalify, (ko'lifaj) vi. zwęglić, vt. zwęglić.

coaling station port nabierania węgla, stacja węglowa.

coalition, s. (ko-ali'szn; ob. **coalescence**) 1) zrośnięcie, zjednoczenie; 2) koalicja, przymierze rządów, partij politycznych, osób itd.; ob. **alliance, treaty**.

coalitionist, s. (-ist) polit. zwolennik i stronnik koalicji.

coal measures (ko'lme'żers) geol. pokłady węgla wraz z towarzyszącymi skałami; **C. m.** najmłodszy okres serii górnej systemu węglowego (w Eur., w Am. Pn. pensylwańskiego) w grupie paleozoicznej (tuż przed systemem perm-skim).

coalmouse, s. (kol'mauz) zool. sikorka PARUS ATER, także **coal tit**; **titmouse**, ob. **titmouse**.

coal oil, St. Zj. nafta, ob. **kerosene**; Ang. olej dziegiowy, ob. **coal tar oil**.

c. plant, paleobot. odcisk lub skamielina rośliny w pokładzie węglowym.

c. pocket ładowanie węgla dla dostawy detalicznej.

coalrake, s. (ko'lrejk) pogrzebacza, grzebak, (w piek.) koczarga, (w hutach) kosiór, (drewniany) ożóg.

coalsack, s. (ko'lsek) astr. węglowa zasłona, czarna plama na Drodze Mlecznej; największa w sąsiedztwie Krzyża, zwana **Black Magellania** czarna chmura Magellana; prawdopodobnie mgławica pyłu zakrywająca nam gwiazdy.

coal tar (k. tar) smoła węglowa, otrzymywana z suchej destylacji węgla miękkiego; w Amer. rozróżniamy dwa stopnie: **light oil** i **heavy** czyli **dead** lub **creosote o.**, z rozmaitymi frakcjami, w Eur. **light**

oil (benzen, tuoluenu, ksylen itd.), **middle** czyli **carbolic oil** (fenol, nadtalina, zasady pirydynowe, kwasy smołowe itp.); **creosote oil** (krezole itp.) i **heavy** czyli **anthracene** lub **green oil** (antracen, fenantren, karbazol itd.), te frakcje przy dalszej destylacji dają surowce do wytwarzania barwników, środków wybuchowych, leków itd.; **c. t. oil** olej dziegiowy.

c. tit, **c. titmouse**, ob. **coal mouse**. **coaly**, adj. (ko'li) węglowy, węglany.

coarctate, adj. (ko'arktejt) bot. ściśnięty razem; zool. mający odwioł oddzielony od tułowia przez zwężenie, nie za pomocą błony.

coarctation, s. (-tejszn) med. zwężenie, COARCTATIO.

coarse, adj. (ko'rs) 1) gruby, szorstki, ordynarny, nierafinowany; 2) prostacki, nieokrzesany; 3) med. chrapliwy, zwłaszcza o odgłosach przy auskultacji.

coarsely, adv. (-li) szorstko, rubasznie.

coarseness, s. (-nes) 1) grubość, np. miewa; 2) rubasznosc, szorstkosć np. w zachowaniu się; brak elegancji, prostactwo.

coast, s. (ko'st) 1) brzeg, wybrzeże, pobraze; **C. St. Zj.** wybrzeże Pacyfiku; 2) spad lub sklon zdalny do saneczkowania, ob. **coast**, vi. 2); **the c. is clear** (nie widać nieprzyjaciela) wolna droga, nie ma niebezpieczeństwa; **c. artillery** artyleria nadbrzeżna; **c. survey** mar. pomiary pobrażne.

coast, vi. 1) zeglować wzdłuż wybrzeża; 2) jeździć po śniegu na saneczkach, saneczkować się; **St. Zj.** jeździć z góry na dół jak gdyby na saneczkach np. na bicyku bez poruszania nogami lub w aucie z zamkniętym motorem; 3) krążyć w pobliżu, w szcz. myśl. okrążyć zwierzę wokół.

coastal, adj. (ei) pobrażny, nadbrzeżny; **c. current** prąd przybrzeżny; **c. port** port przybrzeżny; **c.W/T station** radiostacja przybrzeżna; **-ly** adv. (-i) pobrażnie, na pobrażu.

coast bite bot. czerwona komosa.

coaster, s. (ko'ster) 1) mieszkanie nadbrzeżne; 2) przybrzegowiec, statek zegluga przybrzeżnej; 3) taca z napojami, na wózku posuwanym uokoła stołu jadalnego; 4) niska drewniana rama na kółkach używana przy szorowaniu podłogi do kłócenia lub przy naprawie automobiłu do leżenia na piecach pod automobieniem; 5) **St. Zj.** saneczki sportowe; sportowiec jadący na saneczkach; **c. brake** hamulec na pociąg wolnobieżnego bicuku.

coast fever ob. **East Coast fever**.

c. guard **St. Zj.** i **Zj. K.** straż pobrażna pierwotnie wprowadzona dla ratowania tonących i walki z przemytnikami; podczas wojny 1939-1945 przydzielona w **St. Zj.** do sił zbrojnych jako **C. G.**

coasting, s. (in~) 1) saneczkowanie; 2) linia wybrzeża, wykres wybrzeża; **c. lead** (k. led) mar. sonda przybrzeżna (cięższa niż sonda ręczna, a lżejsza niż głębinowa).

coastwise, adj. (k'uaiz) pobrażny, nadbrzeżny; adv. wzdłuż wybrzeża.

coat, s. (ko't) 1) ubranie, odzież, przyodziewek, w szcz. męski; pl. przest. kiecki kobiece; 2) (u zwierzęcia) futro, upierzenie, wełna lub sierść zwierzęcia; 3) skrót zam. **c. of arms**; 4) pokład, np. farby, warstwa np. łupiny cebuli, fornier; 5) oznaka stanu np. habit, sutanna, mundur.

coat, vt. 1) odziać; 2) pokryć (warstwą); 3) elek. przykryć (powierzchnię katody) tlenkami; **coated pill** osłazona pigułka, także przen.; **coated tongue** med. obłożony język.

coat card, w kartach król, dama i walet, także **court card**.

c. hanger (k. hen'ger) wieszak.

coati, s. (koa'ti) pl. **coatis** (-z) zool. rykowiec, ostronos, zoeb, szak pochw. Amer. pokrewny szopowi, z rodzaju **NASUA**; **brown c.** brunatny o. **N. NARICA** red c. czerwony o. **N. RUFA**; **social c.** zdeb towarzyski **N. SOCIALIS**.

coating, s. (-~) 1) ubranie, warstwa, pokład, powłoka, pokrycie; 2) materiał na ubranie; 3) materiał spreparowany (z glinki chińskiej lub tp.) do pokrycia papieru (zwannego **backing paper**).

coat money hist. ob. **conduct money**.

coat of arms (k. ow arms') herb, także **c.**, **c. armor**, **c. arms**; **c. of fence** albo **defense** odzież z grubego materiału i watawana, chroniąca od białej broni odr. pancerza stalowego; **c. of mail** zbroja metalowa z łańcuszków lub łusek; pancerza koszuła z kółców, kółczuga.

coatroom, s. (ko'trum) garderoba.

coat shirt, (k. szört) koszula szpinana aż do dołu.

coattail, s. (-tejt) poła fraka, żakietu, angleza itp.

coax, vt. (ko'ks) pochlebiać (dat.) w celu dopięcia pewnego zamiaru, nakłaniać (acc.) przez przypochlebianie się, świecić baki (dat.), podbijać bebenka (dat.), przest. pochlebiać, pieścić; pot. robić z kogo głupca; **c. out** wydstać co z kogo przez pochlebstwa; **c. away** usunąć (np. zły humor, gniew itp.) za pomocą przypochlebiania się; ob. **wheedle**, **flatter**, **beguile**, **entice**.

cob, s. (kab) 1) zool. łabędź (samiec); 2) gw. młody śledź; 3) węgiel lub kruszec średniej wielkości, kup. „orzech”; 4) gw. Ang. a) orzech laskowy, ob. **cobnut**; b) pestka; c) duży człowiek, fiz. i przen.; d) jądrowo; e) duża bułka; f) pęk włosów; g) pieczone jabłko; h) tynek; 5) hist. dolar hiszpański; 6) apt. szereg kryształów cukru mlecznego.

cob, **cobb**, 1) zool. czarna mewa **LARUS MARINUS**; 2) Ang. molo.

cobaea, s. (kobi'a) po hisz. misjonarz B. Cobo w Meksyku) bot. sepoła pnąca, nieliczny rodzaj drzewiastych podzw. pnący rodziny płomyków **PHLOX**.

cobalt, s. (ko'bojd) 1) chem. kobalt, pierwiastek chemiczny (od 1735), znak: Co; temp. topnienia 1480°C, c. at. 58.94, liczba atomowa 27, występuje w wielu związkach

jako 2-, 3- i 4- wartościowy, często w meteoritach; ob. **c. blue**, **c. bloom**, min. kwiat kobaltowy, $\text{Co}_3\text{As}_2\text{O}_8 + 8\text{H}_2\text{O}$, erytryn, ob. **erithrite**, s. 2); często zmieszany z As_2O_3 , jako t. zw. nalot kobaltowy; **c. glance** ob. **cobaltite**; **c. glass** szkło kobaltowe, ob. **smalt**.

cobaltic, adj. (koboł'tyk) chem. kobaltowy, o związkach z kobaltem 3-wartościowym.

cobaltite, s. (-ajt) kobaltyn, lampryt (blaskot) rzędu iskrzyków (pirytoidów) CoAsS , t. 5.5, c. w. 6-6.1.

cobaltous, adj. (koboł'tós) chem. kobaltawy, o związkach, w których kobalt występuje jako dwuwartościowy.

cobber, s. (ka'bör) 1) poszukiwacz złota itp. rozbijający kruszec na drobne kawałki by odłączyć grudki wartościowe od mniej cennych; 2) (Australia) kolega, druh, towarzyszy.

cobble, s. (kabł) 1) koci łebek, okrągły kamień do brukowania, także **c. stone**; 2) pl. węgiel średniej wielkości, w handlu „orzech”, także **c. coal**; 3) bezwartościowy kawał żelaza lub stali; 4) Ang. łata, łatanina, partacka naprawka; 5) Ang. zool. nur. loon COLUMBUS czyli GAVIA IMMER.

cobble, vt. 1) łątać; 2) partaczyć; 3) brukować „kocimi łebkami” (okrągłymi kamieniami).

cobbler, s. (-er) 1) łątac obuwia; 2) partacz; 3) St. Zj. a) napój z wina, cukru, z płatkami cytryny i pomarańczy i z lodem; b) gruby tort owocowy. 4) zool. a) złąkwa australijska, ob. **fortescue**; b) karpłowata ryba amer. killifish FUNDULUS HETEROCALITUS; c) kolczak cobblerfish ALECTIS CILIARIS.

cobblerly (-i) łąciarstwo; partaczenie, partactwo.

cobbly, adj. (kab'ly) nierówny, wyboisty, jak bruk z „kocih łebków”.

Cobb's disease (kabz diz-i'z) patol. rośl. choroba Kobba (amer. biol. N. A. Cobb, 1859-1932), choroba trzciny cukrowej wywołana przez bakterię PSEUDOMONAS (czyli PHYTONOMAS) VASCULARA.

Cobdenism, s. (kab'denizm') hist. ang. wytyczne Ryszarda Cobdena, ekonomisty ang. (1804-1865) i przewodcy w walce Anti-Corn-Law League (ob. a za wolnym handlem).

co-belligerent, adj. (kobeli'dżerent) współwalczący (o państwie).

cob meal śrótowna kukurydza (ziarno wraz z paiką).

cobnut, s. (kab'not) 1) bot. leszczyna, orzech laskowy filbert lub hazelnut CORYLUS AVELLANA, Linn.; 2) zabawa dziecięca polegająca na tym, by orzechem umieszczonym na końcu sznurka uderzyć orzech trzymany przez przeciwnika.

cobra, s. (ko'bra) zool. okularnik, kobra, jadowita żmija rodzaju NAJA rodziny COLUBRINAE; Azja i Afr.

cobweb, s. (kab'web) 1) pajęczyna, sieć pajęcza; 2) nitka sieci pajęczej, albo nitka gasienicy innego owada; 3) cienki materiał jakby pajęczyna; 4) przen. sieć intryg; 5) ob. **c. bird**.

c. bird (k. börd) zool. Ang. mucholówka, ob. **flycatcher**.

c. micrometer, (k. majkrometr) mikrometr z nitkami pojęczymi w miejsce drukików.

coca, s. (ko'ka) 1) bot. krzew pld. amer. rodzaju ERYTHROXYLON, w szcz. E. COCA; Peru i Boliwia; 2) apt. liść tego krzewu zawierający alkaloid kokainę.

cocaine, s. (kokejn', ko'kejn) chem. kokaina, gorzki alkaloid C.₁₇H.₁₇NO, liścia rośliny ERYTHROXYLON COCA, mający po spożyciu skutek nasamprzód podniecający, następnie oszalaiający jak haszysz.

c. family rodzina kokainowa, ERYTHROXYLACEAE.

c. plant koka, ob. **coca**.

cocainism, s. (-yzm) med. kokainica, stan chorobowy spowodowany stałym i nadmiernym spożywaniem kokainy.

cocainist, s. (-ist) med. kokainista, (m), kokainistka (f).

cocainomania, s. (-ome'nja) med. obłąkanie na tle kokainicy.

Cocamama, s. (kokema'ma) mit. peruwiańska, bogini koki starożytnych Peruwian.

Coccaceae, s. pl. (kakej'si-i) bakt. rodzina kulistych bakterij rzędu EUBACTERIALES.

coccagee, s. (ka'kadzi') Ang. rodzaj jablecznika niegdyś powszedni w Ang.

-coccal, przyr. ob. **-coccus**.

Cocceian, adj. i s., hist. kośc. ob. **fecal** theology.

-coccie, przyr. ob. **-coccus**.

coccid, s. (kak'syd) zool. czerwiec.

Coccidae, s. pl. (-i) zool. czerwce, rodzina drobnych owadów rzędu pluskwiaków, RHYNCHOTA (półpokrywych HEMIPTERA); dostarczają czerwonego barwnika; w wiekach średnich czerwiec polski COCCUS czyli PORPHYROPHORA POLONICA był ważnym artykułem eksportowym z Polski do zach. Eur. i Włoch; COCCUS CACTI, koszenila, dostarcza farby purpurowej do wyrobu karminu.

Coccidia, s. pl. (kaksi'di-e) zool. kokcydie, rząd drobniutkich pierwotniaków pasorzytujących na wątrobie i innych narządach niektórych zwierząt, najczęściej królików.

coccidioidal, adj. (kaksidio-i'deł) adj. spowodowany przez ustroje drobinowe COCCIDIOIDES.

Coccidioides, s. pl. ('idiz) zool. grupa (w pewnych klasyfikacjach rodzaj) pasorzytnych ustrojów drobinowych podobnych do niektórych drożdży.

Coccidiomorpha, s. (-omor'fa) zool. grupa (rząd lub podgromada) zarodnikowców (SPOROZOA) obejmująca koksydie i pasorzyty krwi (HAEMOSPORIDIA, ob.).

coccidiosis, s. (-o'zys) nawiedzenie przez koksydie.

coccidium, s. sing. od coccidia, ob. **coccidology**, s. (kaksida'łodzi)

dział zoologii zajmujący się koksydiami i podobnymi mszycowatymi owadami, ob. **scale insects**.

coccigenic, adj. (-dże'nik) zool. spowodowany przez ziarnkowca.

coccinella, s. (ne'ła) koszenila.

Coccinella, zool. biedronka, rodzaj drobnych chrząszczów z rodziny COCCINELLIDAE, obejmujący m. i. zazule ladybird: C. NOVENNOTATA o dziewięciu czarnych kropkach jest w St. Zj. najpowszejdniejsza, w Polsce C. SEPTEMPUNCTATA o takichże siedmiu kropkach, zwana także boża krówka, zazula, w w. XVI gżegzółka, gżegułka, gżegułka.

cocco, s. ob. **taro**.

cocco-, przedr. ziarnkowo-.

coccobacillus, s. (-basy'tes) bakt. króciutki bakcyl ziarenkowy.

coccochromatic, adj. (-krome'tyk) bot. mający chromatofory ziarenkowo rozsypane; przec. **placochromatic**, ob.

coccoid, adj. (ka'ko-id) bot. i bakt. kulisty.

cocolite, s. (-lajt) 1) min. kokolit, ziarnista odmiana piroksenu o rozmaitych barwach od białej do czarniawo-zielonej; 2) geol. ob. **coccolith**.

cccololith, s. (-lił) geol. drobnutkie grudki wapnia znajdujące się w kredzie i głębokomorskim namule.

Coccolithophoridae, s. pl. (ofar'idi) zool. rodzina morskich wiciowców.

Coccolobis, s. (kaka'lobis) bot. liczny rodzaj drzew, krzewów i drzewiastych winorośli z rodziny rdestowatych, POLYGONACEAE; Amer. zw. i podzw.; ob. **sea grape**.

Coccomyces, s. (kakomaj'siz) bot. rodzaj grzybów workowców z rodziny PHACIDIACEAE; C. HIEMALIS powoduje plamy na liściach czereśni, C. PRUNOPHORAE — na liściach śliwy.

coccosphere, s. (-sfir) geol. mała okrągła grudka zawierająca kilka zarnistych grudek wapnia, ob. **coccolith**.

Coccosteus, s. (kakas'ti-es) paleont. wymarły rodzaj ryb dewońskich grupy ARTARODIRA z rogawą tarczą dookoła głowy; typ rodziny COCCOSTEIDAE.

coccous, adj. (ka'kes) kulisty.

Cocculus, s. (ka'kiules) bot. miesięcznik pin. amer. C. CAROLINUS DC., zwany także Epibaterium, nie-liczny rodzaj pnączy z rodziny miesięcznikowatych moonseed family MENISPERMACEAE; C. indicus apt. jagoda krzewiastego pnącza wsch.-ind. ANAMIRTA C. silnie trującego, wydająca pikrotoksynę.

coccus, s. (ka'kes), pl. cocci (kak'saj) 1) bot. a) każda część rozłupki np. u ślazu; b) u niektórych wątrobowców stara komórka macierzysta zawierająca tetrade; 2) bakt. kulista komórka jak u bakterij z rodziny COCCACEAE; 3) C. zool. typowy rodzaj czerwców COCCIDAE; 4) barwnik-koszenila.

-coccus, przyr. 1) bakt. w nazwach bakterij np. streptococcus; 2) bot. w nazwach rodzin roślinnych.

coccygeal, adj. (kaksi'dzi-eł) dawniej **-gean** ('-dzi-en) anat. dotyczący kości ogonowej.

coccygectomy, s. (kak'si-dżek'to-mi) chir. usunięcie kości ogonowej.

coccyges, s. (-dżes) 1) pl. od **coccyx**; 2) zool. ob. Coccygomorphæ.

Coccygomorphæ czyli **Coccyges**, zool. nadrodzina ptaków w podgromadzie DESMOGNATHÆ, obejmująca kukułki, tukany, zimorodki i w.i.

coccyx, s. (kak'siks) anat. kość ogonowa, szczytkowy koniec kręgosłupa obejmujący u człowieka 4 lub 5 kręgów.

cochal, s. (ko'czal) bot. koczał a) wysoka palma Dolnej Kalifornii; b) jadalny jej owoc.

Cochin, s. (ko'czyn) Kochinchina, rasa dużych kur o opierzonych nogach.

cochineal, s. (kaszynil') koszenila 1) owad DACTYLOPIUS COCCUS czyli COCCUS CACI i z rodziny COCCIDÆ; 2) cenny barwnik wytwarzany przez samice tego pluskwiaka; 3) **Naktalea c. fig** lub **plant** lub **cactus NAPALEA COCCINELLIFERA**, na którym owad ten żyje; w Amer. Płd. i w Meksyku kaktus ten uprawiają dla hodowli pluskwiaka.

cochlea, s. (kak'li-a) pl. -leæ (li-i) 1) anat. ślimak (w błędniku ucha); 2) kręte schody; 3) przest. sruha.

cochlear, adj. (-r) 1) ślimakowy; 2) mający kształt chochli; s. chochla, warzecha, warzechew; KW. c. lub **cochlearion** łyżka do udzielania poświęconego wina.

cochleare med. łyżeczka (w recepcie), skrót: **coch.** lub **cochl.**

Cochlearia, s. (-ej'ria) bot. warzecha, rodzaj ziół morskich z rodziny krzyżowych CRUCIFERÆ (według innych z rodziny kapust BRASSICACEÆ); niektóre gatunki zwane **scurvy grass**.

cochlear nerve anat. nerw ślimakowy, odnoga nerwu słuchowego, ob. **auditory nerve**.

cochleate, adj. (-ejt) mający kształt muszli ślimaczej.

cochleitis, s. (-aj'tis) med. zapalenie ślimaka (w błędniku ucha).

cochyli lub **c. moth** zool. eur. motylek winogronowy CLYSIA AMBIGUELLA z rodziny zwójków TORTRICIDÆ, niszczący winogrona.

cocircular, adj. (kosir'kjuler) leżący na tymsamym obwodzie.

cock, adj. (kok) koguci, samczy, np. **c. pigeon**, **c. lobster**.

cock, s. (kok; ss. kukkuta) 1) kogut, kur; 2) pianie koguta, kukuryku, świt; 3) chorągiewka na dachu (wskazująca kierunek wiatru, często z blachy wycięta w kształt koguta), **weather c.**; 4) pan, naczelnik, wódz; 5) kurek u broni palnej; 6) kran, kurek u wodociągu itp.; ilość płynu przepuszczonego przez kurek, **at half**, **at full c.**; 7) wskazówka zegara słonecznego; 8) (od d. kok) stożek siana, gnoju, ziemi itp.; **at a c.** na bakier, **to give a hat a saucy c.** włożyć kapelusz zawadaczko na bakier. **bib c.**, **blow off c.** kurek przedmuchowy; **bolt c. k.** zaworowy, zawór pływakowy; **branch c.** kurek rozdzielczy; **change c.** kran zmienny; **controlling steam gauge c.** kurek manometru kontrolnego; **dis-**

charge c., **drain c. k.** wypustowy; **four-way c. k.** czwórprzewodowy; **grease c. k.** smarowniczy; **mud c. k.** spustowy; **pet c. (auto)** syczek; **steam entrance c. k.** wlotu pary; **stop-of-the-boiler c. k.** zaworowy; **suction and forcing c. k.** ssący i tłoczący; **three-way c. k.** trójprzewodowy; **two-way c. k.** dwójprzewodowy.

cock, vi. 1) postawić się, przyjąć postawę wyzywającą; 2) spoglądać spoje łba lekceważąco; 3) pociągnąć za kurek; 4) kroczyć pompatycznie; 5) strzyć uszy; vt. założyć (kapelusz) na bakier.

cockade, s. (kokej'd') kokarda, rozeta, odznaka (urzędu, rangi itp.); C. State Maryland, także Old Line State.

cock-a-doodle, -doo, s. (ka'kedudl, du') kukuryku.

cock-a-hoop, adj. (ka'kahup) wesoty, rozchukany, jurny, zawadiacki; chepliwy adv. zawadiacko; w raqosnym uniesieniu; chepliwie.

Cockaigne, s. (kakejn') 1) kraj wiecznego słońca i dobrobytu bez pracy i chorób; 2) kraj cockney'ów (Londyn).

cockatoo, s. (ka'katu) zool. kaka-du, papuga australijska z rodziny KAKATOIDÆ, w szcz. rodzaju KAKATIDÆ; trzymany w klatkach na całej kuli ziemskiej; 2) w Austral. mały farmer na działce rządowej, ob. **squatter**; 3) gw. złodź. stojący na czatach; 4) kolor czerwono-żółty.

cockatrice, s. (ka'katris; Ang. trajs) 1) bajeczny wąż wylęty przez gada z jaja kogutiego; bib. bazyli-szek; her. zwierzę o głowie skrzydła i nogach koguta, a ogonie węża; 2) przest. a) krokodyl, b) (przewisko) prostytutka; 3) przen. jadowita żmija (o osobie).

cockbill, vt. (kak'bił) mar. wziąć (kotwicę) na ochwyt, to **c. the anchor**; **the anchor is a-c.** kotwica jest gotowa do rzucenia.

cockbird, s. (kok'börd) ptak-samiec.

cockbrain, s. (-brejn) pot. człowiek w gorącej wodzie kąpany, człowiek gorączka.

cock bread podniecający chleb, jakim karmia koguty zapaśnicze.

cockchaffer, s. (-czej'fö) zool. chrabaszcz majowy MELOLONTHA VULGARIS, chrząszcz rzędu tego-pokrywowych COLEOPTERA, nadrodziny blaszkorożnych LAMELLICORNIA; gasienice żerują na korzeniach, owady na liściach; chrabaszcz czerwony **midsummer c. RHIZOTROGUS SOLSTITIALIS** jest pokrewną mniejszą odmianą.

cockcrow, s. (-kro) świt.

cocked, adj. (-d) nasunięty na bakier; **c. hat** 1) hist. ozdobny trójkątny kapelusz (z w. XVIII) o podniesionych sztywnych kresach; 2) (sport) gra w kręgle, w której tylko trzy skrajne kręgle są ustawione w trójkąt, a kula ma najwyższe 6 cali średnicy; **c. hat and feather** (sport) podobna gra, lecz z jeszcze jednym kręglem stojącym (niby pióro do trójkątnego kapelusza) w środku, ten czwarty kręgiel ma pozostać

nietknięty pod rygorem utraty zyskanych punktów.

Cocker, s. (ko'kör) autor książki **The Compleat Arithmetician** (Edward C. 1631-1675) przez długi czas popularnej; stąd: autorytet, dokładność; c. 1) pochlebca; 2) robotnik rolny stawiający stogi siana; 3) ob. **c. spaniel**.

cocker, vt. pieścić, psuć przez zbytnią pobłażliwość, cackać.

cockrel, s. (kar'reł) kogucik niżej roku.

cocker spaniel mały wyżeł myśliwski, wagi 8 do 11 kg., w szcz. do gestych zarosli, koker spaniel, zwykle rudy, czarny lub kremowy, (f) wyżlica.

cocket, s. (ka'ket, -kit) Ang. pieczęć celna, dokument celny, urząd celny.

cockeye, s. (kak'aj) 1) zez; 2) młyn. gniazdo w spodzie żelaznej poprzeczki spoczywającej na głowie trzpienia pod kamieniem młyńskim, ob. **cockhead**; 3) oczko powozu lub tp. założone na orczyk, powóz itp.

cockeyed, adj. (-d) zezowaty, zezooki, dawniej także: zyzowaty.

cockfight, s. (k.-fajt) walka kogutów, publiczne widowisko, na które zaopatrują koguty w żelazne ostrogi.

cockhead, s. ('-hed) młyn. śpi-czysta lub zaokrąglona głowa trzpienia, na którym spoczywa kamień młyński.

cockle, s. (kokł) 1) bot. a) żylica roczna, daniel LOLIUM TEMULENTUM, chwast o ziarnach trujących; b) kłkolnica kłkol (pot. kłkol) **corn c. AGROSTEMMA GITHAGO**; c) różne inne chwasty rosnące wśród zbóż; d) drobny czarny guzek na pszenicy podobny do ziarnka maku, spowodowany przez nicianie TILENCHUS TRITICI; 2) eur. małż sercówka jadalna CARDIUM EDULE i pokrewne gatunki; także muszla tego małża; 3) coś podobnego do płytkiej muszli np. a) rodzaj płytkiej łodzi; b) rodzaj przysmaku z maki i cukru; 4) pl. rozkosze radości, skrót **zam. c.-s of one's heart**; 5) piec do suszenia biskwitu i rozmaite piec suszarnie (chmielu itp.); 6) zmarszczka.

cocklebur, s. ('-bör) ob. **bur**, **burr**.

cockled, adj. zmarszczony pomarszczony, pomięty, zmięty, pofałdowany.

cockle hat kapelusz z muszlą, odznaką pielgrzyma.

cockney, (kak'nej) 1) rdzenny Londyńczyk; 2) C. narzecze londyńskie, także **Cockneyese** (-iz) 3) w gw. ziemiański; zniewieściły mieszczuch, wygodniś, wygodnicki; (f) **cockneyess**.

cockpit, s. (-pyt) 1) miejsce ogrodzone na walki kogutów; przen. miejsce gorących starć; C. of Europe Belgia; 2) C. a) teatr londyński XVII w. zbudowany na gruncie dawniejszej areny walki kogutów; b) w Londynie pot. ministerstwo skarbu i inne urzędy zbudowane na gruncie dawniejszej areny walki kogutów; 3) część samolotu lub okrętu wojennego albo jachtu.

cockroach, s. (kak'roć, Ang. kok'-

rocz) zool. karakon, karaluch, gw. szwab, owad rzędu prostoskrzydłych czyli szarańczaków, ORTHOPTERA; żeruje nocą; większy karaluch wschodni **black beetle** **BLATTA ORIENTALIS**; mniejszy, gw. prusak **Croton bug** **BLATTELA GERMANICA**; amerykańska odmiana **PERIPLANETA AMERICANA**, na lądzie prawie doszczętnie wytępiona, jeszcze przebywa na okrętach.

cockscorn, s. ('-kom) 1) grzebień koguci; 2) ob. **coxcomb**; 3) bot. grzebionata **CELOSIA CRISTATA**, Linn., roślina ogrodowa; także kilka innych roślin o kwiecie przypominającym żółty grzebień koguci np. szelężnik **yellow rattle** **RHINANTHUS CRISTAGALLI**; w Ang. dziki mak **lousewort** **PEDICULARIA** i i.

cock's-eggs 1) gw. jaja bez żółtka; 2) bot. kogucie jaja. owoc argentyńskiej winorośli **SALPICHROA RHOMBOIDEA** z rodziny psiankowatych **SOLANACEAE**.

cockshot, **cockshy**, **cockthrowing**, s. ob. **cockthrowing**.

cockspur, s. ('-spör) 1) kogucia ostroga; 2) bot. c. lub c. **thorn** odmiana głogu **CRATAEGUS CRUSGALLI**, Linn. i kilka innych drzew i krzewów i ziół w Amer.

cocksure, adj. 1) pewny siebie; 2) dawniej: niewątpliwy, zupełnie pewny, spolegliwy.

cocktail, s. (kok'tejl) 1) mieszanka różnych trunków z siekanym lodem; 2) pieprzna kombinacja surowych ostryg lub homarów, raków lub ekrewetek z sosem pomidorowym i korzeniami z siekanym lodem; 3) koń z podciętym ogonem; 4) a) koń czystej krwi zanieczyszczonej najwyżej jedną ósmą krwi obcej; b) hist. człowiek z gminu udający szlachcica; 5) rodzaj chmury, ob. **cirrus**; 6) zool. kusak cezarek (od zwyczaju podnoszenia odwłoku), ob. **rove beetle**; c. **shaker** naczynie do mieszania c. 1).

cockthrowing, s. starodawna zabawa ang. ciskania patykami na koguta przywiązane do szupa, jeszcze praktykowana w naszych czasach w tusty wtorek.

co-clause, s. (ko'kloz) gram. zdanie współrzędne.

coco, adj. (ko'ko) kokosowy.

coco, s. 1) a) drzewo kokosowe, b) orzech kokosowy; 2) argentyńskie drzewo **ZANTHOXYLON COCO** i jego cenne drewno; 3) cibora **nut-grass** **CYPERUS ROTUNDUS**, Linn. i inne trawy amer.

cocoa, s. (ko'ko) 1) kakao; 2) sproszkowana czekolada bez oleju; 3) napój z tego proszku z wodą lub z mlekiem.

cocoa grass ob. **coco**, s. 3).

Coconino sandstone (kokoni'no zend'ston) geol. permski piaskowiec, brunatnawo-żółty, w płaskowyżach Arizony (do 650 stóp grubości).

co-consciousness, s. (kokan'szenez) psych. podświadomość.

coconut, s. (ko'konot) ob. **coco**, s. 1) **COCOS NUCIFERA** palma kokosowa.

cocoon, s. (kaku'n) zool. kokon, powłoka (najczęściej jedwabista lub jedwabna) poczwerek rozmaitych owadów.

Cocos, s. (ko'kos) bot. kokos. bardzo ważny rodzaj palm podzwrotn. Amer. z rodziny **ARECACEAE**.

coco sedge ob. **coco**, s. 3).

cocotte, s. (kokot') 1) kokota, młoda kobieta luźnych obyczajów; 2) kuch. kaserola z dwójgim uch; 3) koń dorożkarski.

cocowart, s. (kokouort') bot. tasznik pospolity **shepherd's purse** **CAPSELLA BURSA-PASTORIS**.

cocot, vt. (kokt) przest. gotować, piec; trawic.

cocotile, adj. ('-yl, '-ajl) gotowany, pieczony, wypiekany.

Cocytus, s. (kosaj'tes) mit. klas. dopływ Acherontu w Hadesie.

cod, s. (kad) pl. cod 1) zool. watusz, dorsz, kablion, **GADUS MORRHUA**, sztokfisz, **GADUS MERLUCCIUS**, gw. głowacz suchy, w Prusiech pomuchla; ryba ptn.-atl., stanowiąca ogromny artykuł handlowy w stanie solonym i wędzonym oraz dostarczająca tranu rybiego; 2) worek w sieci, część sieci tworząca worek.

coda, s. (koda) 1) muz. zakończenie; 2) proz. dodatkowa zwrotka.

codamin(e), s. (-myn, majn) chem. kodamina, krystaliczny alkaloid $C_{10}H_{15}NO_3$, znajdujący się w wodnistym wyciągu opium.

codbank, s. ('-benk) ławica podwodna odwiedzana przez watusze.

coddle, vt. (kodl) pieścić, rozpieścić, psuć przez zbytnią pieczołowitość; 2) warzyć na wolnym ogniu nie dopuszczając do wrzenia; 3) piec zwolna np. jabłka w piecu.

coddy-moddy, s. (ka'di-mo'di) gw. ang. mewa w szcz. mewa śmieszka.

code, s. (ko'd) 1) kodeks zbiór ustaw: **The C. Kodeks Justyniański** (527-565); **C. Civil** lub **C. Napoleonic** Kodeks Napoleoński; 2) kodeks, zbiór uchwał zawierających zasady i wytyczne wspólne postępowania, np. **Vienna C.** z 1905 międzynarodowy kodeks wyrazownictwa botanicznego ob. **International C.**; 3) kodeks, szyfr, zbiór znaków np. **Morse c.** lub cyfr, słów i zwrotów służących do tajnego porozumienia; c. **book** mar. księga sygnałów; **C. of Hammurabi** najstarszy zbiór ustaw króla babilońskiego Hammurabiego (1955-1913 przed Chr.); c. **of honor** kodeks honorowy, zbiór przepisów towarzyskich uważanych w pewnym okresie w pewnym kraju za obowiązujące ludzi honorowych; c. **pennant** (k. pe'nent) mar. chorągiewka w czerwono-białe paski pionowe jako sygnał międzynarodowy; c. **State** St. Zj. stan posiadający skodyfikowany zbiór ustaw.

codex, s. (ko'deks) 1) r. zbiór ustaw; 2) stary rękopis; a) najstarsze **CODICES VETUSTISSIMI** od w. IX do połowy X, b) stare **C. VETUSTI**, od połowy X do połowy XIII; c) nowsze **C. RECENTIORES** od połowy w. XIII do upadku Konstantynopola (1453) i do wynalezienia druku (1450); d) nowoczesne **C.**

NOVELLI; wcześniejsze rękopisy (począwszy od w. IV) zawierają kilka, oznaczonych specjalnym znakiem, z tych najważniejsze są kopie całej biblii lub części:

C. SINAITICUS—s z w. IV w Londynie

C. VATICANUS—B

z w. IV w Rzymie

C. ALEXANDRINUS—A

z w. V w Londynie

C. BEZAE—D

z w. V w Cambridge

C. EPHRAEMI—C

z w. V w Paryżu

C. CLAROMONTANUS—D,

z w. VI w Paryżu

C. LAUDIANUS—E (Ea)

z w. VI w Oxford

C. AMIATINUS—am

z w. VIII we Florencji

C. REGIUS—L

z w. VIII w Paryżu

C. ARGENTEUS—

z w. VIII w Upsali

C. AARON BEN MOSES BEN

z w. IX w Kairze ASHER

C. BERNERIANUS—C

z w. IX w Dreźnie

C. SANGALLENSIS—A

z w. IX (X) w St. Gallen

codfish, s. (kad'fysz) pl. **codfish** i es ob. **cod**, s. 1); c. **aristocracy** hist. St. Zj. rodziny imigrantów do Nowej Anglii wzbogacone połowem i handlem watusza; stąd nowobogacy.

codheaded, adj. (kad'hedyd) głupi, ograniczony.

Codiaceae, s. pl. (kodiej'si) bot. rodzina zielenic rzędu **SIPHONALES**.

codical, adj. (ko'dikl) kodeksowy.

codicil, s. (-syl) 1) pr. kodycył, dodatek lub poprawka do testamentu; 2) przest. tabliczka do pisania, dyplom.

codicillary, adj. (-eri) kodycyłowy, przynależny do kodycyłu.

codify, vt. (-faj) ułożyć w ustawę, usystemizować, usystematyzować.

codirectional, adj. (kodieks'zsenel) idący w tym samym kierunku.

Codium, s. (ko'di-om) bot. rodzaj zielenic z rodziny **CODIACEAE**.

codling, s. (lin~) 1) młody dorsz; 2) ryba podobna do dorsza; 3) niedojrzałe jabłko; 4) gatunek jabłka o kształcie podługnym; 5) przest. bezwasy młodzieniaszek; 6) belka rżnięta wzdłuż na klepki; c. lub **codling moth** zool. molik jabłkowy, owocówka jabłeczna **CARPOCAPSA POMONELLA**, zwójówka żerująca na jabłoniach, gruszkach itp.; larwa zwana **apple worm**.

cod liver wątroba dorsza; c. **liver oil** tran rybi w użyciu w lecznictwie; gorsze gatunki zwane **cod oil** — w garbarstwie.

codman, s. (kad'men), pl. **-men**, łódź do połowu dorsza.

codominant, adj. (kodo'minent) leśn. współprzeważający, a) stanowiący dużą część posycia lasu; b) przeważający z innym gatunkiem w drzewostanie lasu.

codon, s. (ko'dan) dzwoneczek.

codpiece, s. (kad'pis) hist. kawałek sukna, często ozdobny, modny w w. XV i XVI, zakrywający z przodu rozpór spodni.

Codrus, s. (kod'res) mit. kl. Kodros, ostatni (legendarny) król Aten (rzekomo w w. X przed Chr.).

cod-smack, s. ob. **codman**.

codworm, s. (kad'uorm) zool. gąsienica chrząstka, ob. **caddis worm**.

coed, **co-ed**, s. (ko'ed) St. Zj. studentka, koleżanka.

coeducation, s. (ko-eduicj'esz) wspólne kształcenie, w szcz. obu płci we wspólnym zakładzie naukowym.

coeffect, s. (ko'efekt) wspólny wynik.

coefficient, adj. (co-efy'szent) współczynny w celu wywołania wspólnego wyniku.

coefficient, s. współczynnik; mat. koeficient, współczynnik, liczba lub znak umieszczony przed innym znakiem jako część iloczynu np. w wyrazach $3c$ lub ax . 3 i a są współczynnikami czyli *c*; fiz. liczba wyrażająca wielkość zmiany lub innego wyniku pod wpływem np. temperatury, tarcia, nacisku itd.; **c. of absorption** czyli **absorption factor** współczynnik pochłaniania, ilość substancji absorbowanej przez jednostkę ciała absorbującego w warunkach oznaczonych; fiz. miara zdolności ciała absorbującego energię promieniowania, np. światła lub odbijania głosu, wyrażona w postaci proporcji światła wchłoniętego lub głosu nieodbitego; **c. of charge** w. obciążenia; **c. of compressibility** chem. współczynnik sprężenia, zmniejszenia rozmiaru na jednostkę rozmiaru wywołane przez jednostkę zmiany w ciśnieniu; **c. of contraction** w. przeciwdziałania, **c. of deviation** mar. w. dewiacji; **c. of fineness** mar. pełnotliwość, współczynnik pełnoty; **c. of f. of mid-ship-section area** mar. pełnotliwość pola wręgi głównej; **c. of f. of waterline** mar. p. wodnicy; **c. of form** woj. wskaźnik kształtu; **c. of friction** fiz. współczynnik tarcia; **c. of power of propeller** lot. w. mocy śmigła; **c. of the tide** mar. w. pływów.

Coelacanthidae, s. pl. (sil'aken'gidi) paleont. pustuścierniowce, wymarła rodzina ryb prawie doszczętnie wymarłego rzędu **CROSSOPTERYGII**, ob.

coelar, adj. (si'lör; cælum i. niebo) niebieski, dotyczący sklepienia niebieskiego.

coelarium, s. (silej'riom; koj'los gr. pusty) zool. wyściółka (entoderma) jamy pokarmowej, ob. **coelum**.

Celastraceae, s. pl. (si'leistrej'si-l) bot. rodzina rzędu **PROTOCOCCALES**, reprezentowana przez planktonowy słodkowodny glon **CELASTRUM**.

Celata, s. pl. (lilej'ta) zool. pod rząd wirków, **TURBELLARIA**, posiadających oddzielną jamę trawienną; ob. **Acela**.

cele, przyr. (si'l) zool. -jamowy.

Coelenterata, s. pl. (silentörej'ta) zool. jamochłony, typ zwierząt (bez kręgosłupa) zwykle promienisto-symetrycznych obejmujący parzydełkowce, **CNIDARIA**, i gąbki, **SPONGARIA**; ob.

coeliac, **celiac**, adj. (si'liak) med. brzuszny; **c. artery** anat. żyła brzuchowa, **VENA CELIACA**; **c. flux**,

c. passion, med. biegunka biała, biegunka mleczowa, **FLUXUS CELIACUS**; **c. ganglion** anat. spłot zwojowy słoneczny czyli brzuszny solar plexus **PLEXUS SOLARIS**, inaczej: mózg brzuszny (dr. Antoni Kryszka, ur. 1818).

Coelicola, s. pl. (sili'koli) hist. kość. czciciele niebios, sekta z III i IV w. wynajująca kombinację nauk żydowskich i chrześcijańskich.

coelio, przedr. (si'lio-) brzuch-, brzuszno-.

celo-, przedr. (si'lo-) zool. jamo-.

coeloblastula, s. (-blas'tiula) embr. blastula z jamą blastuli, ob. **blastocoele**; **coelogastrula** embr. pochodząca z niej gastrula.

Ceomata, s. pl. (silo'mata) zool. cały świat zwierzęcy z wyjątkiem jamochłonów i pierwotniaków.

coelomate, **coelomatic**, **coelomatous**, **coelomic**, adj. (silo'mejt, silome'tyk, silo'metös, -mik) zool. mający oddzielną jamę brzuszną; s. taki osobnik.

coelomopore, s. (silo'mopor) zool. u łodzia **NAUTILUS**, przewód idący od osierdzia na zewnątrz.

ceelonavigation, s. (si'lonewigej'szn) mar. nautyka astronomiczna.

ceoloplanula, s. (-ple'nula) embr. pusta planula o dwuwarstwowej ścianie.

coelostat, s. (-stet) astr. lusterko (odzwieczadlające ciało niebieskie) poruszane aparatem zegarowym na osi równoległej do osi ziemi; ob. **heliostat**.

coemption, s. (ko-emp'szn) 1) wykupienie całego zapasu towaru na rynku; 2) pr. rzym. koempeja w pewnej formie małżeństwa kupno żony, ob. **mancipation**.

Coendon, s. (koen'dn) zool. rodzaj środków- i pld.-amer. jeżozwierza, **HYSTRIX CRISTATUS**, o chwytnym ogonie; c. osobnik tego rodzaju.

coenenchyma, s. (sin'e'kima) pl. -ta (ki'mata) zool. spólna tkanka łącząca pierwotnie polipy czyli zojdy kolonii koralowej.

coeno-, **coen-**, przedr. (si'no-, sin-) kajnos gr. spólny) spół-, współ-.

coenobium, s. (sino-biom) 1) konwent, ob. **cenoby**; 2) biol. kolonia jednokomórkowych organizmów (zazwyczaj kulista i otoczona spólną powłoką); 3) bot. szczególny owoc ogórecznika i jasnoty złożony z czterech orzeszków dookoła spólnej łodyżki.

coenoblast, s. (si'noblest) biol. cenoblast, kojnoblast, pierwotna warstwa komórek, z jakiej wytwarza się entoderma i mezoderma.

coenagamete, s. (-gamit') bot. gameta wielojądrowa.

coenomœcism, s. (-mi'syzm) bot. jednopienność rośliny posiadającej kwiaty męskie, żeńskie i obojaczne na tym samym osobniku.

coenurus, s. (-niu'res) **coenure**, s. (siniur) zool. larwa tasiemca **TÆNIA CENURUS**, pasorzytująca w wilku

lub psie; połknięta przez owce (zwłaszcza jagnięta) wywołuje (w móżdgu) kołowaciznę często śmiertelną.

coerce, vt. (ko-ers') 1) zmusić przymusić, w szcz. prawem; 2) wymusić co na kim, zmusić do czegoś, np. to **c. obedience** zmusić do posłuszeństwa; 3) przymusić, zniewolić.

coercible, adj. (-ybł) 1) dający się zmusić; 2) fiz. dający się skroplić.

coercion, s. (koer'szn) 1) zmuszenie, przymuszenie do czegoś środkami fizycznymi lub moralnymi; 2) przymus; 3) nacisk, napór.

coercive, adj. ('-syw) przymusowy; **c. force** lub **coercivity** (koer'sy'witi) magn. siła potrzebna do odmagnetyzowania magnezu.

coetaneus, adj. (ko-itej'ni-ös) współczesny.

coetus, s. (ko'ites) hist. kość. zebranie duchowieństwa, zwiaszcza protestanckiego w Amer. Płn. w. XVIII.

Cœur de Lion (kör dö lia') Lwie Serce, przydomek Ryszarda I ang. (1189-1199) i Ludwika VIII fr. (1223-1225).

coeval, adj. (ko-i'weł) współczesny.

coffee, s. (ko'fi) 1) kawa, **COFFEE ARABICA**, **C. LIBERINA**, **C. ROBUSTA**, krzew z rodziny marzanowatych **madder family RUBIACEAE** wydający ziarno kawowe; 2) zielone lub palone ziarno kawowe; 3) napój sporządzony z tych ziarn lub podobnych; na Sumatrze odwar liści; 4) kolor kawowy, ciemnobrunatny; **c. grinder** (grajn'der) młynek do kawy; **c. grounds** (k. graundz) fusy; **c. mill** ob. **c. grinder**; **c. pot** imbrzyk, gw. kawnik; **c. roaster** przyrząd do palenia kawy.

coffecake, s. (-kej) babka (pieczywo drożdżowe do kawy).

coffee pea ob. **chick pea**.

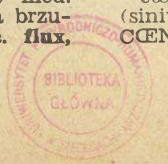
c.-tree 1) krzew kawowy **COFFEA** w Arabii, na Jawie i Sumatrze, w Brazylii itd.; 2) drzewo kawowe w Kentucky, **Kentucky coffee tree GYMNOCLADUS CANADENSIS**, Lam., z rodziny strączkowych **pulse family LEGUMINOSAE**; 3) ob. **cascara buckthorn**.

c. weed 1) cykoria; 2) senes, **negro coffee**; 3) szczaw kędzierzawy.

coffewood (ko'fi-uud) twarde ciemnobrunatne drzewo podzw. amer. drzewa **CÆSALPINIA GRANADILLA**.

coffer, s. (ko'fö) 1) kufer, skrzynia, kasa ogniotrwała; 2) pl. skarb, skarbiec, skarb państwowy; 3) przest. trumna; 4) bud. a) kaseton, ozdobna głęboka wnęka w sklepieniu, d stropie itp.; b) miejsce w ścianie wypielione betonem itp.; 5) fort. okop na dnie obronnego rowu; 6) mar. a) gródź; b) komora w śluzie kanałowej; c) dok pływający; d) ob. **cofferdam**.

coffer, vt. 1) włożyć do skrzyni; 2) bud. kasetować, kasetonować, tworzywnęki w stropie itp.; 3) gór. zabezpieczyć od przeciekania

Rękopis niniejszego zeszytu leżał od marca 1946 w drukarni, która z winy powojennych warunków nie mogła wydrukować. Wskutek tego zamówiliśmy własne matryce na czcionki Linotype Company w Brooklynie, lecz równocześnie trwał pół roku i uniemożliwił dostawę matryc. W rezultacie, wynikł katastrofalny brak papieru w Stanach. W końcu, pod koniec roku 1946 trochę papieru i powracamy z wydaniem zeszytów do dnia 1 lipca 1950, jak pierwotnie było sua fata libelli.

LI

WYDAWNICTWO SŁOWNIKA LILIENA.

Ósma Lista Prenumeratorów

Holy Family Teachers Training School, Filadelfia, Pa., przedpłata \$40.00
 Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej, Nowy Jork, N. Y., 2 egz.
 Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej, Detroit, Mich.
 Library of Congress, Waszyngton, D. C.
 Library of the Polish Embassy, Nowy Jork, N. Y.
 Lourdes High School, Chicago, Ill., przedpłata \$40 za cały tom.
 Nazareth Academy, Filadelfia, Pa., przedpłata \$40 za cały tom.
 Nazareth House of Studies, Waszyngton, D. C., przedpłata \$40 za cały tom.
 Polish Delegation to the United Nations, Nowy Jork, N. Y.
 Polish National Educational Council, Nowy Jork, N. Y., 3 egzemplarze.
 Polish Press Agency (Polpress), Nowy Jork, N. Y.
 Public Library, Chicago, Ill.
 The Kosciuszko Foundation, Nowy Jork, N. Y., 100 egzemplarzy.
 Wiadomości Codzienne, Cleveland, Ohio, przedpłata \$40 za cały tom.

Lucja M. (Mrs. S.) Borska, Nowy Jork, N. Y.
 Maria Czajkova, Detroit, Mich.
 Matka Maria Elekta, Przełożona Prowincjalna, Filadelfia, Pa., przedpłata \$40.
 Ks. Hieronim Hołubowicz, O.M.C., Auburn, N. Y.; przedpłata \$40 za cały tom.
 M. Jaszewski, Jersey City, N. J.
 Rulka Langer, Norwalk, Conn.
 Archy Lewandrowski, Boston, Mass.
 Filomena Lewandowska, Poland, N. Y.
 Albina Mazurek, Filadelfia, Pa.
 Ks. C. Moskwiński, Laotto, Ind.
 Roman Puciński, Chicago, Ill.
 Dr. Tadeusz B. Spitzer, Berkeley, Calif.
 William Szutiak, Chicago, Ill.
 Jan Świerczewski, Chicago, Ill.
 Józef W. Tokarz, Fall River, Mass.
 Adwokat Tadeusz Toudor, Chicago, Ill.
 Dr. A. S. Wolanin, Chicago, Ill.
 Ks. Manuel Wolkanowski, O.M.C., Buffalo, N. Y.